

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ & ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ «ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**Η έννοια του έθνους στο λόγο φοιτητών και φοιτητριών
του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων:
Μια ερμηνευτική προσέγγιση**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Κ. LUCIANA BENINCASA

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΡΑΠΤΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ & ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ «ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**Η έννοια του έθνους στο λόγο φοιτητών και φοιτητριών
του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων:
Μια ερμηνευτική προσέγγιση**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Κ. LUCIANA BENINCASA

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΡΑΠΤΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016

*Στους γονείς μου &
τον Ερνέστο*

Ράπη Παναγιώτα

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Copyright © Ράπη Παναγιώτα, 2016

“Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All rights reserved”

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

«Η έγκριση της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από το Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, δεν υποδηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέως»

(Ν. 5343/32, άρθρο 202, παρ.2 και Ν. 1268/82, άρθρο 50, παρ. 8)

The concept of the nation in the discourse of
undergraduate students in the Department of History and
Archaeology of the University of Ioannina
An interpretative approach

*Dissertation for the Master's Degree
in Educational Sciences,
University of Ioannina, Greece*

PANAGIOTA RAPTI

ABSTRACT

The purpose of this study is to describe, analyze and interpret the interview discourse of university students majoring in history. Focus is on the meaning they attach to the idea of "nation". The study adopts a social constructionist and interpretative perspective and applies constructs from metaphor and folk theory.

The research questions are the following:

- a) What features do the participants attribute to the Greek nation?
- b) How is the 'other' represented in students' interview discourse?
- c) How is history taught at university?
- d) What functions, according to the students, does history as a subject serves?
- e) What is the perceived influence of textbook content compared to the teacher's ?

Data collection is based on in-depth interviewing and observation. The sample consisted of nine female and three male university students. The results are analyzed and interpreted within a constructionist conceptual framework. A number of contradictions that emerged from students' discourse provided further insight into their 'theories' of the nation.

Among other things, this study found that the nation is presented as an entity on a journey with history being its compass. The implications of the metaphor are explored. The study also suggests that the participants attribute to the Greek nation the characteristic of "uniqueness". On the one hand they seem to perceive the nation as a timeless entity, on the other hand they often seem to mean the opposite, e.g. when they describe it as consisting of two distinct sections (past and present). As concerns the 'others', the study provides evidence that they are viewed as a threat because of a trauma that is a remnant of the past.

Participants argue that a school where history is not taught would be "empty" and its students just "moving bricks". They also claim that the teacher's influence, both at school and university, is stronger than the textbook's. These findings suggest that, in order to improve the teaching and learning of history throughout the educational system, the emphasis should be not so much on the content of history books as on a better initial and in-service teacher training.

Keywords: nation, history, social construction of nation, metaphors, folk theories about nation, university student of history as a major, Greece.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ABSTRACT	II
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	III
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	VII
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το αντικείμενο της έρευνας	3
1.1. Στόχος της έρευνας	3
1.2. Ερευνητικά ερωτήματα	3
1.3. Σημαντικότητα της έρευνας.....	3
1.4. Περιορισμοί της έρευνας.....	4

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Βιβλιογραφική επισκόπηση και ιστορική αναδρομή	6
2.1. Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	6
2.2. Ιστορική αναδρομή.....	8
2.2.1. Το έθνος... ..	8
2.2.1.1. Η ρομαντική θεώρηση για το έθνος.....	8
2.2.1.2. Η κατασκή του έθνους	9
2.2.1.3. Ο εθνικισμός ως πατέρας του έθνους.....	10
2.2.2. Η ιστορία	11
2.2.2.1. Σύντομη αναδρομή της ιστορίας ως επιστήμης.....	11
2.2.2.2. Σχολές ιστοριογραφίας.....	12
2.2.2.3. Ο ρόλος του/της ιστορικού.....	15
2.2.2.4. Σύντομη αναδρομή της ιστορίας ως μαθήματος.....	16
2.2.2.5. Εθνική μνήμη, λήθη και ένα παρελθόν που είναι παρόν μέσα από το μάθημα της ιστορίας.....	18
2.2.3. Ελληνικό έθνος και ελληνική ιστορία.....	19
2.2.3.1. Συνέχεια και ασυνέχεια του ελληνικού έθνους μέσα από την επιστήμη της ιστορίας.....	19

2.2.3.2. Η καλλιέργεια της ελληνικής εθνικής συνείδησης μέσα από τα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας.....	21
---	----

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Εννοιολογικό πλαίσιο	23
3.1. Κοινωνική κατασκευή	23
3.1.1. Θεωρία της κοινωνικής κατασκευής	23
3.1.2. Θεωρία της κατασκευής και ταυτοτικός προσδιορισμός.....	24
3.1.3. Κατασκευή της εθνικής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης	25
3.2. Μεταφορά.....	28
3.2.1. Μόνο ένα σχήμα λόγου;.....	28
3.2.2. Πώς λειτουργεί η μεταφορά;.....	29
3.2.3. Η μεταφορά του ταξιδιού.....	31
3.2.4. Μεταφορά και έθνος.....	31
3.3. Δημώδεις θεωρίες.....	32
3.3.1. Η απαρχή	32
3.3.2. Δημώδεις θεωρίες και επιστήμη.....	32

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Μεθοδολογία της έρευνας	34
4.1. Ερευνητική προσέγγιση.....	34
4.1.1. Ερμηνευτικό παράδειγμα	34
4.2. Η συνέντευξη	36
4.2.1. Οδηγός συνέντευξης	36
4.2.2. Το είδος της συνέντευξης	37
4.2.3. Οι μετέχοντες στη συνέντευξη	38
4.2.4. Ο αριθμός των συνεντεύξεων	40
4.2.5. Ο χρόνος και ο χώρος των συνεντεύξεων.....	40
4.2.6. Η επεξεργασία των δεδομένων.....	41
4.3. Η παρατήρηση.....	43
4.3.1. Γιατί παρατήρηση;.....	43
4.3.2. Ο σχεδιασμός της παρατήρησης.....	44
4.3.3. Ο χώρος, ο χρόνος και η συχνότητα της παρατήρησης.....	46

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Παρουσίαση των ευρημάτων.....	47
A Μέρος: Ευρήματα συνέντευξης.....	47
5.1. Το νόημα του έθνους.....	47
5.1.1. Ορίζοντας το έθνος και τα χαρακτηριστικά του.....	47
5.1.2. Διαστάσεις του νοήματος που αποδίδουν οι συμμετέχοντες στο ελληνικό έθνος...	49
5.1.3. Διάκριση του ελληνικού έθνους σε «παλιό» και «νέο».....	50
5.1.4. Μοναδικότητα του ελληνικού έθνους.....	51
5.1.5. Το έθνος μέσα από το λόγο των συμμετεχόντων για επιλεγμένα σύμβολα.....	51
5.1.5.1. Ο λόγος των συμμετεχόντων για το μουσουλμανικό τέμενος.....	51
5.1.5.2. Ο λόγος των συμμετεχόντων για τη μαθητική παρέλαση.....	53
5.1.6. Ομοιότητες και διαφορές του ελληνικού έθνους με άλλα έθνη.....	54
5.2. Η ιστορία.....	55
5.2.1. Λειτουργίες του μαθήματος της ιστορίας.....	55
5.2.2. Η ιστορία ως μάθημα.....	56
5.2.3. Ο ρόλος του καθηγητή ή της καθηγήτριας.....	58
5.2.4. Η ιστορία ως αφήγηση στο πλαίσιο της οικογένειας.....	59
B Μέρος: Ευρήματα παρατήρησης.....	59
5.3. Η παρατήρηση των μαθημάτων.....	59
5.3.1. «Μάθημα Α».....	59
5.3.2. «Μάθημα Β».....	62
5.4. Ευρήματα.....	64

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ανάλυση και ερμηνεία των ευρημάτων.....	65
6.1. Στοιχεία της ρομαντική θεώρηση του ελληνικού έθνους.....	65
6.1.1. Η μοναδικότητα του ελληνικού έθνους.....	65
6.1.2. Οι «άλλοι» και το ιστορικό τραύμα.....	66
6.2. Στοιχεία μιας δημόδους θεωρίας του ελληνικού έθνους.....	67
6.2.1. Το ταξίδι του ελληνικού έθνους.....	68
6.2.2. Ασυνέχειες του ελληνικού έθνους.....	69
6.2.2.1. Διαχρονική ασυνέχεια.....	70
6.2.2.2. Συγχρονική ασυνέχεια.....	72

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Συζήτηση και ανακεφαλαίωση	74
7.1 Συζήτηση – Συμπεράσματα	74
7.1.1. Ποια χαρακτηριστικά αποδίδουν οι συμμετέχοντες στο ελληνικό έθνος;.....	74
7.1.2. Ποιες λειτουργίες αναγνωρίζουν οι συμμετέχοντες στο μάθημα της ιστορίας;	75
7.1.3. Πώς διεξάγονται τα σχετικά με την ιστορία μαθήματα στο πανεπιστήμιο;.....	76
7.1.4. Ποιος ασκεί επιρροή στους φοιτητές;	77
7.2. Θέματα για περαιτέρω μελέτη	78
7.3. Ανακεφαλαίωση.....	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	81
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.....	81
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.....	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	96
Οδηγός συνέντευξης	96
Σχήματα.....	98
Πίνακες.....	99
Απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων.....	104

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα έρευνα αποτελεί ένα ταξίδι. Χωρίς την υποστήριξη των όσων άμεσα ή έμμεσα συνέβαλαν, δε θα μπορούσε να φθάσει στον προορισμό του.

Πρώτα απ' όλα, θέλω να ευχαριστήσω τους φοιτητές και τις φοιτήτριες του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, που δέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα και να μου προσφέρουν, εν αγνοία τους, ένα ορυχείο πληροφοριών.

Επίσης, ευχαριστώ βαθύτατα την επιβλέπουσα καθηγήτρια κυρία L. Benincasa, όχι μόνο για την καθοδήγησή της όλο αυτό το διάστημα και τη συνεχή ή άμεση ανταπόκρισή της σε κάθε προβληματισμό μου, αλλά κυρίως γιατί μου έμαθε δύο πράγματα καθοριστικά για την μετέπειτα πορεία μου: να αμφισβητώ και να αναζητώ. Συγχρόνως, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο X. Αθανασιάδη και τον κύριο N. Μποζατζή, που δέχθηκαν την πρόσκληση να αποτελέσουν μέλη της τριμελούς επιτροπής.

Ευχαριστώ επιπλέον, τον Γιώργο και την Ιωάννα για τις αναρίθμητες ώρες που μου αφιέρωσαν ακούγοντας τις σκέψεις μου, την Ηλιάνα για την πολύτιμη βοήθειά της στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας και τον Ηρακλή για την ηλεκτρονική αναζήτηση άρθρων, που για μένα καθίστατο αδύνατο να εντοπίσω.

Τέλος, δε θα μπορούσα να παραλείψω την οικογένειά μου, χωρίς τη στήριξη της οποίας, η προσπάθεια αυτή δε θα είχε ολοκληρωθεί.

*«Η ιστορία είναι μια πινακοθήκη,
όπου υπάρχουν λίγοι αυθεντικοί πίνακες
και πολλά αντίγραφα»*

Alexis de Tocqueville, 1805-1859

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αφορμή για την ενασχόλησή μου με το συγκεκριμένο ερευνητικό αντικείμενο προήλθε από τρεις διαφορετικές αφετηρίες. Μια ανάμνηση, μια τυχαία συζήτηση και μια είδηση.

Η ανάμνηση: Ως παιδί θυμάμαι πάντα τον πατέρα μου να αναφέρει πόση σημασία είχαν για εκείνον η πατρίδα, η θρησκεία και η οικογένεια, αλλά και πόσο ιδιαιτέρως αναγκαία ήταν η γνώση της ιστορίας (εθνικής και μη). Οι συζητήσεις μας γύρω από ιστορικά γεγονότα, πολύ συχνά κατέληγαν στη μεταξύ μας ρήξη και ακριβώς αυτές μας οι διαφωνίες, με έκαναν να σκεφτώ για πρώτη φορά, αν και κατά πόσο η γνώση της ιστορίας συμβάλλει ώστε να μεταδοθούν στα υποκείμενα αποκρυσταλλωμένες απόψεις για το ιστορικό παρελθόν.

Η τυχαία συζήτηση: Ένα απόγευμα καθώς επέβαινα στο αστικό με κατεύθυνση από το Πανεπιστήμιο προς το κέντρο της πόλης των Ιωαννίνων, χωρίς να το επιδιώξω ήμουν παρούσα σε μια συζήτηση μεταξύ δυο φοιτητών του τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας¹. Καθ' όλη τη διαδρομή οι δύο φοιτητές «έπλεκαν» το εγκώμιο του μοναδικού ελληνικού πολιτισμού και έθνους, εξυμνώντας την Ελλάδα και τους Έλληνες, διατηρώντας μια στάση απόλυτη. Αυτή η τυχαία συζήτηση υπήρξε η αφορμή για να αναρωτηθώ, αν η μελέτη της ιστορίας συμβάλλει ώστε να διαμορφωθούν στα υποκείμενα συγκεκριμένες απόψεις, αυτή τη φορά, αναφορικά με το έθνος.

Η είδηση: Στις 22 Ιουλίου 2011, με μια διπλή επίθεση, η πρώτη στην πρωτεύουσα της Νορβηγίας Oslo και η δεύτερη στο νησί Utoya, ο A.B. Breivik δολοφονεί 77 ανθρώπους. Αμέσως μετά τη βομβιστική επίθεση στο κέντρο του Oslo, ντυμένος αστυνομικός μετέβη στο θέρετρο της νεολαίας του κυβερνώντος Εργατικού Κόμματος, στο νησί Utoya και άρχισε να πυροβολεί αδιακρίτως («Σε βαθύ πένθος η Νορβηγία», 2011). Ο Breivik αποκαλείται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης ως ο μακελλάρης της Νορβηγίας και το δικαστήριο του Oslo περίπου ένα χρόνο μετά, τον έκρινε ποινικά υπεύθυνο, αποδίδοντάς του ποινή φυλάκισης 21 ετών, τη μεγαλύτερη που μπορεί να επιβληθεί από νορβηγικό δικαστήριο («Κάθειρξη 21 χρόνων στον Άντερς Μπέρινγκ Μπρέιβικ», 2012). Η επιλογή των στόχων του κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν. Ο δράστης στο παρελθόν υπήρξε μέλος του νορβηγικού, ακροδεξιού, συντηρητικού, ρατσιστικού, Κόμματος της Προόδου (Χατζηστεφάνου, 2013), και συχνά εξέφραζε ακραίες εθνικιστικές θέσεις και μίσος για τους μουσουλμάνους («Ποιος είναι ο 32χρονος που συνελήφθη», 2011). Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα, οι ενέργειές του στόχευαν στην προστασία της Ευρώπης από την πολυπολιτισμικότητα και το Ισλάμ («Στον κόσμο του ο Άντερς Μπέρινγκ Μπρέιβικ», 2011), και με αυτό τον τρόπο επεδίωξε να τιμωρήσει το κυβερνών Εργατικό Κόμμα, διότι δεν εμπόδισε την έλευση μουσουλμάνων μεταναστών και τον πολυπολιτισμό («Φόρο τιμής απέδωσε ο πρωθυπουργός της Νορβηγίας στα θύματα του Μπρέιβικ, 2 χρόνια μετά», 2013). Ο Breivik επιθυμούσε να αναδημιουργήσει την Άρια Φυλή, υποστηρίζοντας ότι οι δολοφονίες ήταν απαραίτητες για να προστατευθεί η Νορβηγία από τους μουσουλμάνους. Η περίπτωση του A.B. Breivik στάθηκε αφορμή για να αναρωτηθώ πόσο ενάντια στις αρχές της διαπολιτισμικότητας ενήργησε και συγκεκριμένα ενάντια στο σεβασμό της ετερότητας.

¹Παρά το γεγονός ότι αρκετές φορές ανέφεραν ονόματα καθηγητών και μαθημάτων του Τμήματος, πριν αποβιβαστώ, για να βεβαιωθώ, ρώτησα τους φοιτητές σε ποιο Τμήμα φοιτούν.

Αν αναλογιστούμε ότι η ιστορία ως μάθημα: α) έχει χρησιμοποιηθεί και συνεχίζει να χρησιμοποιείται ως μέσο ιδεολογικού προσανατολισμού και άσκησης κοινωνικού ελέγχου (Γουστέρης, 1998), β) στην ελληνική εκπαίδευση είχε έναν έντονο εθνοκεντρικό προσανατολισμό (βλ. για παράδειγμα Αβδελά, 1998), γ) μέσα από τις αναφορές των σχολικών εγχειριδίων, διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό τη στάση μας απέναντι στους άλλους λαούς (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997) και τέλος ότι «ο ρόλος της ιστορίας ξεπερνάει τα όρια της σχολικής αίθουσας» (Ράπτης, 1980, όπ. αναφ. στο Γουστέρης, 1998:7), τότε ποιος μπορεί να μας διασφαλίσει ότι η πράξη του Breivik, δεν είχε επιρροές από ένα παρόμοιο εκπαιδευτικό σύστημα και ότι δε θα επαναληφθεί από κάποιον άλλον με παρόμοιο προσανατολισμό σε άλλη χώρα.

Όλα τα παραπάνω, μεμονωμένα και συλλογικά, εγείρουν τα εξής ερωτήματα, σχετικά με άτομα που έχουν ασχοληθεί με τη συστηματική μελέτη της ιστορίας: α) ποιο είναι το νόημα που προσδίδουν στην έννοια του έθνους, και β) πώς αντιμετωπίζουν τους «άλλους».

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το αντικείμενο της έρευνας

1.1. Στόχος της έρευνας

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η παρουσίαση, η ανάλυση και τέλος η ερμηνεία του νοήματος του έθνους, όπως αυτό αποδίδεται από φοιτητές και φοιτήτριες του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Η επιλογή του συγκεκριμένου πληθυσμού ήταν σκόπιμη, καθώς επιδιωκόμενος στόχος ήταν όχι να αναζητηθεί το νόημα του έθνους γενικά, αλλά το νόημα του έθνους όπως διαμορφώνεται σε άτομα που επέλεξαν να ασχολούνται με τη συστηματική μελέτη της ιστορίας: Πώς σύμφωνα με τα υποκείμενα, επηρεάζει η μελέτη της ιστορίας το νόημα που προσδίδουν στην έννοια του έθνους;

1.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα ορίζονται ως εξής: α) Ποια χαρακτηριστικά αποδίδουν τα υποκείμενα της έρευνας στο ελληνικό έθνος; β) Πώς σκιαγραφείται η εικόνα του «άλλου» μέσα από το λόγο των φοιτητών και των φοιτητριών; γ) Πώς διεξάγονται τα σχετικά με την ιστορία μαθήματα στο πανεπιστήμιο και συγκεκριμένα στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων; δ) Ποια ή ποιες λειτουργίες αναγνωρίζουν οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες στο μάθημα της ιστορίας; ε) Σύμφωνα με τα όσα παρατηρούν και από τις προσωπικές τους εμπειρίες, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες επηρεάζονται περισσότερο από το περιεχόμενο του εγχειριδίου της ιστορίας ή από το διδάσκοντα ή τη διδάσκουσα;

1.3. Σημαντικότητα της έρευνας

Η παρούσα μελέτη προσεγγίζοντας την ιστορία και το έθνος ως δύο αδιάσπαστους κρίκους, διερευνά το νόημα που προσδίδεται στην έννοια του έθνους όπως αυτό διαμορφώνεται, σύμφωνα με τα υποκείμενα, μέσα από τη μελέτη της ιστορίας. Τα ευρήματα της έρευνας ερμηνεύονται υπό τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής, ενώ παράλληλα αναζητείται η συμβολή της ιστορίας ως μαθήματος στην κατασκευή των αντιλήψεων των υποκειμένων για το ελληνικό έθνος αλλά και για τα έθνη γενικά. Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί, επιπλέον, μια προσπάθεια ανάδειξης και κατανόησης των βαθύτερων σκέψεων φοιτητών και φοιτητριών του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, για το ελληνικό έθνος.

Τα ευρήματα της έρευνας θεωρώ ότι θα ωφελήσουν αφενός την εκπαίδευση και αφετέρου το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, ρίχνοντας περισσότερο φως στην πολιτισμική γνώση γύρω από την έννοια του έθνους στην Ελλάδα, μια έννοια που είναι διαχρονική και συνάμα επίκαιρη. Πρωτίστως, θεωρώ ότι ορισμένα από τα ευρήματα του παρόντος πονήματος ίσως φανούν χρήσιμα στο παρόν εκπαιδευτικό σύστημα και συγκεκριμένα στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς η παρούσα μελέτη αποτελεί «μια ματιά από την κλειδαρότρυπα» στο χώρο του πανεπιστημίου. Ενώ για τη διδακτική της ιστορίας στο

σχολείο και το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων της ιστορίας έχουν γραφτεί αρκετές μελέτες, και ακόμα γράφονται κατά καιρούς, για το πανεπιστήμιο, τουλάχιστον στην Ελλάδα από όσο μπορώ να γνωρίζω, δεν έχει εκδηλωθεί ανάλογο ερευνητικό ενδιαφέρον. Η παρούσα έρευνα, ενδεχομένως να συμβάλλει στη στροφή του ερευνητικού φακού στο χώρο του πανεπιστημίου, όπου διαμορφώνεται κατ' εξοχήν η ιστορική συνείδηση των μελλοντικών διδασκόντων και διδασκουσών της ιστορίας ως μαθήματος στα ελληνικά σχολεία.

Κατά δεύτερον, μέσα από τις σελίδες της παρούσας έρευνας, ίσως αποκαλυφθούν οι παραδοχές γύρω από το έθνος που διατηρούν οι τωρινοί φοιτητές και φοιτήτριες και οι μελλοντικοί καθηγητές και καθηγήτριες των σχολείων της χώρας. Σε μια σχολική τάξη που μεταβάλλονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τις θέσεις και τις απόψεις των εκπαιδευτικών που διδάσκουν ένα μάθημα που διαμορφώνει συνειδήσεις², όπως είναι η ιστορία. Άλλωστε, σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, όπου παρατηρείται σταθερή όξυνση εθνικιστικών εκδηλώσεων, μεγάλο μερίδιο ευθύνης ενδεχομένως κατέχουν και οι καθηγητές και οι καθηγήτριες, οι οποίοι στα σχολεία συμβάλλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση κοινωνικοπολιτικών στάσεων, καθώς συχνά *«καλλιεργούν την υποταγή στο έθνος και όχι τη μύηση στις παγκόσμιες αξίες και στο διεθνισμό»* (Φλούρης & Καλογιαννάκη, 1996: 212).

Σε ένα τρίτο επίπεδο, πιθανολογώ ότι η παρούσα έρευνα ίσως αποτελέσει έναν «καθρέφτη» για το τι θα αντιμετωπίσουν Έλληνες και αλλοδαποί μαθητές στο πλαίσιο της ελληνικής σχολικής τάξης, αναφορικά με τη στάση των καθηγητών και καθηγητριών που θα τους διδάσκουν το μάθημα της ιστορίας. Αν σύμφωνα με τον Moniot *«ένα σχολικό μάθημα αποτελεί τη φυσική ηχώ του αντίστοιχου πανεπιστημίου»* (Moniot, 2002: 43), τότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι ένα πανεπιστήμιο αποτελεί τη φυσική ηχώ της αντίστοιχης κοινωνίας, μιας που εκπαίδευση βρίσκεται σε άμεση επαφή με την κοινωνία.

Εν κατακλείδι, σε ένα τελευταίο επίπεδο, θεωρώ ότι τα ευρήματα του παρόντος πονήματος μπορεί να φανούν χρήσιμα στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, συνδράμοντας ίσως στην (πιο) κριτική αντιμετώπιση της ιστορίας ως μαθήματος, στην ισότιμη αντιμετώπιση των άλλων λαών και τέλος στην καλύτερη προσαρμογή των πολιτών σε μια ήδη πολυπολιτισμική κοινωνία.

1.4. Περιορισμοί της έρευνας

Οι πιο σημαντικοί περιορισμοί της παρούσας μελέτης συνδέονται με τον περιορισμό του δείγματος και την υποκειμενικότητα της ερευνήτριας.

Δεδομένου ότι το δείγμα της έρευνας στερείται αντιπροσωπευτικότητας³ δεν ενδείκνυται η γενίκευση των αποτελεσμάτων της. Από την άλλη μεριά, ο μικρός αριθμός συμμετεχόντων είναι ακριβώς αυτός που επιτρέπει μια εις βάθος μελέτη.

² Ο Peyrot (2002: 13), ονομάζει την ιστορία *«μήτρα των συλλογικών συνειδήσεων»*.

³ Θεωρούμε αντιπροσωπευτικό το δείγμα εκείνο που *«έχει όλα τα γνωρίσματα του γενικότερου πληθυσμού από τον οποίο προέρχεται»*. *«Όσο πιο μεγάλο είναι το δείγμα της έρευνας, τόσο πιο αντιπροσωπευτικό, του γενικότερου πληθυσμού, αναμένεται να είναι»* (Αθανασίου, 2003: 88).

Επιπλέον, είτε σε μια ποιοτική είτε σε μια ποσοτική έρευνα, οι προσωπικές εμπειρίες του ερευνητή ή της ερευνήτριας, εισβάλλουν στη σκέψη του/της και επηρεάζουν τις μετέπειτα ενέργειές του/της (Cohen, Manion & Morrison, 2007). Αυτό συμβαίνει γιατί είθισται να αντιλαμβανόμαστε το νόημα μόνο συγκεκριμένων όψεων της πραγματικότητας, όσων δηλαδή είναι σχετικές με εμάς, είτε για τις ανάγκες της καθημερινής ζωής είτε από την οπτική μιας συγκεκριμένης μεθόδου ή θεωρητικού πλαισίου (Bateson, 1972, όπ. αναφ. στο Benincasa, 1997). Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος προσωπικοί παράγοντες του ερευνητή ή της ερευνήτριας να ασκήσουν επιρροή στον τρόπο που εξετάζει το υπό διερεύνηση θέμα και να εμποδίζουν μια πιο αντικειμενική προσέγγιση του υπό μελέτη φαινομένου. Αυτό θα απαιτούσε αποστασιοποίηση από το αντικείμενο της έρευνας. Όπως επισημαίνει και η Λυδάκη (2001, όπ. αναφ. στο Τεστεμπασίδου, 2015: 6), το άτομο που διεξάγει την έρευνα θα πρέπει να ακολουθεί έναν *«αποστασιοποιημένο στοχασμό»*, να καταφέρει δηλαδή *«να αναλογίζεται, να παρατηρεί, να περιγράφει και να κρίνει από απόσταση τα όσα εκτυλίσσονται και παρουσιάζονται ως αυτονόητα στην τρέχουσα καθημερινότητα»*. Άλλωστε, η Γκέφου-Μαδιανού αναφέρει χαρακτηριστικά πως *«η αναστοχαστική ικανότητα συνεπάγεται την ένταξη μέσα στο εθνογραφικό κείμενο μιας αυτοσυνείδητης περιγραφής των συνθηκών παραγωγής της γνώσης, καθώς αυτή παράγεται»* (Γκέφου-Μαδιανού, 1998: 88).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Βιβλιογραφική επισκόπηση και ιστορική αναδρομή

2.1. Βιβλιογραφική επισκόπηση

Η μελέτη της σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας είναι πάντα πολύ σημαντική, καθώς ο ερευνητής ή η ερευνήτρια μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα είναι σε θέση να διαμορφώσει μια γενικότερη εικόνα για τα προβλήματα του κοινωνικού χώρου που ερευνά (Πηγιάκη, 2004). Η έννοια του έθνους υπήρχε και θα υπάρχει στο επίκεντρο των ερευνών, απασχολώντας άοκνα ερευνητές και ερευνήτριες. Με την επισκόπηση που πραγματοποιήσα στη σχετικά πρόσφατη ελληνόγλωσση⁴ βιβλιογραφία (2000-2015), διαπίστωσα ότι στην πλειονότητα των μελετών που ασχολούνται με το έθνος, σημαντική αναφορά γίνεται επίσης και στην ιστορία (είτε ως επιστήμη είτε ως διδασκόμενο μάθημα). Οι δύο έννοιες παρουσιάζονται ως δυο απαρέγκλιτα στοιχεία και οι ερευνητές προσεγγίζουν τη διαμόρφωση της έννοιας του έθνους και της εθνικής ταυτότητας, τις περισσότερες φορές, σε πλήρη αντιστοιχία με τη σημασία και το ρόλο της ιστορίας.

Αναφορικά με το έθνος, κυριαρχούν δυο εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Από τη μια το έθνος παρουσιάζεται ως κατασκεύασμα και από την άλλη ως φυσική οντότητα. Η άποψη ότι το έθνος αποτελεί μια φυσική οντότητα εκφράζεται από ερευνητές όπως ο Βακαλόπουλος (1983/2011⁵) και ο Σκλαβούνος (2008), ο οποίος μάλιστα επιχειρεί να δώσει και μια απάντηση στο δίλημμα της συνέχειας και της ενότητας του ελληνικού έθνους, έχοντας ως εφιαλτήριο τη θεωρία του Fallmerayer την οποία και απορρίπτει. Αντιθέτως, η άποψη ότι το έθνος αποτελεί κατασκεύασμα και αποτέλεσμα κοινωνικών διεργασιών, διαγράφεται ενδεικτικά στο συγγραφικό έργο του Κιτρομηλίδη (2003, 2004). Ο Μπονίδης (2004), επιπλέον, ισχυρίζεται ότι στην κατασκευή του έθνους συμβάλλει η εκπαίδευση τόσο με τις τελετουργίες όσο και με τα σύμβολα που την πλαισιώνουν. Ενώ, τέλος ο Λιάκος (2005), εξηγεί την πορεία του έθνους στον 19^ο και 20^ο αιώνα και παρουσιάζει την κατασκευή του έθνους από το κράτος υπό τις συνθήκες που επέβαλλε ο καπιταλισμός.

Εκείνο που προκαλεί εντύπωση, είναι οι φρενήρεις ρυθμοί με τους οποίους παράγονται νέες μελέτες σχετικά με την ιστορία ως μάθημα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ο ρόλος του μαθήματος της ιστορίας στο σχολείο, το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων, το αναλυτικό πρόγραμμα για το μάθημα της ιστορίας και ο τρόπος διδασκαλίας του μαθήματος, έχουν ερευνηθεί πολλάκις. Ενδεικτικά αναφέρω το πολυσέλιδο σύγγραμμα με τίτλο *Η διδασκαλία της ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια* υπό την

⁴Καθώς οι αναφορές και οι μελέτες για την έννοια του έθνους και το ρόλο της ιστορίας είναι αμέτρητες και δεδομένου ότι καθ' όλη την έκταση της εργασίας γίνεται χρήση και της ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας για τα συγκεκριμένα ζητήματα, προσδοκώντας να αποτρέψω τον αναμνησκασμό πηγών και πληροφοριών, στο σημείο αυτό, σκόπιμα περιορίζομαι στην παρουσίαση των ελληνόγλωσσων αναφορών που είναι και μελέτες για την Ελλάδα και το ελληνικό σχολείο. Επιπλέον, περιόρισα τη βιβλιογραφική μου επισκόπηση στην πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, καθώς με ενδιέφερε να αναζητήσω τις πιο σύγχρονες προσεγγίσεις πάνω στο θέμα.

⁵Παρά το γεγονός ότι η πρώτη έκδοση του βιβλίου είναι του 1983, ωστόσο συγκαταλέγω στη βιβλιογραφική μου επισκόπηση την ανατύπωσή του το 2011, καθώς αποτελεί στοιχείο ή και απαίτηση της σημερινής εποχής.

επιμέλεια του Ανδρέου (2008), όπου εξετάζει τα παραπάνω ζητήματα και το έργο του Κόκκινου (2000), ο οποίος προτείνει μάλιστα μια ανανέωση στο τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος της ιστορίας και του θεματολογικού του πλαισίου. Στο μοντέλο που παρουσιάζει, οι μαθητές και οι μαθήτριες προσεγγίζονται ως δέκτες-παραγωγοί-μετασχηματιστές της ιστορικής γνώσης και γνώστες του εννοιολογικού κώδικα και των μεθοδολογικών πρακτικών της ιστορικής επιστήμης. Πιο ειδικά, στη διδασκαλία της ιστορίας στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, συγκεκριμένα από το 1914 έως σήμερα, αναφέρεται ο Γιώτης (2012), και στη διδασκαλία της ιστορίας για τη Δευτεροβάθμια η Ευσταθίου-Καραγεωργάκη (2007).

Ένα άλλο σημείο εστίασης για τους ερευνητές είναι η χρήση των πηγών στη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας. Το έργο των Αγγελάκου και Κόκκινου (2004), αφιερώνεται στο δεύτερο μέρος στην αξιοποίηση κυρίως των ιστορικών πηγών για τη διδασκαλία του μαθήματος αναδεικνύοντας τα επιστημολογικά, ιστοριογραφικά και παιδαγωγικά οφέλη. Επιπροσθέτως, ο Μαυροσκούφης (2012), υποστηρίζει την αξιοποίηση όχι μόνο των γραπτών αλλά και κάθε είδους πηγών (οπτικών, ηχητικών, ιστορικών τόπων, αντικειμένων, μνημείων). Ακόμα, ο Κουτσός (2004), έχει ασχοληθεί με την αξιοποίηση των πηγών ως αφετηρία για την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των μαθητών, τουλάχιστον στα σχολικά εγχειρίδια και τα βιβλία αξιολογής του Γυμνασίου και του Λυκείου. Με την επεξεργασία των ιστορικών πηγών οι διδασκόμενοι και οι διδασκόμενες λειτουργούν ως ερευνητές που επιδιώκουν να κατακτήσουν την ιστορική αλήθεια ενώ παράλληλα καλλιεργείται η κριτική τους σκέψη και η ιστορική τους κρίση (Κουτσός, 2004).

Για τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας μέσα από το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας, αξιοσημείωτη είναι η διπλωματική εργασία της Μουστάκα (2009). Η Μουστάκα (2009), αναλύει με το παράδειγμα της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου τα εγχειρίδια ιστορίας που διδάχθηκαν το 2007 στις τρεις τάξεις του Γυμνασίου και καταλήγει πως *«η εθνική ταυτότητα συγκροτείται μέσω της σχολικής ιστορίας του Γυμνασίου με κεντρικό επιχείρημα το ιδεολόγημα της γραμμικής συνέχειας στο χρόνο και στο χώρο»* (Μουστάκα, 2009: 242). Τέλος, άλλες μελέτες πραγματεύονται το ρόλο της ιστορίας ως ιδεολογικού μηχανισμού του κράτους, δηλαδή ως προστατευτικού κυματοθραύστη για την εκάστοτε εξουσία αλλά και ως μηχανισμού για τη δημιουργία της εθνικής ταυτότητας (Κόκκινος, 2003).

Από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, παρατηρείται ωστόσο ένα ερευνητικό κενό αναφορικά με τη διδασκαλία των σχετικών με την ιστορία μαθημάτων στο χώρο του πανεπιστημίου. Σαν να διαγράφονται μονοκοντυλιά η σημασία και ο ρόλος της ιστορίας μετά τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Από την αναζήτησή μου στη βιβλιογραφία των τελευταίων δεκαπέντε χρόνων, εντόπισα τη μελέτη του Καραμανωλάκη (2006), η οποία εστιάζει συλλήβδην στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στο πόνημά του ο Καραμανωλάκης, παρουσιάζει τη συγκρότηση της ιστορικής επιστήμης αλλά και τη διδασκαλία της ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, από την ίδρυσή του (1837) έως το 1932. Αναφέρει μεταξύ άλλων πως *«η συγγραφή της ιστορίας, η διδασκαλία, η διάχυσή της ως γνωστικού αντικειμένου επηρεάζονταν από τις ανάγκες και τα οράματα του έθνους-κράτους»* και ότι οι εκπαιδευτικοί θεσμοί όπως το πανεπιστήμιο, βρίσκονταν σε άμεση σχέση ή και εξάρτηση με την πολιτική εξουσία (Καραμανωλάκης, 2006: 9). Συνάντησα τέλος, μια μελέτη των Κόκκινου και Νάκου

(2006), όπου στο δεύτερο μέρος αναφέρεται κατά το μάλλον ή ήττον στις πανεπιστημιακές σπουδές και στην επαγγελματική κατάρτιση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν ιστορία στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών, όπως αναφέρεται, ειδικότερα στην σύγχρονη εποχή, είναι διττός καθώς αφενός συμβάλλουν στη «διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας» και αφετέρου στη «συγκρότηση της υπερεθνικής ευρωπαϊκής ταυτότητας» του μαθητικού πληθυσμού (Κόκκινος & Νάκου, 2006: 315). Για τη διδασκαλία της ιστορίας στα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας, δεν κατάφερα να εντοπίσω άλλες πρόσφατες και σχετικές μελέτες.

2.2. Ιστορική αναδρομή

Προσπάθησα στο σημείο αυτό της εργασίας, να πραγματοποιήσω μια διήθηση των πληροφοριών και να περιοριστώ σε εκείνες που θεωρώ ότι συνθέτουν εν συντομία το ιστορικό πλαίσιο και τη σχέση του έθνους με την ιστορία τόσο ως επιστήμης όσο και ως μαθήματος. Δευτερευόντως, τα σημεία που παρουσιάζονται, επιλέχθηκαν επίσης, επειδή «συνομιλούν» κατά κάποιο τρόπο με το εννοιολογικό πλαίσιο και τα ευρήματα της έρευνάς μου.

2.2.1. Το έθνος

2.2.1.1. Η ρομαντική θεώρηση για το έθνος

Περίπου στα τέλη του 18^{ου} αιώνα αρχίζει να αναπτύσσεται δειλά το κίνημα του ρομαντισμού⁶ (Θεοδώρου, 2004). Η συστηματική του άνθιση παρατηρείται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα στην Γερμανία, ενώ γρήγορα ασκεί επιρροή στην Γαλλία και στην Βρετανία (Ρέππας, 2001). Ο ρομαντισμός αντιμετωπίζει το έθνος ως μια αρχέγονη οντότητα και τη σημερινή κοινωνία ως ένα φυσικό παράγωγο του παρελθόντος (Hroch, 2007).

⁶ Άλλες θεωρήσεις για το έθνος πέρα από ρομαντική θεώρηση και τη θεωρία της κατασκευής όπου αξιοποιούνται στην εργασία είναι επίσης η συντηρητική και η φιλελεύθερη. Η συντηρητική παρουσιάζει το έθνος ως μια οντότητα οργανική, στην οποία συμμετέχουν οι άνθρωποι και μέσω της οποίας συναναστρέφονται με όσους έχουν την ίδια γλώσσα και άλλα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, ίδιες απόψεις, συνήθειες και τρόπο ζωής με αυτούς (Heywood, 2006). Σύμφωνα με τη συντηρητική θεώρηση, «ένα έθνος είναι μια αποκλειστική εθνική κοινότητα που μοιάζει σε γενικές γραμμές με διευρυμένη οικογένεια». Χαράσσεται με αυτόν τον τρόπο, μια ξεκάθαρη διαχωριστική γραμμή μεταξύ εκείνων που είναι μέλη του έθνους και εκείνων που είναι ξένοι, οι οποίοι για τους συντηρητικούς αποτελούν απειλή, προωθώντας με αυτόν τον τρόπο τον φυλετισμό και την ξενοφοβία (Heywood, 2006: 170). Η ρομαντική και συντηρητική θεώρηση παρουσιάζουν ομοιότητες όπως οι παραπάνω, μιας που και οι δύο απέρριψαν τον ορθολογισμό που πρότεινε ο Διαφωτισμός αλλά ωστόσο παρουσιάζουν και διαφορές (Robertshaw, 2013). Από την άλλη, για τη φιλελεύθερη θεώρηση ένα άτομο ανήκει σε ένα έθνος με βάση την απόφασή του να θέλει να ανήκει στο συγκεκριμένο έθνος. Παράγοντες όπως καταγωγή (φυλή και δεσμοί αίματος), μητρική γλώσσα και κοινά πολιτισμικά στοιχεία δεν υπολογίζονται από τη στιγμή που το άτομο θα επιλέξει συνειδητά να αποτελεί μέλος του έθνους (Glinos, 1916, όπ. αναφ. στο Athanasiades, 2014: 13). Ο φιλελευθερισμός «διακηρύσσει ότι κάθε έθνος έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την αυτοδιάθεση», επομένως όλα τα έθνη είναι ίσα (Heywood, 2006: 166), όπως επίσης και όλα τα άτομα «οπουδήποτε και αν βρίσκονται, έχουν την ίδια αξία και τα ίδια δικαιώματα» (Heywood, 2006: 167). Στην παρούσα έρευνα όπως ανέφερα, εστιάζω και αναλύω α) τη ρομαντικής θεώρηση γιατί είναι εκείνο το πρότυπο που κυριαρχεί τόσο στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας όσο και στις απόψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα και β) τη θεωρία της κατασκευής η οποία αποδεικνύεται χρήσιμη στην ερμηνεία του λόγου ορισμένων συμμετεχόντων.

Για τους ρομαντικούς το έθνος είναι ένα «εξωραϊσμένο, φανταστικό, ουτοπικό είδωλο μιας κοινότητας» (Τσακίρη, 2006: 16), όπου μέσω των εθνικών ιστοριών και της παράδοσης, διαμορφώνεται και ενσταλάζεται στα μέλη της κοινότητας η αδιαμφισβήτητη ιδέα της χρονικής και χωρικής συνέχειάς της (ιστορικά και πολιτισμικά) (Αβδελά, 1997, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009). Σύμφωνα με την ρομαντική θεώρηση τα άτομα ανήκουν στο έθνος με φυσικό τρόπο, όπως ακριβώς ανήκουν και στην οικογένειά τους (Smith, 1991).

Για όσους ακολουθούν τη ρομαντική θεώρηση, «το έθνος είναι ένα φαινόμενο βιολογικό και υπερβατικό, ένας οργανισμός που εκφράζει μια οργανωμένη και ιεραρχημένη κοινωνία στην οποία πρέπει να αναγνωρίζεται η ανισότητα και η ανομοιομορφία». Θα πρέπει δηλαδή να διακρίνονται εκείνοι οι οποίοι χαρακτηρίζονται από οποιαδήποτε μορφή διαφορετικότητας και διαταράσσουν την ομοιομορφία της κοινωνίας, καθώς ένα έθνος θεωρείται πρότυπο όταν χαρακτηρίζεται από γλωσσική συνοχή, κοινά ήθη, έθιμα και παράδοση. Το ρομαντικό παράδειγμα «αρνείται τις έννοιες του ατόμου και των πολιτικών ελευθεριών, έννοιες που τις θεωρεί επικίνδυνες και οδηγούν στην αναρχία» και τονίζει ότι «το άτομο πρέπει να ενταχθεί σ' ένα ευρύτερο οργανωμένο σύνολο που είναι το εθνικό κράτος» (Ρέππας, 2001: 50).

Επιπλέον, μέσα από το ρεύμα του ρομαντισμού φαίνεται να βρίσκουν πρόσφορο έδαφος οι εθνικιστικές αντιλήψεις. Το παράδειγμα του ελληνικού εθνικισμού χαρακτηρίζεται από την επιμονή του ότι το ελληνικό έθνος είναι απόγονος των δημιουργών ενός μεγάλου και λαμπρού πολιτισμού (Τσακίρη, 2006), παρά το γεγονός ότι το 1830 ο Fallmerayer υποστήριξε πως το γένος εκείνο των Ελλήνων που είχε δημιουργήσει τον πολιτισμό της αρχαιότητας δεν υπάρχει πια, στηρίζοντας τη θεωρία του στην επιρροή των Σλάβων και τον Αλβανών. Ο Fallmerayer παρουσίαζε τον πληθυσμό των ελληνικών χωρών ως ένα συνονθύλευμα Σλάβων και Αλβανών που είχαν κατακλύσει τις χώρες αυτές, εξαφανίζοντας το μεγαλύτερο μέρος του Ελληνισμού, υποστηρίζοντας συγκεκριμένα για το ελληνικό έθνος πως «ούτε σταγόνα γνήσιου και άκρατου ελληνικού αίματος δεν έρρεε πλέον στις φλέβες του έθνους» (Σβορώνος, 2004: 39).

Η ρομαντική θεώρηση για το έθνος, διατηρεί επίσης μια αποκρυσταλλωμένη εικόνα για τους άλλους λαούς οι οποίοι παρουσιάζονται ως απειλή. «Το ρομαντικό έθνος χρειάζεται εχθρούς» οι οποίοι αντιμετωπίζονται «ως εξωτερικές απειλές» και η παρουσία τους χρησιμοποιείται διττά (Αθανασιάδης, 2015: 167). Αφενός, ο φόβος και ο κίνδυνος από την ύπαρξη των εχθρών, προκαλούν την εθνική συσπείρωση απέναντι στον κοινό εχθρό και αφετέρου, αναδύεται ο ηρωισμός του έθνους ως προς την αντιμετώπισή τους. Τέλος η ύπαρξη εχθρών, σε σύμπραξη με «την ιστορική αφήγηση», οδηγούν στη «σφυρηλάτηση της εθνικής συνείδησης», καθώς μέσω της παρουσίας τους ενισχύεται από τη μια η «υπερηφάνεια για το οικείο έθνος» και από την άλλη «η απαξίωση, ο φόβος ή το μίσος για το εχθρικό» (Αθανασιάδης, 2015: 167).

2.2.1.2. Η κατασκευή του έθνους

Η λατινική λέξη «nation» δήλωνε αρχικά ένα άθροισμα ανθρώπων που χάρη στην κοινή τους καταγωγή ανήκουν στην ίδια ομάδα και λόγω της συνεχούς τους συναναστροφής αποκτούν

στο τέλος ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά⁷ (Kedourie, 2003). Ένα έθνος είναι μια κοινότητα ανθρώπων, με κοινή γλώσσα, σε ένα κοινό έδαφος, με κοινή οικονομική ζωή (Stalin, 1973, όπ. αναφ. στο Hutchinson & Smith, 1994).

Ταράζοντας τα λιμνάζοντα νερά του ρομαντισμού, το μοντέλο για το έθνος αλλάζει. Μια ομάδα ανθρώπων μεταβάλλεται σε έθνος εάν και εφόσον τα μέλη της αναγνωρίζουν σταθερά ορισμένα αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις προς αλλήλους. Αυτό που τους μετατρέπει σε έθνος δηλαδή, είναι η μεταξύ τους αναγνώριση ως μέλη της ίδιας ομάδας. Μπορούμε να υποστηρίξουμε επομένως, ότι «έθνη εποίησεν ο άνθρωπος», δηλαδή είναι κατασκευάσματα των ανθρώπων και των πεποιθήσεών τους, των δεσμών τους και των μορφών αλληλεγγύης που τους χαρακτηρίζουν (Gellner, 1992: 23).

Ο Hroch διατείνεται ότι η συγκρότηση του έθνους δεν αποτελεί αιώνια κατηγορία, αλλά προϊόν μιας μακροχρόνιας και περίπλοκης ιστορικής διαδικασίας στην Ευρώπη (Hroch, 1996). Το έθνος δεν είναι φυσικό και προαιώνιο, υπόκειται στους νόμους της αλλαγής, έχει την ιστορία του, την αρχή και το τέλος του (Gellner, 1992). Ούτε τα έθνη, ούτε τα κράτη υπάρχουν πάντοτε και υπό κάθε περίπτωση, αλλά είναι «*προϊόν της ιστορικής εξέλιξης*» και «*προϊόν της εθνικιστικής ιδεολογίας και των κρατικών θεσμών*» (Τσακίρη, 2006: 26). Η κατασκευή του έθνους είναι αποτέλεσμα της επιδίωξης κάποιων ομάδων καθώς, «*δεν προκύπτει*» απλώς, αλλά «*δημιουργείται, χτίζεται, κατασκευάζεται από κοινωνικές τάξεις οι οποίες επιδιώκουν την κοινωνική και την πολιτισμική ηγεμονία*» (Λιάκος, 2005: 53).

Ο εθνικός χαρακτήρας επίσης δεν είναι κάτι που διαμορφώνεται μια φορά άπαξ, αλλά τροποποιείται σύμφωνα με τις αλλαγές των συνθηκών ζωής (Hutchinson & Smith, 1994). Τα μη έθνη μετατρέπονται σε έθνη μέσα από την ιστορία. Θα λέγαμε πιο συγκεκριμένα ότι τα έθνη λαξεύτηκαν ως υποκείμενα της ιστορίας και η ότι η ιστορία αποτελεί τον τρόπο ύπαρξης του έθνους (Λιάκος, 2005). Δεν είναι παράξενο άλλωστε το γεγονός ότι η ιστορία ως μάθημα αποτελεί μέσο εθνικής και πολιτικής διαπαιδαγώγησης, στοχεύοντας στην «*εξασφάλιση της σταθερότητας και διατήρησης των εθνικών κρατών και την παγίωση των πολιτικών εξουσιών τις οποίες αυτά ενσαρκώνουν κάθε φορά*» (Αδάμου, 2003: 23).

2.2.1.3. Ο εθνικισμός ως πατέρας του έθνους

Σύμφωνα με τον Banks, «*ο εθνικισμός είναι κάτι καινούριο, κάτι που εμφανίστηκε το 18^ο αιώνα*⁸ και εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο» (Banks, 2005: 233). Με τον όρο εθνικισμός

⁷Ο όρος «έθνος» δεν είχε πάντα αυτή την έννοια. Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα χρησιμοποιείται με την σύγχρονη σημασία του. Στην αρχαιότητα όμως είχε πολλές διαφορετικές σημασίες: Στον Όμηρο για παράδειγμα σήμαινε κάποια συγκεκριμένη στρατιά ή τη συντροφιά. Στον Πίνδαρο, σήμαινε συγγενή. Στον Ηρόδοτο σήμαινε φυλή. Στον Πλάτωνα σήμαινε είδος επαγγελματικής ομάδας, γένος και φυλή (Τσακίρη, 2006). Ακόμα και στις μέρες μας, οι επιστήμονες θεωρούν πως είναι δύσκολο να δοθεί ένας ορισμός για το έθνος, ο οποίος θα είναι κοινώς αποδεκτός, θα καθορίζει με ακρίβεια το περιεχόμενό του αλλά θα καθορίζει επίσης και το βασικό εκείνο στοιχείο που διαφοροποιεί το έθνος από άλλες συγγενικές έννοιες, όπως λαός ή εθνότητα (Σβορώνος, 2004).

⁸Ως μια άλλη χρονική αφετηρία, ο Mc Crone στο βιβλίο του *Η Κοινωνιολογία του Εθνικισμού*, αναφέρει πως ο εθνικισμός εμφανίστηκε το 19^ο αιώνα και αποθεώθηκε με τον φασισμό στον 20^ο. Σύμφωνα με τον Mc Crone, τα μετα-αποικιακά καθεστώτα χρησιμοποίησαν τον εθνικισμό για «*τον διαμελισμό των αυτοκρατοριών*», αποσκοπώντας στην κρατική τους συγκρότηση (Mc Crone, 2000: 17).

περιγράφουμε όχι μόνο ένα «κοινωνιοψυχολογικό φαινόμενο» αλλά και μια «πολύπλοκη ιστορική διαδικασία» (Θεοδωρίδης, 2004: 25), το φάσμα της οποίας είναι άμεσα συνδεδεμένο με «την οικοδόμηση του σύγχρονου συστήματος εθνο-κρατών», στη βάση μιας αλληλεγγύης (ψυχολογικής και συναισθηματικής) μεταξύ των μελών της εκάστοτε κοινότητας ή έθνους-κράτους (Θεοδωρίδης, 2004: 27).

Για τον εθνικισμό, κομβικό σημείο αποτελεί η προτεραιότητα στις εθνικιστικές αξίες. Ως εκ τούτου, καλλιεργεί σε μια δεδομένη ομάδα την αίσθηση ότι είναι ο «εκλεκτός λαός» και ότι όλα τα άτομα ή οι τάξεις πρέπει να υποταχθούν στο κοινό συμφέρον της ομάδας (Θεοδωρίδης, 2004: 75). Για να διαιωνίσει το εν λόγω status quo, ο εθνικισμός χρησιμοποιεί και ταξινομεί το παρελθόν. Τα συλλογικά ιστορικά γεγονότα τοποθετούνται δηλαδή σε μια χρονική, συνεκτική ενότητα, καλλιεργώντας με αυτό τον τρόπο, ταυτόχρονα σε όλα τα μέλη της ομάδας, ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς, μια κοινή μνήμη, μια κοινή ταυτότητα και κοινούς μελλοντικούς στόχους. Συγκεκριμένα, ο Anderson (1997), παρατηρεί ότι το 18^ο αιώνα δημιουργείται η ανάγκη ύπαρξης μιας εθνικής ταυτότητας ως ιστορικής συνέχειας και μόνο μέσα από την επιστήμη της ιστορίας η εθνική ταυτότητα μπορεί να παρουσιαστεί ως «αρχέγονη, αναγκαία, ενοποιημένη και συνεχής» και οι λαοί να συνδεθούν γραμμικά με το παρελθόν τους (Mc Crone, 2000: 141). Ο εθνικισμός άρα, καταφέρνει να ενώσει τους τωρινούς ανθρώπους με τους προγενέστερους και εν δυνάμει με τις επόμενες γενιές, δίνοντας νόημα σε μια ολότητα, με τέτοιο τρόπο, ώστε να αναδειχθεί από τα σπάργανα του εθνικισμού το έθνος (Θεοδωρίδης, 2004).

Προκύπτει, ότι ο εθνικισμός επινόησε τα έθνη και όχι ότι λειτούργησε επικουρικά για την «αφύπνισή» τους. Δεν προσδιορίζει το έθνος τον εθνικισμό, αλλά ο εθνικισμός είναι εκείνος που δημιουργεί το έθνος, συγκροτώντας τη συλλογική του ταυτότητα.

2.2.2. Η ιστορία

2.2.2.1. Σύντομη αναδρομή της ιστορίας ως επιστήμης

Η λέξη «ιστορία» παράγεται από το ρήμα «οίδα», που σημαίνει «γνωρίζω», επομένως «ιστορία» σημαίνει ουσιαστικά «γνώση»⁹. Ο όρος ιστορία χρησιμοποιείται διττά¹⁰. Πρώτον, δηλώνει το αντικείμενο της επιστήμης, δηλαδή το «ιστορικό γίνεσθαι», το ιστορικό φαινόμενο και δεύτερον, την επιστήμη που «συγκεντρώνει, περιγράφει, κατανοεί και ερμηνεύει τα ιστορικά γεγονότα» (Ράπτης, 1980: 67). Τόσο το σύνολο των παρελθοντικών γεγονότων, όσο και η «απόπειρα ανασύνθεσης του παρελθόντος από τον ιστορικό», καλούνται ιστορία (Marwick, 1985: 11).

⁹Ο Λιάκος, προτείνει μια άλλη εκδοχή για την προέλευση του όρου. Αναφέρει πως η λέξη ιστορία προκύπτει από το ουσιαστικό ιστώρ, όπου στον Όμηρο (Ιλιάδα, Σ501, Ψ485, Οδύσσεια, Φ 26), σημαίνει δικαστής, κριτής. Στους τραγικούς ποιητές όμως και στον Ηρόδοτο, το ιστορείν έχει την έννοια του «γιγνώσκειν, μαθάνειν, εξετάζειν» (Λιάκος, 2007: 51).

¹⁰Ο Χομπς διακρίνει την ιστορία διαφορετικά. Αναφέρει τη «φυσική ιστορία» και την «πολιτική ιστορία». Η πρώτη μορφή, «είναι η ιστορία όσων γεγονότων ή αντικειμένων της φύσης είναι ανεξάρτητα από τη βούληση του ανθρώπου, όπως οι ιστορίες των μετάλλων, των φυτών, των ζώων, των περιοχών» και η δεύτερη, «είναι η ιστορία των εκούσιων πράξεων των ανθρώπων στο πλαίσιο των πολιτικών κοινοτήτων» (Χομπς, 2006: 153).

Στο Βυζάντιο, η ιστορία γράφονταν μόνο με εντολή του αυτοκράτορα και μάλιστα σε κάθε περίοδο υπήρχε μόνο ένας ιστορικός. Ως εκ τούτου, η ιστοριογραφία εκείνης της περιόδου θεωρείται μονόπλευρη. Στην εποχή του Μεσαίωνα, χαρακτηριστικό της ιστορικής έκφρασης είναι ότι περιοριζόταν μόνο στη χρονολόγηση των γεγονότων. Απουσίαζε δηλαδή *«τόσο η αλληλουχία όσο και η αιτιότητά τους και η συγγραφή τους εξυπηρετούσε την εξουσία»* (άρχοντες, πρίγκιπες) (Τσιγλή-Αρώνη, 1986: 13). Η ιστορία μετατρέπεται σε επιστήμη μετά το 19^ο αιώνα, όπου υπηρετήθηκε από επαγγελματίες και καταρτισμένους ιστορικούς (Μουστάκα, 2009).

Στην Ελλάδα, η ίδρυση του Πανεπιστημίου Αθηνών και συνάμα της Φιλοσοφικής Σχολής το 1837 (Mackridge, 2013: 241), αποτέλεσε την αφετηρία για τη σταδιακή συγκρότηση της ιστορίας ως επιστημονικού αντικειμένου, με συγκεκριμένες αρχές και μεθόδους έρευνας (Καραμανωλάκης, 2006). Το 1922 μάλιστα η Φιλοσοφική διασπάται και ιδρύεται το Ιστορικό-Αρχαιολογικό του Πανεπιστημίου Αθηνών (Καραμανωλάκης, 2006). Ακολουθεί η Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1925) και στη συνέχεια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (1964). Το 1984, με βάση το Προεδρικό Διάταγμα 445/18.10.1984, η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κατατμήθηκε με τη σειρά της στα τμήματα Φιλολογίας, Ιστορίας-Αρχαιολογίας, Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας (Πλουμίδης, 2006: 77), όπου στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας διακρίνονται ως στόχοι: *«η διδασκαλία της μεθοδολογίας για την επίλυση παλαιών και νέων επιστημονικών προβλημάτων, η καθοδήγηση στον εντοπισμό και την έρευνα των αρχειακών πηγών, τον εξοπλισμό των φοιτητών με τις απαραίτητες γνώσεις πάνω στις βασικές κατευθύνσεις των Ιστορικών και Αρχαιολογικών Σπουδών, καθώς και της Λαογραφίας»* (Πλουμίδης, 2006: 84).

2.2.2.2. Σχολές ιστοριογραφίας

Η ανάδειξη της ιστορίας σε επιστημονικό κλάδο, συνέβαλε ώστε από το 1800 και έπειτα να διαμορφωθούν τρεις κυρίαρχες προσεγγίσεις της ιστορίας οι οποίες συνυπάρχουν και δεν αλληλοαναιρούνται (Μουστάκα, 2009). Έτσι διακρίνουμε το παραδοσιακό/θετικιστικό επιστημολογικό παράδειγμα, την ερμηνευτική-μοντέρνα προσέγγιση της ιστορίας και τη μεταμοντέρνα προσέγγιση της ιστορίας, καθώς και τις αντίστοιχες σχολές: ιστορικισμός, Σχολή των *Annales*, μεταμοντερνισμός (Μουστάκα, 2009).

α) Ιστορικισμός: Ο ιστορικισμός αναπτύχθηκε το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα στη Γερμανία από τον Leopold Von Ranke (Μουστάκα, 2009). Κυριαρχεί στην Γερμανία και στις αγγλοσαξονικές χώρες, αλλά και στην Ελλάδα, τουλάχιστον μέχρι και τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες (Iggers, 1999).

Το παρελθόν για τον ιστορικισμό προσεγγίζεται ως *«συντελεσμένη, αμετάβλητη και αντικειμενική προσδιορισμένη κατάσταση»*, η ιστορία προσεγγίζεται διαιρεμένη σε κομμάτια, δηλαδή εποχές, και η ανάγνωσή της ισοδυναμεί με άθροισμα γεγονότων (Γιώτης, 2012: 12). Για τους ιστορικούς του 19^{ου} αιώνα, αποδίδεται στα γεγονότα ένα ιδιαίτερο νόημα, υποστηρίζοντας πως εκείνα πρέπει να είναι αποκλειστικό ζητούμενο της ιστορίας (Γιώτης, 2012), αντιμετωπίζοντάς τα ως μοναδικά και ανεπανάληπτα, φορείς ηθικών και πολιτικών

διδασμάτων που ακολουθούν μια λογική και χρονολογική σύνδεση και αλληλοεξηγούνται με σχέση αιτίου-αποτελέσματος (Αβδελά, 1998, Κόκκινος, 1998, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009).

Ο ιστορικισμός πέρα από τα γεγονότα δίνει επίσης ιδιαίτερη βαρύτητα στις πηγές του. Τα κρατικά αρχεία χρησιμοποιούνται ως φορείς της ιστορικής αλήθειας και υποβάλλονται σε επεξεργασία με μια νέα μέθοδο (φιλολογική κριτική πηγών, τήρηση λεπτομερών δελτίων, αναγωγή του αρχείου σε προνομιακή ιστορική πηγή, έκδοση διπλωματικών εγγράφων, συστηματική παραπομπή για τεκμηρίωση ιστορικού λόγου). Ο/η ιστορικός καλείται να αντιληφθεί αυτό που πραγματικά συνέβη και γι' αυτό αξιολογεί κριτικά και αντικειμενικά τις πηγές του/της, αποφεύγοντας συνάμα την υιοθέτηση σύγχρονων αντιλήψεων στο τρόπο που ερμηνεύει και εξετάζει το παρελθόν (Iggers, 1999).

Η θεματογραφία του ιστορικισμού περιορίζεται στη διπλωματική, πολιτική (Γιώτης, 2012) και στρατιωτική ιστορία των εθνών (Αβδελά, 1998, Κόκκινος, 1998, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009). Η μελέτη των συγκεκριμένων πεδίων δικαιολογείται, καθώς θεωρούνται ιδεολογικά εργαλεία του εθνικού κράτους, μέσα από τα οποία επιτυγχάνεται η υποστήριξη της εθνικής ταυτότητας, η εδραίωση εθνικής κρατικής εξουσίας και η κοινωνική συνοχή (Iggers, 1999). Το κράτος και οι πολιτικοί του έχουν κεντρική θέση στον ιστορικισμό. Τα δρώντα υποκείμενα αντιπροσωπεύονται από την πολιτική και στρατιωτική εξουσία, ενώ αποσιωπάται πλήρως η δράση των καθημερινών ανθρώπων (Iggers, 1999).

β) Σχολή των *Annales*: Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι ιστορικοί άρχισαν να ασκούν κριτική στη σχολή του Ranke και να αναζητούν μια διαφορετική, από εκείνη του ιστορικισμού, ιστορία (Iggers, 1999). Η Σχολή των *Annales* συγκροτήθηκε το 1929, έχοντας ως πεδίο αναφοράς το γαλλικό περιοδικό *Annales d'histoire économique et sociale* (Χρονικά οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας).

Η Σχολή των *Annales* εγκαταλείπει την έμφαση στα γεγονότα όπως αναδείχθηκε από τον ιστορικισμό. Οι ιστορικοί της συγκεκριμένης σχολής επικεντρώνονται κυρίως στη ζωή των κοινωνιών, όπως αυτή αποκαλύπτεται από τα καθημερινά γεγονότα που επαναλαμβάνονται και εκτυλίσσονται σε μακρύ χρονικό διάστημα και όχι σε μεμονωμένα, σύντομα γεγονότα, όπως για παράδειγμα μια μάχη (Τσιχλή-Αρώνη, 1986). Το γεγονός «δεν αποτελεί πια το σκοπό αλλά το μέσο» και η ιστορία δεν είναι μόνο αφήγηση γεγονότων (Γιώτης, 2012: 12). Επιπροσθέτως, όλοι σχεδόν οι ιστορικοί του 19^{ου} αιώνα υποστήριζαν πως η ιστορία κινείται προς μια κατεύθυνση (από το παρελθόν προς το μέλλον), μέσα σε ένα μονοδιάστατο χρόνο. Ωστόσο, οι ιστορικοί της Σχολής των *Annales* έθεσαν μια ριζική αλλαγή στη συγκεκριμένη αντίληψη (Iggers, 1999). Ο χρόνος πια δεν αντιμετωπίζεται ως γραμμικό φαινόμενο, αλλά τονίζονται η σχετικότητα και τα πολλαπλά στρώματα του χρόνου, αναδεικνύοντας τον κατασκευασμένο και αυθαίρετο χαρακτήρα κάθε περιοδολόγησης και χρονολόγησης (Αβδελά, 1998, Κόκκινος, 1998, Iggers, 1999, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009).

Με βάση την ομάδα των *Annales*, πηγή θεωρείται οτιδήποτε δημιούργησε ο άνθρωπος και όχι μόνο τα γραπτά κείμενα, όπως υποστήριζε ο ιστορικισμός. Για πρώτη φορά δίνεται έμφαση στις μη γραπτές πηγές, οι οποίες μας πληροφορούν εξίσου για τις ανθρώπινες δραστηριότητες (Τσιχλή-Αρώνη, 1986). Επιπλέον, υιοθετείται ο μεθοδολογικός

πλουραλισμός. Βάση κάθε προσέγγισης θεωρήθηκε «η ανάλυση των κλιματολογικών, γεωφυσικών, δημογραφικών και κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, πάνω στις οποίες δομούνται οι κοινωνικοί σχηματισμοί» (Κόκκινος, 1998, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009:36) και αναζητούνται ερμηνευτικά και εξηγητικά σχήματα τα οποία βασίζονται σε πολλαπλές αιτίες και ερμηνείες (Αβδελά, 1998, Κόκκινος, 1998, Σβορώνος, 1988, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009).

Η θεματογραφία της Σχολής των *Annales* περιλαμβάνει οικονομικά, κοινωνικά και πνευματικά γεγονότα, σε πλήρη δηλαδή διαφοροποίηση με τη θεματογραφία του ιστορισμού που περιορίζονταν σε πολιτικά, διπλωματικά, στρατιωτικά γεγονότα. Ειδικότερα, η σχολή των *Annales* τοποθετεί στην ιστορική διερεύνηση την κοινωνία, την οικονομία, τον πολιτισμό, τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής, τις νοοτροπίες, τις συνειδήσεις, τα ρεύματα, τις επαναστάσεις, τα κινήματα, τις εξεγέρσεις (Αβδελά, 1998, Σβορώνος, 1988, Κόκκινος, 1998, Iggers, 1999, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009). Οι αφηγήσεις δεν περιορίζονται γύρω από τις εξέχουσες προσωπικότητες αλλά ζητούμενο πλέον αποτελεί «η ανάδειξη του συλλογικού ιστού των κοινωνιών και της ζωής των μαζών». Επομένως, η αφήγηση επικεντρώνεται στην ανάδειξη των βιωμάτων, των κοσμοαντιλήψεων και των τρόπων σκέψης των απλών ανθρώπων και των μαζών (Γιώτης, 2012: 12).

γ) Μεταμοντερνισμός: Χρονική αφετηρία της μεταμοντέρνας προσέγγισης της ιστορίας θεωρείται το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα (Μουστάκα, 2009). Κεντρικοί υποστηρικτικοί πυλώνες του μεταμοντέρνου επιχειρήματος αποτελούν οι παραδοχές του για την ιστορική αλήθεια, τα υποκείμενα και το ρόλο των ιστορικών πηγών.

Συγκεκριμένα, ο μεταμοντερνισμός θέτει υπό αμφισβήτηση την αξίωση για την ύπαρξη απόλυτων και παγκόσμιων αληθειών. Για τους μεταμοντερνιστές η ιστορική αφήγηση δεν είναι γνήσια, απουσιάζει η αντικειμενικότητα, καθώς οι ιστορικοί συγγραφείς διακατέχονται από πολιτικά κίνητρα (Λέφκοβιτς, 2010). Επικρατεί επίσης η άποψη ότι το «πραγματικό» παρελθόν δεν υπάρχει πια, έχει χαθεί, επομένως είναι αδύνατον να το γνωρίσουμε στην πραγματική του διάσταση. Μπορούμε να γνωρίσουμε το παρελθόν μόνο εξετάζοντας πηγές, όπως βιβλία, περιοδικά ή ντοκιμαντέρ. Όμως, ακόμη και τότε η γνώση αυτή δε μπορεί να θεωρηθεί αληθινή επειδή η ορθότητα αυτών των πηγών δε μπορεί να ελεγχθεί. Ως εκ τούτου, εισάγεται στην ιστορία μέσω του μεταμοντερνισμού η έννοια των πολλαπλών ιστορικών πραγματικοτήτων (Jenkins, 1996, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009). Αυτό σημαίνει ότι ακόμη και για το ίδιο το αντικείμενο έρευνας προκύπτουν ποικίλες αναγνώσεις, οι οποίες μπορούν μόνο να συγκριθούν με άλλες αφηγήσεις και όχι να ελεγχθεί η ορθότητά τους. Έτσι η γνώση που προκύπτει για το παρελθόν «είναι πολλαπλή και ανομοιογενής και η αλήθεια μερική και αποσπασματική» (Jenkins, 1996, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009:40).

Αναφορικά με τις πηγές, ο μεταμοντερνισμός τηρεί παρόμοια στάση με αυτή της ιστορικής «πραγματικότητας». Διατείνεται ότι οι πηγές αποτελούν παρελθοντικά κατάλοιπα και δε μπορούν να αναπαραστήσουν πιστά κανένα είδος αλήθειας (Αβδελά, 1998, Κόκκινος, 1998, Νάκου, 2000, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009). Άλλωστε, ακόμη και τα γεγονότα θωρούνται ως απλές απόψεις, και μάλιστα ως απόψεις που ασπάζεται η πλειονότητα των ιστορικών (Λέφκοβιτς, 2010).

Εν κατακλείδι, σχετικά με τα υποκείμενα που συμπεριλαμβάνονται στις αφηγήσεις, ο μεταμοντερνισμός υποστηρίζει πως η ιστορία πρέπει να θέσει τους καθημερινούς ανθρώπους και την καθημερινή ζωή στο επίκεντρο. Να πάψει να περιορίζεται στις αφηγήσεις και στις περιγραφές μαχών, πολιτικής και διπλωματίας, στις οποίες πρωταγωνίστησαν μεγάλες προσωπικότητες ή όσοι ήταν φορείς εξουσίας. Η ιστορία θα πρέπει να στραφεί σε αφηγήσεις σχετικά με τον πολιτισμό, την κοινωνία και την καθημερινότητα και να συμπεριλάβει τις εμπειρίες των πολλών καθημερινών ανθρώπων, οι οποίοι αποκλείστηκαν από αυτή (Αβδελά, 1998, Iggers, 1999, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009).

2.2.2.3. Ο ρόλος του/της ιστορικού

Ο Θουκυδίδης στις πρώτες σελίδες του Πελοποννησιακού πολέμου παρουσιάζει εκτενώς τις αρχές που πρέπει να χαρακτηρίζουν έναν/μία ιστορικό. Σύμφωνα με τον σπουδαίο αρχαίο Έλληνα ιστορικό, ο ιστορικός οφείλει να εξετάζει τις αποδείξεις ενός γεγονότος, να αντιπαραβάλλει τις διαφορετικές μαρτυρίες και *«να υποπεύεται τις πλάνες που πηγάζουν από την κοινή γνώμη»*, για να επιτύχει τον έναν και μοναδικό του σκοπό, την αναζήτηση της αλήθειας (Τσιχλή-Αρώνη, 1986: 10). Για να αποφύγουμε τις πλάνες, κάθε ιστορική παραγωγή οφείλει να υπόκειται σε εμπεριστατωμένη έρευνα αναφορικά με την κοινωνική θέση του συγγραφέα, τα βαθύτερα κίνητρά του, τις μεθοδολογικές του επιλογές και τις πολιτικές και φιλοσοφικές του τοποθετήσεις (Τσιχλή-Αρώνη, 1986).

Ο Λιάκος διακρίνει τους ιστορικούς σε δύο κατηγορίες: α) σε εκείνους τους επαγγελματίες ιστορικούς οι οποίοι συνήθως εργάζονται σε πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα και το έργο τους υποβάλλεται στους συνηθισμένους ελέγχους (διδασκτορικά, αξιολογήσεις) και β) σε εκείνους τους ιστορικούς που γράφουν ένα είδος προπαγανδιστικής ιστορίας, σε εκείνους δηλαδή που μεροληπτούν συνειδητά. Τονίζει βέβαια ότι η διάκριση μεταξύ των δύο αποτελεί δύσκολη υπόθεση και ότι τα μεταξύ τους όρια είναι ρευστά αλλά και αλληλεπικαλυπτόμενα (Λιάκος, 2002). Στο ίδιο πλαίσιο ο Ferro μνημονεύει στο σύγγραμμά του *«Πώς αφηγούνται την ιστορία στα παιδιά σε ολόκληρο τον κόσμο»*, την άποψη του Ν. Krushev (URSS), ότι *«οι ιστορικοί είναι επικίνδυνοι άνθρωποι, ικανοί να φέρουν τα πάνω κάτω»*, οπότε *«πρέπει να καθοδηγούνται»* (Ferro, 2001: 177). Παρατηρείται το φαινόμενο οι ίδιοι οι ιστορικοί, κατευθυνόμενοι από συγκεκριμένα συμφέροντα, να προβάλλουν την πλασματική εκδοχή της πραγματικότητας, το μύθο αντί της ιστορίας (Κουλούρη, 1995). Ο/η ιστορικός είναι εκείνος/η όπου θέτει τα κριτήρια για την επιλογή της ανάδειξης ή της αποσιώπησης των γεγονότων, άρα αναδεικνύονται και μαθαίνουμε τα γεγονότα εκείνα που ο/η ιστορικός θεώρησε ότι χρήζουν σπουδαιότητας. Επειδή, όπως προκύπτει, τα ιστορικά γεγονότα *«υφίστανται μια διάθλαση μέσα στο μυαλό του ιστορικού»*, είναι αναγκαίο ο οποιοσδήποτε μελετά ιστορία, πρώτα να μελετά τον ίδιο τον ιστορικό και μετά τα γεγονότα που παρουσιάζει. Συνεπώς, το σημαντικότερο καθήκον του/της ιστορικού ανάγεται στο *«να αποδώσει το εν γένει ιστορικό γίνεσθαι, όχι με τρόπο υποκειμενικό, αλλά με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αντικειμενικότητα, χωρίς υπερβολές, διαστροφές ή παραλείψεις»* (Ράπτης, 1980: 71).

Ο Ch. Oman (όπ. αναφ. στο Τσιγλή-Αρώνη, 1986: 54), τονίζει ότι η ιστορία δε μπορεί να είναι αντικειμενική γιατί όπως αναφέραμε, *«είναι ο τρόπος που ο ιστορικός συλλαμβάνει και τοποθετεί σε σχέση μια σειρά γεγονότων»*. Τυγχάνει συχνά οι ιστορικοί να μεροληπτούν ασυνείδητα, ειδικότερα όταν γράφουν για τη χώρα τους, καθώς ταυτίζονται με τα αντικείμενα της παρατήρησής τους, μηδενίζοντας την απόσταση που επιβάλλει η κριτική θεώρηση και άρα το παρόν επικαθορίζει το παρελθόν και ο μύθος κατέχει κεντρικό ρόλο στον ιστοριογραφικό λόγο (Κουλούρη, 1995).

2.2.2.4. Σύντομη αναδρομή της ιστορίας ως μαθήματος

Ο Comenius είναι εμπνευστής μιας συστηματοποιημένης διδασκαλίας της ιστορίας. Το 1640 προτείνει τη διδασκαλία της ιστορίας από το νηπιαγωγείο μέχρι το πανεπιστήμιο υποστηρίζοντας ότι *«όλα τα φαινόμενα και όλοι οι τομείς της ανθρώπινης ζωής μπορεί να αναλυθούν ιστορικά»* (Peyrot, 2002: 23). Κατά το 19^ο αιώνα ο Pestalozzi και ο Herbart εισάγουν τη διδασκαλία της ιστορίας και στη στοιχειώδη εκπαίδευση (Ράπτης, 1980), καθώς θεωρείται μάθημα συμπεριφοράς, διάπλασης χαρακτήρα και δημιουργίας συνείδησης (Σταυρόπουλος, 2007).

Η ιστορία ως μάθημα αποτελούσε ανέκαθεν μια πυριτιδαποθήκη έντονων συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων στο σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα, γιατί το μάθημα χρησιμοποιείται με διάφορους τρόπους και για διάφορους σκοπούς (Barton & Levstik, 2007). Στη συγκεκριμένη ιδιαιτερότητα οφείλεται το γεγονός ότι, όταν διδάσκουμε ιστορία, επιλέγουμε κάποιο συγκεκριμένο περιεχόμενο και αποκλείουμε κάποιο άλλο, επιλέγουμε κάποια εγχειρίδια που υιοθετούν μια συγκεκριμένη προοπτική και παραβλέπουμε άλλα (Husbands, 2004). Η πολιτική εξουσία συνδέεται άμεσα με το περιεχόμενο του μαθήματος, το οποίο αναπλάθεται με βάση τα συμφέροντά της και ως εκ τούτου η ιστορία *«παραδίδεται σύμφωνα με μια αποκαθαρμένη εκδοχή της»* (Ferro, 2001: 42). Δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι τα ολοκληρωτικά καθεστώτα μέσω της εκπαίδευσης και συγκεκριμένα του μαθήματος της ιστορίας επιχειρούν *«να εντυπώσουν στα μυαλά των μαθητών την συμβατικότητα, την υποταγή και την άκριτη αποδοχή της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων»* (Banks, 2006: 239).

Στην Ελλάδα, με το διάταγμα του 1834 το μάθημα «Στοιχεία (Αρχαίας) Ελληνικής Ιστορίας» δεν περιλαμβάνονταν στον κεντρικό κορμό μαθημάτων¹¹ και ούτε διδάσκονταν σε όλα τα σχολεία, αλλά παρά μόνο σε όσα το επέτρεπαν οι γνώσεις του δασκάλου στα συγκεκριμένα μαθήματα¹². Δύο χρόνια μετά (1836), από το πρόγραμμα μαθημάτων μέσης εκπαίδευσης, διαφαίνεται πως το μάθημα της ιστορίας διδάσκεται ανεξαιρέτως, σε συνδυασμό με το μάθημα της Γεωγραφίας, τόσο στο Ελληνικό Σχολείο (φοίτηση 3 χρόνια) όσο και στο Γυμνάσιο (φοίτηση 4 χρόνια). Σύμφωνα με τα ποσοστά του χρόνου διδασκαλίας, στο Ελληνικό Σχολείο κυριαρχούσε η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών (42,4%), ακολουθούν τα Μαθηματικά/ Φυσική/ Χημεία (16,3%) και στη συνέχεια το μάθημα της

¹¹Ο κεντρικός κορμός μαθημάτων περιελάμβανε: Θρησκευτικά, Στοιχεία (Αρχαίας) Ελληνικής Γλώσσας, Ανάγνωση, Γραφή, Αριθμητική, Μέτρα και Σταθμά κατά την νέα (ενιαία για όλο το κράτος) νομοθεσία, Ζωγραφική και Μουσική (Δημαράς, 2003).

¹²Τέτοια μαθήματα ήταν: Στοιχεία Γεωγραφίας, τα αναγκαϊότερα από φυσικές επιστήμες και, όπως ανέφερα, η Ιστορία (Δημαράς, 2003).

Ιστορίας /Γεωγραφίας (14,1%). Στο Γυμνάσιο η θέση του μαθήματος της ιστορίας «υποβιβάζεται» περισσότερο. Η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών εξακολουθεί να καταλαμβάνει τον περισσότερο χρόνο (32,3%), ακολουθεί των Λατινικών (19,7%), των Μαθηματικών (12,5%), της Φυσικής/ Χημείας (9,4%), ενώ η διδασκαλία του μαθήματος Ιστορίας/Γεωγραφίας κατέχει ίδιο ποσοστό με αυτό των Γαλλικών (8,3%) (Δημαράς, 2003). Με το αναλυτικό πρόγραμμα του 1881, για πρώτη φορά η ιστορία γίνεται αυτόνομο μάθημα και ως σκοπός του προτάσσονταν, για τους μαθητές και τις μαθήτριες, *«η έμπνευσις φρονήματος εθνικόν και φιλοτιμίας, όπως καταστή μέλος άξιον μεγαλουργήσαντος έθνους»* (Πετρίδης, 1881, όπ. αναφ. στο Γιώτης, 2012: 20). Οι στόχοι αυτοί επαναλαμβάνονταν, με ορισμένες τροποποιήσεις, και στα αναλυτικά προγράμματα που ακολούθησαν (1957, 1969, 1977), όπου ο βασικός σκοπός παραμένει η καλλιέργεια της εθνοκεντρικής λογικής και ο εθνικός φρονηματισμός (Ρέππας, 2001).

Παρά το γεγονός ότι ο Νίτσε έχει εκφράσει την άποψη ότι *«η άγνοια της ιστορίας δείχνει λαό ζωντανό»* και πως *«όσο ένας λαός δεν ξέρει ιστορία, τόσο πιο ικανός είναι να δημιουργήσει»* (Ράπτης, 1980: 75), η αποστολή της διδασκαλίας της ιστορίας είναι καθοριστική για τα υποκείμενα. Σύμφωνα με πηγές, ο ιστορικός Πολύβιος θεωρούσε τη μάθηση που προέρχεται από την ιστορία *«ως την πιο αληθινή και κατάλληλη παιδεία για να γυμνάσει τον άνθρωπο στο να παίρνει μέρος στις πολιτικές πράξεις»* (Ράπτης, 1980: 98). Όσοι γνωρίζουν ιστορία έχουν την ικανότητα να αξιολογούν σωστά τα γεγονότα του παρελθόντος και να εκτιμούν το παρόν με τέτοιο τρόπο, ώστε να προβλέπουν με επιτυχία το μέλλον (Ράπτης, 1980).

Για τους Έλληνες μαθητές του εθνοκεντρικού¹³ δημοτικού σχολείου (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997), ο σκοπός της ιστορίας φαίνεται να είναι συγκεκριμένα *«η κατανόηση των σπουδαιότερων εκδηλώσεων της ζωής των Ελλήνων, όπως αυτές εμφανίζονται στα πολιτικά και πολιτιστικά έργα τους και μάλιστα όπως αυτά εκδηλώνονται κατά τις σπουδαιότερες περιόδους της πορείας τους»*, θωρακίζοντας με αυτό τον τρόπο την καλλιέργεια της εθνικής τους συνείδησης σε συνάρτηση με τη μόρφωσή τους (Ράπτης, 1980: 74-75). Μέσα από την ιστορία το παιδί συνθέτει *«το Εγώ του, με το Εσύ και το Εμείς»* και καταφέρνει να συνενώσει το παρελθόν και το μέλλον σε ένα παρόν (Ράπτης, 1980: 77).

Τα τελευταία χρόνια, όπως παρατηρεί ο Αγγελάκος, η σημασία του μαθήματος της ιστορίας φαίνεται να πνέει τα λοίσθια, καθώς ο ρόλος της απαξιώνεται ολοένα και περισσότερο. Στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, για παράδειγμα, η διδασκαλία της ανατίθεται σε ειδικότητες μη σχετικών με το αντικείμενο, ενώ στο Λύκειο το μάθημα της ιστορίας δεν αποτελεί κριτήριο αξιολόγησης της Γενικής Παιδείας των μαθητών στις πανελλαδικές εξετάσεις (Αγγελάκος, 2007).

¹³Με τον όρο εθνοκεντρισμός μπορούμε να θεωρήσουμε ότι αναφερόμαστε *«στην ιδεολογία και την πρακτική της αυθαίρετης και ερήμην των ιστορικών και συγχρονικών εμπειρικών δεδομένων συγκρότησης της συλλογικής εθνικής και εθνοτικής ταυτότητας και ταυτόχρονα την αδυναμία να παρατηρεί κανείς γεγονότα και καταστάσεις και από μια διαφορετική, πέραν της εθνικής, σκοπιά»* (Γκότοβος, 2003: 24).

2.2.2.5. Εθνική μνήμη, λήθη και ένα παρελθόν που είναι παρόν μέσα από το μάθημα της ιστορίας

Στο μάθημα της ιστορίας διδασκόμαστε γεγονότα που συνθέτουν το παρελθοντικό πάζλ ενός λαού. Ένα παρελθόν ίσως όχι τόσο μακρινό καθώς, όπως υποστηρίζει χαρακτηριστικά ο Moniot (2002: 259), *«το παρελθόν είναι ο πιο κοντινός μας γείτονας»*.

Αναφερόμαστε σε ένα παρελθόν *«που ο καθένας βρίσκει ήδη ζωγραφισμένο μέσα στα πλαίσια των ομάδων όπου γεννιέται και ζει»* (Moniot, 2002: 49). Το παρατηρούμε στο σύστημα ονοματοθεσίας των δρόμων, στις προτομές των ηρώων, στα αγάλματα, στα μνημεία, στους περιοδικούς εορτασμούς, στα μουσεία κ.ο.κ. Όλα τα παραπάνω θεωρούνται ακρογωνιαίοι λίθοι μιας εθνικής και μιας τοπικής μνήμης, όπου αποσκοπούν στη μετάδοση αξιών και προτύπων συμπεριφοράς και υποδηλώνουν τη συνέχεια με το παρελθόν, κατασκευάζοντας, μεταδίδοντας και συντηρώντας ταυτόχρονα τη συλλογική μνήμη¹⁴ (Κουλούρη, 1998).

Η μνήμη είναι σημαντική γιατί αποτελεί στοιχείο ταυτότητας, γράφει η Αβδελά (1998), σε σημείο μάλιστα που όταν κάποιος λαός χάσει τη μνήμη του, χάνει αυτομάτως και την ταυτότητά του. Η εθνική ταυτότητα δομείται μέσα από τις μνήμες κοινής καταγωγής, τις παραδόσεις και την ιστορία του έθνους (Θεοδωρίδης, 2004:121). Συγκεκριμένα η ιστορία, έχει *«επωμισθεί το καθήκον της μεταβίβασης – ή της επεξεργασίας – κοινωνικής μνήμης αποκλειστικά ή κατ' εξοχήν εθνικής»* (Moniot, 2002: 39). Άλλωστε, όταν μοιραζόμαστε κοινές μνήμες με άλλους ανθρώπους, οι μνήμες αυτές αναπόδραστα ενδυναμώνουν τους δεσμούς μεταξύ μας. Μάλιστα, η κοινή μνήμη έρχεται στο προσκήνιο και ο ρόλος της ισχυροποιείται όταν τα μέλη της ομάδας έχουν την αίσθηση ότι βρίσκονται σε κίνδυνο τα στοιχεία εκείνα που θεωρούν ότι χαρακτηρίζουν τη συλλογική τους ιδιαιτερότητα (Αβδελά, 1998).

Όπως το κάθε άτομο, έτσι και το κάθε έθνος έχει την ιδιαίτερη ιστορία του και τις ιδιαίτερες μνήμες. Όμως, τόσο το έθνος όσο και το κάθε άτομο, *«ανακατασκευάζει εκ των υστέρων, τη βιογραφία του με αναμνήσεις»*, θυμάται δηλαδή εκ νέου, επιλεκτικά γεγονότα, φωτίζοντας πλευρές της ζωής του και λησμονώντας κάποιες άλλες (Θεοδωρίδης, 2004:121). Υπό αυτόν τον όρο, η προσέγγιση του παρελθόντος δε μπορεί να γίνει με αντικειμενικά κριτήρια, καθώς η μνήμη κατέχει κυρίαρχο ρόλο σε αυτό, επομένως δεν μπορεί να υπάρξει μια *«ανόθευτη και αντικειμενική ιστορική αλήθεια»* (Καμπύλης, 2009: 35). Άλλωστε, σύμφωνα με τον Ferro, η ιστορία ως μάθημα αποτελεί ένα αφήγημα για το παρελθόν της ομάδας, περιέχει έναν μεγάλο αριθμό σκόπιμων αποσιωπήσεων και ίσως η λανθασμένη αντίληψη για τα ιστορικά γεγονότα να είναι προϋπόθεση για την εθνική ιστορία η όποια απαιτεί συλλογική μνήμη αλλά και συλλογική αμνησία (Ferro, 2002).

Για τον Renan, η αμνησία (λήθη), είναι ένας κρίσιμος παράγοντας για τη δημιουργία του έθνους (Mc Crone, 2000). Όπως το κάθε άτομο, έτσι και το κάθε έθνος *«έχει τα οικογενειακά του μυστικά και η δημοσιοποίησή τους θεωρείται επαίσχυντη»* (Ferro, 2001:

¹⁴Συλλογική μνήμη είναι μια ανάγνωση του παρελθόντος η οποία καλλιεργείται στο επίπεδο της ομάδας. Είναι *«ένα σύνολο από κοινωνικές αναπαραστάσεις που αφορούν το παρελθόν»*. Η κάθε ομάδα *«παράγει, θεσμοθετεί, διαφυλάσσει και μεταδίδει»* τις αναπαραστάσεις αυτές μέσα από την αλληλεπίδραση των μελών της (Μάντογλου, 2005: 54-55).

365). Όπως επισημαίνει και ο Husbands «το παρελθόν πάντα διαθλάται μέσα από το φακό κάποιου παρατηρητή», για να μπορούν γεγονότα και πληροφορίες που δεν εξυπηρετούν, να μετατεθούν στην άβυσσο της αφάνειας και της λήθης (Husbands, 2004: 81). Για παράδειγμα, η λήθη αποκρύπτει από τη μνήμη εμφύλιους πολέμους γιατί έρχονται σε αντίθεση με τον εθνικό μύθο της αδελφότητας (Renan, 1933, όπ. αναφ. στο Benincasa, 2006), και αποσιωπά την ύπαρξη μειονοτήτων μέσα στα σύνορα του κράτους, για να διατηρηθεί ο μύθος της εθνικής καθαρότητας (Gellner, 1992, όπ. αναφ. στο Benincasa, 2006).

2.2.3. Ελληνικό έθνος και ελληνική ιστορία

2.2.3.1. Συνέχεια και ασυνέχεια του ελληνικού έθνους μέσα από την επιστήμη της ιστορίας

Μιας που η ιστορία αποτελούσε ανέκαθεν ένα από τα δομικά στοιχεία της διαμόρφωσης του έθνους (Hroch, 2007), ο 19^{ος} αιώνας αποκαλείται ο αιώνας της ιστορίας και των μεγάλων εθνικών αφηγήσεων (Le Goff, 1998). Η κατασκευή της εθνικής ιστορίας έπαιξε έναν καθοριστικό ρόλο στην ανάδυση της εθνικής ταυτότητας (Hroch, 2007), και ο ρόλος της εκάστοτε εθνικής ιστοριογραφίας ήταν να «εντοπίζει» τις αρχέγονες ρίζες του έθνους, για να αποκαταστήσει την ιστορική του συνέχεια και την αναλλοίωτη ουσία του (Αθανασιάδης, 2014-2015). Στην περίπτωση του ελληνικού έθνους επικράτησαν δύο εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Κύριοι εκφραστές, με μια ουσιαστική χρονολογική διαφορά, ήταν από τη μια ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος (εθνικός ιστοριογράφος) και από την άλλη, ο Πασχάλης Κιτρομηλίδης.

α) Η συνέχεια: Ο Παπαρρηγόπουλος κατείχε τη θέση του έκτακτου καθηγητή ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από το 1851 (Mackridge, 2013). Το 1853 εξέδωσε την πρώτη σύντομη μορφή¹⁵ της *Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους* βασισμένη στο τρίσημο γραμμικό σχήμα Αρχαία Ελλάδα-Μεσαίωνας (Βυζάντιο)-Νεότερη και Σύγχρονη Ελλάδα. Η θεωρία του έδινε έμφαση στην ενότητα του έθνους και στην αδιάσπαστη συνέχειά του στο χώρο και στο χρόνο από την κλασική εποχή ως τη συγκρότηση του νεότερου ελληνικού κράτους (Κιτρόεφ, 2003). Επίσης, τόνιζε την αδιαμφισβήτητη ενσωμάτωση της ελληνιστικής και βυζαντινής περιόδου, στην εθνική ιστοριογραφία που επιτυγχάνεται με το ιστόρημα σχετικά με τον εξελληνισμό των Ρωμαίων και τη μετατροπή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας σε Βυζαντινή, με σαφώς ελληνικό χαρακτήρα (Λιάκος, 1993, Τσουκαλάς, 1994, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009). Όπως επισημαίνει ο Βερέμης, ο Παπαρρηγόπουλος κατάφερε να εκφράσει με ιστορικούς όρους την ενότητα του ελληνικού έθνους, αφήνοντάς το να αναδυθεί μέσα από το σχήμα της συνέχειάς του στο χρόνο (Βερέμης, χ.χ., όπ. αναφ. στο Αθανασιάδης, 2014-2015).

Ωστόσο, όταν ο Παπαρρηγόπουλος απευθύνθηκε στο Υπουργείο Παιδείας προκειμένου η πρώτη συνοπτική έκδοση της ιστορίας του να εγκριθεί ως εγχειρίδιο ιστορίας για τη μέση εκπαίδευση, η επιτροπή για το συγκεκριμένο αίτημα και ο Θ. Μανούσης, καθηγητής της Γενικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από το 1840 έως το 1858, απέρριψαν την πρόταση. Ο Παπαρρηγόπουλος και η συγκεκριμένη εκδοχή της ιστορίας, επικρίθηκε γιατί

¹⁵Το 1874 ολοκληρώθηκε οριστικά στην πεντάτομη μορφή της που ισχύει μέχρι σήμερα (Δημαράς, 2003).

συμπεριέλαβε στο βιβλίο του περιόδους που δεν αποτελούν μέρος της ελληνικής ιστορίας (Ιστορία των Ελληνιστικών Κρατών και Βυζαντινή Ιστορία) και υποβάθμισε ποσοτικά την αρχαία ελληνική ιστορία (37,5%) σε όφελος της νεότερης ιστορίας, δηλαδή της ιστορίας της ελληνικής επανάστασης (54,5%) (Αθανασιάδης, 2014-2015).

β) η ασυνέχεια: Ο Π. Κιτρομηλίδης είναι Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από το 1987 έως στις μέρες μας. Δεν ασπάζεται τη θεωρία του Παπαρρηγόπουλου για το ελληνικό έθνος και προτιμά να σκέφτεται κριτικά και να αρνείται τα εθνικιστικά στερεότυπα (Μαγκλίνης, 2012).

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι μέσα από την ιστοριογραφική προσπάθεια του Παπαρρηγόπουλου, η ιδέα του ελληνικού έθνους λαμβάνει οριστικά σάρκα και οστά (Κιτρομηλίδης, 2004). Με το έργο του, το ελληνικό έθνος λογίζεται ως ιστορικό υποκείμενο που το διακρίνει διαχρονική ενότητα και συνέχεια (Κιτρομηλίδης, 2004). Ωστόσο, ιστορικοί όπως ο Παπαρρηγόπουλος, σύμφωνα με τον Κιτρομηλίδη, αντιλαμβάνονται την ιστορία ως ρητορική του έθνους και όχι ως πεδίο έρευνας και κριτικού στοχασμού (Κιτρομηλίδης, 2012). Αμφισβητεί τη θεωρία της αφύπνισης και την άποψη ότι το έθνος *«ως κοινότητα πολιτισμού και κοινωνικών αισθημάτων, προϋπήρξε του κράτους»* και τονίζει πως οι Βαλκάνιοι εθνικιστές υιοθέτησαν τις ιδέες αυτές και κατ' επέκταση οι ιστορικοί τις αναπαρήγαγαν στα έργα τους (Κιτρομηλίδης, 2003: 55).

Σύμφωνα με τον Κιτρομηλίδη, η ενασχόληση του ελληνικού στοχασμού ως προς το δεσμό των νεοελλήνων με την ελληνική αρχαιότητα και η ανάδειξη της γλώσσας, του πολιτισμού και των κοινών ηθικών αξιών ως συντελεστών για τον καθορισμό της εθνικής ταυτότητας, ήταν απόρροια των ιστοριογραφικών αναζητήσεων και των πολιτικών προβληματισμών του Διαφωτισμού (Κιτρομηλίδης, 2004). Το νεοσύστατο ελληνικό κράτος ήταν αντιμέτωπο με έναν προβληματισμό. Έπρεπε να καλύψει το κενό ανάμεσα στο κράτος που είχε δημιουργηθεί και στην παραδοσιακή κοινωνία που χαρακτηρίζονταν από πολιτισμική, γλωσσική, θρησκευτική και εθνοτική ανομοιογένεια, την στιγμή που *«οι αντιθέσεις μέσα στην κοινωνία έπρεπε να παραμεριστούν ή να συγκεραστούν για χάρη της εθνικής ενότητας»* (Κιτρομηλίδης, 2003: 81). Η λύση προς ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής δόθηκε μέσω της διαμόρφωσής της συλλογικής ταυτότητας, στο πλαίσιο της δημιουργίας στα άτομα ενός αισθήματος κοινότητας (Κιτρομηλίδης, 2003). Επομένως, το ελληνικό έθνος οφείλει την ύπαρξή του στη σταδιακή συγκρότησή του από το κράτος και όχι στην αφύπνισή του (Κιτρομηλίδης, 2003).

Στην Ελλάδα, το έργο της σύζευξης της παραδοσιακής κοινωνίας με την εθνικιστική παιδεία αναλαμβάνουν ο στρατός και η εκπαίδευση, οι οποίοι αναδείχθηκαν από τους πιο αποτελεσματικούς μηχανισμούς (Κιτρομηλίδης, 2003). Προς την ίδια κατεύθυνση, προσθέτει ο Κιτρομηλίδης, εργάστηκε και η δικαστική εξουσία η οποία ως ιδεολογικός φάρος, καταδικάζει και τιμωρεί μορφές συμπεριφοράς που *«δεν συμμορφώνονταν με τις επιταγές της εθνικιστικής ιδεολογίας του κράτους»*. Η δικαστική εξουσία είχε τη δυνατότητα να κινηθεί εναντίον όσων επεδίωκαν να αποφύγουν το στρατό και τη στοιχειώδη εκπαίδευση, οι οποίοι λογίζονταν ως οι σημαντικότεροι μηχανισμοί *«ενοποίησης και επιβολής ομοιογένειας στην κοινωνία»*, παρότι υποχρεωτικοί μόνο για τον άρρενα πληθυσμό (Κιτρομηλίδης, 2003:81).

2.2.3.2. Η καλλιέργεια ελληνικής εθνικής συνείδησης μέσα από τα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας

Το άρθρο 3 του Συντάγματος αναφέρει ότι το Υπουργείο Παιδείας «οφείλει για την εθνική και θρησκευτική διαπαιδαγώγηση των Ελληνοπαίδων» (Λακασάς, 2007: 30). Είναι γνωστό άλλωστε ότι κάθε Πολιτεία επιδιώκει την «καλλιέργεια ιστορικής και κοινωνικής συνείδησης στους πολίτες της επιλέγοντας, αξιολογώντας και επιβάλλοντας μέσω της εκπαίδευσης συγκεκριμένες απόψεις και ιδέες με βάση πάντοτε την εκάστοτε πολιτική σκοπιμότητα και κυρίαρχη ιδεολογία» (Φλούρης & Καλογιαννάκη, 1996: 228). Ο καθηγητής ή η καθηγήτρια μέσω του ρόλου τους αλλά και τα σχολικά εγχειρίδια, πρωτίστως τα εγχειρίδια ιστορίας¹⁶, ως αναπόσπαστο τμήμα της εκπαίδευσης, καλούνται να εκπληρώσουν αυτό το σκοπό επαναλαμβάνοντας τα «εθνικά στερεότυπα¹⁷» (Καρκαγιάννης, 2007). Οποιαδήποτε παρέκκλιση από αυτό το κανόνα αντιμετωπίζεται ως εθνικά απαράδεκτη και ίσως προδοτική¹⁸ (Καρκαγιάννης, 2007).

Ήδη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα ο Renan (1998), υποστήριξε ότι η παραχάραξη ή η αλλοίωση της ιστορίας αποτελεί τον ουσιαστικότερο παράγοντα για τη δημιουργία ενός έθνους. Στην περίπτωση του ελληνικού έθνους η εξέλιξη δεν ήταν διαφορετική. Τα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας), έχουν αναλυθεί επιστημονικά και έχει επισημανθεί ότι ενσταλάζουν εθνική συνείδηση στους μαθητές¹⁹. Προβάλλουν όλα εκείνα τα γεγονότα που αφορούν τις ηρωικές πράξεις και κατορθώματα του ελληνικού έθνους, υποβαθμίζουν έμμεσα ή άμεσα τους άλλους λαούς²⁰ (Φλούρης &

¹⁶Τόσο η ιστορία όσο και η γεωγραφία θεωρούνται, περισσότερο από κάθε άλλο γνωστικό αντικείμενο, εργαλεία άσκησης εξουσίας, εργαλεία σφυρηλάτησης αφενός της κοινωνικής συνοχής και αφετέρου της μνήμης μιας ομάδας που συνειδητοποιεί «το κοινό της πεπρωμένο σε μια κοινή γεωγραφική ενότητα» (Μονιότ, 2002: 42). Σε μια δημοκρατική κοινωνία, η διάδοση των εξουσιών συνίσταται στην όσο το δυνατόν ευρύτερη διάδοση της ιστορίας και της γεωγραφίας (Μονιότ, 2002). Τα εν λόγω μαθήματα, θεωρούνται ευκολότερα πεδία για να μεταδοθούν κάθε είδους ιδεολογίες, καθώς στο περιεχόμενό τους παρατηρούνται «σκόπιμες παραποιήσεις, ή παρασιωπήσεις, συναισθηματικές και ιδεολογικές φορτίσεις με αντιεπιστημονική ιστορική προσέγγιση, τονίζονται τα σημεία που χωρίζουν τους λαούς και αγνοούνται εκείνα που τους ενώνουν, τα γεγονότα απομονώνονται από τις συγκυρίες και το διεθνές ιστορικό, πολιτικό και ιδεολογικό συγκείμενο» (Φλούρης & Καλογιαννάκη, 1996 : 227).

¹⁷Αυτό που χαρακτηρίζει τα στερεότυπα είναι η υπερβολή, με την έννοια της μη τεκμηριωμένης, «μη ρεαλιστικής απόδοσης των ιδιοτήτων (θετικών ή αρνητικών) που υποτίθεται ότι χαρακτηρίζουν μια ομάδα και κατ' επέκταση κάθε της μέλος», με βάση τις οποίες ταξινομούνται τα μέλη της ομάδας (Γκότοβος, 1996: 17).

¹⁸Ενδεικτικές περιπτώσεις παρέκκλισης του εθνικού κανόνα αποτελούν δύο σχολικά εγχειρίδια ιστορίας. Το πρώτο είναι το εγχειρίδιο του Καλοκαιρινού, Κ., *Ιστορία Ρωμαϊκή και Μεσαιωνική 146 π. Χ. – 1453 μ. Χ.*, όπου αποσύρθηκε στις 10 Νοεμβρίου 1965 (Αθανασιάδης, 2009), και το δεύτερο, το βιβλίο των Ρεπούση, Μ., Ανδρεάδου, Χ., Πουταχίδης, Α., Τσιβάς, Α., *Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια, για τη ΣΤ' Δημοτικού*, όπου αποσύρεται το Σεπτέμβριο του 2007 (Αθανασιάδης, 2015). Εν συντομία, και τα δύο αυτά εγχειρίδια επικρίθηκαν το καθένα με τη σειρά του, γιατί δεν επιτελούσαν επί της ουσίας τον εθνικό τους ρόλο, δηλαδή τη δόμηση του έθνους και της εθνικής ταυτότητας.

¹⁹Δε θα μπορούσε να ισχύει κάτι διαφορετικό, καθώς το ελληνικό σχολείο έχει χαρακτηριστεί εθνοκεντρικό. Η χρήση του παρελθόντος, κυρίως του αρχαίου, είναι υπερβολική προκειμένου να διαμορφώσει στους μαθητές την εικόνα του εθνικού εαυτού και η αίσθηση της υπεροχής της κοινότητας υπηρετείται «μέσα από πολλές ιδεολογίες, δύο από τις οποίες είναι ο γενετικός βιολογισμός και η προγονολατρία» (Γκότοβος, 2003: 29).

²⁰Οι συστηματικές αναλύσεις βιβλίων των ανθρωπιστικών μαθημάτων και των κοινωνικών σπουδών έχουν δείξει ότι «καμιά χώρα δεν απαλλάσσεται από τον εθνοκεντρισμό, τη διαστρέβλωση των γεγονότων, τη διαφορετική προβολή των άλλων λαών και την ανακρίβεια των στοιχείων» (Φλούρης & Καλογιαννάκη, 1996: 212). Ο Ζαρίφης υποστηρίζει πως αν εγκαταλείψουμε «τα παραμορφωτικά κάτοπτρα και φίλτρα» τα οποία μας

Καλογιαννάκη, 1996), ενσωματώνουν το τριμερές σχήμα κατά το οποίο η ιστορία διακρίνεται σε αρχαία, μέση και νεότερη και αναδεικνύουν το Βυζάντιο σε οργανικό κομμάτι της ελληνικής ιστορίας. Όλα αυτά αποδεικνύονται ιδεολογικά εργαλεία σε μια κρίσιμη φάση εθνικής ολοκλήρωσης με ζητούμενο τόσο την ομογενοποίηση στο εσωτερικό όσο και την εδαφική επέκταση του έθνους-κράτους (Αθανασιάδης, 2014-2015).

Πιο συγκεκριμένα, η ιστορία του σχολείου έχει τρία βασικά χαρακτηριστικά. Πρώτον, σε ένα μεγάλο βαθμό είναι μυθολογία γιατί αποκρύπτει τη σύγχρονη θεώρηση αναφορικά με την κατασκευή του έθνους, παρουσιάζοντας το ελληνικό έθνος σαν οντότητα αιώνια, φυσική, ομοιογενή, με δεσμούς αίματος να ενώνουν τους πολίτες. Δεύτερον, διχοτομεί τους ανθρώπους στο «εμάς» τους Έλληνες και τους «άλλους» λαούς, αποδίδοντας στους Έλληνες μόνο δίκαια, ενώ στους «άλλους», πότε άδικα και πότε συμφέροντα. Παρουσιάζει ότι τα επιτεύγματα (ανάμεσα σε αυτά και οι πολεμικές νίκες) των Ελλήνων οφείλονται στα χαρίσματα και τον ηρωισμό που διακρίνει τους Έλληνες, ενώ τα λάθη και οι πολεμικές ήττες οφείλονται είτε στην αγριότητα των εχθρών είτε στην αδιαφορία των συμμάχων. Με αυτό τον τρόπο οι κατά καιρούς ηγεσίες της Ελλάδας, εμφανίζονται ανεύθυνες για τις ήττες και τις καταστροφές και οι μικροί μαθητές, με το να μην καταλογίζουν ευθύνες στην εκάστοτε ηγεσία, πλάθουν μια εικόνα «κακών» και «καλών» λαών η οποία μετέπειτα γενικεύεται σε μια ρατσιστική αντιμετώπιση που περιορίζει με τη σειρά της τη δυνατότητα να σκεφτούν οι μαθητές οποιαδήποτε πιθανή συνεργασία με τους «κακούς» λαούς. Τρίτον, όλοι οι πόλεμοι του ελληνικού κράτους εξιδανικεύονται γιατί παρουσιάζονται όχι ότι αποσκοπούσαν στην επέκταση των συνόρων αλλά ότι είχαν αμυντικό, απελευθερωτικό χαρακτήρα (Φραγκουδάκη, 2001).

Αναλογιζόμενοι όλα τα παραπάνω, δεν πρέπει να μας προκαλεί εντύπωση ότι η εικόνα της Βαλκανικής και της Τουρκίας, όπως προβάλλεται στα σχολικά μας εγχειρίδια, είναι σχετικά περιορισμένη και μάλιστα από τις αναφορές αυτές ένα αξιοσημείωτο ποσοστό, για την ακρίβεια το υψηλότερο, *«εκφράζει αρνητικές στάσεις και αντιλήψεις, προκαλώντας μίσος, φθόνο, απέχθεια, αρνητισμό, βίαια συναισθήματα και άλλα συναφή»* (Φλούρης & Καλογιαννάκη, 1996: 226, Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997, Μουστάκα, 2009).

«επιβάλλονται» μέσω του μαθήματος της ιστορίας και του τρόπου διδασκαλίας της, μόνο τότε θα αντιληφθούμε τον «άλλον» ως φίλο και όχι εχθρό μας (Ζαρίφης, 2009: 192).

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Εννοιολογικό πλαίσιο

Στο κεφάλαιο αυτό της εργασίας, θα επιχειρήσω να παρουσιάσω και να αναλύσω τις κεντρικές έννοιες-θεωρίες, οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση στην οποία στηρίχθηκα προκειμένου να συλλέξω και να ερμηνεύσω τα δεδομένα της έρευνας. Το συγκεκριμένο εννοιολογικό πλαίσιο αναπτύχθηκε κατ' όλη τη διάρκεια, σε συνδυασμό με τα ευρήματα της έρευνας, καθώς διαμορφώνονταν, και τις θεωρητικές προσεγγίσεις. Άλλωστε, η ποιοτική έρευνα επιχειρεί μια κατάδυση στις βαθύτερες σκέψεις των υποκειμένων με στόχο να αναδυθούν απρόσμενα θέματα τα οποία ενδεχομένως δεν έχει υπολογίσει ο ερευνητής ή η ερευνήτρια (Κυριαζή, 2005). Ως επακόλουθο, το εννοιολογικό πλαίσιο δεν είναι «καλούπι που επιβάλλεται». Αντίθετα, οι έννοιες «προσαρμόζονται καθώς εξελίσσεται η έρευνα» (Κυριαζή, 2005: 52).

Σε όλη την έκταση του κεφαλαίου γίνεται λόγος για τις θεωρητικές προσεγγίσεις της κοινωνικής κατασκευής, της μεταφοράς και τέλος της δημόδους θεωρίας.

3.1. Κοινωνική κατασκευή

3.1.1. Θεωρία της κοινωνικής κατασκευής

Σύμφωνα με τον Bruner, ο κονστρουξιονισμός²¹ είναι ένα ρεύμα της επιστημονικής σκέψης το οποίο μελετά τις διαδικασίες με τις οποίες οι άνθρωποι κατασκευάζουν²² την πραγματικότητα και διαμορφώνουν αντίστοιχα τη συμπεριφορά τους (Bruner, 1997).

Το κονστρουξιονιστικό μοντέλο αναφορικά με τη γνώση εστιάζει όχι στην αναπαράσταση μιας αντικειμενικής, σταθερής και αναλλοίωτης γνώσης (Παρθένης, 2010), αλλά σε μια γνώση η οποία «κατασκευάζεται μέσα από την κοινωνική δραστηριότητα του ατόμου, με τη διαμεσολάβηση της γλώσσας, η οποία είναι επίσης κοινωνικά κατασκευασμένη» (Vygotsky, όπ. αναφ. στο Παρθένης, 2010: 182). Η γνωστή ρήση του Πασκάλ: «ό,τι είναι αλήθεια στη μια πλευρά των Πυρηναίων μπορεί να είναι ψεύδος από την άλλη» (Μπέργκερ & Λούκμαν, 2003: 22), εκφράζει στην ουσία πως «ο αντικειμενικός κόσμος που είναι ακριβώς ο ίδιος για όλους, δεν υπάρχει», καθώς η γνώση γύρω από τον κόσμο αυτό και την πραγματικότητα δεν είναι αντικειμενική αλλά κατασκευασμένη (Παρθένης, 2010: 185).

²¹Χρησιμοποιούνται επίσης οι όροι εποικοδομισμός, εποικοδομητισμός και συνδομισμός, ενώ συγκεκριμένα οι όροι «κονστρουξιονισμός» και «κονστρουκτιβισμός» χρησιμοποιούνται από πολλούς ως ταυτόσημοι. Ο Gergen όμως, ο οποίος θεωρείται ότι εισήγαγε την έννοια του «κοινωνικού κονστρουξιονισμού» στη ψυχολογία, στο άρθρο του *Social Psychology as History* (Η κοινωνική ψυχολογία ως ιστορία), προτείνει τον όρο «κονστρουξιονισμό» (constructionism) για να τον διακρίνει από τον «κονστρουκτιβισμό» (constructivism) του Piaget για την ανάπτυξη της γνώσης (Burr, 1995: 2). Λαμβάνοντας υπόψη τους Young και Colin (2004, όπ. αναφ. στο Andrews, 2012: 39), «ο κονστρουκτιβισμός προτείνει ότι το κάθε άτομο κατασκευάζει νοητικά τον εμπειρικό κόσμο μέσα από γνωστικές διαδικασίες, ενώ ο κονστρουξιονισμός εστιάζει περισσότερο σε μια κοινωνική παρά ατομική διάσταση». Αυτό που εξηγείται εδώ, είναι ότι η ανθρώπινη εμπειρία και πραγματικότητα κατασκευάζονται ιστορικά, πολιτισμικά και γλωσσικά (κονστρουξιονισμός) και όχι αποκλειστικά νοητικά (κονστρουκτιβισμός).

²²Στον κονστρουξιονισμό, η έννοια της «κατασκευής» ορίζεται ως η διαδικασία της δημιουργίας, της οικοδόμησης, στην προκειμένη περίπτωση της πραγματικότητας (Παρθένης, 2010: 180).

Ποικίλλει δε ανάλογα με την κοινωνική θέση του ατόμου, την ταξική του προέλευση, τη φυλετική ή εθνική καταγωγή του, το φύλο, τη θρησκεία, τις πολιτικές τοποθετήσεις, την κουλτούρα και τους όποιους άλλους πολιτισμικούς προσδιορισμούς²³ (Μπέργκερ & Λούκμαν, 2003).

Η πραγματικότητα είναι μια κατασκευή που προκύπτει από την αλληλεπίδραση του ατόμου με τα πάμπολλα, διαρκή ερεθίσματα του περιβάλλοντός του. Μέσω της αλληλεπίδρασης δημιουργούνται εμπειρίες και νοήματα, τα οποία συμβάλλουν ώστε να διαμορφωθεί «ένας κόσμος προσωπικής κατασκευής», σε συνδυασμό με τα πολιτισμικά υλικά (Παρθένης, 2010: 186). Δεν μπορούμε να επιλέξουμε την πραγματικότητα μέσα στην οποία γεννιόμαστε, όπως είναι αδύνατο να επιλέξουμε οικογένεια, εθνική/ ταξική ομάδα ή μητρική γλώσσα. Το άτομο όταν γεννιέται βρίσκεται αντιμέτωπο με τις ήδη υπάρχουσες, δεδομένες «δομές νοήματος» στις οποίες εντάσσεται μέσω της κοινωνικοποίησης, αναγνωρίζοντας τις περισσότερες φορές αυτή την πραγματικότητα ως δεδομένη και αντικειμενική. Τα υποκείμενα λειτουργούν μέσα στο πλαίσιο δράσης και διαντίδρασης που η συγκεκριμένη «πραγματικότητα» επιτρέπει και προστατεύονται από τους τυπικούς και άτυπους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου οι οποίοι ορίζουν κάθε φορά τι θα θεωρηθεί «φυσικό/ φυσιολογικό/ αυτονόητο, και τι όχι, ως προς αυτή την πραγματικότητα» (Μαυρίδης, χ.χ.: 5).

Ο άνθρωπος κατασκευάζει την πραγματικότητα σε πλήρη συνάρτηση με το πλαίσιο στο οποίο είναι ενταγμένος και αλληλεπιδρά (Bruner, 1997), επομένως, «οι απλοί άνθρωποι που προέρχονται από διαφορετικές κοινωνίες, εκλαμβάνουν αρκετά διαφορετικές πραγματικότητες ως δεδομένες» (Μπέργκερ & Λούκμαν, 2003: 17). Συνεπώς, επικαλούμενοι τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι υπάρχουν τόσες πραγματικότητες όσοι τουλάχιστον και οι πολιτισμοί ή οι κοινωνίες.

3.1.2. Θεωρία της κατασκευής και ταυτοτικός προσδιορισμός

Η εθνική ταυτότητα σύμφωνα με τον κονστρουξιονισμό, είναι φαντασιακή (Anderson, όπ. αναφ. Inac & Unal, 2013). Για τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής, τόσο η εθνική ταυτότητα όσο και το έθνος, αποτελούν κοινωνικό προϊόν και όχι αντικειμενικό γεγονός. Η εθνική ταυτότητα δε συνίσταται από φυσικές, βιολογικές και εγγενείς ιδιότητες και χαρακτηριστικά, αλλά αποτελεί προϊόν της δράσης των υποκειμένων (Παπαταξιάρχης, 1996), και μπορεί να κατασκευαστεί και να ανακατασκευαστεί μέσω των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων (Mengstie, 2011).

Ως μια κατασκευή και συγκεκριμένα κοινωνική, η εθνική ταυτότητα θεμελιώνεται με τον «έτερο- και αυτοπροσδιορισμό των μελών» της (Τρουμπέτα, 2001: 18), έχοντας ως βάση αφενός τον αποκλεισμό της ετερότητας και αφετέρου τον εγκλεισμό του όμοιου στοιχείου με κριτήριο την ιθαγένεια και ορισμένους ιστορικούς παράγοντες (Inac & Unal, 2013). Ο Smith επισημαίνει ότι η εθνική ταυτότητα έχει μεν εθνοτικά χαρακτηριστικά όπως γλώσσα,

²³Σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα, όπως υποστηρίζει και ο Kelly (1991, όπ. αναφ. στο Gray, n.d.), εμείς δημιουργούμε τους δικούς μας τρόπους θέασης του κόσμου στον οποίο ζούμε, δεν δημιουργεί ο κόσμος αυτούς τους τρόπους για μας.

θρησκεία, και παραδόσεις, αλλά κατασκευάζεται στη βάση μιας πολιτικής κοινότητας (Smith, 2000, όπ. αναφ. στο Περπιράκη, 2010).

Η εθνική ταυτότητα είναι σημαντική γιατί αλληλεπιδρά με όλες τις υπόλοιπες ταυτότητες που μπορεί να έχει ένα άτομο, όπως αυτή του φύλου, της κοινωνικής τάξης, της θρησκείας και ίσως πολλές φορές τις επιστεγάζει (Περπιράκη, 2010). Ενώ αποτελεί επιπροσθέτως μια αυστηρά καθορισμένη έννοια που τα έθνη-κράτη αποβλέπουν μέσω αυτής, στην υπεράσπιση της εξουσίας επιμέρους ομάδων και της κυρίαρχης κουλτούρας (Inac & Unal, 2013). Τα έθνη-κράτη αποσκοπώντας στη δημιουργία συλλογικής συνείδησης, επιχειρούν να κατασκευάσουν την εθνική ταυτότητα, εντοπίζοντας πραγματικές ή φανταστικές ομοιότητες που τους ενώνουν (Flahive, 2007). Χρησιμοποιούν τον εθνικό προσδιορισμό και την πολιτική κουλτούρα, ως κριτήρια για να καθορίσουν ποιος είναι μέλος του έθνους-κράτους και ποιος όχι, προσδιορίζοντας τα όρια για το ποιος ανήκει ή όχι στην εθνική/εθνική ομάδα (Flahive, 2007).

3.1.3. Κατασκευή της εθνικής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης

Μια εθνική ταυτότητα, στηρίζεται στις αναπαραστάσεις που έχει η εκάστοτε εθνική ομάδα για τον εαυτό της και τα άλλα έθνη, και αναφέρεται στην κοινή καταγωγή προκειμένου να νομιμοποιηθεί η σύσταση της ομάδας σε μια ανεξάρτητη πολιτική ενότητα (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997). Η εθνική ταυτότητα, σύμφωνα με τον Βέικο (1999), χαρακτηρίζεται ως κοινωνικό κατασκευάσμα έχοντας κοινωνικές και ιστορικές διαστάσεις και γίνεται σε μεγάλο βαθμό από το έθνος-κράτος μέσω των θεσμών του. Η εκπαίδευση επομένως, ως θεσμός του έθνους-κράτους συμβάλλει στην κατασκευή της (Balibar, n.d., όπ. αναφ. στο Περπιράκη, 2010).

Στα σύγχρονα έθνη-κράτη, όπως αναφέρουν επίσης οι Φραγκουδάκη και Δραγώνα (1997: 15), *«καθοριστικό ρόλο για τη διαμόρφωση και αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας παίζει το εκπαιδευτικό σύστημα»* το οποίο συντελεί στη συγκρότηση, την εδραίωση και την αναπαραγωγή της, μεταδίδοντας την *«πεποίθηση στην πολιτισμική ομοιογένεια του έθνους»*, αναπαράγοντας τη *«διάρκεια του στο χώρο και το χρόνο»* και εξασφαλίζοντας τη *«συνέχεια της γλώσσας»* (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997: 13). Δεδομένου ότι η εθνική ταυτότητα είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον προσδιορισμό της ετερότητας, η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που συμμετέχει στις διαδικασίες κατασκευής ή αποδόμησης της ετερότητας και επομένως και της ταυτότητας και ειδικότερα της εθνικής (Mengstie, 2011). Ως εκ τούτου, η εθνική ταυτότητα διαμορφώνεται μέσω μιας σειράς πρακτικών που περιβάλλουν την εκπαίδευση όπως είναι το μάθημα της ιστορίας και της γεωγραφίας, τα σύμβολα²⁴ και οι τελετουργίες²⁵ (Φασόλης, 2011α).

²⁴Ως σύμβολο μπορεί να θεωρηθεί *«μια λέξη ή μια φράση, μια χειρονομία ή ένα γεγονός, ένα πρόσωπο, μια θέση ή ένα πράγμα»*, όπου χρησιμοποιούν οι άνθρωποι και του προσδίδουν ένα συγκεκριμένο νόημα (Elder & Cobb, 1983: 29). Ένα σύμβολο είναι μια κοινωνική κατασκευή, καθώς προκύπτει από τη διαδικασία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας, αφού το νόημά του δεν είναι προκαθορισμένο και παρατηρήσιμο (Elder & Cobb, 1983), αλλά η όποια σημασία του κατασκευάζεται από ατομικές, υποκειμενικές και συλλογικές νοηματοδοτήσεις των ανθρώπων (Κάτσεων, 2007). Σύμφωνα με τον Μικράκη (1998), από μόνα τους τα σύμβολα, στερούνται νοήματος, αλλά αποκτούν νόημα μέσω της ερμηνείας που δίνει ο κάθε χρήστης.

Κατασκευή μέσω του μαθήματος της ιστορίας. Το σχολείο δε μεταβιβάζει μόνο γνώσεις, αξίες, συμπεριφορές αλλά και ιδεολογίες²⁵ μέσω των οποίων δημιουργούνται και αναδημιουργούνται μορφές συνειδητότητας, δηλαδή ταυτότητες (Περπιράκη, 2010). Ένας τρόπος όπου η εκπαίδευση ενίοτε καταφέρνει να μεταδώσει την επίσημη γνώση²⁷, να κατασκευάσει την εθνική ταυτότητα και να προσδώσει μια κοινή ταυτότητα στα άτομα, είναι μέσω του μαθήματος της ιστορίας (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997). Μέσα από την επίσημη ιστορία, αυτή δηλαδή που έχει επιλέξει το κράτος, οι μαθητές μαθαίνουν μια συγκεκριμένη εκδοχή της εθνικής ιστορίας, το μεγαλύτερο έπος των αγώνων της, την ιστορική εξέλιξη της χώρας τους και τους ήρωες της (Tirzo Gomez, 2000). Ακρογωνιαίος λίθος της εθνικής ταυτότητας, σύμφωνα με μια (κοινή) ιδέα για το παρελθόν της ομάδας, είναι η κοινή ιστορία και η ιστορία σχετίζεται με τη μνήμη (De Cillia et. al., 1999).

Στο επίπεδο ενός έθνους, η μνήμη του, δηλαδή η συλλογική μνήμη, διατηρεί την ιστορική συνέχεια της εθνικής ταυτότητας, υπενθυμίζοντας στα άτομα επιλεγμένα στοιχεία και γεγονότα²⁸ (Halbwachs, n.d., όπ. αναφ. στο De Cillia et. al., 1999). Αν εξετάσουμε την περίπτωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία από την ιστορική μνήμη, θα λέγαμε ότι *«κατασκευάζεται με κεντρικούς λόγους τον ηρωισμό, τη θυματοποίηση, τη διχόνοια, τον εθνικό πολιτισμό, καθώς και τη σχέση με το χριστιανισμό, τη δημοκρατία»* (Κωνσταντινίδου, 2000, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009: 74). Η σχολική ιστορία διαιωνίζει όλα τα παραπάνω, επομένως η εκπαίδευση μέσω του μαθήματος της ιστορίας, αποβλέπει στην ολοκλήρωση της κατασκευής της εθνικής ταυτότητας και εθνικής συνειδησης στους πολίτες.

²⁵Υπό το πρίσμα του Quantz (1999), η τελετουργία ορίζεται ως μια τυποποιημένη και συμβολική παράσταση (formalized, symbolic performance), η οποία απευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο κοινό. Μάλιστα ο Goffman (1956: 8), εξηγεί την παράσταση (performance) ως *«το σύνολο των δραστηριοτήτων ενός συγκεκριμένου ατόμου, που συντελούνται κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης περίπτωσης, η οποία χρησιμεύει για να επηρεάσει με οποιοδήποτε τρόπο, οποιονδήποτε άλλο από τους συμμετέχοντες»*. Συμμετέχοντες θεωρούνται, τόσο το κοινό που παρακολουθεί όσο και τα υποκείμενα που διαθέτουν ενεργό ρόλο στην παράσταση. Τελετουργία για παράδειγμα, μπορεί να αποτελέσει μια χειραψία (Goffman, 1956), οι πανελλαδικές εξετάσεις (Benincasa, 1997), το μυστήριο του γάμου, μια εθνική εορτή κ.α.

²⁶Σύμφωνα με τον Marx, η ιδεολογία *«ισοδυναμούσε με τις ιδέες της κυρίαρχης τάξης, ιδέες οι οποίες συντηρούν το ταξικό σύστημα και διαιωνίζουν την εκμετάλλευση»* (Heywood, 2006: 72). Βασικό χαρακτηριστικό της ιδεολογίας, σύμφωνα με τη μαρξιστική έννοια *«είναι το ψεύδος της»*, καθώς *«μαγεύει και παραπλανεί τις υποτελείς τάξεις αποκρύπτοντάς τις αντιφάσεις πάνω στις οποίες θεμελιώνονται όλες οι ταξικές κοινωνίες»* (Heywood, 2006: 72). Οι Talmon, Arendt και Popper, θεωρούσαν την ιδεολογία ως *«όργανο κοινωνικού ελέγχου για την εξασφάλιση της συμμόρφωσης και της υποταγής»*, ενώ με τη σύγχρονη κοινωνικοεπιστημονική σημασία του όρου, ιδεολογία είναι *«ένα σύστημα πεποιθήσεων με πρακτικό προσανατολισμό, ένα σύνολο αλληλένδετων ιδεών που καθοδηγεί ή εμπνέει με τον έναν ή τον άλλο τρόπο την πολιτική πρακτική»* (Heywood, 2006: 73).

²⁷Η επίσημη γνώση αναπαράγεται στα σχολικά εγχειρίδια, στο αναλυτικό πρόγραμμα, καθώς επίσης και στο περιεχόμενο των διαφόρων μαθημάτων της διδασκαλίας, στις σχολικές εορτές και γενικότερα σε μια πληθώρα δράσεων του σχολικού περιβάλλοντος (Apple, 2008, όπ. αναφ. στο Περπιράκη, 2010).

²⁸Αναφορικά με το κατά πόσο τα γεγονότα μπορούν να θεωρηθούν ιστορικά, δηλαδή αντικειμενικά περιστατικά και πηγή ιστορικής αλήθειας, ο Weber (1991: 25), γράφει πως *«τα γεγονότα [...] υπόκεινται στην κατανόησή μας από το εσωτερικό μας, μπορούμε να τα αναπαράγουμε με βάση τις αισθήσεις μας από δικές μας καταστάσεις, μέχρι ορισμένο βαθμό»*. Τα γεγονότα επομένως, κατά τον Πλασκοβίτη, *«πέφτουν μέσα στην ιστορία όπως τα αντικείμενα μέσα σε έναν καθρέφτη. Δεν βλέπουμε και δεν μαθαίνουμε, όλοι οι μεταγενέστεροι κάθε ιστορικής εποχής, παρά τα είδωλά τους- κάποιος είπε μάλιστα πως τα βλέπουμε ανάποδα. Η ιστορική αντανάκλαση της πραγματικότητας δημιουργεί έναν κόσμο αμφιβολίας, δεν μπορούμε ποτέ να είμαστε σίγουροι για την αλήθεια»* (Πλασκοβίτης, 2007: 86).

Κατασκευή μέσω των συμβόλων. Όπως αναφέρθηκε, η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους βασικότερους θεσμούς σε μια χώρα, του οποίου η λειτουργία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας²⁹ (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997). Προς την ίδια κατεύθυνση στο χώρο του σχολείου εκτός από το μάθημα της ιστορίας συμβάλλουν και τα σύμβολα (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997). Η ταυτότητα επομένως, κατασκευάζεται μέσα από μια σειρά πολλαπλών συμβολικών επιτελέσεων, τελετουργίες (Παπαταξιάρχης, 1996), μέσω των οποίων τα άτομα έρχονται σε επαφή με τα σύμβολα που νοηματοδοτούν τις έννοιες του έθνους, της χώρας και της κοινότητας (Tirzo Gomez, 2000).

Η εκπαίδευση όχι μόνο περιλαμβάνει σύμβολα αλλά αποτελεί και η ίδια ένα συμβολικό σύστημα που βρίσκεται σε στενή σχέση με τον πολιτισμό και την ιστορία των λαών (Tirzo Gomez, 2000). Η εκπαίδευση συμβολίζει: α) την κοινωνία στο σύνολό της, β) την ιδέα της κοινωνικής προόδου, γ) την επίσημη ιστορία της κοινωνίας, δ) την εθνική ενότητα. Η διάδοση των συμβόλων και κυρίως εκείνων που υπηρετούν τη συγχώνευση των διαφόρων κοινωνικών ομάδων που απαρτίζουν το έθνος, είναι μία από τις πιο αναγνωρισμένες λειτουργίες της εκπαίδευσης. Τα εθνικά σύμβολα που συναντάμε στην εκπαίδευση περιλαμβάνουν *«οπτικούς, ηχητικούς και τελετουργικούς συμβολισμούς: σημαίες, εθνικούς ύμνους, μνημεία, αγάλματα, ανδριάντες και ηρώα, επιγραφές, στολές, νομίσματα, μετάλλια, γραμματόσημα αλλά και μουσεία, τελετές, επετείους και παρελάσεις»* (Λέκκας, 2001: 151). Η λειτουργικότητα των συγκεκριμένων συμβόλων έγκειται στο να ενισχύσουν με το μήνυμα που μεταφέρουν *«την ενότητα του έθνους υπογραμμίζοντας την αίσθηση της ιστορικής του συνέχειας»* (Λέκκας, 2001: 152). Στα σύμβολα συμπυκνώνονται συλλογικές φαντασιώσεις, μορφοποιούνται λαϊκά και κοινωνικά προτάγματα, εκφράζονται αξίες, ιδανικά και οράματα (Τσούλιας, 2012), ενώ το παρελθόν ενώνεται με το παρόν και καλούνται οι συμμετέχοντες να αναγνωρίσουν³⁰ μέσα από αυτά, τον εαυτό τους και τη χώρα τους (Tirzo Gomez, 2000).

Κατασκευή μέσω των τελετουργιών. Η έπαρση της σημαίας, ο εθνικός ύμνος, οι παρελάσεις και οι επετειακές εορτές αποτελούν την καρδιά του τελετουργικού τυπικού στην εκπαίδευση (Φασόλης, 2011β), και συμβάλλουν στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας. Για παράδειγμα, η έπαρση της σημαίας και ο εθνικός ύμνος επηρεάζουν θετικά προς αυτή τη κατεύθυνση τα υποκείμενα γιατί ενεργοποιούν το «φαντασιακό και τη συμβολική σφαίρα του νου» και γιατί επιπλέον προκαλούν στους συμμετέχοντες συναισθήματα προβολής και

²⁹Η συλλογική ταυτότητα στηρίζεται στην αντίληψη του «εμείς», σε αντιδιαστολή με την αντίληψη για τους «άλλους», τους «ξένους» (Αλεξιάκης, 2001). Η παρουσία του «άλλου» συνιστά δομικό στοιχείο για τη διαμόρφωση της ταυτότητας, μια διαμόρφωση που πραγματοποιείται μέσα από τις διεργασίες της δόμησης και της διαφοροποίησης, της ένταξης και του αποκλεισμού. Η συλλογική (εθνική) ταυτότητα προϋποθέτει ότι αφενός τα υποκείμενα συμμερίζονται κοινές αξίες, κοινά πρότυπα και ιδεώδη και αφετέρου ότι απορρίπτουν όσα στοιχεία προσλαμβάνονται ως ανοίκεια. Τα στοιχεία που αξιολογούνται ως ανοίκεια ή αρνητικά αυτόματα αποδίδονται στον «άλλον» (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997).

³⁰Οι αναπαραστάσεις που έχει μια εθνική ομάδα για τον εαυτό της αλλά και για τους διάφορους εθνικούς «άλλους», καλλιεργούνται από πολλούς παράγοντες και απαιτείται χρόνος, κατά τον οποίο η κάθε συγκεκριμένη ομάδα συγκροτείται ιστορικά σε έθνος, συνθέτοντας και ανασυνθέτοντας την ιστορία της και διαμορφώνοντας την εθνική της ταυτότητα μέσα από τη δόμηση μιας «εθνικής μνήμης» (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997). Η μνήμη καθορίζει την ταυτότητα του ανθρώπου και βοηθά το άτομο να γνωρίσει ποιος είναι στην πραγματικότητα (Páez Martinez, 2013). Η μνήμη βοηθά πέρα από την ατομική ταυτότητα, στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας, χρησιμοποιώντας τα σύμβολα για να συνδέσει το παρόν με το μυθικό παρελθόν, ένα παρελθόν που υποτίθεται ότι μοιράζονται τα μέλη της κοινότητας (Páez Martinez, 2013).

ταύτισης με το συλλογικό και φαντασιακό «εμείς». Το συναίσθημα σε συνδυασμό με το συμβολικό και φαντασιακό επίπεδο παίζει καταλυτικό ρόλο στην αναπαραγωγή και ενίσχυση της συλλογικής εθνικής ταυτότητας (Φασόλης, 2011β). Στο βαθμό που ο λόγος περί εθνικής ταυτότητας και ομοιογένειας εμποδώνεται στους συμμετέχοντες μέσα από τις διάφορες τελετουργίες της εκπαίδευσης, σημαίνει πως κάποιοι «άλλοι» αποκλείονται από την κοινότητα και δε συμμετέχουν στο κοινό αίσθημα του «ανήκειν». Μέσω της τελετουργικής διαδικασίας αναπαράγεται η θεώρηση για τον τρόπο ζωής και τις αξίες της φαντασιακής κοινότητας, δηλαδή του έθνους, και μέσω της θεώρησης αυτής προκύπτει η αντίληψη της διαφοράς (ετερότητας) (Φασόλης, 2011α). Ο Durkheim συμφωνεί, ότι οι άνθρωποι συμμετέχοντας σε διάφορες τελετουργίες, καλλιεργούν τα συναισθήματα ενότητας και ομοψυχίας, εξηγεί όμως και κάτι επιπλέον, ότι οι τελετουργίες ταυτοχρόνως συμβάλλουν στην ανάπτυξη συναισθημάτων που δημιουργούν μια τομή ανάμεσα σε «εμάς» και σε όλους τους «άλλους», που δεν ανήκουν σε «εμάς» (Quantz, 1999). Μέσω των τελετουργιών δηλαδή κατασκευάζονται και η ομοιότητα και η διαφορά.

Οι τελετουργίες βοηθούν στο να δημιουργηθούν δεσμοί όχι μόνο ανάμεσα στα μέλη της τοπικής κοινότητας αλλά και στην ευρύτερη εθνική ομάδα. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι οι δεσμοί αυτοί ισχυροποιούνται, όταν η δραστηριότητα που συντελεί τελετουργία, διεξάγεται ταυτοχρόνως σε όλη την εθνική επικράτεια (Kertzer, 1988, όπ. αναφ. στο Κάτσεων, 2007), γνωρίζοντας όλοι ότι συμβαίνει αυτό. Αυτή ακριβώς η συνείδηση είναι που επιτρέπει την ταύτιση με την εθνική (φαντασιακή) κοινότητα. Οι εθνικές εορτές για παράδειγμα, πραγματοποιούνται παράλληλα από άκρη σε άκρη σε όλες τις περιοχές της χώρας και εξυπηρετούν συγκεκριμένους στόχους, όπως η καλλιέργεια και η διατήρηση της συλλογικής μνήμης και του εθνικού συλλογικού συναισθήματος (Ντεμίρη, 2007). Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι η θεσμοθέτηση των εθνικών επετείων συνδέεται με την ανάδυση του εθνικισμού και τη δημιουργία των εθνών-κρατών από τα τέλη του 18ου και στη διάρκεια του 19ου αιώνα³¹ (Κουλούρη, 1995). Στις εθνικές επετείους *«μνημονεύονται ιστορικά γεγονότα που αντιστοιχούν σε στιγμές-κλειδιά της εθνικής βιογραφίας και φωτίζουν τον τρόπο με τον οποίο φανταζόμαστε, διαμορφώνουμε και κινητοποιούμε την εθνική ταυτότητα»* (Κουλούρη, 2012: 183). Πρωταρχικό σύμβολο των επετείων, αποτελεί *«η ίδια η ημερομηνία που επιλέγεται, εφόσον η επιλογή του γεγονότος στο οποίο παραπέμπει έχει ως στόχο να υπογραμμίσει συγκεκριμένα στοιχεία της εθνικής ταυτότητας»* (Κουλούρη, 2012: 183). Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα τελετουργίας στο πλαίσιο των εθνικών επετείων είναι οι παρελάσεις όπου στον συγχρονισμό οπτικών, ηχητικών και κινητικών συμβολισμών συμπυκνώνουν τα μηνύματα του εθνικισμού (Λέκκας, 2001) και στοχεύουν στην *«αναβίωση του εθνικού παρελθόντος και τη θέασή του μέσα από το ένδοξο πρίσμα»* (Μπονίδης, 2004: 81).

³¹Να αναφέρω επιγραμματικά ότι η 25^η Μαρτίου καθιερώθηκε ως εθνική επέτειο το 1838 (Κουλούρη, 1995).

3.2. Μεταφορά

3.2.1. Μόνο ένα σχήμα λόγου;

Ο Μπαμπινιώτης στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (1998: 1094), ορίζει τη μεταφορά ως *«ένα σχήμα λόγου κατά το οποίο ένα αντικείμενο ή μια αφηρημένη έννοια δεν εκφράζονται με το αντίστοιχο κυριολεκτικό τυπικό στοιχείο της γλώσσας, αλλά υποδηλώνονται με άλλη λέξη ή φράση, με την οποία έχουν ένα ή περισσότερα κοινά σημασιολογικά χαρακτηριστικά»*. Ο ίδιος μάλιστα περιγράφει τη μεταφορά σύμφωνα με την παραδοσιακή θεώρηση, δηλαδή *«ως θέματος ή τρόπου της γλώσσας»*. Υπάρχει όμως και μια δεύτερη αντίληψη, η σύγχρονη, *«σύμφωνα με την οποία η μεταφορά είναι θέμα ή τρόπος της σκέψης και της λογικής»* και όχι απλώς της γλώσσας (Αθανασόπουλος, 2008:199). Ο Richards, Άγγλος φιλόσοφος και κριτικός, ήταν ο πρώτος που τόνισε ότι *«η μεταφορά δεν είναι ζήτημα αλλαγής λέξεων, αλλά αλληλεπιδράσεων σκέψεων»* (Γκιζέλης, 1973: 8). Το νόημά της δηλαδή, δεν είναι επιδερμικό και δεν περιορίζεται στο περιεχόμενο των εννοιών που χρησιμοποιούνται.

Οι μεταφορές χρησιμοποιούνται στην καθημερινή ζωή από τους απλούς ανθρώπους και δεν αποτελούν αποκλειστικό προνόμιο της λογοτεχνίας και κάποιων ιδιαίτερα προικισμένων ανθρώπων (Παπαρούση, 2008). Είναι τόσο συχνές στον καθημερινό μας λόγο, ώστε συχνά δεν τις αντιλαμβανόμαστε και κατά συνέπεια δε μπορούμε εύκολα να αναγνωρίσουμε την ισχύ των μηνυμάτων τους (Σοφού, 2003). Σύμφωνα με τον Barthes (όπ. αναφ. στο Λυδάκη, 2003: 69), *«κάθε λόγος, προφορικός ή γραπτός, δεν είναι ένα απλό σύνολο φωνημάτων, αλλά έκ-θεση, πρό-ταση, δηλαδή στάση»*. Ο λόγος περιέχει πράξεις, σκέψεις, δοξασίες, γλωσσικά και μη γλωσσικά στοιχεία, επομένως ο καθημερινός προφορικός λόγος των ανθρώπων θεωρείται επίσης αξιόπιστη πηγή άντλησης στοιχείων για την κοινωνική ζωή (Λυδάκη, 2003). Επομένως, μπορεί να είναι πηγή πλούσιων πληροφοριών στην έρευνα.

3.2.2. Πώς λειτουργεί η μεταφορά;

Ήδη από πολύ νωρίς ο Πλάτωνας μας έδωσε την πιο σπουδαία τόσο παιδαγωγική όσο και κοινωνική μεταφορά, παρουσιάζοντας την αλληγορία του σπηλαίου στην αρχή του έβδομου βιβλίου της *Πολιτείας* (Jensen, 2006). Πρόκειται για μια μεταφορά, όσον αφορά τη δυνατότητα του ανθρώπου να προσεγγίσει τη γνώση αλλά και συνάμα απόδειξη ότι οι μεταφορές είναι ένα σύστημα αρκετά πολύπλοκο (Lakoff & Johnson, όπ. αναφ. στο Παπαρούση, 2008). Δεν είναι μόνο μια διαδικασία οργάνωσης και έκφρασης των εμπειριών μας, αλλά αποτελεί μια βασική νοητική λειτουργία.

Συγκεκριμένα ο Carter (1990, όπ. αναφ. στο Σοφού, 2003: 161), παρουσιάζει την *«ιδιότητα της μεταφοράς να συνοψίζει και να εκφράζει αφηρημένα και δυσνόητα νοήματα»*. Μέσω των μεταφορών καταφέρνουμε να κατανοήσουμε αφηρημένες έννοιες όπως επίσης και πολλά άλλα θέματα, απλά ή σύνθετα, φέρνοντας στο μυαλό μας στοιχεία που αφορούν μια άλλη έννοια, που είναι πιο συγκεκριμένη. Με τη βοήθεια των στοιχείων αυτών, που τα καταλαβαίνουμε και τα γνωρίζουμε καλύτερα, δημιουργούμε σχέσεις, ανάμεσα σε διαφορετικές έννοιες, καταστάσεις, πράγματα. Πραγματοποιούμε δηλαδή ένα συσχετισμό

ανόμοιων πραγμάτων και εννοιών, με σκοπό την κατανόηση των εννοιών εκείνων που μας «δυσκολεύουν»³² (Lakoff & Johnson, 1980). Η ουσία, το συστατικό στοιχείο των μεταφορών είναι επομένως, η κατανόηση και η εμπειρία ενός πράγματος με όρους ενός άλλου (Lakoff & Johnson, 2005).

Μια άλλη λειτουργία της μεταφοράς εκδηλώνεται με τη μνήμη. Το να καταφέρουμε να περιγράψουμε ή να αναφερθούμε σε ένα πράγμα, αντικείμενο, φαινόμενο ή περιστατικό, σαν να ήταν κάτι άλλο, δηλώνει ότι η μεταφορά *«έχει τη δύναμη να φέρει στο νου, να υπονοήσει και να σχολιάσει»* μια εικόνα από τη μνήμη μας (Μορέν, 2001: 217).

Η πιο σημαντική λειτουργία των μεταφορών, θεωρείται ότι είναι η λειτουργία τους ως όχημα με το οποίο εκφραζόμαστε και συγχρόνως κατασκευάζουμε τα μοντέλα της σκέψης και της γνώσης μας για την πραγματικότητα (Vazquez Recio, 2010). Οι αντιλήψεις μας, οι στάσεις μας και οι αξίες μας καθρεφτίζονται στη χρήση των μεταφορών, οι οποίες λειτουργούν ως ένας τρόπος ερμηνείας και αναπαράστασης της πραγματικότητας (Vazquez Recio, 2010). Σύμφωνα με την Yero (2002, όπ. αναφ. στο Γκρίτζιος, χ.χ.: 8), *«οι μεταφορές ίσως δημιουργούν πραγματικότητες και ειδικά κοινωνικές»* πραγματικότητες. Αυτό γιατί, ζούμε μέσω των μεταφορών που χρησιμοποιούμε, καθώς διαφορετικές μεταφορές, προέρχονται από διαφορετικό τρόπο σκέψης και άρα οδηγούν σε διαφορετικό τρόπο δράσης (Paechter, 2004). Οι Lakoff και Johnson (1980), εξηγούν με ένα πολύ ευκρινές παράδειγμα τους παραπάνω ισχυρισμούς. Συχνά σε μια συζήτηση, παρομοιάζουμε τις διαφωνίες με τον πόλεμο³³. Από τη στιγμή που η κοινωνία μας αντιμετωπίζει τις διαφωνίες με όρους και στρατηγικές πολέμου, αυτό έχει ως απόρροια να συμπεριφερόμαστε εχθρικά ως προς τους άλλους που έχουν διαφορετική γνώμη. Αν τώρα ζούσαμε σε έναν πολιτισμό, όπου οι διαφωνίες δε θα θεωρούνταν πόλεμος, αλλά χορός, όπου κανείς δε θα έχανε ή θα κέρδιζε, τι θα συνέβαινε; Το αποτέλεσμα θα ήταν οι άνθρωποι να προσλαμβάνουν τις διαφωνίες αλλιώς και ενδεχομένως να μην αντιδρούσαν εχθρικά απέναντι στο συνομιλητή τους.

Επομένως στο μικροεπίπεδο της ανάλυσης, *«η σημασία που θα έχει για μένα μια μεταφορά εν μέρει θα ορίζεται από τον πολιτισμό μου και εν μέρει θα είναι συνδεδεμένη με τις προηγούμενες εμπειρίες μου»* (Lakoff & Johnson, 2005: 210). Εξηγείται έτσι η άποψη του Bruner, πως οι πράξεις και οι σκέψεις των ανθρώπων σηματοδοτούνται σε πλήρη αντιστοιχία με το ευρύτερο πλαίσιο, αποδεικνύοντας πως *«η ανθρώπινη φύση είναι αδιαχώριστη από τον πολιτισμό»* στον οποίο διαμορφώνεται (Bruner, 1997: 13).

³² Η συγκεκριμένη λειτουργία της μεταφοράς ερμηνεύεται διαφορετικά από τη Morgan (2006), η οποία αναφέρει ότι πολλές φορές οι μεταφορές δημιουργούν στρεβλώσεις, καλώντας μας να επικεντρωθούμε στις ομοιότητες και να αγνοήσουμε τις διαφορές. Για να εξηγήσει την παραπάνω άποψη καταφεύγει σε ένα παράδειγμα: πολλές φορές παρουσιάζουμε έναν άντρα σαν λιοντάρι. Το λιοντάρι είναι γενναίο, δυνατό και άγριο και μέσω της μεταφοράς, αποδίδουμε αυτές τις ιδιότητες και στους άντρες, αποσιωπώντας όμως ότι ο άντρας, δεν έχει τρίχωμα, τέσσερα πόδια και κοφτερά δόντια όπως το λιοντάρι. Εν προκειμένω, η Morgan (2006), υποστηρίζει ότι μέσω των μεταφορών δημιουργούμε μια σχέση ομοιότητας, αποκρύπτοντας όμως τη διαφορετικότητα μεταξύ των εννοιών.

³³ Για να περιγράψουμε για παράδειγμα τη λεκτική διαφωνία μεταξύ δύο προσώπων χρησιμοποιούμε εκφράσεις όπως: «λογομάχησαν», «συγκρούστηκαν», «σκοτώθηκαν» και «επιτέθηκαν».

3.2.3. Η μεταφορά του ταξιδιού

Πέρα από την ποίηση και τη λογοτεχνία, μια από τις πιο γνωστές μεταφορές που συναντάμε στην ερευνητική/επιστημονική βιβλιογραφία, είναι αυτή του ταξιδιού. Οι ιδιότητες του ταξιδιού προσδίδονται σε πληθώρα πραγμάτων και εννοιών. Για παράδειγμα, συναντάμε τη μεταφορά της ζωής ως ταξιδιού (Lakoff & Johnson, 1980), της αγάπης ως ταξιδιού (Lakoff & Johnson, 2003) κ.ο.κ.

Σύμφωνα με τους Roppen και Sommer (1964, όπ. αναφ. στο Benincasa, 1997), υπάρχουν δύο βασικά είδη ταξιδιού. Το πρώτο ορίζεται ως μια γραμμική πορεία που εξελίσσεται προς μια κατεύθυνση, δίνοντας έμφαση στο σκοπό, και το δεύτερο ως μια κυκλική εξέλιξη που χαρακτηρίζεται από μια εναλλαγή των στοιχείων μεταξύ τους, από μια επανάληψη, μια ώθηση προς την ανανέωση, την αποκατάσταση, την αναζωογόνηση. Τα σημεία του ταξιδιού που παρουσιάζει γραμμική πορεία είναι καθορισμένα. Υπάρχει ένα μέρος από το οποίο ξεκινά το ταξίδι, ένα μέρος όπου καταλήγει, ο προορισμός του δηλαδή, και μια συγκεκριμένη κατεύθυνση (Turner, n.d.).

Η Benincasa (1997), για παράδειγμα, με αφορμή την έρευνα για τις πανελλαδικές εξετάσεις, φανερώνει ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα ερμηνεύουν τη ζωή τους ως ένα ταξίδι, αποτελούμενο από άλλες μικρότερες διαδρομές. Μια από τις διαδρομές αυτές είναι η διαδικασία των πανελλαδικών εξετάσεων. Για την ανάλυση των ευρημάτων υιοθετεί τη μεταφορά του ταξιδιού ως μια κυκλική και όχι γραμμική πορεία, εξηγώντας πως, κατά τη διάρκεια της ζωής του, μπορεί κανείς να κάνει τον κύκλο πολλές φορές, όπως για παράδειγμα οι γονείς, που μέσω των παιδιών τους αισθάνονται ότι μπορούν να περάσουν τις ίδιες εμπειρίες ξανά και ξανά.

3.2.4. Μεταφορά και έθνος

Από το «σύμπαν» των μεταφορών, δε θα μπορούσαν να λείψουν εκείνες που αποδίδονται στο έθνος. Στην επιστημονική βιβλιογραφία, συναντάμε συχνά το έθνος να παρουσιάζεται μεταφορικά ως οργανισμός ή ως οικογένεια.

Η «αφύπνιση», ο «λήθαργος», «το σώμα του Ελληνισμού», είναι εκφράσεις που αποδίδονται στο έθνος και παραπέμπουν σε ένα ζωντανό οργανισμό (Benincasa, 2004), ο οποίος έχει σώμα, καρδιά και ψυχή (Θαλασσης, 1995). Η μεταφορά του έθνους ως ζωντανού οργανισμού, για παράδειγμα, ένα δέντρο, με «ρίζες» και «κορμό», όπως προέκυψε από τη μελέτη της Benincasa (2004), για τους λόγους των εκπαιδευτικών στις εθνικές επετείους, δίνει έμφαση στην ενότητα. Ο Lakoff από την άλλη, διατύπωσε χαρακτηριστικά τη μεταφορά του έθνους ως «οικογένειας». Πραγματοποιεί μια ακριβής αντιστοίχιση ανάμεσα στο έθνος και την οικογένεια μέσα από την οποία παρουσιάζεται, η πατρίδα (homeland) ως σπιτικό (home), οι πολίτες ως αδέλφια και η εκάστοτε κυβέρνηση ως πατέρας (Thinking Points, 2006).

Και στις δύο μεταφορές συναντάμε εικόνες όπου το έθνος μοιάζει να είναι «φυσικό», καθώς οι συγκεκριμένες μεταφορές παρέχουν τη βάση για τον ισχυρισμό, ότι το έθνος είναι μια φυσική υποδιαίρεση της ανθρωπότητας (Herzfeld, όπ. αναφ. στο Benincasa, 2004). Τόσο

η μεταφορά «οικογένεια» όσο και η μεταφορά του «σώματος», του «δένδρου», δηλαδή του «οργανισμού», κατά κάποιο τρόπο μεταφέρουν την ιδέα της συνέχειας του έθνους και υποδεικνύουν συχνά μια σχέση μεταξύ των μελών του (Benincasa, 2004).

Από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, αναδύθηκε η μεταφορά της εξέλιξης του έθνους ως ταξιδιού, στην οποία θα αναφερθώ εκτενώς στο έκτο κεφάλαιο.

3.3. Δημόδεις θεωρίες

3.3.1. Η απαρχή

Ο άνθρωπος έχει την τάση να προσπαθεί να κατανοεί και να εξηγεί τον κόσμο που τον περιβάλλει. Για να το πετύχει αυτό, δε στρέφεται μόνο στις επιστήμες όπως είναι η φυσική ή η βιολογία, αλλά και στο νου του (Gelman & Legare, 2011). Ο νους είναι σε θέση να ερμηνεύει τις καινούριες πληροφορίες και να κατασκευάζει νέους τρόπους κατανόησης, ενώ οι άνθρωποι έχουν τη νοητική ικανότητα να κατασκευάζουν θεωρίες για να εξηγήσουν και να ερμηνεύσουν τις πληροφορίες που λαμβάνουν από τον κόσμο γύρω τους. Πραγματοποιείται δηλαδή μια αναπαράσταση *«εντός του νου»* για *«κάτι το οποίο υπάρχει ή συμβαίνει εκτός του νου»* (Πρωτόπαπας, 2011: 9). Με τον όρο δημόδεις θεωρίες αναφερόμαστε στο προϊόν αυτής της δραστηριότητας.

Οι θεωρίες του κοινού νου³⁴ ή δημόδεις θεωρίες (folk theories) δομούν, δεσμεύουν και καθοδηγούν την ανάπτυξη της ανθρώπινης σκέψης. Όπως εξηγεί ο Malle (2005), λειτουργούν πριν από οποιαδήποτε συγκεκριμένη συνειδητή ή ασυνείδητη γνωστική λειτουργία και προωθούν τη διαμόρφωση ή την ερμηνεία της. Η πρωταρχική αυτή γνώση, αποτελεί τη βάση για να δημιουργήσουμε τη γνώση του εξωτερικού κόσμου στο μυαλό μας (De Vries, 2006). Μέσα από τις δημόδεις θεωρίες μπορούμε να περιγράψουμε, να εξηγήσουμε, να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε τον εξωτερικό αλλά και τον εσωτερικό μας κόσμο.

3.3.2. Δημόδεις θεωρίες και επιστήμη

Οι δημόδεις θεωρίες αποτελούν ένα σύνολο από πεποιθήσεις (Soll, 1999). Μάλιστα, τα υποκείμενα *«διατηρούν πεποιθήσεις όχι μόνο για το παρόν αλλά και για το παρελθόν και το μέλλον, πεποιθήσεις που μας συνδέουν με το χρόνο, που τον αντιλαμβανόμαστε μ' έναν συγκεκριμένο τρόπο»* (Bruner, 1996: 80).

Ενώ για τις θεωρίες του κοινού νου, οι πεποιθήσεις αποτελούν αφενός τα στοιχεία που δικαιολογούν την εκάστοτε συμπεριφορά και αφετέρου παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά (Πρωτόπαπας, 2011), για τον επιστημονικό λόγο οι πεποιθήσεις αυτές μπορεί να αντιμετωπίζονται ως λανθασμένες. Μάλιστα ο Goodman (2005), αναφέρει πως στη σύγχρονη ψυχολογία πολλές έρευνες έχουν εστιάσει στο φαινόμενο των εσφαλμένων

³⁴Στη βιβλιογραφία εκτός από τον όρο «δημόδη θεωρία» και «θεωρία του κοινού νου», συναντάμε επίσης τους όρους «αφελείς θεωρίες» (naive theories) (Brewer, 1999) και «διαισθητικές θεωρίες» (intuitive theories) (Soll, 1999).

πεποιθήσεων, ορίζοντάς τες ως πεποιθήσεις που έχουν ορισμένοι άνθρωποι, οι οποίες διαφέρουν από την επιστημονική ερμηνεία.

Οι δημώδεις θεωρίες, δηλαδή οι θεωρίες των απλών ανθρώπων, *«των μη-ειδικών δεν είναι ρητές, τεκμηριωμένες ή πειραματικά αποδεδειγμένες όπως είναι αυτές που διατυπώνουν οι επιστήμονες»* (Benincasa, 2014: 42). Η εν λόγω σύγκριση έχει απασχολήσει αρκετούς θεωρητικούς. Για ορισμένους όπως ο Nichols (n.d.), υπάρχει ένα ουσιαστικό χάσμα μεταξύ της δημώδους ψυχολογίας και της επιστημονικής άποψης, ως προς τις εξηγήσεις τους για το πώς οι άνθρωποι σκέφτονται, μαθαίνουν, θυμούνται και επιτελούν γενικότερα νοητικές διεργασίες. Αυτό το χάσμα γίνεται κατανοητό, καθώς οι μέθοδοι και τα εργαλεία της γνωστικής επιστήμης είναι διάφορα και προέρχονται από την πειραματική ψυχολογία, την επιστήμη των υπολογιστών, την τεχνητή νοημοσύνη, τη γλωσσολογία, τη φιλοσοφία και πολλούς άλλους επιστημονικούς κλάδους, ενώ στη δημόδη ψυχολογία αναφερόμαστε μόνο στο σώμα της γνώσης που προκύπτει από τις καθημερινές εξηγήσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε σχέση με τις πεποιθήσεις και τις επιθυμίες των ανθρώπων (Pickering, 1995).

Ορισμένοι ερευνητές συμφωνούν ως προς τον διαχωρισμό των δημωδών θεωριών από την επιστήμη. Κατά τους Carey και Smith (1993) και Kuhn, Amsel και O' Laughlin (1988, όπ. αναφ. στο Vosniadou, 2002), οι θεωρίες που χρησιμοποιούν οι μη επιστήμονες, για παράδειγμα τα παιδιά, διαφέρουν από εκείνες των επιστημόνων, γιατί δε χαρακτηρίζονται από συστηματικότητα, αφαιρετικότητα και κοινωνική ή θεσμική φύση. Είναι όμως άκρως σημαντικές γιατί μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως μηχανισμοί αναθεώρησης των ήδη υπάρχουσών θεωριών ή και για την κατασκευή νέων (Vosniadou, 2002). Επιπροσθέτως ο Brewer (1999), αντιλαμβάνεται πως οι απλές, καθημερινές θεωρίες που χρησιμοποιούμε για να εξηγήσουμε φαινόμενα και συμπεριφορές, διαφέρουν από τις επιστημονικές εξηγήσεις επειδή *«οι επιστήμονες προσδίδουν αξία στην ακρίβεια, στις επίσημες εκφράσεις και στην πειραματική αποδοτικότητα»*³⁵. Παράλληλα, αναγνωρίζει ότι *«τόσο οι επιστήμονες όσο και οι μη επιστήμονες μοιράζονται το κριτήριο της εμπειρικής ακρίβειας, της εμβέλειας, της συνέπειας, της απλότητας και της αληθοφάνειας»*³⁶.

Αν και, όπως αποδείχθηκε, οι δημώδεις θεωρίες προκύπτουν από το λαϊκό και όχι από τον επιστημονικό λόγο, είναι αρκετά διαδεδομένες ανάμεσα στους ανθρώπους οι οποίοι τις επικαλούνται συνεχώς (Τεστεμασιδίου, 2015).

³⁵Στο σημείο αυτό αποδίδονται στα ελληνικά οι όροι: «precision, formal expressions and experimental fruitfulness» (Brewer 1999: 501).

³⁶Στο σημείο αυτό αποδίδεται στα ελληνικά η πρόταση: «Scientists and nonscientists shared the criteria of empirical accuracy, scope, consistency, simplicity and plausibility» (Brewer 1999: 501).

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Μεθοδολογία της έρευνας

Το τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας είναι αφιερωμένο στη μεθοδολογία της έρευνας. Επιχειρείται αφενός η παρουσίαση της επιστημονικής προσέγγισης που υιοθετήθηκε για τη διερεύνηση του υπό μελέτη θέματος και αφετέρου μια λεπτομερής περιγραφή του σχεδιασμού της έρευνας.

4.1. Ερευνητική προσέγγιση

Το ανά χείρας πόνημα συγκαταλέγεται στις ποιοτικές έρευνες³⁷. Αυτό που χρειάζεται να συγκρατήσουμε για να κατανοήσουμε την ερευνητική προσέγγιση που υιοθετείται στη παρούσα έρευνα, είναι ότι *«έργο της ποιοτικής έρευνας είναι η ανάλυση και η σύνθεση»* των δεδομένων αφού *«μελετά και προσπαθεί να κατανοήσει σε βάθος»* τα ζητήματα με τα οποία ασχολείται (Αθανασίου, 2003: 36). Μέσω της ποιοτικής έρευνας επιδιώκεται η ερμηνεία και όχι μόνο η παρουσίαση των δεδομένων, καθώς η ποιοτική έρευνα επισημαίνει *«τις σχέσεις που υποκρύπτονται σε μια συμπεριφορά»*, σε ένα φαινόμενο, και *«το νόημα που έχουν οι διάφορες πληροφορίες»* και εμπειρίες για τα υποκείμενα της έρευνας και ίσως για τον ερευνητή ή την ερευνήτρια που τις ερμηνεύει (Αθανασίου, 2003: 37).

4.1.1. Ερμηνευτικό παράδειγμα

Αφού λοιπόν στις ποιοτικές έρευνες αναζητούμε το βάθος των σκέψεων και των συμπεριφορών (ερευνητών και ερευνώμενων) με σκοπό την κατανόηση του νοήματος, η επιστημονική προσέγγιση που ακολουθήθηκε στη παρούσα έρευνα δεν είναι άλλη από την ερμηνευτική. Υιοθετώντας το ερμηνευτικό παράδειγμα προσπαθούμε να επιτύχουμε *«την κατανόηση των φαινομένων»*, να εστιάσουμε δηλαδή στην κατανόηση του κοινωνικού κόσμου, τον τρόπο που οι άνθρωποι βλέπουν και βιώνουν αυτόν τον κόσμο (Cohen, Manion & Morrison, 2007: 44).

Ο κεντρικός στόχος της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να αναδυθεί το βαθύτερο νόημα και η σημασία της έννοιας του έθνους υπό την οπτική των συμμετεχόντων και συγκεκριμένα ενός πληθυσμού που μελετά συστηματικά ιστορία και όχι μόνο την εθνική. Υποθέτουμε ότι η έννοια του έθνους έχει μια ιδιαίτερη θέση στο νοητικό σύμπαν των ατόμων αυτών. Άλλωστε, *«οι άνθρωποι συμπεριφέρονται σύμφωνα με το προσωπικό νόημα που κάθε φορά αποδίδουν στα πράγματα, ανάλογα με το εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο»* και η ανάδυση αυτού του νοήματος, εξαρτάται από το έργο του ερευνητή/ της ερευνήτριας (Πηγιάκη, 2004: 48). Γι' αυτόν το λόγο, στην ερμηνευτική προσέγγιση ακολουθείται μια *«διπλή ερμηνευτική»*, καθώς αφενός τα ίδια άτομα αποδίδουν άμεσα νοήματα προκειμένου να ερμηνεύσουν τον κοινωνικό

³⁷ Αν και αρκετές έρευνες συνδυάζουν και τις δύο προσεγγίσεις, πολλά εγχειρίδια ερευνητικής μεθοδολογίας προτείνουν ένα βασικό διαχωρισμό ανάμεσα στην ποιοτική και την ποσοτική προσέγγιση μιας έρευνας (Cohen, Manion & Morrison, 2007). Ο ευρύς διάλογος, και ίσως η αντιπαράθεση, γύρω από την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της ποιοτικής και της ποσοτικής προσέγγισης αντίστοιχα, ξεπερνά τα όρια αυτής της εργασίας.

τους κόσμο και αφετέρου ο ερευνητής ή η ερευνήτρια, ερμηνεύει αυτά τα νοήματα με τη σειρά του/της (Giddens, 1993, όπ. αναφ. στο Θεμελίωση, χ.χ.: 28). Το άτομο που διεξάγει την έρευνα έχει χρέος να μεταφέρει, όσα υποστήριξαν τα υποκείμενα στην έρευνα, ακριβώς όπως ειπώθηκαν, και «*η ερμηνευτική του/της διαδικασία συνίσταται στην προσπάθεια να περισώσει το λεχθέν αυτού του λόγου από τις εφήμερες περιστάσεις του και να παγιωθεί με αναγνώσιμους όρους*» στο πλαίσιο μιας ερμηνευτικής εξήγησης (Geertz, 2003: 31). Μάλιστα, το υπό μελέτη φαινόμενο ερευνάται συνολικά, «*με όλη του την πολυπλοκότητα*», χωρίς προσπάθεια από τον ερευνητή ή την ερευνήτρια να το απλουστεύσει ή να το απαλλάξει από τα δυσνόητα στοιχεία του και τις αντιφάσεις (Πηγιάκη, 2004: 57), καθώς επιδιώκει κυρίως να αποκαλύψει μέσα από τα ίδια τα λόγια των ατόμων που εμπλέκονται στο φαινόμενο που εξετάζεται, το υποκειμενικό τους βίωμα. Ο ερευνητής ή η ερευνήτρια στο τέλος της ερευνητικής διαδικασίας είναι σε θέση «*να εικάζει σημασίες, να αποτιμά τις εικασίες και να συνάγει εξηγητικά συμπεράσματα*» (Geertz, 2003: 31).

Σύμφωνα με τον Weber, μπορούμε να κατανοήσουμε όλες τις κοινωνικές διαδικασίες μέσω της προσέγγισης του «*κατανοείν*» (Verstehen). Ερμηνεύω σημαίνει πως έχω τη δυνατότητα να κατανοήσω τον άλλο, δηλαδή τα υποκείμενα της έρευνας και τις σκέψεις τους (Κυριαζή, 2006) και να διεισδύω στο πιο βαθύ νόημα μιας πράξης χωρίς να εμμένω μόνο στην περιγραφική της απόδοση (Πηγιάκη, 2004). Στις κοινωνικές μας σχέσεις, όταν λέμε ότι καταλαβαίνουμε τον άλλον, εννοούμε ότι η κατανόηση αυτή «*είναι η έκφραση των βιωμένων εμπειριών μας για τον άλλον άνθρωπο και η κατανόησή μας έχει σαν βάση τη δική μας συνείδηση*». Επιπλέον, επεξηγεί ότι «*κατανοώ τον άλλον άνθρωπο σημαίνει ότι συλλαμβάνω τα δικά του πλαίσια νοήματος*» και για να το επιτύχω αυτό και ως άτομο που διεξάγει την έρευνα σημαίνει ότι θέτω στον εαυτό μου «*ερωτήσεις σχετικά με το λόγο, το σκοπό, τις συνθήκες, τον τρόπο, το νόημα της πράξης του άλλου ανθρώπου, όπως εκείνος μπορεί να τα εννοεί*» (Schutz, 1970, όπ. αναφ. στο Πηγιάκη, 2004: 37).

Βασικό στοιχείο της ερμηνευτικής προσέγγισης, όπως υποστηρίζει η Benincasa (1997, όπ. αναφ. στο Κάτσεων, 2007: 25), είναι η άποψη σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος «*είναι ένα δρών δημιουργικό υποκείμενο το οποίο δίνει νόημα στην πραγματικότητα που το περιβάλλει και που ενεργεί αυτόνομα, σύμφωνα με τη δική του ελεύθερη βούληση, καθώς προσπαθεί να συνειδητοποιήσει το νόημα των προθέσεών του*». Για τον Patton (2002), ερμηνεία σημαίνει: α) να προσαρτάς σημασία και νόημα στα ευρήματα, β) να προσφέρεις εξηγήσεις και συμπεράσματα, γ) να συνάγεις διδάγματα. Οι Schlechty και Noblit (1982, όπ. αναφ. στο Patton, 2002: 480), κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι «*η ερμηνεία μπορεί να λάβει μία από τις τρεις μορφές: κάνει το προφανές προφανές, κάνει το προφανές αμφίβολο, καθιστά το κρυμμένο προφανές*».

Στο πλαίσιο του ερμηνευτικού παραδείγματος, η ερευνητική διαδικασία ακολουθεί κυκλική και όχι γραμμική πορεία. Αυτό σημαίνει πως το θεωρητικό πλαίσιο και τα δεδομένα της έρευνας τροποποιούνται και ανακατασκευάζονται αμφίδρομα. Σε μια ποιοτική έρευνα, όπως ακριβώς το εννοιολογικό πλαίσιο διαμορφώνεται και αναδιαμορφώνεται συνεχώς καθ' όλη την πορεία της έρευνας, έτσι και το ερευνητικό της ερώτημα «*δεν οριστικοποιείται από την αρχή της έρευνας, αλλά ανακατασκευάζεται σε όλη τη διάρκειά της*» (Κάτσεων, 2007: 26). Δεδομένου ότι η πορεία σε μια ποιοτική έρευνα «*δεν μπορεί να προβλεφθεί εκ των*

προτέρων», η απόσταση από το πρώτο στάδιο (σχεδιασμός έρευνας), έως το τελευταίο (συγγραφή), «είναι μια διαλεκτική πορεία όλο απρόοπτα, αλλά γεμάτη από νόημα και ανακαλύψεις» (Πηγιάκη, 2004: 67).

4.2. Η συνέντευξη

Οι Moser και Kalton (1971, όπ. αναφ. στο Bell, 2005: 207), ορίζουν τη συνέντευξη στο πλαίσιο μιας κοινωνικής μελέτης ως «μια συζήτηση ανάμεσα στο συνεντευξιαστή και στο συνεντευξιαζόμενο που σκοπεύει να εκμαιεύσει κάποιες πληροφορίες από το συνεντευξιαζόμενο»³⁸. Η συνέντευξη στην κοινωνική έρευνα, είναι σημαντικό εργαλείο στα χέρια του ερευνητή ή της ερευνήτριας προκειμένου να επιτευχθούν οι ερευνητικοί στόχοι, καθώς όπως διατείνεται η Λυδάκη (2001: 200), «η πρόσληψη της πραγματικότητας, η κατασκευή των νοημάτων και οι στρατηγικές που ακολουθεί κάποιος στη ζωή του, μαθημένες στο κοινωνικό περιβάλλον, γίνονται εμφανείς μέσα από αυτά που λέει – ή αποσιωπά – και η μελέτη του λόγου δίνει πολλές πληροφορίες για τα ήθη των ανθρώπων». Συνεπώς, η συνέντευξη αποτελεί έναν τρόπο να ανιχνεύσουμε και να αποκαλύψουμε τις ερμηνείες που έχουν οι άνθρωποι για τον κόσμο (Kvale, 1996, όπ. αναφ. στο Cohen, Manion & Morison, 2007).

4.2.1. Οδηγός συνέντευξης

Επειδή το άτομο που διεξάγει την έρευνα σε σύντομο χρονικό διάστημα πρέπει να συλλέξει πλούσιο όγκο πληροφοριών αλλά και να είναι σε θέση να ανατροφοδοτεί τη συζήτηση με επιπλέον ερεθίσματα για τους συμμετέχοντες, χρειάζεται ένα δεκανίκι προκειμένου να μην απομακρυνθεί από τους ερευνητικούς του/της στόχους. Το συγκεκριμένο ρόλο εκπληρώνει ο οδηγός συνέντευξης³⁹.

Ο οδηγός συνέντευξης είναι μια λίστα που περιλαμβάνει όλα τα θέματα που πρέπει να συζητηθούν (Patton, 1987). Στη συγκεκριμένη έρευνα, αναζητούσα απάντηση στο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα σχετικά με το πόσο και πώς τα υποκείμενα της έρευνας δηλώνουν ότι πιστεύουν ότι έχουν επηρεαστεί από τις σπουδές τους στην ιστορία ως προς το νόημα που προσδίδουν στην έννοια του έθνους. Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα συντάχθηκε ένας κατάλογος βασικών ερωτημάτων αναφορικά με: α) το έθνος και πώς το νοηματοδοτούν τα υποκείμενα και β) τον αντιληπτό ρόλο της ιστορίας και τις λειτουργίες της στη Τριτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αναζητήθηκαν δηλαδή πληροφορίες μέσα από ένα κατάλογο ερωτημάτων και υποερωτημάτων σχετικών με το θέμα. Θα πρέπει όμως να τονίσουμε ότι ο οδηγός συνέντευξης δεν περιλαμβάνει τα ίδια ερωτήματα από την αρχή έως το τέλος της έρευνας, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις ο οδηγός εμπλουτίζεται με νέα. Για παράδειγμα, σε μια ερώτηση ζητούσα από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες να μου αναφέρουν πώς δηλώνουν ότι επηρεάζονται από το περιεχόμενο του μαθήματος της ιστορίας.

³⁸Μάλιστα οι Wiseman και Aron (1972, όπ. αναφ. στο Bell, 2005: 207), παρομοιάζουν τη συνέντευξη με το ψάρεμα.

³⁹Βλ. παράρτημα σελ. 96, για τις ερωτήσεις που περιλαμβάνει ο οδηγός συνέντευξης.

Καθώς ολοκλήρωσα τις δύο πρώτες συνεντεύξεις αναδύθηκε η πληροφορία ότι τα υποκείμενα της έρευνας δεν επηρεάζονται τόσο από το περιεχόμενο του εγχειριδίου της ιστορίας όσο από τον καθηγητή ή την καθηγήτρια. Χρειάστηκε τότε να στρέψω τον ερευνητικό μου φακό, σε αυτό το καινούριο στοιχείο και να προσθέσω μετέπειτα στον οδηγό συνέντευξης μια σχετική με αυτό ερώτηση.

Οι ερωτήσεις που θα συμπεριλαμβάνει ο οδηγός συνέντευξης θα πρέπει να είναι προσεκτικά διατυπωμένες, χωρίς να καθοδηγούν τα υποκείμενα και τις απαντήσεις τους. Για παράδειγμα η ερώτηση: *«Συμφωνείς ότι η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο είναι πολύ σημαντική;»*, είναι μια καθοδηγητική ερώτηση, καθώς μπορεί να ενθαρρύνει το υποκείμενο της έρευνας να απαντήσει θετικά ακόμη και αν δεν είναι σύμφωνο με αυτή την άποψη. Επιπροσθέτως, οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων δε θα πρέπει να είναι *«συμπερασματικές»* (Bell, 2005: 189), δηλαδή μέσα από αυτές, δεν θα πρέπει να παρουσιάζονται ορισμένα ζητήματα ως δεδομένα. Στις πιλοτικές συνεντεύξεις ρωτούσα τα υποκείμενα: *«Πού και πώς παρατηρείς την επίδραση της ιστορίας ως μαθήματος ως προς τη διαμόρφωση του εθνικού συναισθήματος ενός λαού;»*. Δεν άργησα να καταλάβω ότι η παραπάνω διατύπωση ήταν προβληματική γιατί παρουσίαζε ως δεδομένο κάτι το οποίο για άλλους ίσως να μην ίσχυε, ότι δηλαδή η ιστορία συμβάλλει οπωσδήποτε στην καλλιέργεια του εθνικού συναισθήματος. Διατύπωσα λοιπόν εκ νέου την ερώτηση και την απέδωσα πιο περιγραφικά⁴⁰: *«Θα ήθελα να μου πεις μέσα από ποιες πηγές διαμορφώνεται το εθνικό συνείδημα ενός λαού»*. Αν ανάμεσα στις πηγές αναφέρονταν και η ιστορία τότε και μόνο έθετα την αρχική μορφή της ερώτησης.

Η μαγνητοφώνηση, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, κρίνεται εξαιρετικά σημαντική για τον ερευνητή ή ερευνήτρια. Στις συνεντεύξεις ο ερευνητής ή η ερευνήτρια, αυστηρά με τη συγκατάθεση των συνεντευζιζόμενων, χρησιμοποιεί μαγνητόφωνο εγγραφής καθ' όλη τη διάρκεια της συζήτησης. Όπως αναφέρει η Λυδάκη (2001), η χρήση του μαγνητοφώνου ίσως προκαλέσει διαφόρου τύπου συναισθήματα και κυρίως αρνητικά στους συμμετέχοντες. Στην προκειμένη έρευνα όμως, δε συνάντησα τέτοιου είδους εμπόδια. Αντιθέτως, θα έλεγα ότι οι συμμετέχοντες έδειχναν να απολαμβάνουν τη χρήση του. Συγκεκριμένα, στο τέλος της συνέντευξης, ορισμένοι φοιτητές και φοιτήτριες έχοντας περιέργεια για το πώς ακούγεται η φωνή τους, μου ζητούσαν να αναπαράγω την εγγραφή.

4.2.2. Το είδος της συνέντευξης

Για την παρούσα μελέτη πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες ατομικές συνεντεύξεις. Δεδομένου ότι η ποιοτική έρευνα κατά κύριο λόγο δε στοχεύει στο να ελέγξει μια υπάρχουσα θεωρία, αλλά στο να αναδείξει τη θεωρία από τα δεδομένα της, το συγκεκριμένο είδος συνέντευξης λόγω της ευελιξίας του είναι πιο κατάλληλο για τη συλλογή των πληροφοριών, *«εφόσον δεν υπάρχουν συγκεκριμένες εμπειρικές υποθέσεις που προσδιορίζουν το περιεχόμενο των ερωτήσεων»* (Κυριαζή, 2005: 123). Μάλιστα, οι απαντήσεις των συνεντευζιζόμενων συνεπικουρούν στη διαμόρφωση των ερωτήσεων, καθώς εξελίσσεται η συνέντευξη και η διαδικασία συλλογής και ερμηνείας των δεδομένων (Κυριαζή, 2005).

⁴⁰Σύμφωνα με τον Spradley (1979: 85), αυτό που καταφέρνουμε με τις περιγραφικές ερωτήσεις είναι ότι *«επιμηκύνοντας μια ερώτηση, τείνουμε να επιμηκύνουμε και την απάντηση που θα δοθεί»*.

Στις ημιδομημένες συνεντεύξεις, όπως μαρτυρά και ο προσδιορισμός, ο ερευνητής ή η ερευνήτρια δε χρησιμοποιεί αυστηρά δομημένες ερωτήσεις (Αθανασίου, 2003), αλλά οι ερωτήσεις «μεταβάλλονται, διαμορφώνονται ή προστίθενται» συνεχώς καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης (Κυριαζή, 2005). Βέβαια ο ερευνητής ή η ερευνήτρια συγκροτεί μια λίστα ενοτήτων για διερεύνηση γύρω από το υπό μελέτη φαινόμενο, καθώς και συγκεκριμένες ερωτήσεις για κάθε ενότητα. Το περιεχόμενο δηλαδή μιας ημιδομημένης συνέντευξης είναι εστιασμένο σε θεματικές ενότητες (Αθανασίου, 2003: 153). Οι Cohen, Manion και Morrison (2007: 454), εξηγούν πως το συγκεκριμένο είδος συνέντευξης χρησιμεύει όταν το άτομο που διεξάγει την έρευνα «δεν γνωρίζει τα κενά του» και επομένως, «*βασίζεται στις πληροφορίες που θα πάρει από τους απαντώντες*». Θυμάμαι χαρακτηριστικά ότι σε μια ερώτηση ζητούσα από τα υποκείμενα της έρευνας να μου αναφέρουν τουλάχιστον τρία επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζαν το ελληνικό έθνος. Προς έκπληξή μου, ορισμένοι/-ες αποκρίθηκαν ρωτώντας με αν εννοώ το σημερινό ή το παλιό. Αυτό με έκανε να διαπιστώσω ότι η ερώτησή μου είχε ένα κενό, κενό το οποίο δεν θα μπορούσα να καλύψω αν είχα επιλέξει να κάνω δομημένες συνεντεύξεις, γιατί δεν θα είχα την ευελιξία να εστιάσω σε αυτό το καινούριο ερέθισμα που προέκυπτε.

4.2.3. Οι μετέχοντες στη συνέντευξη

Όπως παρουσιάζει και η Πηγιάκη (2004: 63), η επιλογή του χώρου για τη διεξαγωγή μιας έρευνας «*ξεκινά πάντα από το προσωπικό ενδιαφέρον του ερευνητή*» και «*από την επιθυμία του να γνωρίσει σε βάθος ένα χώρο*» που είτε «*του είναι εντελώς άγνωστος*» είτε «*του είναι ήδη γνωστή η ύπαρξη κάποιων προβλημάτων*» στο συγκεκριμένο χώρο και αναζητά τη δυναμική που προκαλεί ή διαμορφώνει τα προβλήματα αυτά. Επομένως, στην έρευνα συμμετέχουν φοιτητές και φοιτήτριες του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Επέλεξα τη συγκεκριμένη κατηγορία γιατί πίστευα ότι ανταποκρίνεται καλύτερα στο αντικείμενο της έρευνάς μου, μιας που οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του συγκεκριμένου τμήματος έχουν άμεση σχέση με την ιστορία, καθώς επίσης και γιατί οι συγκεκριμένοι φοιτητές και φοιτήτριες μετά την περάτωση των σπουδών τους, θα έχουν δικαίωμα να διδάσκουν ιστορία στους μαθητές και στις μαθήτριες στα ελληνικά σχολεία. Άλλωστε, όπως αναφέρει και ο Marshall (1996), το κατάλληλο δείγμα για μια ποιοτική έρευνα είναι αυτό όπου απαντά επαρκώς στο ερευνητικό ερώτημα.

Αφού καθόρισα ότι δεν θα υπάρχει περιορισμός ως προς το έτος σπουδών των συμμετεχόντων, η μετέπειτα επιλογή τους δεν έγινε αυθαίρετα, αλλά ακολουθήθηκαν ορισμένα δευτερεύοντα κριτήρια. Αρχικά, είχε ιδιαίτερη σημασία το Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας να αποτελούσε μία από τις πρώτες επιλογές⁴¹ των συμμετεχόντων στην καταγραφή του μηχανογραφικού τους δελτίου, ενέργεια η οποία θα φανέρωνε πως οι φοίτηση στο εν λόγω τμήμα ήταν επιθυμητή, επιδιωκόμενη και όχι τυχαία επιλογή⁴².

⁴¹Ενδεχομένως, θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει, ότι η πρώτη επιλογή του Τμήματος στο μηχανογραφικό δελτίο των συμμετεχόντων να σχετίζεται και με τα μόρια που συγκέντρωσαν στις πανελλαδικές εξετάσεις.

⁴²Θα μπορούσα επίσης να ζητήσω από τους συμμετέχοντες να μου αποκαλύψουν τη σειρά εισαγωγής τους στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αλλά θεώρησα πως το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με τη γνώση του έτους σπουδών, ίσως αποκάλυπτε τα προσωπικά στοιχεία των φοιτητών.

Επιπλέον, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες που θα λάμβαναν μέρος στην έρευνα έπρεπε να είναι συνεπείς ως προς τις σπουδές τους, να εκπονούν εργασίες, να παρακολουθούν τα μαθήματά τους, όχι μόνο τα υποχρεωτικά, και να ασχολούνται με την ιστορία πέρα από τα ερεθίσματα που τους παρέχει το Τμήμα και τα καθήκοντα με τα οποία επιφορτίζονται μέσω αυτού. Έπρεπε να υπάρχει δηλαδή και ένα βαθύτερο προσωπικό ενδιαφέρον εκ μέρους τους γύρω από τη μελέτη της ιστορίας. Αυτό πράγματι το κατάφερα, καθώς αρκετοί συνεντευξιαζόμενοι μου αποκάλυψαν πως στον ελεύθερο χρόνο τους διαβάζουν βιβλία γύρω από διάφορα ιστορικά γεγονότα ή περιόδους που τους ενδιαφέρουν. Ένα άλλο κριτήριο αποτέλεσε η μη ένταξη των συνεντευξιαζόμενων σε φοιτητικές παρατάξεις. Εξαιτίας του γεγονότος ότι οι πολιτικές παρατάξεις στηρίζονται σε συγκεκριμένες ιδεολογίες⁴³, επιθυμούσα το δείγμα μου να είναι ανεπηρέαστο (όσο είναι εφικτό) από τέτοιου είδους επιρροές. Για να διασφαλίσω την καταλληλότητα του δείγματος, σύμφωνα με τους παραπάνω περιορισμούς, πάντα πριν την έναρξη των συνεντεύξεων υπήρχε μια «προπαρασκευαστική» συζήτηση με τα υποκείμενα της έρευνας. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι οι απόψεις των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα πηγάζουν κατεξοχήν από τη μελέτη της ιστορίας, καθώς τα άτομα επηρεάζονται από μια ποικιλία ερεθισμάτων, θεωρώ όμως ότι με την εφαρμογή αυτών των δειγματοληπτικών φίλτρων η ανίχνευση του ρόλου της ιστορίας καθίσταται πιο έντονη και ουσιαστική. Άλλωστε, η έρευνα των Fischer, Kauder, Potrafke και Ursprung (2015), απέδειξε ότι το πεδίο των σπουδών επηρεάζει τους φοιτητές και τις φοιτήτριες στην πολιτική τους ιδεολογία και στις απόψεις τους εν γένει.

Εν κατακλείδι, μέρος στην έρευνα πήραν τρεις φοιτητές και εννιά φοιτήτριες του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Δύο φοιτούσαν στο πρώτο έτος, ένας στο δεύτερο και οι υπόλοιποι εννέα στο τέταρτο έτος σπουδών. Το δείγμα για τη συγκεκριμένη εργασία είναι ένα δείγμα μη πιθανοτήτων⁴⁴, λόγω της μικρής κλίμακας της έρευνας και υιοθετήθηκε η δειγματοληψία χιονοστιβάδας. Έχοντας δηλαδή ορίσει τα χαρακτηριστικά που θα ήθελα να έχουν τα υποκείμενα της έρευνας και τους δειγματοληπτικούς περιορισμούς, ζητούσα από τα ίδια να μου συστήσουν, να μου υποδείξουν άλλα υποκείμενα τα οποία θα υπόκεινται αυστηρώς στα ήδη καθορισμένα χαρακτηριστικά του δείγματος και θα συμμετείχαν στην έρευνα (Cohen, Manion & Morrison, 2007: 170-173). Εξυπακούεται πως για να προστατευθούν τα προσωπικά στοιχεία των συμμετεχόντων, τα ονόματα των φοιτητών και φοιτητριών που παρουσιάζονται στην εργασία, δεν αποτελούν τα πραγματικά τους ονόματα, αλλά επιλέχθηκαν τυχαία είτε από την ερευνήτρια είτε από τους ίδιους τους συνεντευξιαζόμενους και τις συνεντευξιαζόμενες.

⁴³Στην πορεία των ετών και με την εμφάνιση έντονων ιδεολογικών ρευμάτων (σοσιαλισμός, κομμουνισμός, φασισμός, σοσιαλδημοκρατία, χριστιανοδημοκρατία κ.λπ.) η πολιτική τέθηκε στην υπηρεσία της ιδεολογίας. Σταδιακά όμως συνέβη το αντίθετο και πλέον η ιδεολογία υπηρετεί την πολιτική. Ως εκ τούτου, κύριοι εκφραστές της πολιτικής και ταυτόχρονα επίσημοι φορείς της ιδεολογίας είναι τα πολιτικά κόμματα (Γρηγορόπουλος, 2011).

⁴⁴Σύμφωνα με τον Ζαφειρόπουλο (2005), τα αποτελέσματα μιας έρευνας που έχει διεξαχθεί με δειγματοληψία μη πιθανοτήτων δε μπορούν να γενικευθούν, αλλά αφορούν μόνο τη συγκεκριμένη έρευνα και το συγκεκριμένο δείγμα.

4.2.4. Ο αριθμός των συνεντεύξεων

Τα δεδομένα της έρευνας συλλέχθηκαν από τις δώδεκα συνεντεύξεις⁴⁵ με φοιτητές και φοιτήτριες που πληρούσαν τα προαναφερθέντα κριτήρια⁴⁶ (ενότητα 4.2.3.). Πραγματοποιήθηκαν αρχικά και δύο πιλοτικές συνεντεύξεις, οι οποίες δε συμπεριλαμβάνονται στην εργασία αλλά λειτούργησαν ελεγκτικά ως προς τις ερωτήσεις.

Μπορεί ο αριθμός των δώδεκα συνεντεύξεων να φαντάζει ελάχιστος. Σε μια ποιοτική έρευνα όμως, όπου αναζητάμε το βάθος και επιδιώκουμε αρχικά την κατανόηση και εν συνεχεία την ερμηνεία και όχι τη γενίκευση των δεδομένων, ο αριθμός αυτός των συνεντεύξεων είναι ικανός να αποδώσει πλούτο πληροφοριών. Άλλωστε οι Guest, Bunce και Johnson (2006), οι οποίοι μελέτησαν δεδομένα που προέκυψαν από εξήντα σε βάθος συνεντεύξεις γυναικών προερχόμενες από δύο χώρες της δυτικής Αφρικής (Νιγηρία και Γκάνα), απέδειξαν πως σε μια έρευνα με ομοιογενές δείγμα, ήδη από τις πρώτες έξι συνεντεύξεις συναντάμε τις σημαντικότερες πληροφορίες και μετά τη δωδέκατη συνέντευξη δεν προκύπτουν καινούρια ζητήματα, αλλά επέρχεται ο κορεσμός⁴⁷ του δείγματος. Οι ίδιοι ερευνητές καταλήγουν πως ο αριθμός των δώδεκα συνεντεύξεων είναι επαρκής και αποδοτικός ως προς τον όγκο των ευρημάτων, δεδομένου ότι μετά τη δωδέκατη συνέντευξη επαναλαμβάνονται τα ίδια θέματα, χωρίς να παρουσιάζεται κάτι νέο. Σύμφωνα με τους προαναφερθέντες και τα ευρήματα της ερευνάς τους, ο αριθμός των δώδεκα συνεντεύξεων είναι αρκετός προκειμένου να επιτευχθεί ο ερευνητικός στόχος.

4.2.5. Ο χρόνος και ο χώρος των συνεντεύξεων

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τη χρονική περίοδο Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2014. Η συλλογή των δεδομένων διήρκεσε δύο μήνες (πρώτη συνέντευξη: 8 Οκτωβρίου 2014, τελευταία: 1 Δεκεμβρίου 2014). Το χρονικό διάστημα ήταν επιλεγμένο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να έπεται της εξεταστικής του Σεπτεμβρίου, όπου οι φοιτητές και οι φοιτήτριες θα είχαν περισσότερο διαθέσιμο χρόνο. Η κάθε συνέντευξη κατά μέσο όρο διήρκεσε 45 λεπτά.

Η έρευνα διεξήχθη στην πόλη των Ιωαννίνων, κυρίως επειδή εκείνη την περίοδο ως μεταπτυχιακή φοιτήτρια διέμενα στην πόλη και επιπλέον αποτελεί μια περιοχή με πολυάριθμο φοιτητικό πληθυσμό. Ειδικότερα, οι περισσότερες συνεντεύξεις, πραγματοποιήθηκαν στο σπίτι μου, καθώς όπως οι ίδιοι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες μου τόνιζαν, βρίσκονταν στο κέντρο της πόλης, σε τοποθεσία που τους εξυπηρετούσε. Παρά τις διακριτικές μου προσπάθειες να διεξαχθούν οι συνεντεύξεις στο χώρο τους, μόνο οι τρεις έλαβαν μέρος στο σπίτι των συμμετεχόντων. Για μένα ο χώρος είχε σημασία, γιατί αφενός το

⁴⁵Πρέπει να σημειωθεί ότι σε όσες περιπτώσεις απαιτούνταν να διευκρινιστεί ή να συμπληρωθεί κάτι που είχε παραμεληθεί κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, τα αντίστοιχα αιτήματα στέλνονταν με mail στους συμμετέχοντες.

⁴⁶Βλ. παράρτημα σελ. 99, πίνακας 1, στοιχεία συμμετεχόντων.

⁴⁷Ο κορεσμός του δείγματος (saturation) συνιστάται, όταν από το δείγμα μας δεν προκύπτουν νέες πληροφορίες, νέα στοιχεία αλλά επαναλαμβάνονται αυτά που ήδη έχουν παρουσιαστεί (Guest et al. 2006, Mason 2010).

γνώριμο περιβάλλον θα επιδρούσε θετικά στη ψυχολογία των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια μιας άγνωστης διαδικασίας με έναν εξίσου άγνωστο συνομιλητή ή συνομιλήτρια. Επιπλέον, όπως αναφέρει η Λυδάκη (2001: 179) *«η παρέμβαση στο χώρο δίνει πληροφορίες για τη ζωή των ανθρώπων σε αυτόν, σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, για τα συμβάντα που έλαβαν χώρα, αφού κάθε δραστηριότητα ως κίνηση εγγράφεται σε αυτόν, αφήνει τα ίχνη της»*. Υπολόγιζα ότι από το χώρο τους θα αντιλαμβανόμουν κάτι περισσότερο για την προσωπικότητά τους και τα ενδιαφέροντά τους που ίσως λειτουργούσε επικουρικά για την έρευνα.

Πρέπει να καταστεί σαφές, πως τόσο η ώρα συνάντησης όσο και ο χώρος διεξαγωγής των συνεντεύξεων ήταν αυστηρά επιλογή του κάθε ατόμου και ποτέ κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας δεν επηρέασα την επιλογή των συμμετεχόντων ως προς αυτό. Εκείνο που εγώ φρόντιζα από τη πλευρά μου ήταν ο χώρος να μην επηρεάζεται από εξωτερικούς θορύβους, πράγμα που θα δυσκόλευε τη διαδικασία.

4.2.6. Η επεξεργασία των δεδομένων

Οι ενέργειες που επιτελούνταν αμέσως μετά την πρώτη συνέντευξη ήταν δεδομένες κάθε φορά και συνεχίστηκαν ομοιοτρόπως έως την τελευταία. Αμέσως μετά την ολοκλήρωση της κάθε συνέντευξης ακολουθούσε η απομαγνητοφώνησή της, η απόδοση δηλαδή σε γραπτό κείμενο των όσων είχαν ειπωθεί κατά την διάρκεια της διαδικασίας και είχαν καταγραφεί στο ειδικό μαγνητόφωνο. Η απομαγνητοφώνηση είναι ιδιαίτερα κοπιαστική δουλειά, απαιτεί χρόνο, συγκέντρωση και πρωτίστως ακρίβεια, εν προκειμένω ο ερευνητής ή η ερευνήτρια να μεταφέρει πιστά τις ηχογραφημένες συνεντεύξεις χωρίς να αλλοιώσει τα λεχθέντα.

Πιο συγκεκριμένα η διαδικασία που ακολουθήθηκε κατά την επεξεργασία και την ανάλυση των συνεντεύξεων, θα λέγαμε ότι αποτελείται από ορισμένα στάδια. Κάθε φορά που προχωράμε στο επόμενο στάδιο απομακρυνόμαστε ολοένα και περισσότερο από το πρωταρχικό μας υλικό. Το πρώτο στάδιο, όμως, με το τελευταίο παρά την απομάκρυνση σχετίζονται άμεσα⁴⁸. Πρώτα από όλα λοιπόν η επεξεργασία των δεδομένων ξεκινά με την προσεκτική ανάγνωση και μελέτη των συνεντεύξεων, σε σημείο που πολλές φορές να αισθάνομαι ότι έχω αποστηθίσει το υλικό μου. Η συγκεκριμένη παράμετρος είναι πολύ σημαντική, γιατί η συνολική εικόνα των δεδομένων, δίνει την δυνατότητα στον ερευνητή ή στην ερευνήτρια να αναγνωρίσει σχέσεις, κοινά στοιχεία και σημεία εστίασης.

Το αμέσως επόμενο στάδιο στην επεξεργασία των δεδομένων είναι η κωδικοποίηση (coding). Οι κωδικοί *«είναι συχνά συντμήσεις που δίνουν την δυνατότητα στον ερευνητή να κατανοήσει εύκολα και άμεσα το περιγραφόμενο θέμα»* (Cohen, Manion & Morrison, 2007: 478). Μια λέξη, μια φράση, ένα πρόσωπο, μια αξία σύμφωνα με τον Αθανασίου (2003), μπορεί να αποτελέσει κωδικό. Ένας κωδικός μπορεί να αποτελείται από μια λέξη παρμένη από το ίδιο το απόσπασμα ή να είναι περιγραφικός, δηλαδή να συνοψίζει το κύριο θέμα του αποσπάσματος (Saldana, 2009). Για παράδειγμα, όταν ζητήθηκε στη Νίκη να αναφέρει τρία επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζε το ελληνικό έθνος απάντησε: *«Το νέο;»*, υποδηλώνοντας

⁴⁸Βλ. παράρτημα σελ. 98, σχήμα 1, πορεία επεξεργασίας των δεδομένων.

πως για εκείνη υπήρχε μια διάκριση του ελληνικού έθνους σε «παλιό» και «νέο». Επομένως η λέξη «νέο» που είναι παρμένη από το αντίστοιχο αποσπάσματα συγκροτεί τον κωδικό «νέο έθνος».

Η κωδικοποίηση, είναι το μεταβατικό στάδιο μεταξύ συλλογής δεδομένων και πραγματικής ανάλυσης. Θεωρείται ότι δεν είναι μια ακριβής διαδικασία, δεδομένου ότι απαιτεί να φοράμε ερευνητικούς αναλυτικούς φακούς. Το πώς αντιλαμβανόμαστε και ερμηνεύουμε τα δεδομένα εξαρτάται από το είδος του φίλτρου που καλύπτει το συγκεκριμένο φακό (Saldana, 2009). Η κωδικοποίηση σύμφωνα με την Πηγιάκη (2004: 116), πρέπει να γίνεται κατά τη διάρκεια της συλλογής των δεδομένων, χωρίς να έχουν συγκεντρωθεί όλα τα στοιχεία, γιατί *«επιτρέπει τον έλεγχο του υλικού και το χειρισμό του, πράγμα που για να κατορθώσει κανείς μετά τη λήξη της έρευνας και έχοντας τον τεράστιο όγκο των σημειώσεων ακατέργαστο, είναι πολύ πιο δύσκολο και το ίδιο χρονοβόρο, εφόσον απαιτούνται οι ίδιες διαδικασίες»*. Με λίγα λόγια, *«η κωδικοποίηση είναι η απόδοση μιας ταμπέλας»* (Cohen, Manion & Morrison, 2007: 477). Στην παρούσα έρευνα, προσπαθούσα αρχικά να διακρίνω κάποιες κεντρικές έννοιες, είτε σε κάθε απόσπασμα ξεχωριστά είτε σε όλο το κείμενο συνολικά, οι οποίες παρουσιάζονταν συχνά ή τονίζονταν με ιδιαίτερη έμφαση από τους συμμετέχοντες και εν συνεχεία σημείωνα τους κωδικούς στο περιθώριο της σελίδας.

Αφού είχα ολοκληρώσει το στάδιο της κωδικοποίησης, έπειτα κατηγοριοποιούσα το υλικό μου, το ταξινομούσα δηλαδή σε μια πιο ευρεία ομάδα. Σύμφωνα με την Κυριαζή (2005: 300), *«η κατηγοριοποίηση που εφαρμόζεται δεν είναι εγγενές στοιχείο του υπό έρευνα περιεχομένου, αλλά αποτελεί έναν από τους πολλούς τρόπους αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας που επιλέγει ο ερευνητής και επιβάλλει στα δεδομένα»*. Αυτό που εννοεί η Κυριαζή, είναι ότι τα στοιχεία της έρευνας έχουν πολλαπλά νοήματα και όχι μόνο ένα, καθώς *«το νόημα κατασκευάζεται εν μέρει από τον ερευνητή με την επιλογή του ταξινομικού συστήματος που χρησιμοποιεί»* (Κυριαζή, 2005: 300).

Για να εξηγήσω καλύτερα τις διαδικασίες κωδικοποίησης και κατηγοριοποίησης αναφέρω το παρακάτω παράδειγμα: Με την ενδελεχή ανάγνωση των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων παρατήρησα πως οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες χαρακτήριζαν το έθνος είτε ως ένα σύνολο ανθρώπων είτε ως μια ιδέα. Έτσι λοιπόν υιοθέτησα τους κωδικούς «σύνολο ανθρώπων» και «ιδέα» γιατί «συμπυκνώνουν»⁴⁹ το περιεχόμενο του εκάστοτε αποσπάσματος. Αποτέλεσμα της συγκεκριμένης κωδικοποίησης ήταν να δημιουργήσω μια γενικότερη κατηγορία που την ονόμασα «ορίζοντας το έθνος». Πρέπει να σημειωθεί ότι αρκετές φορές οι κατηγορίες εμπεριέχονται στις ερωτήσεις της συνέντευξης.

Το τελευταίο στάδιο της επεξεργασίας αποτελούν η τελική ανάλυση και ερμηνεία. Σύμφωνα με τον Spradley (1979), η ανάλυση των συνεντεύξεων στοχεύει κυρίως στην ανάδειξη εκείνων των εννοιολογικών δομών που τα υποκείμενα χρησιμοποιούν προκειμένου να ερμηνεύσουν και να περιγράψουν ένα φαινόμενο. Καθώς τα πολιτισμικά φαινόμενα επιδέχονται πάντα βαθύτερης ανάλυσης, η τελική ανάλυση των δεδομένων *«αποτελεί ένα*

⁴⁹ Η κωδικοποίηση για τους Cohen, Manion και Morrison (2007: 477), *«συνιστά έναν τρόπο συμπίεσης του υπερβολικού όγκου ποιοτικών δεδομένων»*.

τεχνητό σταμάτημα». Το τεχνητό σταμάτημα προσδιορίζεται από την επιλογή του ερευνητή ή της ερευνήτριας «να αναλυθούν συγκεκριμένα στοιχεία, τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την ανάλυση των δεδομένων ή το βάθος της ανάλυσης που πρόκειται να επιτευχθεί» (Goetz και Le Compte 1984: 189, όπ. αναφ. στο Κάτσεων, 2007: 33). Η ανάλυση και η ερμηνεία, το τελευταίο στάδιο της επεξεργασίας των δεδομένων σε μια συνέντευξη αλλά και στο σύνολο των συνεντεύξεων, δηλαδή στο σώμα των δεδομένων, δεν αποτελούν μια αντανάκλαση του τι πραγματικά συμβαίνει, αλλά ουσιαστικά μια κατασκευή με αρκετές επιρροές από την υποκειμενικότητα του ερευνητή ή της ερευνήτριας. Η ανάλυση, όπως το έθεσε ο Geertz, «είναι κάτι που φτιάχνεται, κάτι που πλάθεται» (2003: 27).

4.3. Η παρατήρηση

Στην παρούσα μελέτη, η παρατήρηση λειτουργεί ως μέσο επικύρωσης των στοιχείων που συλλέχθηκαν κατά τη διαδικασία των συνεντεύξεων και όχι ως βασικό εργαλείο συγκέντρωσης δεδομένων. Άλλωστε, ενώ για το χώρο του σχολείου υπήρχαν πλούσιες βιβλιογραφικές πηγές στις οποίες μπορούσα να ανατρέξω και να συμβουλευτώ γύρω από το ερευνητικό μου αντικείμενο, δεν συνέβαινε το ίδιο με το πανεπιστήμιο. Για να ελεγχθεί η εγκυρότητα ορισμένων δεδομένων που προέκυψαν από το σύνολο των συνεντεύξεων, επιλέχθηκε ο συνδυασμός συνέντευξης και παρατήρησης, καθώς όπως αναφέρει και η Ευαγγέλου (2014), η χρήση δύο ή περισσότερων ερευνητικών τεχνικών (τριγωνοποίηση⁵⁰) στη μελέτη του ίδιου ερευνητικού ερωτήματος, είναι σημαντική αφού η κάθε μια χρησιμοποιείται για να επαληθεύσει τα αποτελέσματα της άλλης. Άλλωστε οι συνεντεύξεις, στις οποίες στηρίχθηκα για να συγκεντρώσω το υλικό μου, κατά τους Nisbet & Watt (1980, όπ. αναφ. στο Bell, 2005: 240), «παρέχουν σημαντικά δεδομένα, αλλά αποκαλύπτουν μόνο πώς αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι αυτό που συμβαίνει, όχι κατ' ανάγκην αυτό που πραγματικά συμβαίνει».

4.3.1. Γιατί παρατήρηση;

Από τα λεγόμενα των συνεντευζομένων, στην ερώτηση που τους τέθηκε για τον τρόπο διδασκαλίας των μαθημάτων σχετικών με την ιστορία στο πανεπιστήμιο, προέκυψαν δύο κατηγορίες. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες αναφορικά με τη στάση του καθηγητή ή της καθηγήτριας, κατά την παράδοση των μαθημάτων και τον τρόπο διδασκαλίας, διακρίνουν πως «κάποιοι το κάνουν καλά, κάποιοι άλλοι όχι». Υπάρχουν διδάσκοντες των οποίων «τα μαθήματά τους είναι σε επίπεδα ευρωπαϊκών πανεπιστημίων» και ορισμένοι των οποίων το μάθημα είναι «αδιάφορο»⁵¹.

Οι συμμετέχοντες περιγράφουν πως στα μαθήματα που γινόντουσαν «καλά», συνήθως «υπάρχει μια δράση-αντίδραση με τους φοιτητές». Σύμφωνα με τον Βλάση η «επικοινωνία είναι πιο ουσιαστική με τον καθηγητή», καθώς «υπάρχει και χώρος για ομιλία». Στο ίδιο

⁵⁰ Στην αγγλική γλώσσα αποδίδεται ως «triangulation».

⁵¹ Παραθέτω ακριβώς τα λόγια της Ηλέκτρας, της Άννας και της Αλέκας.

πλαίσιο η Γιάννα, αναφέρει ότι «ο καθηγητής είχε την ικανότητα και την μεταδοτικότητα από τη στιγμή που έμπαινε μέσα και μιλούσε, πρώτον να σου τραβήξει την προσοχή, δεύτερον να σε κάνει να μάθεις τι είναι αυτό που το μάθημα σου προσφέρει.[...] Έβγαινες δηλαδή από το μάθημα και έλεγες: «Ξέρω τα πάντα». Έτσι όπως μιλούσε. Θυμώσουν την κάθε λέξη που σου είχε πει χωρίς να σημειώσεις τίποτα απολύτως». Στα μαθήματα που οι φοιτητές και οι φοιτήτριες νοιώθουν ικανοποιημένοι προσθέτουν πως οι καθηγητές «χρησιμοποιούν και σύγχρονα μέσα διδασκαλίας», όπως «προτζέκτορα».

Στον αντίποδα, ο Γιώργος (2^ο έτος), αναφέρει: «Όπως το περίμενα είναι τα πράγματα. Θα μπαίνει ένας μέσα και θα αρχίζει, θα λέει», «βαριέσαι». Ενώ η Άννα (4^ο έτος), υποστηρίζει πως τα μαθήματα δεν έχουν κάποιο ενδιαφέρον καθώς, οι καθηγητές «έρχονται, κάνουν ένα μάθημα, οι περισσότεροι διαβάζουν τις σημειώσεις τους και εσύ από κάτω γράφεις ένα τρίωρο, δεν κάνουν και καμία συζήτηση με τους φοιτητές τους και φεύγουνε». Της ίδιας άποψης είναι και η Ηλέκτρα, η οποία αναφέρει πως «στο πρώτο μάθημα επειδή ήταν και πρώτο μάθημα είχε τετρακόσια άτομα, στο δεύτερο ήμασταν τριάντα, δεν πάταγε κανένας, γιατί πολύ απλά ο καθηγητής δεν μπορούσε να στηρίξει το συγκεκριμένο μάθημα και την οντότητά του μέσα στο αμφιθέατρο, την παρουσία του βασικά».

Εφόσον, από τις συνεντεύξεις συνέλεξα αρκετά σημαντικές πληροφορίες, από τη σκοπιά των φοιτητών και των φοιτητριών, για τον τρόπο διδασκαλίας των μαθημάτων σχετικών με την ιστορία, θεώρησα σκόπιμο στη συνέχεια, να ελέγξω την αξιοπιστία των ισχυρισμών των φοιτητών και των φοιτητριών. Επέλεξα λοιπόν την παρατήρηση, προκειμένου να εξετάσω τη σχέση μεταξύ, του τι ισχυρίζονται οι φοιτητές και οι φοιτήτριες και του τι ενδεχομένως συμβαίνει στην πράξη.

4.3.2. Ο σχεδιασμός της παρατήρησης

Δεδομένου ότι ένα από τα πλεονεκτήματα της παρατήρησης είναι η δυνατότητα του ερευνητή ή της ερευνήτριας να παρατηρεί επί τόπου τα φαινόμενα και άρα ως εξωτερικός κριτής να διαπιστώσει αυτό που συμβαίνει, στο σημείο αυτό με την παρατήρηση, σκόπευα να ελέγξω κατά πόσο όσα υποστηρίζουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες στις συνεντεύξεις σχετικά με τη διεξαγωγή των μαθημάτων αναιρούνται ή επαληθεύονται. Εδώ, σκόπιμα χρησιμοποίησα τον όρο «εξωτερικός κριτής» και όχι «αντικειμενικός κριτής» καθώς, σύμφωνα με τον Shipman (1988), τα φαινόμενα επιλέγονται για να παρατηρηθούν και στη συνέχεια ερμηνεύονται, στο μυαλό του ατόμου που διεξάγει την παρατήρηση. Ανάμεσα στα φαινόμενα και στην ερμηνεία τους παρεμβάλλονται οι στάσεις, οι αξίες και οι προκαταλήψεις του ερευνητή ή της ερευνήτριας. Κάτι τέτοιο οδηγεί στο να είναι η ερμηνεία των φαινομένων ντυμένη με προσωπικές απόψεις του ερευνητή ή της ερευνήτριας και όχι εντελώς αντικειμενική⁵².

Με την παρατήρηση, δεν επεδίωκα να ελέγξω όλους τους ισχυρισμούς των φοιτητών και των φοιτητριών, που είναι αδύνατο. Συγκεκριμένα, επιθυμούσα να εντοπίσω αν επιβεβαιώνονται τα όσα αναφέρουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα σχετικά με τον τρόπο

⁵² Στο σημείο αυτό, έγινε απόδοση νοήματος και όχι πλήρης μετάφραση του περιεχομένου (Shipman, 1988: 68).

διδασκαλίας και τη στάση των καθηγητών κατά τη διάρκεια των σχετικών με την ιστορία μαθημάτων. Αν λάβουμε υπόψη τους Cohen, Manion και Morrison (2007), μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την παρατήρηση για να συγκρίνουμε αρχικούς ισχυρισμούς των συμμετεχόντων και υποθέσεις του ερευνητή ή της ερευνήτριας, ώστε στη συνέχεια να τους επιβεβαιώσουμε ή να τους διαψεύσουμε.

Η παρατήρηση που πραγματοποιήθηκε ήταν συνδυαστική, δηλαδή ημιδομημένη και δομημένη. Επειδή γνώριζα ορισμένες από τις τάσεις που ήθελα να εξετάσω, για παράδειγμα ένα συγκεκριμένο τρόπος διδασκαλίας ή τη στάση των φοιτητών και φοιτητριών κατά την διεξαγωγή του μαθήματος, οι οποίες προέκυψαν αυστηρά από τα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων, αλλά δε γνώριζα τις συμπεριφορές με τις οποίες θα εκδηλώνονταν, η παρατήρηση που έκανα για τα σημεία 1 έως 5 όπως θα παρουσιάσω παρακάτω, χαρακτηρίζεται ως ημιδομημένη. Υπήρχε δηλαδή ένας κατάλογος θεμάτων αλλά οι συγκεκριμένες συμπεριφορές που θα γίνονταν αντικείμενα παρατήρησης, δεν ήταν προκαθορισμένες ή συστηματικές (Cohen, Manion & Morrison, 2007). Αντίθετα, για τα σημεία 6 έως 10, η παρατήρηση χαρακτηρίζεται ως δομημένη, καθώς έχουν αποφασιστεί τα σημεία εστίασης και η συμπεριφορά με την οποία θα εκδηλωθούν, δηλαδή η λεκτική συμπεριφορά φοιτητών και καθηγητών κατά την ώρα της διδασκαλίας (Cohen, Manion & Morrison, 2007).

Επιπλέον, σύμφωνα με την Bell (2005), η παρουσία μου στο χώρο διεξαγωγής του μαθήματος, έπρεπε να είναι διακριτική, έτσι ώστε οι παρατηρούμενες ενέργειες να παραμείνουν ανεπηρέαστες και να είναι όσο το δυνατόν πιο κοντά στη συνηθισμένη συμπεριφορά των ατόμων. Γι' αυτό κατείχα ρόλο ως «πλήρως παρατηρητής» κατά τον Ζαφειρόπουλο (2005: 164) ή «απόλυτος παρατηρητής» κατά τους Cohen, Manion και Morrison (2007: 523). Ο συγκεκριμένος παρατηρητής, δε φανερώνει ποτέ την ταυτότητά του και καταγράφει τις δραστηριότητες της ομάδας χωρίς να συμμετέχει σε αυτές, διατηρώντας μια απόσταση καθώς δεν υπάρχει κανένα είδος επαφής ή τριβής με τον παρατηρούμενο πληθυσμό (Cohen, Manion & Morrison, 2007). Επομένως, στα μαθήματα που παρακολούθησα δεν αποκάλυψα την ιδιότητά μου ούτε στους φοιτητές και στις φοιτήτριες, ούτε και στους καθηγητές ή τις καθηγήτριες. Επίσης, απέφυγα να κάνω οποιοδήποτε σχόλιο, παρατήρηση ή ερώτηση, να εκδηλώσω δηλαδή οποιαδήποτε συμπεριφορά που θα απαιτούσε τη συμμετοχή μου στη διαδικασία.

Εστίασα στα παρακάτω σημεία:

1. Εποπτικά μέσα διδασκαλίας που χρησιμοποιεί ο καθηγητής ή η καθηγήτρια.
2. Βοηθητικό υλικό που αξιοποιεί ο καθηγητής ή η καθηγήτρια στη διδασκαλία.
3. Μορφή διδασκαλίας: χρήση παραδειγμάτων, ερεθίσματα, σύνδεση με το τώρα.
4. Στάση καθηγητή ή καθηγήτριας κατά τη διεξαγωγή του μαθήματος.
5. Στάση φοιτητών και φοιτητριών κατά τη διεξαγωγή του μαθήματος.
6. Έχει το λόγο μόνο ο καθηγητής ή η καθηγήτρια;
7. Υπάρχει διάλογος ανάμεσα στον καθηγητή ή στην καθηγήτρια και στους φοιτητές και φοιτήτριες που παρακολουθούν το μάθημα;
8. Μιλάνε οι φοιτητές και οι φοιτήτριες μεταξύ τους;

9. Ο καθηγητής ή η καθηγήτρια υποβάλλει ερωτήσεις στους φοιτητές και στις φοιτήτριες;

10. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες υποβάλλουν ερωτήσεις στον καθηγητή ή στην καθηγήτρια;

Στις πέντε πρώτες προτάσεις συμπλήρωνα τι ισχύει κάθε φορά, ενώ στις προτάσεις 6 έως 10 υιοθέτησα τη δειγματοληψία συμβάντων (σύστημα σημάτων), όπου με βάση τον Cohen, Manion και Morrison (2007), κάθε φορά που παρατηρείται η συμπεριφορά που περιγράφεται σε μια πρόταση, εισάγουμε μια κάθετο (/). Για δική μου διευκόλυνση, σημείωσα επίσης και την ώρα που παρατηρήθηκε το φαινόμενο, έτσι ώστε να μπορώ να γνωρίζω την συχνότητα επανάληψης της ενέργειας, στη διάρκεια των τριών μαθημάτων.

4.3.3. Ο χώρος, ο χρόνος και η συχνότητα της παρατήρησης

Η παρατήρηση επικεντρώθηκε σε δύο μαθήματα, τα οποία μου υπέδειξαν αυστηρώς οι φοιτητές και οι φοιτήτριες στην πλειονότητά τους και θεωρούν ότι είναι αντιπροσωπευτικά των δύο κατηγοριών που προέκυψαν⁵³.

Η παρατήρηση έλαβε μέρος στις αίθουσες του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, στις οποίες διεξάγονταν η διδασκαλία των δύο μαθημάτων.

Χρόνος της παρατήρησης αποτελούσε για το κάθε μάθημα, η ημέρα και η ώρα που ορίζονταν από το πρόγραμμα μαθημάτων του χειμερινού εξαμήνου, για το έτος 2014 - 2015. Εκτός βέβαια σε μια περίπτωση αναπλήρωσης, όπου η ώρα και η ημέρα του μαθήματος ορίστηκαν εκ νέου. Η παρατήρηση ξεκίνησε τη πρώτη βδομάδα του μήνα Δεκεμβρίου και ολοκληρώθηκε μια εβδομάδα πριν τις διακοπές των Χριστουγέννων (1/12/2014 – 19/12/2014) και χρονική διάρκεια της κάθε παρατήρησης, ήταν η χρονική διάρκεια του κάθε μαθήματος, δηλαδή τρεις διδακτικές ώρες.

Ο αριθμός των επισκέψεων, το πόσες φορές δηλαδή παρακολούθησα το κάθε μάθημα, δεν ήταν προκαθορισμένος, αποφασίστηκε όμως καθώς εξελίσσονταν η παρατήρηση. Στηριζόμενη στην αρχή του κορεσμού του δείγματος και δεδομένου ότι η παρατήρηση λειτούργησε ως επικουρικό εργαλείο συγκέντρωσης δεδομένων, αναλογιζόμενη ότι ήδη από την δεύτερη ημέρα τα στοιχεία επαναλαμβάνονταν, θεώρησα ότι ο αριθμός των τριών παρατηρήσεων είναι αρκετός. Μάλιστα σύμφωνα με τον Αθανασίου (2003: 170), δεν υπάρχει συγκεκριμένος αριθμός επισκέψεων στη παρατήρηση, αλλά προσδιορίζεται κάθε φορά «*από τους σκοπούς της έρευνας, την έκταση των παρατηρήσεων, την ποιότητα των πληροφοριών, που ενδιαφέρεται να αποκτήσει ο ερευνητής, τα μέσα που χρησιμοποιεί για την καταγραφή τους, τα άτομα που τον βοηθούν στο έργο του κ.ο.κ.*». Ως εκ τούτου, ο σκοπός υλοποίησης της παρατήρησης, στη συγκεκριμένη έρευνα, καλύφθηκε στις τρεις επισκέψεις.

⁵³Για λόγους συντομίας, θα ονομάζω «Μάθημα Α», το μάθημα εκείνο όπου οι φοιτητές και οι φοιτήτριες θεωρούν ότι διδάσκει καλά ο καθηγητής ή η καθηγήτρια και «Μάθημα Β», εκείνο για το οποίο υποστηρίζουν το αντίθετο.

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Παρουσίαση των ευρημάτων

Το σημείο αυτό της εργασίας, είναι αφιερωμένο στις κατηγορίες οι οποίες προέκυψαν από το λόγο των συμμετεχόντων και τις οποίες επέλεξα να παρουσιάσω ύστερα από διεξοδική και συστηματική μελέτη του λόγου τους. Στη συγκεκριμένη έρευνα όμως, ήρθα αντιμέτωπη με μια τύχη και μια ατυχία. Τύχη γιατί μέσα από την έρευνα προέκυψε ένας όγκος πολύτιμων πληροφοριών, που άξιζε να συμπεριληφθούν στην παρούσα προσπάθεια και ατυχία, γιατί δεδομένης της έκτασης των μεταπτυχιακών εργασιών και το πλήθος των ευρημάτων, έπρεπε να επιλέξω. Η επιλογή δυσκόλεψε αρκετά το έργο μου, καθώς έπρεπε να αναζητήσω απάντηση στο δίλημμα, ποιες πληροφορίες να αναδείξω και ποιες να παραλείψω. Χωρίς να υπονοώ ότι οι πληροφορίες που αποσιωπήθηκαν είναι ελάσσονος σημασίας, πιστεύω ότι τελικά επικεντρώθηκα σε εκείνες που απαντούν καλύτερα στα ερευνητικά μου ερωτήματα.

Με γνώμονα την καλύτερη κατανόηση από την πλευρά του αναγνώστη, αλλά και τη δική μου διευκόλυνση στο χειρισμό του υλικού που είχα συγκεντρώσει, θεώρησα σκόπιμο στο σημείο της παρουσίασης των ευρημάτων να διαιρέσω τα ευρήματα σε εκείνα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις και σε εκείνα που προέκυψαν από την παρατήρηση. Μάλιστα, όσον αφορά την πρώτη ομάδα ευρημάτων, χρησιμοποίησα και μια υποδιαίρεση: α) σε εκείνα που αναφέρονται στο έθνος, β) σε εκείνα που αναφέρονται στην ιστορία. Επεδίωξα δηλαδή να έχω ως πυρήνα, τις δύο έννοιες στις οποίες εστιάζω και οι οποίες παρουσιάζονται και συζητιούνται καθ' όλη την έκταση της εργασίας.

Στο Α Μέρος, παραθέτω αρχικά τα λόγια των συνεντευξιζόμενων που σχετίζονται γενικά με το έθνος:

- i. Ορίζοντας το έθνος και τα χαρακτηριστικά του
- ii. Διαστάσεις του ελληνικού έθνους
- iii. Η διάκριση του ελληνικού έθνους σε «παλιό» και «νέο»
- iv. Η μοναδικότητα του ελληνικού έθνους
- v. Το έθνος μέσα από το λόγο των συμμετεχόντων για επιλεγμένα σύμβολα
- vi. Ομοιότητες και διαφορές του ελληνικού έθνους με άλλα έθνη

Στη συνέχεια παρουσιάζεται το υλικό που συγκέντρωσα και επέλεξα να παρουσιάσω αναφορικά με την ιστορία:

- i. Λειτουργίες της ιστορίας
- ii. Η ιστορία ως αφήγηση στο πλαίσιο της οικογένειας
- iii. Η ιστορία ως μάθημα
- iv. Ο ρόλος του καθηγητή ή της καθηγήτριας

Τέλος, στο Β Μέρος, παρουσιάζονται τα ευρήματα που προέκυψαν από την παρατήρηση.

Α Μέρος: Ευρήματα συνέντευξης

5.1. Το νόημα του έθνους

5.1.1. Ορίζοντας το έθνος και τα χαρακτηριστικά του

Οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων αναφορικά με το έθνος παρουσιάζουν σε γενικές γραμμές το έθνος άλλοτε ως ένα «*σύνολο ανθρώπων*» (Ρένα) και άλλοτε ως «*μία ιδέα που πιστεύουν οι άνθρωποι*» (Νίκη).

Μέσα από τα λόγια της Ηλέκτρας, φαίνεται πως ένα έθνος ξεπερνά τα γεωγραφικά σύνορα της επικράτειας, ορίζοντας το έθνος ως το «*σύνολο των ανθρώπων που απαρτίζουνε μία χώρα*», «*χωρίς απαραίτητα να μένουνε μόνο σε αυτή τη χώρα*», καθώς για παράδειγμα συμπεριλαμβάνει στο ελληνικό έθνος και όσους Έλληνες βρίσκονται «*στη Γερμανία, στη Γαλλία, στην Αυστραλία*». Η Ρένα τονίζει τη σημασία των χαρακτηριστικών του κάθε έθνους, τα οποία «*το κάνουν να διαφέρει από τα άλλα έθνη*». «*Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι η γλώσσα, είναι η θρησκεία, είναι η φυλή, η ιστορία*» και σύμφωνα με την Άννα, είναι ακριβώς αυτά τα χαρακτηριστικά «*που ενώνουνε*» τους ανθρώπους σε ένα έθνος. Για τον Γιώργο, «*όσοι έχουν κοινή γλώσσα, κοινή θρησκεία έτσι έχουν την τάση να μαζεύονται μαζί, να συγκεντρώνονται σε κάποιο τόπο*» και έτσι «*με τον καιρό δημιουργούν ένα έθνος*». Ένα έθνος που σύμφωνα με τον ίδιο, το διακρίνουν και «*σωματικά χαρακτηριστικά, δηλαδή πρόσωπο, χρώμα δέρματος, χρώμα μαλλιών, ματιών, σωματική διάπλαση*». Ο Βλάσης, διαφωνεί με την ομοιογένεια του έθνους ως συνόλου ανθρώπων και αντιλαμβάνεται το έθνος σαν ένα βιολογικό οργανισμό όπου παρατηρεί ότι «*υπάρχει αυτή η αλλοίωση των εθνών*» και συγκεκριμένα για το ελληνικό έθνος δηλώνει ότι «*δεν πιστεύω στο έθνος με την έννοια ότι υπάρχουν Έλληνες καθαροί*», αποδίδοντάς το στο ότι «*είχαμε πόσα χρόνια τουρκοκρατία*», εξαιτίας της οποίας «*έχει αλλοιωθεί το αίμα μας*».

Πέρα από το «*σύνολο ανθρώπων*» το έθνος περιγράφηκε και ως μια «*ιδέα*». Σύμφωνα με τη Νίκη, το έθνος είναι «*μία ιδέα που πιστεύουν οι άνθρωποι*» και «*που τους βοηθά να ομαδοποιούνται, τους συγκρατεί μαζί, ενωμένους*». Για την Άννα το έθνος είναι επίσης μια «*ιδέα*», όμως «*λίγο πλασματική η ιδέα*», εξηγώντας πως «*ή έχουμε τους πάρα πολύ... πεπεισμένους ανθρώπους, ε τύπου εθνικιστές που πιστεύουν ότι έθνος είναι τα πάντα ή έχουμε τους άλλους που είναι τελείως αδιάφοροι*». Η Ρένα περιγράφει επίσης το έθνος ως «*μία ιδεολογία [...], μια ιδέα, κάτι πιο νοητό*» και «*όχι τόσο κάτι από ή πρακτικό*». Τέλος ο Θωμάς, παρουσιάζει την ιδέα του έθνους ως υψηλού αγαθού, καθώς αναφέρει σχετικά πως «*στο έθνος, οι άνθρωποι μοιράζονται ένα κοινό παρελθόν, σαν λαός που συνδέεται με τη γλώσσα και τη θρησκεία πρωτίστως. Συνεννοούνται καθημερινά, ανταλλάζουν απόψεις και έχουν τις ίδιες ανησυχίες για το μέλλον τους*», ολοκληρώνοντας ότι «*είναι υψηλό αγαθό το έθνος... όπως η οικογένεια*».

Πέρα από το έθνος ως «*σύνολο ανθρώπων*» και το έθνος ως «*ιδέα*», εκφράστηκαν και κάποιες άλλες απόψεις που αξίζει να αναφερθούν. Για παράδειγμα ο Γιώργος, εκφράζεται για το έθνος ακολουθώντας τη ρομαντική θεώρηση, παρουσιάζοντάς το σαν έναν καθρέφτη που αντανακλά την προσωπικότητά σου, αναφέροντας πως το έθνος είναι η «*ταυτότητα ενός ανθρώπου*», γιατί «*με βάση την εθνικότητά του, μπορείς να καταλάβεις τι άνθρωπος είναι*», υποδηλώνοντας πως όσοι ανήκουν στο ίδιο έθνος έχουν τα ίδια κοινά χαρακτηριστικά (εξωτερικά και ηθικά). Για την Γιάννα, δεν υπάρχει κάποιος διαχωρισμός, καθώς για εκείνη έθνος είναι «*ιδέα, είναι ομάδα, είναι οικογένεια, είναι τα πάντα το έθνος*». Επιπλέον, όπως εκφράζει η Γιώτα, ένα έθνος είναι ένα «*σύνολο ατόμων που έχουνε απόψεις κοινές*,

ιδεολογίες», αλλά δίνει στο έθνος και μια διαφορετική σημασία. Τα έθνη σύμφωνα με εκείνη *«υπονομεύουν διάφορες φυλές, δηλαδή το διαφορετικό, τη διαφορετικότητα»*. Ένα έθνος συνεχίζει, *«κάνει διαφοροποιήσεις μεταξύ των λαών»* και *«δεν πιστεύει και δεν στηρίζει την ανομοιογένεια»* αλλά *«κυριαρχεί κάποιο ρατσιστικό πρότυπο»*. Η Γιώτα, φαίνεται να αντιλαμβάνεται τη συντηρητική θεώρηση για το έθνος, όπου φαίνεται να συντηρεί την εχθρότητα και τις συγκρούσεις μεταξύ των λαών, καθώς οι ξένοι και οι μετανάστες λογίζονται ως εξωτερικοί εχθροί που απειλούν το έθνος γιατί αποδυναμώνουν την εθνική ταυτότητα και την εθνική κουλτούρα (Heywood, 2006).

5.1.2. Διαστάσεις του νοήματος που αποδίδουν οι συμμετέχοντες στο ελληνικό έθνος

Κατά γενική ομολογία τα υποκείμενα της έρευνας εκφράζονται για το έθνος τότε επικαλούμενοι τη λογική και τότε το συναίσθημα. Από τις μαρτυρίες τους συνάγεται το συμπέρασμα ότι αποδίδουν στο έθνος ένα διττό νόημα, γνωστικό και συναισθηματικό.

Η αναφορά μου στο έθνος προκάλεσε τότε αρνητικούς και τότε θετικούς συνειρμούς στους συμμετέχοντες. Τα υποκείμενα είτε ερχόμενα σε επαφή με το ακουστικό ερέθισμα της λέξης έθνος είτε συμμετέχοντας ενεργά σε εκδηλώσεις που σχετίζονται με αυτό (εκφώνηση ποιημάτων και συμμετοχή στις μαθητικές παρελάσεις κατά τις εθνικές επετείους), εκδηλώνουν θετικά συναισθήματα. Η Άννα για παράδειγμα όταν ακούει για το έθνος, διακατέχεται από *«συγκίνηση»*, *«περηφάνια»*. Το ίδιο και ο Θωμάς γιατί ανάμεσα στα άλλα, όπως εξηγεί, *«εμείς δημιουργήσαμε τον όρο έθνος πρώτοι από όλους»*. Μια άλλη φοιτήτρια η Νίκη, αισθάνεται επιπλέον μια μελαγχολία ενθουσμούμενη τα περασμένα χρόνια, *«είναι οι ρίζες σου, οπότε σου έρχεται μια μελαγχολία για όσα είχαν γίνει στο παρελθόν»*. Ακόμα, από τη συμμετοχή της στην παρέλαση η Ρένα αισθάνεται *«περηφάνια, δέος»*, ενώ η Γιώτα πέρα από το δέος εκφράζει και μια έντονη επιθυμία αφού αναφέρει πως *«ήθελα, ήθελα πάρα πολύ, δηλαδή με συνεπαίρνει όλο αυτό το συναίσθημα»*.

Ωστόσο δε λείπουν και οι αντίθετες απόψεις. Για παράδειγμα για την Κατερίνα, αντιμετωπίζει την λέξη έθνος ως *«αρνητική έννοια»* και αιτιολογεί ότι *«το έχω συνδυάσει κάπως με τη δικτατορία»*. Την ίδια συλλογιστική πορεία ασπάζεται και ο Γιώργος αφού τονίζει πως *«δεν θα ήθελα να είμαι πολύ φανατικός, υπέρ του έθνους»*, δεδομένου ότι *«τώρα όπως έχουν διαμορφωθεί οι κοινωνίες, με μια αύξηση ρατσιστικών και ναζιστικών έτσι κινήματων γενικότερα σε πολλές πολιτισμένες χώρες»*, παρατηρεί πως *«αυτοί χρησιμοποιούν έτσι το έθνος ως ασπίδα, ως κάλυψη, ως κράνος γι' αυτά που κάνουν»*.

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, διαπίστωσα πως οι φοιτητές και οι φοιτήτριες όταν αναφερόντουσαν στο έθνος χρησιμοποιούσαν πολύ συχνά λεξιλόγιο που παρέπεμπε στη διαδικασία της γνώσης. Οι όροι *«ξέρω»*, *«γνωρίζω»*, *«μαθαίνω»*, είτε ως ρήματα είτε έχοντας άλλη μορφή, κυριαρχούσαν στο λόγο τους. Η ιδέα της γνωστικής διαδικασίας τοποθετείται στο επίκεντρο από τους συμμετέχοντες ως προς τη δημιουργία/ κατασκευή του έθνους και μοιάζει σαν να είναι η ελληνικότητα αποτέλεσμα της συνείδησης. Μέσα από την ιστορία και τις εκδηλώσεις που γίνονται προς τιμήν του, αποδίδουν στο έθνος ένα γνωστικό νόημα. Η γνώση για το έθνος δηλαδή συμβάλλει στην εδραίωση της εθνικής συνείδησης. Όπως αναφέρει η Ρένα, η ιστορία βοηθάει στην εθνική μας συγκρότηση αφού *«μαθαίνοντας για*

αυτά που ζήσανε οι πρόγονοί μας, μαθαίνοντας τι έχουμε περάσει σαν έθνος, μας δημιουργείται ένα αίσθημα της ταυτότητας, της εθνική μας συνείδησης, και έτσι μεγαλώνοντας, αυτό μεγαλώνει». Το ίδιο υποστηρίζει και η Γιάννα λέγοντας πως «άμα δεν ξέρεις από που είσαι και ποιος είσαι, τότε πού πας; [...] Δεν γνωρίζεις την ταυτότητά σου. Πρέπει να ξέρεις από πού είσαι και ποιος είσαι⁵⁴», «πρέπει να έχουμε εθνική και ιστορική συνείδηση. Γενικά πρέπει να έχουμε μια συνείδηση πάνω στο οτιδήποτε. Ποιοι είμαστε, τι μας συμβαίνει, τι μας συνέβαινε και που πάμε». Τόσο σημαντική είναι αυτή η γνώση, που για την Ηλέκτρα, «άμα δεν ξέρεις την ιστορία του τόπου σου, καλύτερα να μην υπάρχουν».

5.1.3. Διάκριση του ελληνικού έθνους σε «παλιό» και «νέο»

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων ήρθα αντιμέτωπη με ένα στοιχείο που δε θα μπορούσα να είχα φανταστεί. Συγκεκριμένα, όταν ζήτησα από την Γιώτα να αναφέρει τουλάχιστον τρία επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζε το ελληνικό έθνος μου απάντησε: «Σήμερα;», εννοώντας το σημερινό ελληνικό έθνος. Ακόμα, όταν έθεσα την ίδια ερώτηση στην Νίκη, εκείνη αποκρίθηκε: «Το νέο;». Μου έδωσαν έτσι να καταλάβω ότι για την Γιώτα και την Νίκη και ενδεχομένως και για τους άλλους φοιτητές και φοιτήτριες που έλαβαν μέρος στην έρευνα, υπάρχει μια διάκριση στο έθνος.

Καθώς προχωρούσε η έρευνα, αντιλήφθηκα πως και άλλοι πέρα από τις δύο, διαχωρίζουν το ελληνικό έθνος σε «νέο» και «παλιό». Από τα όσα υποστήριζαν ήταν έντονη μια διχοτόμηση στη χρονική συνέχεια του ελληνικού έθνους. Τα υποκείμενα της έρευνας είχαν την τάση αναφερόμενα στο «παλιό» έθνος να μιλούν με θετικά σχόλια, σε αντίθεση με τους όρους που επέλεγαν αναφερόμενα στο «νέο»⁵⁵.

Η Αλέκα για παράδειγμα, θεωρεί ότι «το σημερινό» έθνος τελεί εν υπνώσει χαρακτηρίζοντάς το «αδρανές, ψωροπερήφανο και απελπισμένο». Συνεχίζει λέγοντας, πώς «καταφέραμε πολλά και όχι η δικιά μας γενιά, ούτε και η προηγούμενη. Οι πιο παλιοί από μας, που πάλεψαν για αυτά που πιστεύανε, σε αντίθεση με μας». Αυτό το έθνος το χαρακτηρίζει «έξυπνο, ικανό, ένδοξο». Εν συνεχεία, για την Κατερίνα, «έχει χαλάσει» το ελληνικό έθνος εξηγώντας πως «δεν είναι αυτό που π.χ. μαθαίνουμε στην ιστορία σε σχέση με το παρελθόν». Η Νίκη επιπροσθέτως, χαρακτηρίζει το έθνος «των περασμένων αιώνων, ένδοξο, μοναδικό, περήφανο» και «σήμερα, ανοργάνωτο, τεμπέλικο και άχρηστο», διαμαρτυρούμενη ότι «μένουμε στάσιμοι στο παρελθόν μας και δεν κάνουμε κάτι νέο». Τέλος η Γιάννα, όταν θέλει να μιλήσει «για τους τότε» χρησιμοποιεί «σαφέστατα θετικά» επίθετα, όπως «εφευρετικοί, άξιοι και προοδευτικοί», δηλώνοντας ότι «ήταν τα πάντα η πατρίδα γι' αυτούς», σε πλήρη αντίθεση με το σήμερα που παρατηρεί ότι «είναι όλοι ανάξιοι, κυβερνόντες και μη, άσχετοι με το έθνος» και «παντελώς αδιάφοροι».

⁵⁴Είναι σημαντικό να αναφέρω πως στο σημείο αυτό, η Γιάννα τονίζει τη φράση επαναλαμβάνοντάς την πιο αργά.

⁵⁵Βλ. παράρτημα σελ. 99, πίνακας 2, για όλους τους χαρακτηρισμούς που απέδωσαν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες στο ελληνικό έθνος.

5.1.4. Μοναδικότητα του ελληνικού έθνους

Για ορισμένους φοιτητές και φοιτήτριες το ελληνικό έθνος παρουσιάζεται κατά κάποιο τρόπο μοναδικό. Μια μοναδικότητά του έγκειται στα όσα πρώτο αυτό έχει καταφέρει. Σύμφωνα με ορισμένους και ορισμένες, *«έχουμε δημιουργήσει τις έννοιες της πόλης-κράτους, έχουμε δημιουργήσει ουσιαστικά τον πρώτο οργανωμένο λόγο με τα γράμματα»* (Γιάννα), *«εμείς δημιουργήσαμε τον όρο έθνος πρώτοι από όλους»* (Θωμάς), *«έχουμε δημιουργήσει και έχουμε δώσει τα φώτα μας σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο»*, *«εμείς δημιουργήσαμε τη δημοκρατία»* (Άννα). Επιπλέον, εστιάζοντας κυρίως στα επιτεύγματα του παρελθόντος, οι συμμετέχοντες νοιώθουν ότι το ελληνικό έθνος είναι διαφορετικό σε σύγκριση με τα άλλα έθνη, *«δεν μοιάζουμε με κάποιο έθνος»*, γιατί *«τον πολιτισμό που έχουμε αναπτύξει εμείς, δεν έχει αναπτύξει κανένα άλλο κράτος»* και *«τώρα μπορεί να προσπαθούν να μιμηθούν τον πολιτισμό μας»* (Νίκη). Τέλος, η Ηλέκτρα συνοψίζει ότι *«έχουμε πολλά να θυμόμαστε, έχουμε πολλά να δοξάζουμε και ίσως αυτή είναι η διαφορά μας με όλα τα υπόλοιπα έθνη»*.

Το στοιχείο αυτό της μοναδικότητας, αποτελεί μέρος θα λέγαμε της ρομαντικής διάστασης για το έθνος, που πολύ συχνά αποκαλύπτεται στους ισχυρισμούς τους. Το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο δεσπόζει στο λόγο τους: *«εμείς»*, *«έχουμε»*, *«πάμε»*, *«δημιουργήσαμε»*, *«μας συμβαίνει»*, *«μας συνέβαινε»*, ενισχύοντας την αίσθηση της ενότητας, μια ενότητα που εξυπηρετείται και από το μάθημα της ιστορίας: *«χωρίς την ιστορία δεν θα μπορούσε να γνωρίζει κανείς τι εθνικότητα είναι. [...] Δεν θα μπορούσε να γνωρίζει, τι τον συνδέει με τους υπόλοιπους συμπατριώτες του»*. Επιπλέον, υποστηρίζοντας ότι πρέπει να *«ξέρεις από που είσαι και ποιος είσαι»*, φανερώνουν τη σημασία που έχει για τους συμμετέχοντες, να γνωρίζεις τον τόπο σου, το έδαφος σου και την ταυτότητά σου, δηλαδή το έθνος σου. Ταύτιση που αποκαλύπτει το ρομαντικό παράδειγμα για το έθνος στο λόγο τους.

5.1.5. Το έθνος μέσα από το λόγο των συμμετεχόντων για επιλεγμένα σύμβολα

Από τους ισχυρισμούς των φοιτητών και των φοιτητριών αναδύθηκε η εικόνα του ελληνικού έθνους, μέσα από το λόγο τους για ορισμένα σύμβολα, όπως το (υπό συζήτηση ακόμα) μουσουλμανικό τέμενος της Αθήνας και την παρέλαση στις σχολικές εορτές.

5.1.5.1. Ο λόγος των συμμετεχόντων για το μουσουλμανικό τέμενος

Το ζήτημα της ανέγερσης μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας, πέρα από την κοινή γνώμη και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, απασχολεί και τους φοιτητές και τις φοιτήτριες. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων τάσσεται υπέρ της ανέγερσης, αναδεικνύοντάς την ως δικαίωμα του μουσουλμανικού πληθυσμού. Ενδεικτικά η Άννα, δέχεται την κίνηση αυτή, γιατί όπως αναφέρει και οι μουσουλμάνοι *«έχουν το δικαίωμα στην πίστη τους»*. Συμφωνεί επίσης με τον Γιώργο, ο οποίος υποστηρίζει την ανέγερση, αλλά *«σε μια περιοχή που είναι πιο έξω»* από το κέντρο της Αθήνας, *«που δεν είναι τόσο πυκνοκατοικημένη»*, γιατί όπως εξηγεί και η Άννα χρησιμοποιώντας μια πρωτότυπη μεταφορά για τη σχέση ντόπιων και αλλοδαπών, στο *«κέντρο της Αθήνας, που γίνονται και*

περισσότερο εξεγέρσεις», «θα ήταν σαν να πάνε να το βάλουνε στο στόμα του λύκου... σαν να λένε, τώρα καταστρέψτε το, φάτε το». Τον ίδιο τρόπο σκέψης ακολουθεί και η Γιώτα δηλώνοντας ότι, «δεν μου φαίνεται άσχημο ή άδικο να οργανωθεί και να δημιουργηθεί κάτι τέτοιο», καθώς «πιστεύω ότι η κάθε φυλή, ο κάθε λαός έχει δικαιώματα» και «θεωρώ ότι θα ήταν πολύ δίκαιο να έχουνε και αυτοί». Ενώ η Ελευθερία υποστηρίζει ότι είναι θέμα σεβασμού, θεωρώντας ότι πρέπει «να σεβαστούμε και τη δική τους επιθυμία για προσευχή».

Για τον Θωμά όμως, δεν ισχύει το ίδιο. Η στάση του θυμίζει το οφθαλμόν αντί οφθαλμού, την αρχή της αμοιβαιότητας, διαφωνώντας με αυτή την ιδέα και εξηγώντας πως, όπως «στην Κωνσταντινούπολη δεν υπάρχουν χριστιανικές εκκλησίες, εδώ γιατί να υπάρξουν [μουσουλμανικά τεμένη]; Όπως απαγορεύεται η άσκηση της χριστιανικής πίστης στην Αγιά Σοφιά και θέλουν να την μετατρέψουν σε τζαμί, γιατί να τους επιτρέψουμε εμείς το ανάποδο;».

Οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι και συνεντευξιαζόμενες αντιλαμβάνονται την ανέγερση του τεμένους με όρους μάχης ή πολέμου ανάμεσα στους Τούρκους και τους Έλληνες, στους μουσουλμάνους και τους χριστιανούς. Συγκεκριμένα η Άννα, εκδηλώνει την άποψη ότι το μουσουλμανικό τέμενος θα συμβόλιζε, από τη μια την «αποδοχή της μειονότητας των μουσουλμάνων που υπάρχει στην Ελλάδα» και από την άλλη τη «δική μας υποχώρηση». Επιπλέον, για την Αλέκα θα φανέρωνε την υπεροχή των Τούρκων, ότι δηλαδή «νίκησαν οι Τούρκοι», ενώ για τον Θωμά «ότι μας χειραγωγούν και στην ουσία γινόμαστε υποχείριο των ξένων». Άποψη η οποία δείχνει ότι στο νου του Θωμά, υπάρχει μια ανταγωνιστική σχέση ανάμεσα στο «εμείς» και τους «άλλους», τους ξένους, τους μη-Έλληνες.

Η μάχη αυτή μεταφέρεται και στο εσωτερικό της χώρας και οι αντίθετες απόψεις που υπάρχουν διαχωρίζουν τους πολίτες. Η ανέγερση του μουσουλμανικού τεμένους σύμφωνα με την Γιάννα, «είναι σαν να κάνεις μια βόμβα ωρολογιακή και περιμένεις πότε θα σκάσει», γιατί «τα ρατσιστικά φαινόμενα [...] είναι σε έξαρση» και «υπάρχουν άνθρωποι που σκοτώνουν τους μετανάστες έξω στο δρόμο χωρίς να τους έχουνε κάνει τίποτε, πόσο μάλλον να τους φτιάξεις και ένα χώρο δικό τους». Για την Ρένα όσοι είναι «ανοιχτόμυαλοι», κάτι τέτοιο «θα το δεχθούνε», ενώ οι «ρατσιστές», αυτοί δηλαδή που είναι «κάθετοι και απόλυτοι με την δική τους θρησκεία», θα αντιδράσουν. Ακόμα, η Ηλέκτρα υποστηρίζει ότι «για ανθρώπους που έχουνε μάθει να εκτιμάνε τα μουσεία και την πολιτιστική κληρονομιά», ένα μουσουλμανικό τέμενος, «δεν νομίζω να προκαλούσε ιδιαίτερες αλλαγές». Αντιθέτως, «για ανθρώπους οι οποίοι είναι κολλημένοι», «θα ήτανε συνέχεια στη κόντρα και στην αντίδραση». Η Ελευθερία επιπροσθέτως, πιστεύει ότι στην ανέγερση του τεμένους θα εναντιωθούν ακόμα και «κάποιοι παππούδες», οι οποίοι «θα πουν τι κάνουν εδώ, εμείς αυτούς τους πολεμάγαμε». Απόδειξη ότι οι παρελθοντικές μνήμες ασκούν επίδραση ακόμη στο παρόν.

Βέβαια, εκφράστηκαν και οι απόψεις σύμφωνα με τις οποίες η ανέγερση ενός μουσουλμανικού τεμένους στη χώρα μας θα συμβόλιζε «κάποιο είδος ανωτερότητας ως λαός» σύμφωνα με τον Γιώργο ή με βάση την Ρένα «την εξάλειψη του ρατσισμού». Δηλαδή, «ότι δεχθήκαμε κάτι διαφορετικό» και με το οποίο μπορούμε «να συμβιώσουμε μαζί του».

5.1.5.2. Ο λόγος των συμμετεχόντων για τη μαθητική παρέλαση

Η ερώτηση για την τελετουργία της παρέλασης δίνει στους συμμετέχοντες την ευκαιρία να μιλήσουν για μνήμη, ιστορία και εθνική ταυτότητα. Ως επί το πλείστον, περιγράφουν τη μαθητική παρέλαση στο πλαίσιο των εθνικών επετείων ως σύμβολο απόδοσης τιμής και ως σύμβολο μνήμης, των σχετικών με το έθνος παρελθοντικών γεγονότων και προσώπων.

Η μαθητική παρέλαση είναι ένας τρόπος μέσω του οποίου ενδυναμώνεται το συναίσθημα της κοινότητας, της ομάδας και της συνεκτικότητας, καθώς όπως περιγράφει αρχικά η Ρένα και εν συνεχεία η Άννα, *«έστω και μια μέρα το χρόνο [...] δενόμαστε και πάλι σαν έθνος», «ενωνόμαστε»,* και όχι μόνο στο παρόν αλλά και στο παρελθόν, καθώς όπως αναγνωρίζει ο Θωμάς, με το να σταματήσουν οι μαθητικές παρελάσεις, *«είναι σαν να αποκοβόμαστε οι ίδιοι από το παρελθόν μας»*. Την άποψη αυτή συμπληρώνει η Γιάννα υποστηρίζοντας πως η μαθητική παρέλαση αποτελεί ένα *«κίνητρο»* για τους μαθητές και τις μαθήτριες *«να μάθουν την ιστορία»,* να μάθουν για το παρελθόν της χώρας τους.

Οι μαθητικές παρελάσεις για την Άννα φανερώνουν το *«σεβασμό μας ξανά για όλα αυτά που κέρδισαν κάποιοι άνθρωποι για μας»* και είναι τιμή ως προς *«τους ανθρώπους που ουσιαστικά εξαιτίας τους έχουμε την ελευθερία που έχουμε»*. Το ίδιο αισθάνεται και ο Θωμάς δηλώνοντας ότι οι παρελάσεις συμβολίζουν *«την απόδοση τιμής σε όσους έχασαν την ζωή τους και σε όσους πολέμησαν για να είμαστε εμείς σήμερα ελεύθεροι...»* και συνεχίζει εκφράζοντας μια δυσaráσκεια *«...και να πίνουμε τον καφέ μας»*. Ο Θωμάς εκφράζει στην ουσία την άποψη, ότι ίσως θα μπορούσαμε να κάνουμε καλύτερη χρήση της ελευθερίας, η οποία κερδήθηκε με αγώνες και πολέμους από τους προγόνους μας. Τέλος, για την Γιώτα η παρέλαση δεν συμβολίζει την προσωπική προβολή, *«δεν το κάνεις για να σε δει κάποιος»* ή την διασκέδαση *«να το κάνεις για να πας μετά για καφέ»,* αλλά η παρέλαση συμβολίζει *«μια τιμή», «υποστηρίζεις την πατρίδα σου»*.

Τα όσα συνέβησαν στο παρελθόν, εξακολουθούν να είναι ζωντανά στο σήμερα μέσω των παρελάσεων στις εθνικές επετείους. Η μαθητική παρέλαση αποτελεί *«μια μνήμη προς τους παλαιότερους»* (Ρένα) και υπενθύμιση ορισμένων στιγμών δηλαδή, *«αναβίωση στη μνήμη μας κάποιων γεγονότων»* (Νίκη). Ενώ ο Βλάσης αναφέρει ότι οι παρελάσεις είναι και τα δύο, *«ανάμνηση γι' αυτά τα οποία πέρασε η χώρα»* και *«γι' αυτούς οι οποίοι χάθηκαν γι' αυτή τη χώρα»*.

Τέλος, ακούστηκε και μια διαφορετική άποψη. Ότι δηλαδή ο σκοπός της συμμετοχής στην παρέλαση, ήταν να χαθούν ώρες από τα σχολικά μαθήματα. Ο Γιώργος υποστήριξε πως η παρέλαση *«δεν συμβόλιζε κάτι για μένα», «δεν είμαι υπέρ των μαθητικών παρελάσεων»,* δηλώνοντας πως *«συμμετείχα μόνο και μόνο [...], για να χάσω ώρες»* από το μάθημα. Το ίδιο ακριβώς αναφέρει και η Νίκη, αντιμετωπίζοντας την παρέλαση ως *«χαβαλέ και πλάκα»,* ενώ θυμάται ακόμη ότι *«με ενδιέφερε να κάνουμε παρέλαση για να γελάσουμε και να χάσουμε ώρες από το μάθημα»*.

5.1.6. Ομοιότητες και διαφορές του ελληνικού έθνους με άλλα έθνη

Στην κατηγορία αυτή, εκείνο που έχει σημασία δεν είναι τόσο να εστιάσουμε στα έθνη με τα οποία σύμφωνα με τα υποκείμενα της έρευνας, μοιάζουν οι Έλληνες⁵⁶, αλλά κατά τη γνώμη μου να σταθούμε σε εκείνα τα δύο, από τα οποία υποστήριζαν κατά γενική ομολογία ότι οι Έλληνες διαφέρουν.

Όσον αφορά τα έθνη με τα οποία σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, οι Έλληνες εμφανίζουν ομοιότητες, ποικίλλουν τόσο ο αριθμός που αναφέρει ο καθένας όσο και η αιτιολόγηση. Οι περισσότεροι/-ες που έλαβαν μέρος στην έρευνα αναδεικνύουν ομοιότητες με το ιταλικό έθνος και την Ιταλία. Σύμφωνα με την Ρένα, οι ομοιότητες μεταξύ Ελλήνων και Ιταλών έχουν ρίζες στην ιστορία και τη γεωγραφία και σχετίζονται με τις κοινές τους εμπειρίες, αφού παρουσιάζει ότι *«είμαστε και γεωγραφικά κοντά και συνδεόμαστε και σαν άνθρωποι και σαν γεγονότα που έχουμε ζήσει»*, δηλαδή λόγω *«ιστορικών και γεωγραφικών γεγονότων»*. Για την Ελευθερία το ζήτημα της ομοιότητας έγκειται στη χρήση της γλώσσας, *«η ελληνική γλώσσα μιλιέται μόνο στην Ελλάδα, η ιταλική μόνο στην Ιταλία»*, για την Αλέκα στη θρησκεία, *«έχουμε και παρόμοια θρησκεία, δηλαδή οι θρησκείες μας είναι σχεδόν ίδιες»* και ο Βλάσης εξαιτίας εξωτερικών χαρακτηριστικών, *«una razza una faccia»*. Τέλος, παρά το γεγονός ότι αναφέρεται σε άλλο έθνος, αξίζει να παρουσιάσω την άποψη του Θωμά, ο οποίος υποστηρίζει ότι μοιάζουμε *«με τους Ρουμάνους»*, γιατί μας συνδέει ένας κοινός εχθρός, ένα κοινό παρελθόν, *«έχουμε περάσει ίδια βάσανα κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας»*.

Όπως προανέφερα, οι απαντήσεις των υποκειμένων στην ερώτηση από ποιο έθνος διαφέρουν οι Έλληνες, κινήθηκαν μόνο ανάμεσα σε δύο, στο τουρκικό και στο γερμανικό⁵⁷. Εκείνο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής είναι το γεγονός ότι τα επίθετα που αποδίδουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες στους Τούρκους και την Τουρκία συνοδεύονται όλα από αρνητικό πρόσημο, ενώ στους Γερμανούς και την Γερμανία σχεδόν όλα από θετικό. Φαίνεται σαν η Γερμανία να αποτελεί το πρότυπο, το ιδανικό.

Η Αλέκα θεωρεί τους Τούρκους *«λίγο φανατισμένους, λίγο παραπληροφορημένους [...] λίγο οπισθοδρομικούς»*, ενώ παράλληλα η Ρένα δηλώνει ότι έχουν *«άλλη αντίληψη»* σε σύγκριση με τους Έλληνες και μια *«νοοτροπία κατώτερη»*. Η Άννα αναφερόμενη στο τουρκικό έθνος, του αναγνωρίζει τα παρακάτω χαρακτηριστικά: *«Συντηρητικό»*, γιατί *«δεν αφήνει τους ανθρώπους καταρχήν να έχουνε ελευθερία»*. *«Όχι πολύ φιλήσυχο και ειρηνικό»*, *«διότι έχει κάνει πάρα πολλές διενέξεις με όλα τα κράτη σχεδόν που είναι γύρω του και το περικλείουν»*, επηρεάζοντας την ανάπτυξή του, καθώς θα είχε *«τεράστια ανάπτυξη αν είχε καλύτερες σχέσεις»*. Τέλος, *«δεν είναι τόσο διπλωματικό ως έθνος, για να μπορέσει να αναπτύξει τόσο πολύ και τις άλλες πτυχές που έχει»*.

Για τους περισσότερους, το γερμανικό έθνος θεωρείται οργανωμένο. Σύμφωνα με τη Γιώτα η οργάνωση αυτή έγκειται στο ότι *«υπάρχει μια τάξη στο κοινωνικό σύνολο»*, ότι δηλαδή *«θα ακολουθήσουν κάποιους βασικούς νόμους»*. Επίσης, σύμφωνα με την Ηλέκτρα,

⁵⁶Βλ. παράρτημα σελ. 99, πίνακας 3, για όλες τις απαντήσεις των φοιτητών και των φοιτητριών ως προς το έθνος με το οποίο μοιάζει ή διαφέρει το ελληνικό και σελ. 100, πίνακας 4.

⁵⁷Βλ. παράρτημα σελίδα 100, πίνακας 5, για όλους τους χαρακτηρισμούς που αποδίδουν τα υποκείμενα της έρευνας στο γερμανικό και τουρκικό έθνος και σελ. 101, πίνακας 6.

είναι και «καλά δομημένο» γιατί «υπάρχει οργάνωση και στην οικονομία και στην διοίκηση και στα κοινωνικά κριτήρια και στα φαινόμενα που αντιμετωπίζουν». Ο Βλάσης επιπλέον θεωρεί ότι οι Γερμανοί είναι «πειθαρχημένοι» σε αυτό που κάνουν. Το γερμανικό έθνος παρουσιάζεται από την Κατερίνα ως «αυστηρό», «με την έννοια του καθώς πρέπει όμως, του σωστού» και από «πολιτικής πλευράς είναι πολύ εντάξει» δηλαδή «ικανοποιεί και τα θέλω του λαού» γιατί είναι «ανεξάρτητο». Τέλος, με όσα αναφέρει η Γιάννα είναι «εργατικοί» και «σκληροί», «πάνω στη δουλειά τους, πάνω στη ζωή τους, σε οτιδήποτε και αν κάνουν», «έχουν δηλαδή μια τάξη» και «είναι σκληροί ακόμα και στο τρόπο που δουλεύουνε, στο τρόπο που σκέφτονται στο τρόπο που λειτουργούνε».

5.2. Η ιστορία

5.2.1. Λειτουργίες του μαθήματος της ιστορίας

Στο σημείο αυτό θα παρουσιάσω τις λειτουργίες του μαθήματος της ιστορίας σύμφωνα με τα όσα υποστήριζαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα. Για την Άννα, φαίνεται πως τα υπόλοιπα μαθήματα του σχολικού προγράμματος δεν έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα διότι χαρακτηρίζει ένα σχολείο από το οποίο θα απουσίαζε το μάθημα της ιστορίας «άδειο» και τους μαθητές του «κινούμενα τούβλα». Το ίδιο πολύτιμη είναι η ιστορία και για τον Γιώργο, ο οποίος χρησιμοποιώντας μια μεταφορά, παρομοιάζει τη γνώση που αποκτά κανείς μέσω αυτής, με την όραση, με το φως και περιγράφει πως από ένα σχολείο όπου δε διδάσκεσαι την ιστορία μόνο «τυφλός θα βγεις». Σε γενικές γραμμές, σύμφωνα με την Γιώτα αλλά και για τους περισσότερους του δείγματος, θα ήταν «μεγάλο μειονέκτημα η απουσία της» ιστορίας από το αναλυτικό πρόγραμμα, καθώς ένα τέτοιο σχολείο «θα είχε ελλείψεις» (Νίκη). Οι συμμετέχοντες στην έρευνα αποδίδουν πολλαπλές λειτουργίες στο μάθημα της ιστορίας, λειτουργίες που σχετίζονται με το «εμείς», τους «άλλους», το χρόνο αλλά και στη λειτουργία της σκέψης.

Τα επιλεγμένα γεγονότα όπου παρουσιάζονται μέσα από το μάθημα της ιστορίας και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται, προκαλούν στα άτομα μια συναισθηματική φόρτιση αλλά και μια επίκληση στη λογική, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην κατασκευή του «εμείς». Πρώτον, σύμφωνα με την Άννα, «σου περνάει το μήνυμα ότι είμαστε μια ξεχωριστή οντότητα στον ευρωπαϊκό χάρτη και ότι είμαστε κάποιοι και πρέπει γι' αυτό να αισθανόμαστε και πολύ υπερήφανοι». Αντιστοίχως, η Αλέκα αναφέρει το συναίσθημα της υπερηφάνειας, καθώς εκφράζει πως «νοιώθω περήφανη που είμαι Ελληνίδα και σίγουρα αυτό το απέκτησα λόγω του μαθήματος». Δεύτερον, η γνώση του περιεχομένου του μαθήματος της ιστορίας συμβάλλει στην εθνική συγκρότηση. Για την Ρένα, μέσα από την ιστορία «μαθαίνουμε τι έχει συμβεί στο παρελθόν, πώς έζησαν οι πρόγονοί μας, τι βίωσαν» και αυτό λειτουργεί επικουρικά στην εθνική μας δημιουργία αφού «μαθαίνοντας για αυτά που ζήσανε οι πρόγονοί μας, μαθαίνοντας τι έχουμε περάσει σαν έθνος, μας δημιουργείται ένα αίσθημα της ταυτότητας, της εθνικής μας συνείδησης, και έτσι μεγαλώνοντας, αυτό μεγαλώνει». Μέσω της γνώσης δηλαδή του τι έζησαν οι περασμένες γενιές διαμορφώνεται η εθνική μας συνείδηση.

Όσον αφορά την εικόνα των «άλλων» μέσα από το μάθημα της ιστορίας η Άννα θεωρεί ότι «καλλιεργεί λίγο και το μίσος», γιατί «ανά διαστήματα και όσο μεγαλώνεις και μαθαίνεις και άλλα πράγματα σου δημιουργεί κάποια συγκεκριμένα πράγματα στο μυαλό σου». Το ίδιο παρατηρεί και ο Γιώργος λέγοντας πως «κανονικά δεν έπρεπε να καλλιεργεί [την εχθρότητα] αλλά από ό,τι φαίνεται την καλλιεργεί».

Αναφορικά με το χρόνο, η Ελευθερία υποστηρίζει πως μέσω της ιστορίας μελετάμε το παρελθόν, «για γνώση του μέλλοντος». Να είσαι σε θέση δηλαδή κατά τον Βλάση, με βάση τη παρελθοντική γνώση και με βάση «τις πιθανότητες, να προβλέψεις τι θα γίνει στο μέλλον».

Εν κατακλείδι, το μάθημα της ιστορίας συμβάλλει σε μια περαιτέρω σκέψη και ανάλυση, καθώς για παράδειγμα ο Θωμάς υποστηρίζει πως «η ιστορία με κάνει να σκέφτομαι όλα τα πιθανά σενάρια που μπορούν να ισχύουν σε ένα γεγονός».

Τα υποκείμενα της έρευνας ωστόσο, πέρα από τις διαφορετικές λειτουργίες, της αναγνωρίζουν και μια αδυναμία. Με ερέθισμα το δεύτερο κείμενο⁵⁸ που συζητήσαμε κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, προέκυψε η άποψη μιας ενδεχόμενης αποτυχίας του μαθήματος της ιστορίας να παραμείνει αντικειμενικό και «αχρωμάτιστο από πολιτικά συμφέροντα», όπως δηλώνει η Νίκη. «Μέσω της ιστορίας μπορούν να μας επηρεάσουν» και «μπορείς να περάσεις διάφορες ιδεολογίες και να παρουσιάσεις τα γεγονότα όπως σε βολεύουν» (Νίκη), όπως για παράδειγμα αναφορικά με τη σχέση Ελλάδας-Τουρκίας, μέσω της ιστορίας συνεχώς τονίζεται ότι «οι Τούρκοι μας έκαναν, μας έραναν, αλλά δεν ήρθε κανείς να πει ότι και εμείς κάναμε στους Τούρκους» (Ηλέκτρα). Δηλαδή, «μπορεί κάποιες φορές η αλήθεια να είναι και η αντίθετη» σύμφωνα με τον Βλάση, δεδομένου ότι «η ιστορία έχει και ως στόχο πάντα να κάνει λίγο προπαγάνδα». Ως αποτέλεσμα, «αυτό που συμβαίνει και σήμερα, δεν θα γραφτεί όπως συμβαίνει σήμερα, θα γραφτεί ακριβώς όπως πρέπει να το αφήσουν στην επόμενη γενιά και στη μεθεπόμενη» (Γιάννα). Τέλος, ο Γιώργος αποφαινεται ότι «η ιστορία κανονικά αμερόληπτη είναι, εμείς την αλλάζουμε», «εμείς την επηρεάζουμε», κάτι που επιβεβαιώνει και η Ρένα υποστηρίζοντας ότι «δεν μπορεί να υπάρξει» αντικειμενική ιστορία και «εφόσον επεμβαίνει ο άνθρωπος και το ανθρώπινο στοιχείο δεν μπορεί να είναι αντικειμενικό», ούτε το μάθημα της ιστορία.

5.2.2. Η ιστορία ως μάθημα

Θα επιχειρήσω να παρουσιάσω στο σημείο αυτό, ορισμένες από τις απόψεις των φοιτητών και των φοιτητριών σχετικά με το: α) πώς διδάσκεται, β) τα μέσα με τα οποία διδάσκεται, γ) γιατί διδάσκεται η ιστορία στο πλαίσιο του σχολείου και του πανεπιστημίου.

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, δηλαδή με τον τρόπο που διεξάγεται η διδασκαλία του μαθήματος στο σχολείο, η Ελευθερία περιγράφει πολύ λακωνικά ότι οι καθηγητές, «μπαίνουν μέσα, δίνουν την ύλη και τελείωναν» το μάθημα, ενώ επίσης προσθέτει ότι δε δινόταν η ευκαιρία για «κριτική σκέψη». Κάτι αντίστοιχο θυμάται και η Γιώτα, «ανοίγαμε το βιβλίο, διαβάζαμε ό,τι ήταν να διαβάσουμε, μαθαίναμε το κατεβατό ολόκληρο και τέλος». Αναφορικά

⁵⁸Βλ. παράρτημα σελ. 97, κείμενο 2, Όργουελ Τζωρτζ (1978). 1984 Ο Μεγάλος Αδερφός. Αθήνα: Εκδόσεις Κάκτος.

την Άννα, το μάθημα της ιστορίας στο σχολείο ήταν μόνο *«πάρε το βιβλίο και διάβασε παπαγαλία»*, τίποτε άλλο. Στο πανεπιστήμιο διαφοροποιούνται κάπως τα πράγματα, αν και σύμφωνα με την Ηλέκτρα, το μάθημα που είναι σχετικό με την ιστορία, *«κάποιοι το κάνουν καλά, κάποιοι άλλοι όχι»*. Η Άννα περιγράφει πως *«οι περισσότεροι διαβάζουν τις σημειώσεις τους και εσύ από κάτω γράφεις ένα τρίωρο, δεν κάνουν και καμία συζήτηση με τους φοιτητές τους και φεύγουνε»*. Η Ρένα υποστηρίζει ότι *«είναι πολύ καλύτερα τα πράγματα από το σχολείο»*, γιατί *«εμβαθύνουμε σε γνώσεις, αναλύουμε τα γεγονότα καλύτερα»*. Ομοίως ο Βλάσης, βρίσκει ενδιαφέρον ότι υπάρχει ποικιλία στις πηγές πληροφόρησης και γνώσης, καθώς στο πανεπιστήμιο *«δεν έχεις ένα βιβλίο που πρέπει να διαβάσεις γιατί αύριο το πρωί θα εξεταστείς»* και επίσης, η *«επικοινωνία είναι πιο ουσιαστική με τον καθηγητή»*.

Το ποια θα είναι η στάση του εκπαιδευτικού, είναι κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία τόσο στο σχολείο όσο και στο πανεπιστήμιο, καθώς το δείγμα της έρευνας στο σύνολό του συμφωνεί πως οι μαθητές και οι μαθήτριες και οι φοιτητές και οι φοιτήτριες, τείνουν να επηρεάζονται περισσότερο από τον καθηγητή ή την καθηγήτρια παρά από το υλικό διδασκαλίας. Ο Γιώργος υποστηρίζει ότι *«ο τρόπος διδασκαλίας τους, η μεταδοτικότητά τους, αυτό είναι που σε επηρεάζει»*, ενώ η Ρένα προσθέτει την αμεσότητα στην επικοινωνία, *«τον έχεις μπροστά σου, σου μιλάει, παρουσιάζει την άποψή του με τα επιχειρήματά του»* αλλά και το ότι, *«πρέπει να γράψω αυτό που θα μου πει ο ίδιος και όχι αυτό που λέει το βιβλίο»*, *«γιατί το μάθημά του πρέπει να περάσω»*. Στην περίπτωση αυτή δηλαδή, η γνώση του περιεχομένου του μαθήματος είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την απόκτηση του πτυχίου δηλώνοντας θα λέγαμε μια επιτακτικότητα, μια υποχρέωση και μια προσαρμογή στα δεδομένα του καθηγητή ή της καθηγήτριας. Η Αλέκα σκέφτεται πιο σύνθετα και αναφέρει τη συμβολή ή μη του καθηγητή στη διαμόρφωση του εθνικού συναισθήματος. *«Δηλαδή το Υπουργείο, μπορεί να θέλει, επειδή αυτό χρειάζεται, να βγάλει μαθητές με έντονη εθνική συνείδηση και αυτό να γίνεται στο βιβλίο, αλλά ο καθηγητής μπορεί να διδάξει όπως θέλει το μάθημα»*, σύμφωνα με *«τις πεποιθήσεις του»*.

Όσον αφορά τη χρήση άλλων επικουρικών μέσων στη διδασκαλία του μαθήματος, η πλειονότητα ισχυρίζεται ότι απουσίαζαν τα εποπτικά μέσα στο πλαίσιο του σχολείου. Η απουσία αυτών μπορεί να οφείλεται εν μέρει και στην τοποθεσία/τη γεωγραφική θέση του κάθε σχολείου. Όπως ισχυρίζεται η Ελευθερία, *«εγώ επειδή είμαι από χωρίο»*, ο δάσκαλος ή η δασκάλα *«δεν χρησιμοποιούσε τίποτε»* άλλο πέρα από το βιβλίο, φανερώνοντας ότι στα σχολεία της επαρχίας δε χρησιμοποιούνται εποπτικά μέσα, είτε λόγω έλλειψης αυτών και των υποδομών που χρειάζονται είτε ίσως και λόγω αδιαφορίας των εκπαιδευτικών. Υποστηρίζει και η Άννα πως, μηδαμινά εποπτικά μέσα χρησιμοποιούνταν στο μάθημα της ιστορίας, *«που η ιστορία έχει τόσες ενότητες που μπορείς να κάνεις στα παιδιά μέσα από μια ταινία, μέσα από ένα τραγούδι, από ποιήματα»*. Στο πανεπιστήμιο όμως, σε ορισμένα μαθήματα που *«η εξειδίκευση υπάρχει»*, όπως λέει η Νίκη, μεταξύ άλλων εποπτικών μέσων (για παράδειγμα, χάρτες), υπερισχύει η χρήση του μηχανήματος προβολής εικόνων (projector). Ο projector *«βοηθάει αρκετά»*, γιατί *«σου κινεί περισσότερο το ενδιαφέρον»*, υποστηρίζει ο Βλάσης, υπάρχει *«μεταδοτικότητα»*, σύμφωνα με τον Γιώργο και όσα λένε οι καθηγητές, δηλώνει η Νίκη, *«τα έχουν σε πιο απλοποιημένη μορφή ώστε να τα καταλάβουμε πιο εύκολα»*. Ωστόσο, σε όσα μαθήματα ο καθηγητής ή η καθηγήτρια δε χρησιμοποιεί τον projector, οι φοιτητές και

οι φοιτήτριες επιρρίπτουν ευθύνες και στην υποχρηματοδότηση του πανεπιστημίου από την πολιτεία, όπως χαρακτηριστικά δηλώνει η Γιάννα: *«γιατί ο προτζέκτορας έχει χαλάσει και το πανεπιστήμιο δεν έχει λεφτά να τον συντηρήσει»*.

Οι περισσότεροι φοιτητές και φοιτήτριες, συγκλίνουν ότι σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος της ιστορίας στο σχολείο, είναι αρχικά η απόκτηση γνώσεων με έμφαση στην εθνική ιστορία. Να μαθαίνουμε σύμφωνα με την Ρένα, *«για κάποια βασικά γεγονότα της ιστορίας μας»*. Δηλαδή, *«να μάθουμε τι έχει γίνει στο παρελθόν»* όπως τονίζει η Νίκη, και γύρω από *«τον πολιτισμό μας»* σύμφωνα με την Γιώτα. Εν συνεχεία, η ενασχόληση με την ιστορία, συμβάλλει στην ενδυνάμωση του εθνικού φρονήματος. Για τον Θωμά *«στο σχολείο η ιστορία επικεντρώνεται στο να χτίζει την εθνική ταυτότητα»*. Σε σημείο που για την Γιάννα, *«στο σχολείο είναι πάρα πολύ δογματική η ιστορία, είναι πάρα πολύ με παρωπίδες», «σε κάνει εθνικιστή», αποσκοπώντας «στην επιβίωση του ελληνισμού» και την «αγάπη στο έθνος», όπως υποστηρίζει η Αλέκα. Τέλος, μέσα από την ιστορία στο σχολείο πρέπει «απλά να πάρουμε ορισμένες γνώσεις, να τις γράψουμε στις εξετάσεις, να τελειώσουμε, να περάσουμε, να πάρουμε απολυτήριο» (Άννα).*

Στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, προχωράμε ένα βήμα παραπέρα. Για τον Θωμά και την Ελευθερία στο πανεπιστήμιο καλλιεργείται η κριτική σου σκέψη, κάτι που απουσιάζει συλλήβδην από το σχολείο. Η Ελευθερία αναφέρει χαρακτηριστικά, *«να σου ανοίξει τους ορίζοντες, να σου μάθει μεν πράγματα αλλά να σου μάθει και να κρίνεις αυτά τα πράγματα»*. Παρομοίως και για τον Θωμά, η *«κριτική σκέψη και η αντικειμενικότητα [...] επιτυγχάνεται κυρίως στο πανεπιστήμιο»*. Τέλος, υπάρχει μια ποιοτική και ποσοτική διαφορά ανάμεσα στο σχολείο και το πανεπιστήμιο. Αφενός, για την Ρένα, στο πανεπιστήμιο *«εμβαθύνουμε στα γεγονότα, τα αναλύουμε, βλέπουμε το πώς ακριβώς έγιναν»* και αφετέρου από άποψη διδασκόμενων αντικειμένων *«κάνω περισσότερα πράγματα στο πανεπιστήμιο»*, όπως παρουσιάζει η Κατερίνα. Για την Ρένα, ένας ακόμα στόχος του πανεπιστημίου είναι *«να γίνουμε και αυτό που σπουδάζουμε», «να γίνουμε ιστορικοί»*.

5.2.3. Ο ρόλος του καθηγητής ή της καθηγήτριας

Η κατηγορία που περιγράφω στη συνέχεια προέκυψε από τους ισχυρισμούς τριών μόνο φοιτητριών, παρόλα αυτά θεωρώ ότι είναι σημαντική μιας που, όπως προανέφερα, φαίνεται οι φοιτητές και οι φοιτήτριες, να επηρεάζονται περισσότερο από τον καθηγητή ή την καθηγήτρια παρά από τα συγγράμματα, καθώς όπως συμπεραίνει και η Αλέκα: *«το Υπουργείο, μπορεί να θέλει, επειδή αυτό χρειάζεται, να βγάλει μαθητές με έντονη εθνική συνείδηση και αυτό να γίνεται στο βιβλίο, αλλά ο καθηγητής μπορεί να διδάξει όπως θέλει το μάθημα»*.

Συγκεκριμένα στο πλαίσιο του σχολείου, για την Άννα, ο «καλός καθηγητής» είναι θέμα τύχης και θυμάται ως θετική εξαίρεση *«μια καθηγήτρια που έτυχε να έχουμε»*. Η Ηλέκτρα ένοιωθε πως, *«ήμουν από τους τυχερούς», «είχα πάρα πολύ καλές καθηγήτριες»,* αφήνοντας να εννοηθεί προφανώς ότι οι υπόλοιποι στάθηκαν άτυχοι σε αυτό το κομμάτι. Τέλος η Κατερίνα θυμάται ότι στα τόσα χρόνια σχολείου, μόνο *«ένας συγκεκριμένος»* που

είχε, «ήταν πολύ καλός» και έτσι «μου έμειναν αρκετά πράγματα και έμαθα ουσιαστικά μέσα από αυτόν».

5.2.4. Η ιστορία ως αφήγηση στο πλαίσιο της οικογένειας

Στην ερώτηση, μέσα από ποιες πηγές διαμορφώνεται η εθνική συνείδηση ενός λαού, η πλειονότητα των συμμετεχόντων ανέδειξε πρώτη την οικογένεια ως «πηγή» του εθνικού συναισθήματος και εν συνεχεία το σχολείο. Αυτό δεν είναι τυχαίο γεγονός. Η ιστορία για όσους και όσες ερωτήθηκαν φαίνεται να κατέχει ουσιαστική θέση, όχι μόνο στο πλαίσιο της σχολικής εκπαίδευσης, αλλά και της οικογένειας. Για τον Θωμά, καταφέρνουμε «να μην ξεχνάμε τι συνέβη στο παρελθόν» και συντηρούμε την «ανάπτυξη του εθνικού φρονήματος», είτε «μέσω της εκπαίδευσης και το περιεχόμενο του μαθήματος» της ιστορίας είτε από τα «ερεθίσματα που παίρνει από την οικογένειά του ένα παιδί, μέσα δηλαδή από τις ιστορίες που έχει ακούσει και τα γεγονότα που για παράδειγμα συμμετείχε ο παππούς του». Η Άννα αντιλαμβάνεται τα όσα διδάσκει η ιστορία, ότι είναι πράγματα «τόσα σημαντικά για μένα», γιατί «οι Τούρκοι σφάζανε τους δικούς μας παππούδες». Ενώ η Νίκη ομολογεί πως «αν για παράδειγμα σκεφτείς την Σμύρνη και έχεις ρίζες από κει μια μελαγχολία θα τη νοιώσεις για όσα γίνανε».

Για την Γιάννα, ιστορικά γεγονότα όπως ο πόλεμος, η κατοχή από τους Γερμανούς και οι συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού, είναι αντικείμενα συζήτησης στην οικογένειά της γιατί αναφέρει πως «μιλάω με τον παππού μου, που πολέμησε και μου λέει δεν είχαν να φάνε, δεν είχαν να πιούνε». Το ίδιο συμβαίνει και με τον Γιώργο, ο οποίος μαθαίνει για την περίοδο της Χούντας μέσω του πατέρα του, «εμένα ο πατέρας μου προσωπικά είχε μεγαλώσει τότε και μου είχε πει ιστορίες».

Στο πλαίσιο της οικογένειας, τόσο έντονη είναι η παρουσία της ιστορίας, με αποτέλεσμα ορισμένοι φοιτητές και φοιτήτριες να εκφράζουν ότι τους επηρέασε στην επιλογή των σπουδών τους. Όπως αφηγείται η Ηλέκτρα, εάν και ο πατέρας της υιοθετούσε την άποψη ότι: «δεν ασχολούμαι με την ιστορία», τότε «προφανώς και εγώ δεν θα ήμουν στο Ιστορικό αυτή τη στιγμή». Η Αλέκα θυμάται επίσης, ότι μεταδόθηκε σε εκείνη το πόσο σημαντική είναι η ιστορία για τη συνέχεια του έθνους, μέσω του πατέρα της, ο οποίος συχνά επικαλούνταν τα λόγια ενός καθηγητή του που υποστήριζε πως: «Αν δεν ξέρετε ιστορία θα χαθούμε», για να αναδείξει «πόσο σημαντική είναι η ιστορία για την συνέχεια του έθνους».

Μέρος Β: Ευρήματα παρατήρησης

5.3. Η παρατήρηση των μαθημάτων

5.3.1. «Μάθημα Α»

Όπως ανέφερα και στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας, ονόμασα «Μάθημα Α⁵⁹», εκείνο το μάθημα που σύμφωνα με τους φοιτητές και τις φοιτήτριες, ο καθηγητής ή η καθηγήτρια το

⁵⁹Βλ. παράρτημα σελ. 102, πίνακας 7, για το φύλλο παρατήρησης του «Μαθήματος Α».

διδάσκει «καλά». Το τρίωρο διδασκαλίας του μαθήματος, σύμφωνα με το πρόγραμμα του χειμερινού εξαμήνου τοποθετείται πρωινές ώρες⁶⁰. Η αίθουσα είχε ορθογώνιο σχήμα, αποτελούμενη από 18 έδρανα των 4 θέσεων, τα οποία ήταν χωρισμένα σε δύο πτέρυγες (δεξιά, αριστερή). Τα έδρανα ήταν στραμμένα προς τον πίνακα και την έδρα του καθηγητή ή της καθηγήτριας. Η θέση της έδρας είναι συγκεκριμένη (μπροστά από τον πίνακα, ακριβώς στο κέντρο), ώστε ο καθηγητής ή η καθηγήτρια να βρίσκεται στο επίκεντρο και να γίνεται ορατός/η από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες.

Το ακροατήριο αποτελούνταν σχεδόν από ίσο αριθμό φοιτητών και φοιτητριών. Υπερίσχυαν ελάχιστα οι γυναίκες. Με βάση τον αριθμό των θέσεων και σύμφωνα με το γεγονός ότι η αίθουσα ήταν σχεδόν γεμάτη, μπορούμε να εκτιμήσουμε ότι ο πληθυσμός των φοιτητών και φοιτητριών που παρακολουθούσαν το μάθημα ανέρχονταν στους 70. Το μάθημα παρακολουθούσαν φοιτητές και φοιτήτριες χωρίς περιορισμό στο έτος σπουδών. Στη συνέχεια περιγράφεται το πλαίσιο στο οποίο κινήθηκε η παρατήρηση.

Εποπτικά μέσα: Εκείνο που διαπίστωσα και για τις τρεις μέρες παρατήρησης είναι ότι η χρήση του projector αποτελούσε βασικό μέσο διδασκαλίας. Μέσω του projector ο καθηγητής ή η καθηγήτρια δομούσε το περιεχόμενο της κάθε διάλεξης, πρόβαλε τα κύρια σημεία της, ενώ παράλληλα την εμπλούτιζε με εικόνες, φωτογραφίες και χάρτες, τα οποία αξιοποιούνταν κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Βοηθητικό υλικό του διδάσκοντα/της διδάσκουσας: Στην πρώτη και τρίτη ημέρα παρατήρησης, ο καθηγητής ή η καθηγήτρια για την παράδοση της ενότητας συμβουλευτήκε σε μεγάλο βαθμό τις σημειώσεις του από το power point, ενώ εξηγούσε και ανέλυε σε βάθος στους φοιτητές και τις φοιτήτριες τα σημεία που προβάλλονταν. Εκείνο που διέφερε στη δεύτερη μέρα παρατήρησης ήταν ότι πέρα από όσα σημεία προβάλλονταν στο projector, ο καθηγητής ή η καθηγήτρια χρησιμοποίησε μικρά σε έκταση αποσπάσματα από ένα βιβλίο, τα οποία συμπλήρωναν το περιεχόμενο των σημειώσεων που προβάλλονταν και αποτελούσαν αφορμή για περαιτέρω συζήτηση.

Διδασκαλία: Η διδασκαλία της ενότητας ήταν ζωντανή, υπήρχε έντονη αλληλεπίδραση μεταξύ του πληθυσμού των φοιτητών και του καθηγητή ή της καθηγήτριας. Ο/η τελευταίος/α δεν παρέλειπε να ενθαρρύνει τους φοιτητές και τις φοιτήτριες να πάρουν το λόγο και να κάνουν ερωτήσεις, καθώς επίσης τους ενίσχυε συνεχώς για ενεργή συμμετοχή στο μάθημα. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες φαίνονταν να ανταποκρίνονταν στο κάλεσμά του/της. Επιπλέον, ο καθηγητής ή η καθηγήτρια χρησιμοποιούσε παραδείγματα για να επεξηγεί δύσκολα σημεία, κάνοντας το μάθημα πιο κατανοητό. Εντύπωση μου προκάλεσε ότι στην πρώτη μέρα παρατήρησης με αφορμή μια λέξη, ο καθηγητής ή η καθηγήτρια βρήκε ευκαιρία να συνδυάσει το μάθημα με άλλο επιστημονικό πεδίο, την επιστήμη της αστρονομίας, κεντρίζοντας με αυτό τον τρόπο το ενδιαφέρον των φοιτητών και των φοιτητριών. Ενώ, στη δεύτερη μέρα παρατήρησης, είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί ότι ο καθηγητής ή η καθηγήτρια δε χρειάστηκε να υποδείξει κάποιον/α από τους φοιτητές και τις

⁶⁰Για να διατηρήσω την ανωνυμία του καθηγητή ή της καθηγήτριας αποφεύγω να αναφέρω την ημέρα και την ώρα που διεξάγεται το μάθημα.

φοιτήτριες να διαβάσει τα αποσπάσματα από το βιβλίο που θα σχολίαζαν, καθώς οι φοιτητές προσφέρονταν αυτοβούλως.

Ποιος έχει το λόγο; Ο καθηγητής ή η καθηγήτρια προκειμένου να παρουσιάσει την ενότητα, είχε κυρίως το λόγο. Ενίσχυε όμως τους φοιτητές και τις φοιτήτριες να συμμετέχουν, αφού τους προέτρεπε να διακόπτουν ελεύθερα σε σημεία που έχρηζαν διευκρίνησης ή θα ήθελαν να προσθέσουν κάτι. Ο λόγος του/της ήταν αργός και κατανοητός, μιλούσε με σαφήνεια. Έκανε συχνές παύσεις, όπου απεύθυνε στους φοιτητές και τις φοιτήτριες ερωτήσεις, ενδεχομένως για να ελέγξει κατά πόσο οι φοιτητές και οι φοιτήτριες παρακολουθούσαν και καταλάβαιναν τα όσα παρουσίαζε. Έδειχνε να δίνει σημασία στην κατανόηση των πληροφοριών από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες και όχι στον όγκο των πληροφοριών που θα μεταδίδονταν.

Ποιος υποβάλλει ερωτήσεις; Και στις τρεις μέρες παρατήρησης οι ερωτήσεις υποβάλλονται τόσο από τον καθηγητή ή την καθηγήτρια όσο και από την πλευρά των φοιτητών. Ενδεικτικά αναφέρω ότι στην πρώτη μέρα παρατήρησης ο καθηγητής ή η καθηγήτρια υπέβαλε 14 ερωτήσεις προς τους φοιτητές και τις φοιτήτριες. Από την ώρα που σημειώθηκε η πρώτη ερώτηση, έως την τελευταία, ο καθηγητής ή η καθηγήτρια ρωτούσε το ακροατήριο κατά μέσο όρο⁶¹ και κατά προσέγγιση κάθε 9,5 min. Η πρώτη ερώτηση σημειώθηκε 28 min μετά την έναρξη του μαθήματος και η τελευταία, 19 min πριν τη λήξη του. Αντίστοιχα, οι φοιτητές 5 φορές απηύθυναν ερώτηση στον καθηγητή ή την καθηγήτρια. Από την ώρα που σημειώθηκε η πρώτη ερώτηση (115 min μετά την έναρξη του μαθήματος), έως την τελευταία (18 min πριν τη λήξη), τα παιδιά ρωτούσαν τον καθηγητή ή την καθηγήτρια κατά μέσο όρο και κατά προσέγγιση κάθε 9,4 min.

Στάση καθηγητή ή καθηγήτριας: Την παρουσία του/της στον χώρο την χαρακτήριζε η ζωντάνια, η παραστατικότητα καθώς επίσης και η επικοινωνία που ανέπτυξε με τους φοιτητές και τις φοιτήτριες. Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, κινούνταν διαρκώς στο χώρο, από τα πρώτα έδρανα έως τα τελευταία, αριστερά, δεξιά, ενώ δεν στάθηκε ούτε στιγμή στην έδρα. Οι κινήσεις του σώματος του/της (κινεί τα χέρια του/της συνεχώς ενώ μιλάει), όπως και η αλλαγή στον τόνο της φωνής του/της, αναλόγως με τα σημεία που παρουσίαζε, προσέδιδαν μια παραστατικότητα. Επιπλέον, ήταν προσιτός/η ως προς τους φοιτητές και τις φοιτήτριες, τόσο στα διαλείμματα, όσο και στη λήξη των μαθημάτων. Θυμάμαι χαρακτηριστικά ότι στην πρώτη μέρα παρατήρησης, ένας φοιτητής τον/την πλησίασε στο διάλειμμα ζητώντας του/της πληροφορίες για μια εργασία. Εκείνο που μου κέντρισε το ενδιαφέρον ήταν ότι κάθε φορά που ο καθηγητής ή η καθηγήτρια απευθύνονταν στο φοιτητή, χρησιμοποιούσε πληθυντικό ευγενείας.

Στάση φοιτητών και φοιτητριών: Σε γενικά πλαίσια, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες έδειχναν να ενδιαφέρονται για το μάθημα αφού και στις τρεις ημέρες παρατήρησης συμμετείχαν ενεργά στη διαδικασία, τότε με ερωτήσεις και τότε με παρατηρήσεις. Πέρα από τις ερωτήσεις που ανέφερα, για παράδειγμα, στην πρώτη μέρα παρατήρησης, σημειώθηκαν και 4 παρατηρήσεις. Η μία μάλιστα προέκυψε από την απορία ενός φοιτητή όπου ένας συμφοιτητής του έσπευσε να την απαντήσει. Επιπλέον, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες δεν

⁶¹Βλ. παράρτημα σελ. 98, σχήμα 2, για το πώς προκύπτει ο μέσος όρος χρόνου των ερωτήσεων.

κρατούσαν σημειώσεις, καθώς το περιεχόμενο του κάθε μαθήματος θα τους δίνονταν ηλεκτρονικά, επιτρέποντάς τους να προσέχουν με περισσότερη συγκέντρωση και ενδιαφέρον τον καθηγητή ή την καθηγήτρια και την παράδοση της ενότητας. Βέβαια υπήρχαν μεμονωμένες περιπτώσεις φοιτητών οι οποίοι φαίνονταν να αδιαφορούσαν για το μάθημα. Συγκεκριμένα, στην πρώτη μέρα παρατήρησης, μια κοπέλα έδειχνε στη διπλανή της το δίπλωμα οδήγησης, ένας φοιτητής μπροστά μου ήταν συνδεδεμένος στο λογαριασμό του στο Facebook, ένας άλλος ασχολούνταν με μια εφαρμογή στο κινητό του τηλέφωνο και τέλος ένας στην πίσω σειρά, είχε γύρει στο έδρανο σαν να κοιμόταν. Στη δεύτερη μέρα παρατήρησης, δύο φοιτητές μάλλον αδιαφορούν για το μάθημα, καθώς είναι συνδεδεμένοι και ασχολούνται με τον προσωπικό τους λογαριασμό στο facebook. Ενώ τέλος στη τελευταία μέρα παρατήρησης, υπήρχαν τρεις φοιτητές που την περισσότερη ώρα, κατά τη διάρκεια του μαθήματος, ασχολούνταν με τα κινητά τους τηλέφωνα.

Σχόλιο: Οι παρατηρήσεις που έγιναν από τον πληθυσμό των φοιτητών, καθώς επίσης και οι ερωτήσεις που έκανε ο καθηγητής ή η καθηγήτρια, απαντήθηκαν από φοιτητές. Οι φοιτήτριες εμφανίζονται πιο διστακτικές στο να πάρουν το λόγο. Μόνο στην τελευταία ημέρα παρατήρησης, η 1 από τις 6 ερωτήσεις που τέθηκαν από την ομάδα των φοιτητών, έγινε από γυναίκα.

5.3.2. «Μάθημα Β»

Ως «Μάθημα Β⁶²», χαρακτηρίζεται το μάθημα εκείνο όπου οι φοιτητές και οι φοιτήτριες ανέφεραν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι και ικανοποιημένες με τον τρόπο που διδάσκεται. Το πρόγραμμα του χειμερινού εξαμήνου, στα χρονικά πλαίσια του οποίου πραγματοποιήθηκε η παρατήρηση, τοποθετούσε το μάθημα απογευματινές ώρες⁶³. Βέβαια υπήρξε μια φορά που η ώρα και η ημέρα άλλαξαν, λόγω αναπλήρωσης. Η αίθουσα ήταν ορθογώνια και αρκετά μακρόστενη. Αποτελούνταν από 18 έδρανα των 5 θέσεων, τα οποία ήταν χωρισμένα σε δύο πτέρυγες (δεξιά, αριστερή). Τα έδρανα ήταν στραμμένα προς τον πίνακα και την έδρα του καθηγητή ή της καθηγήτριας. Εύλογα η θέση της έδρας είναι συγκεκριμένη (μπροστά από τον πίνακα, ακριβώς στο κέντρο), ώστε ο καθηγητής ή η καθηγήτρια να βρίσκεται στο επίκεντρο και να γίνεται ορατός/η από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες, όπως συμβαίνει στις περισσότερες αίθουσες διδασκαλίας.

Στον πληθυσμό των φοιτητών, ο αριθμός των ανδρών ήταν σχεδόν ίδιος με αυτόν των γυναικών. Όταν ξεκινούσε το μάθημα ο πληθυσμός των φοιτητών ήταν γύρω στους 90, σταδιακά όμως μειωνόταν, μιας που αρκετοί φοιτητές και φοιτήτριες εγκατέλειπαν το μάθημα πριν την ολοκλήρωσή του. Το μάθημα παρακολουθούσαν φοιτητές και φοιτήτριες όλων των ετών. Στη συνέχεια παρατίθεται το πλαίσιο παρατήρησης.

Εποπτικά μέσα: Ο καθηγητής ή η καθηγήτρια δε χρησιμοποιούσε κάποιο εποπτικό μέσο επικουρικά, για την παρουσίαση του μαθήματος.

⁶²Βλ. παράρτημα, σελ. 103, πίνακας 8, για το φύλλο παρατήρησης του «Μαθήματος Β».

⁶³Όπως και στο «Μάθημα Α», για να διατηρήσω την ανωνυμία του διδάσκοντα αποφεύγω να αναφέρω τη συγκεκριμένη ημέρα και ώρα που διεξάγεται το μάθημα.

Βοηθητικό υλικό του διδάσκοντα/της διδάσκουσας: Ο καθηγητής ή η καθηγήτρια είχε μαζί του/της ένα corpus σημειώσεων το οποίο συμβουλευόταν σποραδικά. Σε γενικές γραμμές όμως, τα όσα παρουσίαζε είχαν τη μορφή «αφήγησης», υπαγόρευσης. Μόνο στη δεύτερη μέρα παρατήρησης, είχε μαζί του/της άλλα δύο βιβλία τα οποία όμως δεν αξιοποίησε στο μάθημα.

Διδασκαλία: Ακολουθούσαν μια τυπική μορφή διδασκαλίας, μονότονη, χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς δεν παρουσίαζε εναλλαγές. Η διδασκαλία γίνονταν υπό μορφή διάλεξης, δηλαδή ο καθηγητής ή η καθηγήτρια υπαγόρευε στους φοιτητές και τις φοιτήτριες το περιεχόμενο του μαθήματος. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των φοιτητών και του καθηγητή ή της καθηγήτριας ήταν περιορισμένη έως και ανύπαρκτη. Κατά την παράδοση, δε συνέδεε το μάθημα με τα σύγχρονα γεγονότα και ούτε χρησιμοποιούσε παραδείγματα, ενώ ελάχιστα επεξηγούσε.

Ποιος έχει το λόγο; Ο καθηγητής ή η καθηγήτρια μιλούσε συνεχόμενα, χωρίς παύσεις ώστε να δώσει στους φοιτητές και τις φοιτήτριες χώρο και χρόνο για επεξεργασία και κατανόηση των πληροφοριών. Τα περιθώρια για διάλογο ήταν ελάχιστα, καθώς ο καθηγητής ή η καθηγήτρια δεν προσέφερε κίνητρα για συζήτηση.

Ποιος υποβάλλει ερωτήσεις; Στο πλαίσιο της παρατήρησης, από την πλευρά του καθηγητή ή της καθηγήτριας, ελάχιστες ερωτήσεις έγιναν προς τους φοιτητές και τις φοιτήτριες. Ακούγονταν κυρίως ερωτήσεις, οι οποίες εξυπηρετούσαν την παράδοση του μαθήματος. Δηλαδή ο καθηγητής ή η καθηγήτρια ρωτούσε, αλλά δεν περίμενε απάντηση. Χρησιμοποιούσε την ερώτηση για να αναφέρει κάτι καινούριο ή να δείξει τι θα ακολουθήσει. Ομοίως από την πλευρά των φοιτητών, περιορισμένος ήταν ο αριθμός των ερωτήσεων όπου έθεσαν προς τον καθηγητή ή την καθηγήτρια.

Στάση καθηγητή ή καθηγήτριας: Δε παρουσίαζε ζωντάνια μιας που δεν κινούνταν στο χώρο και δεν εγκατέλειπε την έδρα, παρά μόνο την ώρα του διαλείμματος. Ακόμη και ο τόνος της φωνής του/της ήταν ίδιος συνεχώς. Δείχνει να είναι απρόσιτος/η στους φοιτητές και τις φοιτήτριες, καθώς στο διάλειμμα αποσύρεται αμέσως από την αίθουσα και επιστρέφει με το πέρας του διαλείμματος. Ελάχιστα επικοινωνεί με τους φοιτητές και τις φοιτήτριες.

Στάση φοιτητών και φοιτητριών: Και στις τρεις ημέρες παρατήρησης το ακροατήριο μονίμως έγραφε, σημειώνοντας ό,τι λέγονταν από τον καθηγητή ή την καθηγήτρια. Θα έλεγα ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες συμμετείχαν παθητικά. Σπάνια έκαναν παρατηρήσεις και ερωτήσεις στον καθηγητή ή στην καθηγήτρια, καθώς κυρίως κρατούσαν σημειώσεις. Τα σημεία που δεν προλάβαιναν να τα καταγράψουν, ζητούσαν συχνά από τον καθηγητή ή την καθηγήτρια να τα επαναλάβει. Οφείλω να ομολογήσω ότι ελάχιστοι φοιτητές και φοιτήτριες ασχολούνταν με κάτι άλλο πέρα του μαθήματος.

Σχόλιο: Και στις τρεις μέρες παρατήρησης, σημαντικός αριθμός φοιτητών και φοιτητριών, δεν επέστρεφε στην αίθουσα μετά το διάλειμμα. Υπήρχε ένα έντονο ρεύμα διαρροής αφού ορισμένοι φοιτητές και φοιτήτριες εγκατέλειπαν την αίθουσα πάντα μετά το διάλειμμα. Επιπλέον, παρατηρώντας κάποιος/α τους φοιτητές και τις φοιτήτριες να σημειώνουν συνεχώς, θα θεωρούσε ότι προσέχουν στο μάθημα. Ίσως να ισχύει. Τα παιδιά με ενημέρωσαν όμως, ότι στο συγκεκριμένο μάθημα ο καθηγητής ή η καθηγήτρια στις

εξετάσεις, επιλέγει θέματα από τις σημειώσεις του/της και όχι από το σύγγραμμα. Εικάζω ότι αυτός μπορεί να θεωρηθεί ένας από τους λόγους για τον οποίο οι φοιτητές και οι φοιτήτριες κρατούσαν σημειώσεις διαρκώς.

5.4. Ευρήματα

Μελετώντας τα στοιχεία που αναδύθηκαν από τις συνεντεύξεις των φοιτητών και των φοιτητριών και εξετάζοντάς τα σε συνδυασμό με τις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν από τη διαδικασία της παρατήρησης, προκύπτει πως οι ισχυρισμοί των συνεντευξιζόμενων συμβαδίζουν με τα στοιχεία της παρατήρησης. Η παρατήρηση επιβεβαιώνει τα λεγόμενα των φοιτητών και φοιτητριών και για τις δύο μορφές διδασκαλίας και για τις δύο κατηγορίες καθηγητών. Η απάντηση της Ηλέκτρας *«κάποιοι το κάνουν καλά, κάποιοι άλλοι όχι»*, όταν ρωτήθηκε για το πώς γίνεται το μάθημα στο πανεπιστήμιο, ενισχύεται σε μεγάλο βαθμό από τα ευρήματα της παρατήρησης.

Επίσης, υπάρχει η άποψη ότι τα υποκείμενα στις έρευνες, εκφράζονται κατά το πώς πρέπει και όχι κατά το πώς είναι. Δεν μπορώ να επιβεβαιώσω αν η παραπάνω άποψη ισχύει καθολικά για όλες τις έρευνες, ωστόσο αυστηρά για την συγκεκριμένη έρευνα, οι θέσεις που υποστήριζαν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες στη διάρκεια της συνέντευξης, σχετικά με τη διδασκαλία των σχετικών με την ιστορία μαθημάτων στο πανεπιστήμιο, αποδεικνύονται ορθές από τα στοιχεία της παρατήρησης.

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ανάλυση και ερμηνεία των ευρημάτων

Το παρόν κεφάλαιο εστιάζει σε μια βαθύτερη και διεξοδικότερη ανάλυση του λόγου των φοιτητών και φοιτητριών που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Επιχειρείται να αναδυθεί, μέσα από τα λεγόμενα των ερωτώμενων, το νόημα που προσδίδεται στην έννοια του έθνους και ο βαθμός στον οποίον αναγνωρίζουν το μάθημα της ιστορίας ως ανάχωμα για τη δημιουργία αυτού του νοήματος. Επιδιώκεται επίσης, από την πλευρά της ερευνήτριας, μια εις βάθος ερμηνεία και ανάλυση του νοήματος αυτού, όπως αναδύεται από το λόγο των συμμετεχόντων. Από την έρευνα διαπιστώνεται μια ποικιλία θεωρήσεων ως προς το έθνος. Μέρος από αυτές μπορούν να συγχωνευθούν στο πρότυπο του έθνους σύμφωνα με το ρομαντικό παράδειγμα. Άλλες, ωστόσο, συγκροτούν ένα σύνολο που από πολλές απόψεις διαφέρει από το προηγούμενο και μερικές φορές είναι σε αντίθεση με αυτό.

6.1. Στοιχεία της ρομαντικής θεώρησης του ελληνικού έθνους

Ο λόγος των συμμετεχόντων αποκαλύπτει συχνά το ρομαντικό παράδειγμα για το έθνος. Το ρομαντικό παράδειγμα άσκησε ιστορικά μεγάλη επιρροή στο επίπεδο των ελίτ αλλά είναι δημοφιλές και στο επίπεδο του καθημερινού λόγου. Σύμφωνα με αυτό, επικρατεί για το έθνος η αδιαμφισβήτητη ιδέα της χρονικής και χωρικής συνέχειας (Ρέππας, 2001), η πεποίθηση της ομοιογένειας του έθνους (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997), η αίσθηση ότι είναι ξεχωριστό και εκλεκτό σε σύγκριση με τα υπόλοιπα έθνη (Θεοδωρίδης, 2004) και τέλος η στερεοτυπική εικόνα για τους άλλους λαούς, οι οποίοι παρουσιάζονται ως εχθροί, ως απειλή (Αθανασιάδης, 2015). Στο λόγο των φοιτητών και των φοιτητριών τεκμηριώνονται στο σύνολό τους τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια αυτής της ενότητας όμως, παρουσιάζω και εξηγώ κυρίως τα δύο τελευταία τα οποία εμφανίζονταν με περισσότερη συχνότητα στο λόγο τους.

6.1.1. Η μοναδικότητα του ελληνικού έθνους

Από το λόγο των συμμετεχόντων αναδύθηκε η εικόνα του ελληνικού έθνους με το χαρακτηριστικό της μοναδικότητας, στοιχείο που αποκαλύπτει το ρομαντικό παράδειγμα για το έθνος. Η μοναδικότητα αυτή, έχει στραμμένο το βλέμμα της στο παρελθόν, καθώς σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, βασίζεται στα επιτεύγματα του ελληνικού έθνους ανά τους αιώνες, όπως παρουσιάζονται μέσα από το μάθημα της ιστορίας. Η Άννα για παράδειγμα, επιβεβαιώνει ότι το μάθημα της ιστορίας, το περιεχόμενό του και ο τρόπος με τον οποίο διδάσκεται, *«σου περνάει το μήνυμα ότι είμαστε μια ξεχωριστή οντότητα στον ευρωπαϊκό χάρτη»*. Ενώ η Ηλέκτρα, νοιώθει περήφανη για το ελληνικό παρελθόν, τονίζοντας πως *«έχουμε πολλά να θυμόμαστε, έχουμε πολλά να δοξάζουμε»*, θεωρώντας πως αυτό *«είναι η διαφορά μας με όλα τα υπόλοιπα έθνη»*, διαφορά μάλιστα που καθιστά το ελληνικό έθνος μοναδικό.

Η μοναδικότητα του ελληνικού έθνους, όπως παρουσιάστηκε, έχει ως αφετηρία το ρομαντικό πρότυπο για το έθνος και οι φοιτητές και οι φοιτήτριες διατηρούν την πεποίθηση της μοναδικότητας, παρακινούμενοι από στοιχεία του παρελθόντος. Ο Λέκκας (2001: 31), αναφέρει χαρακτηριστικά πως «ο προσδιορισμός της μοναδικότητας του έθνους απαιτεί την εμπέδωσή του σε κάποια εξίσου μοναδική ιστορική συνέχεια», η οποία κατασκευάζεται και διαιωνίζεται με επιτυχία μέσω της εκπαίδευσης (Περπιράκη, 2010).

Η θεωρία για τη μοναδικότητα του ελληνικού έθνους μπορεί να είναι άρρητη και να στερείται τεκμηρίωσης, ωστόσο εμποτίζει την εκπαίδευση. Εν ολίγοις, το έθνος-κράτος επιθυμεί να επικρατήσει η αντίληψη ενός έθνους μοναδικού, το σχολείο δημιουργεί ένα έθνος μοναδικό, τροφοδοτώντας στους μαθητές και στις μαθήτριες απόψεις όπως αυτή που εκφράζει η Γιάννα: «έχουμε δημιουργήσει τις έννοιες της πόλης-κράτους, έχουμε δημιουργήσει ουσιαστικά τον πρώτο οργανωμένο λόγο με τα γράμματα», ή ο Θωμάς: «δημιουργήσαμε τον όρο έθνος πρώτοι από όλους», και η Άννα: «έχουμε δημιουργήσει και έχουμε δώσει τα φώτα μας σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο», «εμείς δημιουργήσαμε τη δημοκρατία». Η μοναδικότητα αποδίδεται επίσης σύμφωνα με την Νίκη και στον «πολιτισμό που έχουμε αναπτύξει εμείς» και «δεν έχει αναπτύξει κανένα άλλο κράτος», ενώ πλέον τα υπόλοιπα κράτη «προσπαθούν να μιμηθούν τον πολιτισμό μας».

Πέρα από το σχολείο, το πανεπιστήμιο και την οικογένεια, οι συμμετέχοντες επηρεάζονται και από το δημόσιο λόγο. Η Τσακίρη (2006), ανέδειξε επίσης πως και τα εθνικιστικά κόμματα και οι παρατάξεις μέσα από τις ομιλίες τους παρουσιάζουν τη συγκεκριμένη αντίληψη του ελληνικού έθνους, επιδιώκοντας να καλλιεργήσουν τις ίδιες απόψεις και στο λαό. Σε πλήρης αντιστοιχία με τα λεγόμενα των φοιτητών και των φοιτητριών, τα ευρήματα της έρευνας της Τσακίρη (2006), παρουσιάζουν την εικόνα του ελληνικού έθνους ως οντότητας με διαχρονικότητα, ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα.

6.1.2. Οι «άλλοι» και το ιστορικό τραύμα

Ένα ακόμα στοιχείο που προστίθεται στο ρομαντικό παράδειγμα, από το λόγο των συμμετεχόντων, είναι η εικόνα των «άλλων» ως εχθρών, κατάλοιπο των «τραυμάτων» της ιστορίας.

Ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάζεται η εθνική ταυτότητα μέσω της εκπαίδευσης, επιδρά στις απόψεις που σχηματίζουν τα υποκείμενα για το διαφορετικό. Όταν μέσω του μαθήματος της ιστορίας τα άτομα θυμούνται συγκεκριμένα γεγονότα, τα γεγονότα αυτά συμβάλλουν στη διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας (Halbwachs, n.d., όπ. αναφ. στο De Cillia et. al., 1999), η οποία δομείται αντιδιαστέλλοντας το «εμείς» και τους «άλλους» (Αλεξιάκης, 2001), προσδίδοντας στους «άλλους» όσα στοιχεία απορρίπτονται και θεωρούνται ανοίκεια ή αρνητικά (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997). Οι συνεντευξιζόμενοι και οι συνεντευξιζόμενες εκφράζουν ότι μέσω των ιστορικών γεγονότων και του τρόπου με τον οποίον αυτά παραθέτονται και διδάσκονται στο μάθημα της ιστορίας, δημιουργείται μια αρνητική στάση για τους άλλους λαούς, για τα άλλα έθνη. Η παραπάνω άποψη διακρίνεται στο λόγο της Άννας, η οποία αναφέρει πως το μάθημα της ιστορίας «καλλιεργεί λίγο και το

μίσος», αλλά και στο λόγο του Θωμά, ο οποίος δικαιολογεί ότι «πολλές φορές μελετώντας κάποια γεγονότα του τόπου σου αγγίζεις τα όρια του εθνικισμού».

Ειδικότερα, «όταν στα γεγονότα αυτά 100% παρουσιάζουν ότι οι Έλληνες απειλούνται και δεν απειλούν ποτέ», τότε «άθελά σου γίνεσαι πιο διστακτικός απέναντι στους άλλους λαούς, πιο καχύποπτος», ενώ σύμφωνα και με την Νίκη παρουσιάζεται ότι «πάντα εμείς, οι Έλληνες, είμαστε τα θύματα». Οι ισχυρισμοί των φοιτητών και των φοιτητριών μπορούν να ερμηνευθούν από την άποψη ότι η θυματοποίηση αποτελεί έναν από τους κεντρικούς λόγους κατασκευής της ελληνικής εθνικής ταυτότητας (Κωνσταντινίδου, 2000, όπ. αναφ. στο Μουστάκα, 2009).

Επιπλέον, οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι η παρουσία του ξένου στοιχείου, όπως είναι ένα μουσουλμανικό τέμενος, θα αποτελούσε απειλή για το έθνος. Η εικόνα των «άλλων» εμφανίζεται ως εχθρική, σε τέτοιο σημείο που ο λόγος των ερωτηθέντων παραπέμπει σε έναν πόλεμο, σε μια μάχη. Η Άννα θεωρεί ότι η ανοικοδόμηση του τεμένους στην Αθήνα, θα φανέρωνε τη «δική μας υποχώρηση» και η Αλέκα ότι με την κατασκευή του, θα ήταν σαν να «νίκησαν οι Τούρκοι». Οι ισχυρισμοί τους φανερώνουν και κάτι ακόμα. Μουσουλμάνοι και Τούρκοι για τους συμμετέχοντες φαίνεται να ταυτίζονται.

Επιπροσθέτως η Νίκη, αισθάνεται πως «βάζοντας στο Ελληνικό κράτος ένα σύμβολο της μουσουλμανικής κυριαρχίας θα θεωρηθεί ως προσβολή ως προς αυτούς που πολέμησαν τότε ενάντια στους Τούρκους». Η φράση της αυτή ίσως υποδηλώνει τη διαχρονικότητα του παρελθοντικού τραύματος. Το μουσουλμανικό τέμενος δεν είναι αποδεκτό από μέρος της ελληνικής κοινωνίας, γιατί η παρουσία του θα αποτελούσε προσβολή απέναντι σε όσους πολέμησαν στο παρελθόν κατά των Τούρκων. Η φράση της Νίκης, «τώρα μην μου πεις, ότι εμείς οι Έλληνες αγαπάμε τους Τούρκους», φανερώνει επίσης μια αρνητική στάση. Εξηγείται όμως σύμφωνα με εκείνη, από το ότι «επειδή τότε και καλά ήθελαν να μας κάνουν κακό, πιστεύουμε ότι και τώρα θέλουν να κάνουν το ίδιο». Η στάση των φοιτητών και των φοιτητριών ερμηνεύεται από τη θεωρία ότι οι μνήμες του παρελθόντος είναι τόσο ισχυρές σε σημείο που «το παρελθόν καθορίζει το παρόν» (Οζκιριμλί & Σοφός, 2008: 21). Άλλωστε στην περίπτωση της Ελλάδας και της Τουρκίας, «αμφότερες οι χώρες έχουν στιγματιστεί ιστορικά ως ο «Άλλος» στις αντίστοιχες εθνικιστικές φαντασιώσεις, ενώ η κάθε χώρα θεωρείται, από συστάσεώς της, ο αντίποδας της επιβίωσης της άλλης» (Οζκιριμλί & Σοφός, 2008: 14).

6.2. Στοιχεία μιας δημόδους θεωρίας του ελληνικού έθνους

Μέσω της επεξεργασίας των ευρημάτων, εντοπίζεται ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες αποδίδουν στο έθνος χαρακτηριστικά τα οποία αντιπαρέρχονται του ρομαντικού παραδείγματος, όπως παρουσίασα μέχρι τώρα. Παραπέμπουν σε μια διαφορετική θεώρηση, ανεπίσημη μεν, αλλά όπως φαίνεται, πολύ διαδεδομένη στους φοιτητές και τις φοιτήτριες της μελέτης. Στοιχεία της θεώρησης αυτής αποτελούν η μεταφορά του ελληνικού έθνους ως μια οντότητα εν κινήσει και η ασυνέχεια του ελληνικού έθνους διαχρονικά και συγχρονικά, οι οποίες παρουσιάζονται στη συνέχεια.

6.2.1. Το ταξίδι του ελληνικού έθνους

Διαπιστώνεται ότι οι συμμετέχοντες, ενώ μιλούν για το έθνος, χρησιμοποιούν μια μεταφορά. Ορισμένοι φοιτητές και φοιτήτριες, χρησιμοποιούν στο λόγο τους εκφράσεις που αντανακλούν την αντίληψη του έθνους ως μια οντότητα εν κινήσει, που πραγματοποιεί μια διαδρομή, ένα ταξίδι. Η συγκεκριμένη μεταφορά, φανερώνει τον τρόπο με τον οποίο οι ερωτηθέντες αντιλαμβάνονται το έθνος, καθώς οι μεταφορές δεν είναι απλά ένας τρόπος έκφρασης, αλλά ένας τρόπος σκέψης (Αθανασόπουλος, 2008).

Οι Lakoff και Johnson (2005: 210), τονίζουν πως η σημασία που έχει μια μεταφορά *«ορίζεται από τον πολιτισμό»* του κάθε ατόμου και είναι *«συνδεδεμένη με τις προηγούμενες εμπειρίες»* του. Η διατύπωση της συγκεκριμένης μεταφοράς, προϋποθέτει επομένως, ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες έχουν έρθει αντιμέτωποι με τις αντιλήψεις και τις αξίες τους σχετικά με το έθνος, οι οποίες κωδικοποιούνται στο μεταφορικό τους λόγο. Δεδομένου ότι οι αντιλήψεις μας, οι στάσεις μας και οι αξίες μας καθρεφτίζονται στη χρήση των μεταφορών, οι οποίες λειτουργούν ως ένας τρόπος ερμηνείας και αναπαράστασης της πραγματικότητας (Vazquez Recio, 2010), τότε η τάση των υποκειμένων της έρευνας να αντιμετωπίζουν το έθνος ως μια οντότητα εν κινήσει, μια οντότητα μάλιστα που πορεύεται μέσα από την ιστορία, αποτελεί ένα στοιχείο της πολιτισμικής τους γνώσης αναφορικά με το έθνος.

Μέσα από το λόγο τους, οι συνεντευξιαζόμενοι και οι συνεντευξιαζόμενες προσδίδουν στο έθνος τις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά μιας οντότητας εν κινήσει. Αυτό που πράττουν σύμφωνα με τον Bustos (2000, όπ. αναφ. στο Vazquez Recio, 2010), είναι να αποδίδουν στο έθνος πράξεις που προσιδιάζουν σε αφηρημένες οντότητες (όπως το να ταξιδεύουν). Για τους συμμετέχοντες το έθνος είναι μια οντότητα εν κινήσει μέσα στο χρόνο και μέσα στην ιστορία. Η διαδρομή του έθνους ξεκινάει κάποια χρονική στιγμή και τη χαρακτηρίζει ένας συγκεκριμένος σκοπός, έχει δηλαδή *«αφετηρία και προορισμό»* (Νίκη). Επίσης, το έθνος ως οντότητα εν κινήσει, έχει κίνηση προς τα μπροστά, φανερώνοντας τη σημασία της προόδου και παραπέμποντας σε ένα σύστημα αξιών όπου το «μπροστά» αντιπαραβάλλεται σε ένα «πίσω» και είναι σαφώς καλύτερό του, καθώς *«κάνουμε κάποια πράγματα για να πάμε μπροστά»*, *«είμαστε ένα έθνος που μπορεί να προχωρήσει και να πάει μπροστά»* (Άννα). Οι ισχυρισμοί των φοιτητριών εφάπτονται με τη θεωρία της γραμμικής πορείας του ταξιδιού και ερμηνεύονται με βάση την παραδοχή του Turner (n.d.), όπου το έθνος ως μια οντότητα εν κινήσει, εξελίσσεται προς μια κατεύθυνση και δίνει έμφαση στο σκοπό, έχει μια και μοναδική ροπή, μια συγκεκριμένη κατεύθυνση, όπου στην περίπτωση της παρούσας έρευνας είναι η κίνηση προς τα μπροστά. Ορισμένες φορές όμως, η πορεία του έθνους ως οντότητας σε ταξίδι διακόπτεται και παρατηρείται μια στασιμότητα στο σήμερα, σε πλήρη ασυνέχεια με το παρελθόν: *«μένουμε στάσιμοι στο παρελθόν μας και δεν κάνουμε κάτι νέο»* (Νίκη).

Για τον Βλάση και τον Γιώργο η διαδρομή του έθνους δεν είναι εύκολη. Ο Βλάσης αναγνωρίζει ότι *«ζούμε σε μια χώρα που έχει περάσει τόσα και ακόμα περνάει και πιστεύω ότι μπορούμε και τα προσπερνάμε»*. Ο Γιώργος θεωρεί ότι *«το όνομα Έλληνας, στο συγκεκριμένο τόπο έχει περάσει πολλά και για να το θυμόμαστε ακόμα, κάτι πάει να πει αυτό»*. Οι παραπάνω φράσεις των φοιτητών, φανερώνουν πως τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το ελληνικό έθνος, είναι σαν τα δύσκολα σημεία της διαδρομής, οι κακοτοπιές που συναντά στην πορεία

του, αλλά ωστόσο καταφέρνει να τα ξεπερνά και να τα αφήνει πίσω του. Αν ασπαστούμε τη θεωρία του Turner (n.d.), ότι τα σημεία του ταξιδιού στη γραμμική πορεία είναι καθορισμένα, τότε οι δυσκολίες, οι αποτυχίες είναι αναπόσπαστο κομμάτι της πορείας του ελληνικού έθνους, που πάντα όμως καταφέρνει να τις ξεπερνά. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία οι δυσκολίες θεωρούνται σημαντικές γιατί συμβάλλουν στη συνοχή. Όπως γράφει ο Αθανασιάδης (2015: 61), *«το τραύμα συσπειρώνει δια του πένθους»* ένα έθνος. Ένα τραύμα, *«προκύπτει όταν τα μέλη μιας συλλογικότητας νιώθουν ότι έχουν υποστεί ένα τρομακτικό γεγονός που αφήνει ανεξίτηλα σημάδια στη συλλογική συνείδηση, σημαδεύει τις μνήμες τους για πάντα και αλλάζει τη μελλοντική τους ταυτότητα με τρόπο θεμελιώδη και αμετάκλητο»* (Alexander 2004, όπ. αναφ. στο Αθανασιάδης, 2015: 61-62). Κατ' αντιστοιχία, μέσω των δυσκολιών (τραυμάτων), το έθνος συσπειρώνεται και καταφέρνει να προσπεράσει οποιαδήποτε απειλή και να συνεχίσει το ταξίδι του. Τέλος, επηρεασμένος ο Βλάσης ίσως από το μάθημα της ιστορίας, όπου περιορίζεται στην παρουσίαση των σπουδαιότερων εκδηλώσεων και περιόδων της πορείας του έθνους (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997), αναφέρει πως, *«έχουν αφήσει και πολλά πίσω τους, τόσο η Ρώμη τόσο και η Αθήνα»*, σαν τα κατορθώματα, τα επιτεύγματα, να είναι τα ίχνη που αφήνονται κατά τη διάρκεια της διαδρομής που καλύπτει το έθνος ως στη διάρκεια του ταξιδιού. Η πορεία του έθνους συνεχίζεται, αλλά εκείνα παραμένουν, ώστε να θυμίζουν την παρουσία του έθνους στο χρόνο και στο χώρο.

Αρωγός κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, είναι η ιστορία. Η ιστορία δείχνει το δρόμο, όπως και ο χάρτης σε έναν ταξιδιώτη, μιας που *«από μικρούς μας καθοδηγούσαν με την ιστορία»* (Νίκη) αναφερόμενη ενδεχομένως στην «καθοδήγηση» από την εκάστοτε εξουσία, μέσω του θεσμού της εκπαίδευσης και του μαθήματος της ιστορίας, αλλά και ως πυξίδα, είτε για να μας δείχνει την τοποθεσία μας, *«για να μπορούμε να ξέρουμε πού βρισκόμαστε»* (Γιάννα) είτε για *«να μη χαθείς»* (Γιώργος).

Επιπλέον, πρέπει να αναλογιστούμε ότι ένα κοινό σημείο αναφοράς ανάμεσα στην ιστορία και τη μεταφορά είναι η μνήμη. Χρησιμοποιούν και οι δύο τη μνήμη. Ο Μορέν (2001), υποστηρίζει ότι για να έχουμε την ικανότητα να περιγράψουμε ένα πράγμα σαν να ήταν κάτι άλλο, σημαίνει ότι μέσω της μεταφοράς, καταφέρνουμε να ανασύρουμε μια εικόνα από τη μνήμη μας. Επομένως, η μεταφορά χρησιμοποιεί τη μνήμη. Η ιστορία χρησιμοποιεί τη μνήμη. Μέσω της ιστορία διδάσκουμε για το έθνος. Συνεπώς, η μεταφορά του έθνους ως οντότητας εν κινήσει με *«αφετηρία»* και συγκεκριμένο *«προορισμό»*, μεταλαμπαδεύεται μέσω του μαθήματος της ιστορίας και με μια πιο ευρύτερη ανάλυση, κατασκευάζεται μέσω του θεσμού της εκπαίδευσης.

6.2.2. Ασυνέχειες του ελληνικού έθνους

Από το λόγο των συμμετεχόντων, προέκυψε ένας έντονος διαχωρισμός στην έννοια του ελληνικού έθνους που άρει τη συνέχειά του. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες εντοπίζουν ασυνέχεια στο ελληνικό έθνος τόσο διαχρονικά όσο και στο σώμα του έθνους συγχρονικά, διχοτομώντας σε δύο επίπεδα την αναπαράστασή τους για το ελληνικό έθνος. Η θεωρία εν

ολίγοις που αναδύεται εδώ, παρουσιάζει το έθνος ως αφηρημένη οντότητα, αποτελούμενη από δύο μέρη.

Πρωτίστως, η ασυνέχεια στο χρόνο προκύπτει ως χαρακτηριστικό που σε ορισμένα σημεία του λόγου τους, αποδίδουν στο έθνος. Μια ασυνέχεια του ελληνικού έθνους, η οποία θέτει μια χρονική τομή και ρήξη στην ενότητα του έθνους ανά τους αιώνες, αντιβαίνοντας της ρομαντικής θεώρησης, όπως παρουσιάστηκε από τον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο αλλά και τους ίδιους.

Δευτερευόντως, εντοπίζουν ασυνέχειες στην ελληνική κοινωνία και οι συμμετέχοντες με το λόγο τους αποτελούν δείγμα αυτής της ασυνέχειας, η οποία γίνεται φανερή μέσα από τη συζήτηση για το μουσουλμανικό τέμενος και τις μαθητικές παρελάσεις. Παρατηρείται λοιπόν, μια συγχρονική ασυνέχεια, δηλαδή μια «κοινωνική τομή» του σύγχρονου ελληνικού έθνους, αφού το σύνολο της κοινωνίας αποτελείται από ανθρώπους με διαφορετικές ιδέες και αξίες, καταρρίπτοντας ίσως το στοιχείο της ομοιογένειας που χαρακτηρίζει τη ρομαντική θεώρηση.

Αν ένα έθνος-κράτος στοχεύει να δημιουργήσει στους πολίτες συλλογική συνείδηση κατασκευάζοντας μια εθνική ταυτότητα η οποία εντοπίζεται σε πραγματικές ή φαντασιακές ομοιότητες που τους ενώνουν διαχρονικά (Flahive, 2007), όπως θα φανεί στη συνέχεια, από τα λεγόμενα των φοιτητών και των φοιτητριών, τουλάχιστον για το ελληνικό έθνος, όχι μόνο η διαχρονική ενότητα αλλά και συγχρονική, όπως τις ονόμασα, εκθρονίζονται.

6.2.2.1. Διαχρονική ασυνέχεια

Η πολιτισμική γνώση των συμμετεχόντων, ως προς το πρώτο επίπεδο ασυνέχειας του ελληνικού έθνους, φανερώνει ότι το ελληνικό έθνος δε δημιουργήθηκε μια συγκεκριμένη στιγμή και για να διατηρηθεί έτσι για πάντα, όπως παρουσίαζε ο Παπαρρηγόπουλος. Αντιθέτως, οι περισσότεροι και οι περισσότερες θεωρούν ότι κτίζεται συνεχώς και μάλιστα με συγκεκριμένους σκοπούς και από συγκεκριμένους ανθρώπους ή και ομάδες, όπως αναφέρει και ο Γιώργος *«αυτοί που έφτιαξαν το έθνος μας»*.

Η Νίκη θεωρεί ότι το ελληνικό έθνος έχει *«αφετηρία και προορισμό»*, καταρρίπτοντας ίσως τη ρομαντική θεώρηση για την προαιώνια ύπαρξή του. Αναλύοντας τον ισχυρισμό της, προκύπτει ότι το έθνος αφού έχει *«αφετηρία»*, ξεκινάει δηλαδή κάποια δεδομένη χρονική στιγμή την πορεία του, τότε δεν υπήρχε από πάντα και αφού έχει *«προορισμό»*, το χαρακτηρίζει δηλαδή ένας συγκεκριμένος σκοπός ή αποστολή, τότε ίσως θα έχει και ημερομηνία λήξης. Η άποψή της ερμηνεύεται από τη θεωρία ότι τα έθνη δεν υπάρχουν πάντοτε και υπό κάθε περίπτωση (Gellner, 1992), αλλά ακολουθούν τους νόμους της αλλαγής, έχουν την ιστορία τους, την αρχή και το τέλος τους (Hutchinson & Smith, 1994). *«Η ανθρωπότητα και τα έθνη συνιστούν ιστορικές κατηγορίες, άρα έχουν και αρχή και τέλος, γέννηση και αφανισμό»* (Ψυρούκης, 1992: 16). Επομένως, τα έθνη δεν είναι μια φυσική βιολογική οντότητα, όπως υποδεικνύει το ρομαντικό μοντέλο για το έθνος.

Ο Βλάσης ξεδιπλώνει λίγο ακόμη το κουβάρι της διαχρονικής ασυνέχειας του ελληνικού έθνους. Αν και εκφράζεται με όρους που παραπέμπουν στην εικόνα του έθνους ως βιολογικού οργανισμού, που μεταφέρει την ιδέα της συνέχειας του έθνους και υποδεικνύει

μια σχέση μεταξύ των μελών του (Benincasa, 2004), ωστόσο δεν υποστηρίζει ότι το σημερινό ελληνικό έθνος είναι γνήσιος απόγονος των ένδοξων αρχαίων Ελλήνων, γιατί όπως δηλώνει *«έχει αλλοιωθεί το αίμα μας»*, *«δεν πιστεύω στο έθνος με την έννοια ότι υπάρχουν Έλληνες καθαροί»*, αποδίδοντάς το στο ότι *«είχαμε πόσα χρόνια τουρκοκρατία»*. Η Κατερίνα, επίσης υποστηρίζει τη διαχρονική διάκριση στο ελληνικό έθνος, αναφέροντας πως *«έχει χαλάσει σαν ελληνικό έθνος»* και *«δεν είναι αυτό που π.χ. μαθαίνουμε στην ιστορία σε σχέση με το παρελθόν»*, ενδεχομένως αναφερόμενη στα ηθικά και πνευματικά προσόντα της τωρινής ελληνικής κοινωνίας, που καμιά ομοιότητα δεν παρουσιάζουν με το παρελθόν. Οι απόψεις τους ηχούν τη θεώρηση του Fallmerayer, σύμφωνα με τον οποίο, το λαμπρό ελληνικό γένος και ο πολιτισμός της αρχαιότητας δεν υπάρχει πια, καθώς *«ούτε σταγόνα γνήσιου και άκρατου ελληνικού αίματος δεν έρρεε πλέον στις φλέβες του έθνους»* (Σβορώνος, 2004: 39).

Η Γιώτα και η Νίκη κάνουν ακόμη πιο ουσιαστική αυτή τη διαχρονική ασυνέχεια. Όταν τους ζήτησα να μου παραθέσουν ορισμένα επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζαν το ελληνικό έθνος, η πρώτη μου απάντησε: *«Σήμερα;»*, εννοώντας το σημερινό ελληνικό έθνος και η δεύτερη: *«Το νέο;»*. Με αυτές τους τις απαντήσεις μου κατέστησαν σαφές, όπως και παραπάνω, ότι δεν αντιμετωπίζουν το ελληνικό έθνος ως ενιαία οντότητα από το παρελθόν ως το παρόν, αλλά ως μια οντότητα χωρισμένη στα δύο, «παλιό» και «νέο»: υπάρχει μια διάκριση και ουσιαστικά σήμερα το ελληνικό έθνος είναι κάτι καινούριο. Μάλιστα, ακόμη και ο Υπουργός Παιδείας Νίκος Φίλης⁶⁴ στο μήνυμά του για την επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου κάνει λόγο για τη δημιουργία καινούριου έθνους με την Επανάσταση του 1821 (Σαββίδης, 2016). Δήλωση για την οποία έσπευσαν να τον κατηγορήσουν από την πλευρά της ΝΔ, ως αξιωματικής αντιπολίτευσης, επισημαίνοντας στον Υπουργό ότι *«οφείλει να σέβεται την ελληνική διαχρονία»* (Ανακοίνωση, 2016).

Η εικόνα της ασυνέχειας ξεκαθάρισε πια, όταν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες απαρίθμησαν τα επίθετα που σύμφωνα με τη γνώμη τους αντιπροσώπευαν το ελληνικό έθνος, το «παλιό» και το «νέο» (ενότητα 5.1.3.). Τα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας μπορούν να ερμηνευτούν και να επιβεβαιωθούν και από τα αντίστοιχα ευρήματα της Μάντογλου (2005: 174-175), η οποία παρατηρεί ότι τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται *«ένα άξιο, θετικό και εξιδανικευμένο παρελθόν εις βάρος του παρόντος»*. Παρομοίως, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες χρησιμοποιούν κατά κόρον επίθετα με θετικό πρόσημο για να περιγράψουν το «παλιό» έθνος και επίθετα με αρνητικό πρόσημο για να χαρακτηρίσουν το «νέο», επηρεασμένοι και επηρεασμένες από την *«ένδοξη κληρονομιά του παρελθόντος σε αντίθεση με τον παρόν για το οποίο αναδύεται η αντίληψη ότι είναι ευτελές και υποδεέστερο»* (Μάντογλου, 2005: 176). Όπως συμπεραίνει η Μάντογλου (2005: 176), *«τα θετικά χαρακτηριστικά είναι αξίες όπως πατριωτισμός, η ανδρεία, η περηφάνια, η αυτοθυσία»*, κάτι που αναδείχθηκε και στη παρούσα έρευνα, αφού τα υποκείμενα για να αναφερθούν στο παρελθόν χρησιμοποίησαν όρους όπως: *«έξυπνο, ικανό, ένδοξο»* (Αλέκα), *«μοναδικό»*, *«περήφανο»* (Νίκη), *«εφευρετικοί, άξιοι και προοδευτικοί»*, *«ήταν τα πάντα η πατρίδα γι' αυτούς»* (Γιάννα), *«γενναίο»* (Βλάσης). Για το σήμερα ωστόσο, αναδύονται χαρακτηριστικά όπως *«η εκμετάλλευση, η απάτη, το ρουσφέτι»* και η *«αδιαφορία»*, η οποία αναδύθηκε και στο ανά χείρας πόνημα (Μάντογλου, 2005: 176).

⁶⁴Ο Νίκος Φίλης, στέλεχος του ΣΥΡΙΖΑ, από τις 23 Σεπτεμβρίου 2015 είναι Υπουργός Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων.

Οι συμμετέχοντες ανέφεραν για το σημερινό ελληνικό έθνος χαρακτηρισμούς όπως: «αδρανές, ψωροπερήφανο και απελπισμένο» (Αλέκα), «ανοργάνωτο, τεμπέλικο και άχρηστο» (Νίκη), «ανάξιοι, κυβερνόντες και μη, άσχετοι με το έθνος» και «παντελώς αδιάφοροι» (Γιάννα).

6.2.2.2. Συγχρονική ασυνέχεια

Το δεύτερο επίπεδο ασυνέχειας γίνεται φανερό με αφορμή: α) τη συζήτηση για ένα θρησκευτικό σύμβολο, όπως είναι το μουσουλμανικό τέμενος και την ενδεχόμενη ανέγερσή του στην πόλη της Αθήνας (ενότητα 5.1.5.1.), όπου οι ίδιοι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες παρατηρούν μια ανομοιομορφία στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία σε σχέση με αυτό, β) τη συζήτηση για την τελετουργία της μαθητικής παρέλασης στις εθνικές επετείους (5.1.5.2.), όπου παρατηρείται μια ασυνέχεια στις απόψεις των ίδιων των συμμετεχόντων.

Ο κάθε συνεντευξιαζόμενος και συνεντευξιαζόμενη έδωσαν μια διαφορετική ερμηνεία για το θρησκευτικό σύμβολο (μουσουλμανικό τέμενος), ερμηνεία στην οποία βασίστηκε και ο διαχωρισμός των απόψεων μέσα στο ελληνικό κράτος. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Μικράκη (1998), το κάθε σύμβολο δεν είναι αυθύπαρκτα επιφορτισμένο με κάποιο νόημα, αλλά τα σύμβολα αποκτούν το νόημά τους σύμφωνα με την ερμηνεία που τους δίνει το κάθε υποκείμενο ξεχωριστά. Τα υποκείμενα της έρευνας παρουσιάζουν μια ελληνική κοινωνία, ένα ελληνικό έθνος, άλλοτε συντηρητικό και άλλοτε φιλελεύθερο. Η αποδοχή ή μη της ανέγερσής του μουσουλμανικού τεμένους διαχωρίζει την ελληνική κοινωνία σε όσους είναι «αδιάφοροι» και σε όσους είναι «εθνικιστές» (Άννα), σε όσους είναι «ανοιχτόμυαλοι» και σε όσους είναι «ρατσιστές» (Ρένα). Η Άννα, αναφερόμενη στους εθνικιστές και σε όσους είναι αντίθετοι με την ανέγερση του τεμένους, υποστηρίζει πως αν η ανέγερση γινόταν πραγματικότητα, «θα ήταν σαν να πάνε να το βάλουνε στο στόμα του λύκου», ενώ η Γιάννα παρομοιάζει την ίδια κίνηση, «σαν να κάνεις μια βόμβα ωρολογιακή και περιμένεις πότε θα σκάσει». Η Ηλέκτρα ενισχύοντας ακόμη περισσότερο την εικόνα της συγχρονικής ασυνέχειας, διαχωρίζει την κοινωνία σε εκείνους «που έχουνε μάθει να εκτιμάνε τα μουσεία και την πολιτιστική κληρονομία» και σε εκείνους «οι οποίοι είναι κολλημένοι» σε εθνικιστικές απόψεις. Οι πρώτοι θα αποδέχονταν την ανέγερση, ενώ οι δεύτεροι θα την πολεμούσαν. Τέλος, η αποδοχή ή μη του μουσουλμανικού τεμένους φαίνεται να επηρεάζεται και από τον παράγοντα «ηλικία», καθώς η Ελευθερία υποστηρίζει πως «κάποιοι παππούδες» θα αντιδράσουν.

Οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων δεν είναι αυθαίρετες αλλά ερμηνεύονται με βάση τον Cohen (1985), καθώς ένα σύμβολο έχει τη δυνατότητα να καλλιεργεί την αίσθηση της ομάδας σε ορισμένα μέλη, ταυτόχρονα όμως αποτελεί και όριο, σύμβολο δηλαδή διαφορετικότητας για όσους δεν έχουν οικειοποιηθεί το νόημα του συγκεκριμένου συμβόλου. Το μουσουλμανικό τέμενος συνιστά σε δυο περιπτώσεις ένα διπλό όριο.

Στην πρώτη περίπτωση, αυτό των μουσουλμάνων: α) αποτελεί ένα σύμβολο ταυτότητας, κάτω από το οποίο ενώνονται, καθώς αισθάνονται ότι ανήκουν όλοι στην ίδια ομάδα και β) αναδεικνύεται ως σύμβολο ετερότητας, υψώνοντας ένα διαχωριστικό τείχος ανάμεσα στους μουσουλμάνους και τους χριστιανούς.

Στην δεύτερη περίπτωση, αυτό των χριστιανών όπου αποτελούν μέλη της ελληνικής κοινωνίας, του ελληνικού έθνους: α) το μουσουλμανικό τέμενος αποτελεί ένα σύμβολο διαφορετικότητας, ανάμεσα σε «εμάς» και του «άλλους» και β) η ενδεχόμενη ανέγερσή του, χωρίζει στα δύο την ελληνική κοινωνία. Στην ελληνική κοινότητα δεν μοιράζονται όλοι τις ίδιες αξίες καθώς, από την μια είναι οι προοδευτικοί που θεωρούν το μουσουλμανικό τέμενος ως σύμβολο πολιτισμού, προόδου και εκδήλωση σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και από την άλλη, οι συντηρητικοί, που είναι αντίθετοι με την ανέγερσή του γιατί το αντιμετωπίζουν ως σύμβολο της τουρκικής κυριαρχίας, «νίκησαν οι Τούρκοι». Αυτό που συμβαίνει είναι ότι ακόμα και στο πλαίσιο της ίδιας ομάδας (του ελληνικού έθνους), διαφορετικά άτομα προσδίδουν διαφορετικό νόημα στο ίδιο σύμβολο, όπως στην προκειμένη περίπτωση το μουσουλμανικό τέμενος. Κάτι τέτοιο είναι ιδιαίτερος σημαντικό, γιατί αναδεικνύει πόσο φαινομενική είναι η ενότητα και η ομοιότητα της ελληνικής κοινωνίας, καθώς στην ουσία, μέσω των απόψεων που εκφράζονται, η ενότητα αυτή μπορεί να μην υπάρχει (Cohen, 1985).

Ακολουθεί η άλλη μορφή συγχρονικής ασυνέχειας, που αυτή τη φορά παρατηρείται στα ίδια τα υποκείμενα της έρευνας, με βάση τα όσα υποστήριξαν γύρω από τις μαθητικές παρελάσεις. Ο Durkheim (χ.χ., όπ. αναφ. στο Quantz, 1999), υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι συμμετέχοντας σε διάφορες τελετουργίες, καλλιεργούν συναισθήματα ενότητας και ομοψυχίας. Η παραπάνω θεωρία μπορεί να ερμηνεύσει τη στάση κάποιων υποκειμένων, όπως για παράδειγμα της Άννας, η οποία νοιώθει ότι μέσα από τις παρελάσεις «ενωνόμαστε» ή της Ρένας, «έστω και μια μέρα το χρόνο [...] δεινόμαστε και πάλι σαν έθνος». Ωστόσο, όπως ακριβώς προέκυψε σε σχέση με το σύμβολο του μουσουλμανικού τεμένους και η τελετουργία της παρέλασης αναδεικνύει έναν εσωτερικό διαχωρισμό, καθώς για ορισμένους οι μαθητικές παρελάσεις δεν συμβολίζουν παρά τη διασκέδαση όπως αναφέρει η Νίκη: «το βλέπαμε ως χαβαλέ και πλάκα και με ενδιέφερε να κάνουμε παρέλαση για να γελάσουμε», ή τη δικαιολογημένη αποχή από τα μαθήματα, όπως δηλώνει ο Γιώργος: «συμμετείχα μόνο και μόνο[...], για να χάσω ώρες».

Παρά το γεγονός ότι ο Δεμερτζής (1989: 92), θεωρεί ότι τα σύμβολα και οι τελετουργίες, που είναι δύσκολο να διαχωριστούν, «καλύπτουν τις κοινωνικές αντιφάσεις», στο λόγο των συμμετεχόντων της συγκεκριμένης έρευνας, οι αντιφάσεις περισσότερο αναδεικνύονται, παρά καλύπτονται. Στο βαθμό στον οποίο το δείγμα της έρευνας αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας, τότε η τομή αυτή είναι πολύ σημαντική γιατί θα μπορούσε ίσως και να ισχύει για ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού.

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Συζήτηση και ανακεφαλαίωση

7.1. Συζήτηση – Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να αναδυθεί το νόημα που προσδίδουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στην έννοια του έθνους και στην ιστορία. Η εστίαση στα συγκεκριμένα υποκείμενα ήταν καταλυτική, καθώς ήταν επιθυμητό να σκιαγραφηθεί το νόημα του έθνους σε συνδυασμό με τη μελέτη της ιστορίας. Για την ερμηνεία του λόγου των υποκειμένων χρησιμοποιήθηκαν ως εννοιολογικό υπόβαθρο οι δημόδιες θεωρίες και η θεωρία της μεταφοράς, υπό την ομπρέλα της κοινωνικής κατασκευής. Τα σημαντικότερα συμπεράσματα της συγκεκριμένης έρευνας παραθέτονται στη συνέχεια.

7.1.1. Ποια χαρακτηριστικά αποδίδουν οι συμμετέχοντες στο ελληνικό έθνος;

Ένα εύρημα που προκύπτει από το ανά χείρας πόνημα, με μια επιδερμική θα λέγαμε προσέγγιση, είναι πως για τους συμμετέχοντες ένα έθνος είθισται να αναπαρίσταται ως ένα «*σύνολο ανθρώπων*» ή μια «*ιδέα*», που καταφέρνει να συγκρατεί «*ενωμένους*» τους ανθρώπους.

Ωστόσο, από τη βαθύτερη ανάλυση και ερμηνεία του λόγου των υποκειμένων, προκύπτει ένα νέο στοιχείο για το έθνος. Με μια πιο προσεκτική εστίαση αναδύονται κάποιες αντιφάσεις⁶⁵. Η αντιφατική αυτή διάσταση παρατηρείται τόσο στο ίδιο το άτομο όσο και στο σύνολο των συμμετεχόντων, ανάγοντας σε αντιφατική την πολιτισμική τους γνώση αναφορικά με το έθνος. Παρατηρείται δηλαδή πως, άλλοτε η έννοια του έθνους παρουσιάζεται ως μια βιολογική, πρωταρχική οντότητα, με ουσιοκρατικές ιδιότητες (πρότυπο όπου αναπαράγεται στη ρομαντική θεώρηση) και άλλοτε με τα αντίθετα χαρακτηριστικά. Ανακαλώντας στη μνήμη μας τα ευρήματα της έρευνας, το φαινόμενο της αντιφατικότητας γίνεται ευκολότερα κατανοητό.

Το στοιχείο της μοναδικότητας του ελληνικού έθνους, το «*εμείς*» που κυριαρχεί στο λόγο των συμμετεχόντων τονίζοντας το αίσθημα της ενωμένης ομάδας στο χρόνο και στο χώρο, αλλά και η εικόνα των άλλων λαών ως εχθρών μέσω των παρελθοντικών τραυμάτων, ενισχύουν την εντύπωση ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες ασπάζονται τη ρομαντική θεώρηση για το ελληνικό έθνος.

Αντιθέτως, η διαχρονική και συγχρονική ασυνέχεια του ελληνικού έθνους, μια ερμηνεία που προέκυψε από τα όσα υποστήριξαν οι ερωτηθέντες, καθώς επίσης και η μεταφορά της οντότητας σε ταξίδι, που κατασκευάζουν μιλώντας για το ελληνικό έθνος, παραπέμπει σε μια διαφορετική θεώρηση. Ανεπίσημη και ελάχιστα οργανωμένη, η θεώρηση αυτή, είναι ωστόσο διαδεδομένη στο λόγο των φοιτητών, παρά το γεγονός ότι δεν την έχουν

⁶⁵Σύμφωνα με τους Spindler (1990, όπ. αναφ. στο Benincasa, 2013), η αντιφατικότητα ορίζεται ως ένας διάλογος ανάμεσα σε διαφορετικές ή αντίθετες απόψεις.

διδασχθεί. Πρόκειται για μια κοινωνική κατασκευή που δε συναντά κανείς στην εκπαίδευση αλλά χαρακτηρίζει μέρος του λόγου για το έθνος σε άλλα πλαίσια. Η ανεπίσημη θεώρηση που περιγράφω εδώ, μπορεί να ειπωθεί σαν μια δημόσια θεωρία, παράδειγμα της οποίας στον καθημερινό λόγο είναι ο χαρακτηρισμός «Ψωροκώσταινα» που αποδίδεται με απαξίωση στην Ελλάδα και η οποία αναφέρεται στις αδυναμίες της (οικονομική ένδεια, ανοργανοσία) (Βλαχοδήμος, 2016). Ίσως με το πέρασμα του χρόνου ο κόσμος στην Ελλάδα άρχισε να συνειδητοποιεί ότι η σύγχρονη Ελλάδα υπολείπεται σημαντικά του ένδοξου πρότυπου της αρχαιότητας και στο λόγο των απλών ανθρώπων το ελληνικό έθνος απεικονίζεται ως ο «φτωχός συγγενής» της κλασικής αρχαιότητας, που όλος ο κόσμος θαύμαζε. Η δημόσια θεωρία του «παλιού» και του «νέου» έθνους που προέκυψε από τη συγκεκριμένη εργασία, έρχεται να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα σε δυο πραγματικότητες που γίνονται αισθητές ως πολύ διαφορετικές και αποτελεί μια προσπάθεια να προσδίδεται νόημα σε μια προβληματική πραγματικότητα (Πρωτόπαπας, 2011).

Στο βαθμό που οι αντιλήψεις των συμμετεχόντων για το έθνος σχετίζεται με την εθνική τους ταυτότητα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η ταυτότητα αυτή είναι «ρευστή», μπορεί δηλαδή να μεταβληθεί, και γι' αυτό το λόγο παρατηρείται αλλά και δικαιολογείται κάποιος βαθμός αντιφατικότητας στο λόγο των συμμετεχόντων (Agar, 2008, όπ. αναφ. στο Benincasa, 2015). Όπως υποστήριξε και ο Bourdieu (1997), οι αντιφάσεις αυτές δεν αποτελούν πρόβλημα στην κοινωνική ζωή αλλά μόνο στο ερευνητικό πλαίσιο. Δηλαδή, στην καθημερινή ζωή, τεμάχια πολιτισμικής γνώσης τα οποία είναι αντίθετα δε γίνονται αντιληπτά ως αντιφατικά, εξηγούνται όμως μέσω της θεωρίας της κοινωνικής κατασκευής, σύμφωνα με την οποία η εθνική ταυτότητα κατασκευάζεται και ανακατασκευάζεται μέσω των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων (Mengstie, 2011). Στη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής, θεωρούμε ότι ο αντικειμενικός κόσμος δεν υπάρχει αλλά κατασκευάζεται μέσω της αλληλεπίδρασης των ατόμων με το περιβάλλον τους και σε σχέση πάντα με τα πολιτισμικά υλικά που είναι διαθέσιμα (Παρθένης, 2010: 186). Επομένως, η αντιφατικότητα των υποκειμένων της έρευνας αναφορικά με το έθνος και την εθνική ταυτότητα, μπορούν να εξηγηθούν, ακριβώς γιατί τα ίδια τα υποκείμενα κατασκευάζουν την προσωπική τους θέαση για τον κόσμο και συγκεκριμένα εδώ για το ελληνικό έθνος.

7.1.2. Ποιες λειτουργίες αναγνωρίζουν οι συμμετέχοντες στο μάθημα της ιστορίας;

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας αναδεικνύεται η σημασία της ιστορίας τόσο ως επιστήμης όσο και ως μαθήματος. Η ισχύ της ιστορίας, μέσα από το λόγο των φοιτητών και των φοιτητριών, παρουσιάζεται διαυγέστατα στις πολλαπλές λειτουργίες που της αποδίδονται. Τόσης καθοριστικής σημασίας είναι η παρουσία της ιστορίας στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, καθώς ένα σχολείο από το οποίο θα απουσίαζε η ιστορία χαρακτηρίζεται από τους συμμετέχοντες ως «άδειο» και οι μαθητές και οι μαθήτρίες του ως «κινούμενα τούβλα», δηλαδή αμαθείς. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με όσους και όσες ερωτήθηκαν, προκύπτει ότι η ιστορία ασκεί μια τριπλή (τουλάχιστον) δράση.

Πρώτον, συμβάλλει στη διδασχή του εθνικού φρονήματος μέσω της παρουσίας των ιστορικών γεγονότων καθώς *«μαθαίνοντας τι έχουμε περάσει σαν έθνος, μας δημιουργείται ένα αίσθημα της ταυτότητας, της εθνικής μας συνείδησης»*. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες

υποστηρίζουν δηλαδή πως το μάθημα της ιστορίας συμβάλλει στη σφυρηλάτηση της εθνικής τους ταυτότητας. Αν «το μάθημα της ιστορίας» υπάρχει στο εκπαιδευτικό σύστημα, τότε «θα υπάρχει και η εθνική ταυτότητα», αφού αναγνωρίζουν πως «χωρίς την ιστορία δε θα μπορούσε να γνωρίζει κανείς τι εθνικότητα είναι. Αν είναι Έλληνας ή Τούρκος ή κάτι άλλο. Δε θα μπορούσε να γνωρίζει, τι τον συνδέει με τους υπόλοιπους συμπατριώτες του». Ο Mc Crone (2000: 141), άλλωστε τονίζει πως η ιστορία είναι το μέσο όπου η εθνική ταυτότητα παρουσιάζεται ως «αρχέγονη, αναγκαία, ενοποιημένη και συνεχής» και οι λαοί να συνδέονται γραμμικά με το παρελθόν τους.

Δεύτερον, ασκεί επιρροή στην αλληλεπίδραση των Ελλήνων με τους αλλοεθνείς. Όπως διαπιστώθηκε ορισμένοι φοιτητές και φοιτήτριες, τόνισαν πως μέσω του μαθήματος της ιστορίας υιοθετείται στο άτομο μια αρνητική στάση απέναντι στα άλλα έθνη, καθώς «καλλιεργεί λίγο και το μίσος». Μέσω του περιεχομένου του μαθήματος το άτομο γίνεται «διστακτικό» και «καχύποπτο», σε τέτοιο σημείο μάλιστα που να «αγγίζεις τα όρια του εθνικισμού». Οι συνεντευξιαζόμενοι τονίζουν ακόμα, πως μέσω της ιστορίας συντηρούνται τα παρελθοντικά τραύματα, επηρεάζοντας με αυτό τον τρόπο τη σχέση με τους «άλλους» λαούς. Για παράδειγμα, όπως ειπώθηκε, «μπορεί να διαβάσει κάποιος ότι είχε μια ήττα από τον τάδε λαό σε μια μάχη που είχε γίνει 600 χρόνια πριν και να του κρατάει ακόμα μίσος».

Τρίτον, έχει μελλοντική χρησιμότητα, καθώς μέσω της ιστορίας προβλέπουμε τα μελλοντικά γεγονότα και γνωρίζουμε το παρελθόν, όχι όμως με γνώμονα το παρόν αλλά το μέλλον. Σύμφωνα με τη γνώμη των συμμετεχόντων, αυτό που επιδιώκεται από τη διδασκαλία της είναι να μελετήσουμε το παρελθόν, «για γνώση του μέλλοντος». Τέλος, για ορισμένους φοιτητές και φοιτήτριες η ιστορία χαρακτηρίζεται από το κυκλικό και όχι γραμμικό μοντέλο, καθώς «η ιστορία είναι κύκλος», οπότε «ξέρουμε πώς θα αντιδράσουμε σε μια ανάλογη περίπτωση».

7.1.3. Πώς διεξάγονται τα σχετικά με την ιστορία μαθήματα στο πανεπιστήμιο;

Στην πλειονότητά τους, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες, υποστηρίζουν ότι τα σχετικά με την ιστορία μαθήματα στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας διεξάγονται με δύο διαφορετικούς τρόπους. Αφενός παρατηρούν ότι υπάρχουν διδάσκοντες που «το κάνουν καλά» το μάθημα, μάλιστα σε παρόμοια «επίπεδα ευρωπαϊκών πανεπιστημίων» και αφετέρου υπάρχουν εκείνοι που κάνουν το μάθημα «αδιάφορο». Τα συμπεράσματά μου από την παρατήρηση ταυτίζονται με εκείνα των συνεντεύξεων.

Οι συμμετέχοντες περιγράφουν με ενθουσιασμό τα μαθήματα από τα οποία είναι ικανοποιημένοι. Η χρήση εποπτικών μέσων είναι αναπόσπαστο κομμάτι της διδασκαλίας και κυρίως ο projector, καθώς κατά γενική ομολογία οι συμμετέχοντες συμφωνούν ότι «βοηθάει αρκετά» και μάλιστα «σου κινεί περισσότερο το ενδιαφέρον». Επιπλέον, η διδασκαλία γίνεται από την πλευρά του καθηγητή ή της καθηγήτριας με ζωντάνια και παραστατικότητα, ενθαρρύνοντας συνεχώς τους φοιτητές και τις φοιτήτριες να πάρουν το λόγο και να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία, ενώ ο ίδιος/ια δείχνει αρκετά προσιτός/η ως προς τους φοιτητές και τις φοιτήτριες. Παρατηρείται δηλαδή μια έντονη αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο μερών.

Αντίθετα, τα μαθήματα εκείνα για τα οποία οι συνεντευξιαζόμενοι δε νοιώθουν ικανοποίηση από τον τρόπο διδασκαλίας, τους προκαλούν αδιαφορία. Αναφέρουν χαρακτηριστικά πως, *«οι περισσότεροι διαβάζουν τις σημειώσεις τους και εσύ από κάτω γράφεις ένα τρίωρο, δεν κάνουν και καμία συζήτηση με τους φοιτητές τους και φεύγουνε»*, δεν υπάρχουν δηλαδή ούτε περιθώρια ούτε κίνητρα για διάλογο. Η διδασκαλία γίνεται σε μορφή υπαγόρευσης και δεν αξιοποιείται κάποιο εποπτικό μέσο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο καθηγητής ή η καθηγήτρια να μιλάει συνεχόμενα, χωρίς παύσεις και οι φοιτητές και οι φοιτήτριες να «συμμετέχουν» παθητικά.

7.1.4. Ποιος ασκεί επιρροή στους φοιτητές;

Πολλές μελέτες έχουν εστιάσει στα εγχειρίδια του μαθήματος της ιστορίας. Τελικά, όμως, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να αποτελεί τον παράγοντα που κάνει τη διαφορά. Ένα ενδιαφέρον εύρημα της παρούσας έρευνας είναι η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από το εγχειρίδιο της ιστορίας στο ρόλο του καθηγητή ή της καθηγήτριας. Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα σχετικά με τη διάκριση των τρόπων διδασκαλίας, αλλά και την άποψη που εκφράστηκε ως επί το πλείστον, ότι οι αποδέκτες τις διδακτικής διαδικασίας τείνουν να δέχονται μεγαλύτερη επιρροή από τον καθηγητή ή την καθηγήτρια, είναι σημαντικό για την εκπαιδευτική πολιτική να αποτραπεί οι «καλοί» καθηγητές και καθηγήτριες να είναι αποτέλεσμα τύχης, όπως ερμηνεύθηκε με βάση τους ισχυρισμούς ορισμένων εκ των συμμετεχόντων.

Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες στο σύνολό τους, συμφωνούν ότι *«ο καθηγητής επηρεάζει περισσότερο τον φοιτητή»*, όχι μόνο λόγω αμεσότητας στην επικοινωνία, μιας που *«τον έχεις μπροστά σου, σου μιλάει, παρουσιάζει την άποψή του με τα επιχειρήματά του»* αλλά και γιατί αναγνωρίζουν ότι η κατάκτηση του πτυχίου εξαρτάται από *«αυτό που θα μου πει ο ίδιος και όχι αυτό που λέει το βιβλίο, οπότε θα βασιστώ κατά κύριο λόγο σε αυτόν»*. Ενώ επιμένουν ότι *«θα πρέπει να ακολουθήσω την δική του συμβουλή γιατί το μάθημά του πρέπει να περάσω»*.

Σύμφωνα και με τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι την ευθύνη για την καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης στις βαθμίδες εκπαίδευσης, την κατέχει επίσης και ο καθηγητής ή η καθηγήτρια. Για το σχολείο οι συμμετέχοντες, δηλώνουν εν πολλοίς ότι *«το μόνο που κάνει το Υπουργείο Παιδείας είναι να σου δώσει ένα βιβλίο με το χ, ψ περιεχόμενο, ε τώρα το πώς θα το διδάξει ο καθηγητής εξαρτάται από τις πεποιθήσεις του»*. Την ίδια βαρύτητα που δίνουν στο ρόλο του καθηγητή ή της καθηγήτριας, δίνουν και στο πλαίσιο του πανεπιστημίου, αφού εκφράζουν την άποψη ότι *«στο πανεπιστήμιο, μερικές φορές οι καθηγητές εντρυφούν πιο πολύ σε κάποιο γεγονός και ίσως το παρουσιάζουν επηρεασμένοι από δικές τους εμπειρίες και απόψεις»*.

Καταλήγοντας, ένα ερώτημα που θα μπορούσε να ανακύψει από το σχολιασμό αυτών των αποτελεσμάτων, θα ήταν αν και κατά πόσο εν τέλει, η πολιτεία καταφέρνει να ενσταλάξει, όπως επιδιώκει, την εθνική συνείδηση στο πλαίσιο του σχολείου και ειδικότερα μέσα από το μάθημα της ιστορίας, δεδομένου ότι, όπως προκύπτει, ο ρόλος του καθηγητή ή της καθηγήτριας του μαθήματος της ιστορίας, υπερέχει του αντίστοιχου εγχειριδίου.

7.2. Θέματα για περαιτέρω μελέτη

Η κάθε έρευνα, ενδεχομένως, προκαλεί στον κάθε αναγνώστη διαφορετικά ερωτήματα που χρήζουν περαιτέρω επιστημονικής μελέτης. Το ίδιο μπορεί να ισχύει και στη συγκεκριμένη έρευνα, καθώς ίσως θα μπορούσαν να είχαν γεννηθεί διαφορετικοί προβληματισμοί από εκείνους που παρουσιάζονται. Ωστόσο, κάποια από τα ζητήματα που προκύπτουν από τις σελίδες αυτής της εργασίας, είναι τα παρακάτω:

Δεδομένου ότι ανάμεσα στους συμμετέχοντες παρουσιάζεται μια ποικιλία απόψεων αναφορικά με την εικόνα του έθνους, πώς συνδέεται η ποικιλία των απόψεων αυτών με το μάθημα της ιστορίας; Από την ανάλυση και ερμηνεία των ευρημάτων αναδύεται ότι τα υποκείμενα της έρευνας διατηρούν μια διπλή στάση για το ελληνικό έθνος. Αφενός υποδηλώνεται από τον λόγο τους η εμμονή στη ρομαντική θεώρηση αφετέρου αναδεικνύονται στοιχεία που έρχονται σε αντίθεση με αυτή και στοιχειοθετούν τη «δημώδη θεωρία του παλιού και του νέου έθνους». Υπάρχει αυτή η ποικιλία στη διδασκόμενη ιστορία στις βαθμίδες της εκπαίδευσης ή μήπως αποτελεί στοιχείο μιας κρίσης ταυτότητας, μιας κρίσης στην αντίληψη τους για την έννοια του έθνους, προερχόμενη από την πρόσφατη οικονομική-πνευματική κρίση η οποία δημιουργεί τα ερωτήματα: *«Ποιοι είμαστε; Που ανήκουμε;»* και οδηγεί σε έναν επαναπροσδιορισμό της ελληνικής ταυτότητας; (Γκαβέας, 2016).

Ένα άλλο ερώτημα που διεγείρει το προσωπικό μου ενδιαφέρον αλλά ενδεχομένως και εκείνο των επιστημόνων, είναι να εξετάσουμε γιατί οι φοιτητές και φοιτήτριες στην ερώτηση: *«Με ποια χώρα διαφέρει η Ελλάδα»*, αναφέρουν μόνο την Τουρκία και την Γερμανία, και κυρίως γιατί οι χαρακτηρισμοί που πλαισιώνουν την Τουρκία είναι όλοι τους αρνητικοί, ενώ όσοι αναφέρονται στην Γερμανία, θετικοί. Η αναζήτηση της απάντησης σε ένα τέτοιο ερώτημα, ξεπερνά τα πλαίσια αυτής της εργασίας, λόγω της πολυπλοκότητας του. Μια πρόχειρη εκτίμηση είναι ότι συντρέχουν ιστορικοί, κοινωνικοί και σύγχρονοι οικονομικοί λόγοι. Τι ισχύει όμως;

Στην παρούσα εργασία, το πώς διεξάγεται η διδασκαλία των σχετικών με την ιστορία μαθημάτων στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, δεν εξετάστηκε παρά ακροθιγώς. Περιορίστηκα κυρίως, στο να επιβεβαιώσω αν ευσταθούν ή όχι, τα όσα ισχυρίστηκαν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Ωστόσο, θεωρώ ότι θα άξιζε να εμβαθύνουμε περισσότερο στο χώρο του πανεπιστημίου. Μια εργασία η οποία θα εξέταζε κατ' αποκλειστικότητα τη διδασκαλία, τους στόχους, το πρόγραμμα σπουδών των τμημάτων και θα εστίαζε στο πώς προσεγγίζουν την ιστορία, τις πηγές που χρησιμοποιούν, αλλά και το πώς αξιοποιούνται και ερμηνεύονται στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, ίσως να είχε εξίσου ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Πιθανότατα, με αυτό τον τρόπο, ίσως θα μαθαίναμε περισσότερα για τους ανθρώπους που καλούνται μελλοντικά να διδάξουν το μάθημα της ιστορίας στα ελληνικά σχολεία.

Εν κατακλείδι, από την έρευνα προέκυψε ότι τα υποκείμενα, τόσο ως μαθητές και μαθήτριες στο παρελθόν όσο και ως φοιτητές και φοιτήτριες στο παρόν, δείχνουν την τάση να επηρεάζονται περισσότερο από τον καθηγητή ή την καθηγήτρια του μαθήματος, παρά από το εγχειρίδιο. Εικάζω ότι τα αποτελέσματα μιας μελέτης, επικεντρωμένης εξ ολοκλήρου στην

επιμόρφωση και στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν το μάθημα της ιστορίας, θα ήταν μείζονος χρησιμότητας αλλά και αναγκαιότητας, έτσι ώστε ο καλός καθηγητής ή καθηγήτρια να μην αποτελεί πλέον παράγοντα τύχης, όπως προέκυψε από τα ευρήματα της έρευνας.

Καθώς το μάθημα της ιστορίας αποτελεί μια πυριτιδαποθήκη συγκρούσεων και ενδεχομένως αντικείμενο εκμετάλλευσης από ορισμένα άτομα ή ομάδες, τότε αλήθεια πώς θα ήταν ένα σχολείο που οι μαθητές και οι μαθήτριες δε θα διδάσκονταν ιστορία (τουλάχιστον με τον τρόπο που διεξάγεται σήμερα) και πώς μια αντίστοιχη κοινωνία;

7.3. Ανακεφαλαίωση

Σκοπός της εν λόγω εργασίας ήταν να παρουσιάσει, να αναλύσει και να ερμηνεύσει το λόγο φοιτητών και φοιτητριών του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Η έρευνα εστίασε στο νόημα που προσδίδουν οι συμμετέχοντες στην έννοια του έθνους και το ρόλο που διαδραματίζει η ιστορία για το σχηματισμό του νοήματος αυτού σύμφωνα με τις μαρτυρίες τους. Με αφετηρία τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής, της μεταφοράς και τέλος των δημωδών θεωριών, επιχειρήθηκε η ερμηνεία των ισχυρισμών των συμμετεχόντων αναφορικά με το νόημα που προσδίδουν στην έννοια του έθνους, τις σχέσεις με τα άλλα έθνη, τη διεξαγωγή των σχετικών με την ιστορία μαθημάτων στο πανεπιστήμιο και τέλος τις λειτουργίες της ιστορίας ως διδασκόμενου μαθήματος.

Από τις σελίδες της εργασίας αναδύθηκε ότι η πολιτισμική γνώση των συμμετεχόντων εμπεριέχει κάποιες αντιφάσεις. Από τη μια, αποδίδουν στοιχεία του ελληνικού έθνους τα οποία ταυτίζονται με το ρομαντικό παράδειγμα, όπως είναι η μοναδικότητα του ελληνικού έθνους, η ομοιογένεια, ο αναλλοίωτος χαρακτήρας του, η αρνητική εικόνα των άλλων λαών δομημένη σύμφωνα με το παρελθοντικό τραύμα και από την άλλη, εκφράζονται για το ελληνικό έθνος με μια εντελώς διαφορετική θεώρηση. Στοιχεία της θεώρησης αυτής είναι ότι το έθνος παρουσιάζεται αρχικά ως μια οντότητα σε ταξίδι με πυξίδα την ιστορία και εν συνεχεία με μια ουσιαστική ρωγή, με μια ασυνέχεια διαχρονική και συγχρονική μέσα από την οποία διακρίνεται το «παλιό» και «νέο» ελληνικό έθνος. Η αντίφαση αυτή, εξηγείται μέσω της θεωρίας της κοινωνικής κατασκευής, σύμφωνα με την οποία η εθνική ταυτότητα είναι «ρευστή» και επομένως μπορεί να μεταβληθεί.

Επιπροσθέτως, αναφορικά με το μάθημα της ιστορίας, εμφανίζεται η άποψη ότι τα σχολεία στα οποία δε διδάσκεται η ιστορία είναι «άδεια» και τέλος ότι η επιρροή των καθηγητών σε σχολεία και πανεπιστήμια είναι πιο ισχυρή από εκείνη του εγχειριδίου.

Η έρευνα αναδεικνύει, μεταξύ άλλων, την ανάγκη να δοθεί περισσότερη έμφαση στην καλύτερη κατάρτιση των εκπαιδευτικών, αποκλειστικά για το μάθημα της ιστορίας, προκειμένου να βελτιώσουμε τη διδασκαλία του μαθήματος, ώστε στάσεις καθηγητών όπως αυτές που αναφέρουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες περιγράφοντας το μάθημα εκείνο από το οποίο δεν είναι ικανοποιημένοι, να αποτελούν μειονότητα και όχι τον κανόνα. Μια αποτελεσματική διδασκαλία του μαθήματος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί από «ενεργητική προσέγγιση της ιστορικής ύλης», να γίνεται χρήση υποστηρικτικού υλικού και να επικρατούν συνθήκες επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης μεταξύ των συμβαλλομένων (Κόκκινος, 2000).

Από αυτή τη σκοπιά, η παρούσα μελέτη, ίσως φανεί χρήσιμη στους αρμόδιους για τη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Για την παρουσίαση των βιβλιογραφικών αναφορών, ακολουθήθηκαν οι προδιαγραφές που θέτει η 6^η έκδοση (2010) του συστήματος αναφοράς APA (American Psychological Association). Ανακτήθηκε 22 Φεβρουαρίου, 2016, από http://eeyem.eap.gr/sites/default/files/ara_ver2.pdf

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αβδελά, Ε. (1998). *Ιστορία και σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.

Αγγελάκος, Κ., Κόκκινος, Γ. (2004). *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της ιστορίας με χρήση πηγών*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Αγγελάκος, Κ. (2007, Αύγουστος 5). Το μάθημα της Ιστορίας έχει απαξιωθεί. *Το Βήμα*, 10.

Αδάμου, Μ. (2002-2003). Ο ρόλος του γνωστικού αντικειμένου της ιστορίας στην πολιτική κοινωνικοποίηση των μαθητών κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο. *Θέματα ιστορίας της εκπαίδευσης*. Τεύχος 1. Εξαμηνιαία έκδοση της Ελληνικής Εταιρείας Ιστορικών της Εκπαίδευσης (ΕΛ.Ε.Ι.Ε.). Ατροπός.

Αθανασιάδης, Χ. (2009). Έθνος και Σχολική Ιστορία: Η πολεμική στο βιβλίο «Ιστορία Ρωμαϊκή και Μεσαιωνική 146 π.Χ. – 1453 μ.Χ» της Β' Γυμνασίου (1965). *Δοκιμές*, Τεύχος 14-15, 71-103.

Αθανασιάδης, Χ. (2014-2015). «Ανήκει το Βυζάντιο στην ελληνική ιστορία;» Η μη έγκριση της Ιστορίας του ελληνικού έθνους του Κ. Παπαρρηγόπουλου ως σχολικού εγχειρίδιου. Πανεπιστημιακές σημειώσεις του μαθήματος *Εκπαίδευση και ιδεολογία* (ecourse). Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

Αθανασιάδης, Χ (2015). *Τα αποσυρθέντα βιβλία. Έθνος και σχολική Ιστορία στην Ελλάδα, 1858-2008*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Αθανασίου, Λ. (2003). *Μέθοδοι και τεχνικές έρευνας στις επιστήμες της αγωγής. Ποσοτικές και ποιοτικές προσεγγίσεις*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Αθανασόπουλος, Β. (2008). *Οι ιστορίες του κόσμου. Τρόποι της γραφής και της ανάγνωσης του κόσμου*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Αλεξάκης, Ε. (2001) *Ταυτότητες και ετερότητα. Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*. Αθήνα: Εκδόσεις «Δωδώνη».

- Ανακοίνωση του Γραφείου Τύπου της Ν.Δ. σχετικά με τις αναφορές του Υπουργού Παιδείας για «καινούργιο Έθνος» στο μήνυμά του για την 25^η Μαρτίου. (2016, Μάρτιος 24). Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου, 2016, από <http://nd.gr/deltia-tipou/anakoinosi-toy-grafeiou-typou-tis-nd-shetika-me-tis-anafores-toy-ypourgoy-paideias-gia>
- Ανδρέου, Α. (2008). *Η διδακτική της ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Αχλή, Ν. (1983). *Οι γειτονικοί μας λαοί, Βούλγαροι και Τούρκοι στα σχολικά βιβλία ιστορίας Γυμνασίου και Λυκείου*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.
- Anderson, B. (1997). *Φαντασιακές κοινότητες: στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Βακαλόπουλος, Α. (1983/2011). *Ο χαρακτήρας των Ελλήνων. Ανιχνεύοντας την εθνική μας ταυτότητα και την ιστορική μόρφωση των νεοελλήνων (έρευνα, πορίσματα, διδάγματα)*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αντ. Σταμούλη.
- Banks, M. (2005). *Εθνοτισμός. Ανθρωπολογικές κατασκευές*. (μτφρ. Αποστόλου, Φ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Banks, O. (2006). *Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*. (μτφρ. Δαρβέρης, Τ.). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Barton, K., Levstik, L. (2007). *Διδάσκοντας ιστορία για το συλλογικό αγαθό*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βέικος, Θ. (1999). *Εθνικισμός και εθνική ταυτότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Bell, J. (2005). *Πώς να συντάξετε μια επιστημονική εργασία. Οδηγός ερευνητικής μεθοδολογίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Benincasa, L. (2006). Εισαγωγή, στο Hollins, E. (2006). *Ο πολιτισμός στη σχολική μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Benincasa, L. (2014). «Για τα μάτια του κόσμου». Μια δημόδης θεωρία για την επιτήρηση στις εξετάσεις. *Παιδαγωγική Θεωρία και Πράξη*, Τεύχος 7, 39-54.
- Benincasa, L. (2015). Σενάριο-κλειδί και αντι-σενάριο. «Προσπάθεια» και «ευκολία» στο λόγο φοιτητών και φοιτητριών για την αντιγραφή στις εξετάσεις. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, Τεύχος 4, 94-115 Ανακτήθηκε 28 Νοεμβρίου, 2015, από <http://ereunastinekpaideusi.gr/wpcontent/uploads/2015/10/%CE%A4%CE%95%CE%A5%CE%A7%CE%9F%CE%A3-4%CE%BF.pdf>

- Βλαχοδήμος, Κ.Π. (2016, Φεβρουάριος 18). Η ψωροκώστανα και η μπότα των κατακτητών. *Διπλωματικό Περισκόπιο*. Ανακτήθηκε, 4 Απριλίου, 2016, από http://www.diplomatikoperiskopio.com/2016/02/blog-post_18.html
- Bruner, J. (1997). *Πράξεις νοήματος*. (μτφρ. Ρόκου, Η., Καλομοίρης, Γ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γιώτης, Γ. (2012). *Η διδασκαλία της ιστορίας στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση (1914 και εξής)* (Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Γκαβέας, Δ. (2016, Μάρτιος 24). *Η εποχή της παράλυσης και ο επαναπροσδιορισμός της ελληνικής ταυτότητας: Γιατί η HuffPost Greece ανοίγει την συζήτηση*; Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου, 2016, από http://www.huffingtonpost.gr/2016/03/24/elliniki-taytotia-afieroma- n_9534316.html
- Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (1998). *Ανθρωπολογική θεωρία και εθνογραφία: σύγχρονες τάσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γκιζέλης, Γ. (1973). *Η κοινωνική λειτουργία του σχήματος της μεταφοράς*. Αθήνα: (χ. εκδ.).
- Γκρίτζιος, Β. (χ.χ.). *Ο μεταφορικός λόγος των δασκάλων ως εργαλείων διερεύνησης των παιδαγωγικών πεποιθήσεων και διδακτικών πρακτικών*. Ανακτήθηκε 22 Ιουνίου, 2015, από http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fpelop.pde.sch.gr%2FERGASIES%2520SYMBOYLON%2520PROTOBAUMIAS%2FMETAFORES%2520GKRITZIOS.doc&ei=BCmHVEi7MozbU7LokLAO&usg=AFQjCNFHFxYa0YWbE-mTo_PZjF5vzVk_NA&bvm=bv.96339352,d.d24
- Γκότοβος, Α. (1998). *Ρατσισμός: κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.
- Γκότοβος, Α. (2003). *Εκπαίδευση και ετερότητα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γουστέρης, Σ. (1998). *Η διδασκαλία της ιστορίας στο Δημοτικό σχολείο. Μια εμπειρική προσέγγιση από την πλευρά των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδερφών Κυριακίδη Α.Ε.
- Γρηγορόπουλος, Γ. (2011, Μάρτιος 12). *Πολιτική και ιδεολογία... Το «εφικτό» απέναντι στο «πρέπει»....* Ανακτήθηκε 18 Αυγούστου, 2015, από

<http://www.idkaramanlis.gr/arthro/politiki-kai-ideologia%E2%80%A6-%C2%ABefikto%C2%BB-apenanti-st%C2%ABprepei%C2%BB%E2%80%A6>

- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας* (μτφρ. Κυρανάκης, Σ., Μαυράκη, Μ., Μητσοπούλου, Χ., Μπιθάρ, Π., Φιλοπούλου, Μ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δεμερτζής, Ν. (1989). *Κουλτούρα, νεωτερικότητα, πολιτική κουλτούρα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Δημαράς, Α. (2003). «Εκπαίδευση 1830-1871. Η διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος». Στο Παναγιωτόπουλος, Π. (Επιμ.), *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000* (177-194), Τόμος 4. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ευαγγέλου, Ε. (2014). Η χρήση της τριγωνοποίησης στην έρευνα της ποιότητας ζωής των ψυχικά πασχόντων που ζουν στην κοινότητα. *e- Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας (e- Journal of Science & Technology)*, Τόμος 9, Τεύχος 2, 113-120. Ανακτήθηκε 26 Ιανουαρίου, 2015, από http://e-jst.teiath.gr/issue_35/Euaggelou_35.pdf
- Ευσταθίου-Καραγεωργάκη, Μ. (2007). *Σύγχρονες προσεγγίσεις στη διδασκαλία της Ιστορίας. Εφαρμογές στο γυμνάσιο και στο λύκειο*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Ferro, M. (2001). *Πώς αφηγούνται την ιστορία στα παιδιά σε ολόκληρο τον κόσμο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ferro, M. (2002). *Τα ταμπού της ιστορίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ζαρίφης, Π. (2009). *Το κράτος και η σύγκρουση των πολιτισμών*. Αθήνα: Μαΐστρος.
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2005). *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Geertz, C. (2003). *Η ερμηνεία των πολιτισμών*. (μτφρ. Παραδέλλης, Θ). Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Gellner, E. (1992). *Έθνη και εθνικισμός*. (μτφρ. Λαφαζάνη, Δ.). Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Heywood, A. (2006). *Εισαγωγή στην πολιτική*. (μτφρ. Καραμπελας, Κ.). Αθήνα: Πόλις.
- Hroch, M. (1996). *Εθνικό κίνημα και Βαλκάνια; Από το εθνικό κίνημα στην εθνική ολοκλήρωση: από την ανακάλυψη στην κατασκευή τους*. Αθήνα: Θεμέλιο.

- Husbands, C. (2004). *Τι σημαίνει διδασκαλία της ιστορίας; Γλώσσες, ιδέες και νόημα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Θαλασσής, Γ. (1995). Το σώμα και το έθνος. *Διαβάζω*, Τεύχος 322, 73-76.
- Θεμελίωση της ποιοτικής έρευνας στην ερμηνευτική φιλοσοφική παράδοση (χ.χ.). Ανακτήθηκε 21 Ιουλίου, 2015, από <http://kritiki.gr/wp-content/uploads/2014/01/Kefalaio-1.pdf>
- Θεοδωρίδης, Π. (2004). *Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας. Έθνος, νεωτερικότητα και εθνικιστικός λόγος*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντιγόνη.
- Iggers, G. (1999). *Η ιστοριογραφία στον εικοστό αιώνα. Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού*. (μτφρ. Ματαλάς, Π.). Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.
- Κάθειρξη 21 χρόνων στον Άντερς Μπέρινγκ Μπρέιβικ. (2012, Αύγουστος 24). *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε 16 Ιουλίου, 2015, από <http://www.kathimerini.gr/11492/article/epikairothta/kosmos/ka8eir3h-21-xronwn-ston-nters-mperingk-mpreivik>
- Καμπύλης, Τ. (2009, Φεβρουάριος 8). Οι κυπριακές περιπέτειες της Ιστορίας. *Η Καθημερινή*, 35.
- Καραμανωλάκης, Β. (2006). *Η συγκρότηση της ιστορικής επιστήμης και η διδασκαλία της ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837-1932)*. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε.
- Καρκαγιάννης, Α. (2007, Αύγουστος 5). Ποιος τελικά γράφει την εθνική μας Ιστορία; *Η Καθημερινή*, 2.
- Κάτσενου, Ε. (2007). *Ομαδική προσευχή σε ελληνικά σχολεία: μια ερμηνευτική προσέγγιση* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Κιτρόεφ, Α. (2003). Συνέχεια και αλλαγή στη σύγχρονη ελληνική ιστοριογραφία. Στο Βερέμης, Θ. (Επιμ.), *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα (271-321)*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Κιτρομηλίδης, Π. (2003). «Νοερές κοινότητες» και οι απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια. Στο Βερέμης, Θ. (Επιμ.), *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα (53-131)*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.

- Κιτρομηλίδης, Π. (2004). *Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, 1833-2002: Δ΄ Διεθνές Συνέδριο ιστορίας: πρακτικά*. Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών. Τόμος Α.
- Κιτρομηλίδης, Π. (2012, Μάρτιος 24). Η Ελληνική Επανάσταση και τα πάθη της Ιστορίας. Η απόβαση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο μέσα από μια αποκαλυπτική αφήγηση που φωτίζει την πολιτειακή υπόσταση και την πολιτική ηθική της ελληνικής εθνικής κοινότητας. *Το Βήμα*.
- Κόκκινος, Γ. (2000). *Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της ιστορίας: για μια νέα διδακτική μεθοδολογία στην υπηρεσία της κριτικής ιστορικής σκέψης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. (2003). *Επιστήμη, ιδεολογία, ταυτότητα: το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ., Νάκου, Ε. (2006). *Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση στις αρχές του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κουλούρη, Χ. (1995). *Μύθοι και σύμβολα μιας εθνικής επετείου*. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή. Ανακτήθηκε 30 Αυγούστου, 2015, από <http://users.sch.gr/symfo/sholio/istoria/kimena/1821.mithi+simvola.htm>
- Κουλούρη, Χ. (1998, Μάιος 3). Η συλλογική μνήμη των δρόμων. *Το Βήμα*.
- Κουλούρη, Χ. (2012). «Γιορτάζοντας το έθνος: εθνικές επέτειοι στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα». *Αθέατες όψεις της ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάννη Γιανουλόπουλο*. Αθήνα: Εκδόσεις Ασίνη, 181- 210.
- Κουτσός, Ν. (2004). *Διδακτική ιστορικών πηγών των σχολικών εγχειριδίων*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Κυριαζή, Ν. (2005). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Kedourie, E. (2003). *Ο εθνικισμός*. (μτφρ. Μαρκέτος, Σ.). Αθήνα: Κατάρτι.
- Λακασάς, Α. (2007, Απρίλιος 1). Ιδεολογικός πόλεμος με διδακτικό άλλοθι. *Η Καθημερινή*, 30.
- Λέκκας, Π. (2001). *Το παιχνίδι με τον χρόνο: εθνικισμός και νεοτερικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λέφοβιτς, Μ. (2010). *Μάθημα Ιστορίας. Μια φυλετική οδύσσεια*. (μτφρ. Τριάδα, Π.). Αθήνα: Εκδόσεις Ενάλιος.

- Λιάκος, Α. (2002, 10 Φεβρουαρίου). Πώς γράφεται η ιστορία στα Βαλκάνια; *Το Βήμα*.
- Λιάκος, Α. (2005). *Πώς στοχάστηκαν το έθνος αυτοί που ήθελαν να αλλάξουν τον κόσμο*; Αθήνα: Πόλις.
- Λιάκος, Α. (2007). *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία*; Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.
- Λυδάκη, Α. (2001). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Λυδάκη, Α. (2003). *Τσικιοι κι αλαφροϊσκιωτοι. Λαϊκός λόγος και πολιτισμικές σημασίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Lakoff, G., Johnson, M. (2005). *Ο μεταφορικός λόγος. Ο ρόλος της μεταφοράς στην καθημερινή μας ζωή*. (μτφρ. Καλομενίδου, Ο.). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Le Goff, J. (1998). *Ιστορία και μνήμη*. (μτφρ. Κουμπουρλής, Γ.). Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.
- Μαγκλίνης, Η. (2012, Αύγουστος 26). Η ιστορία δεν είναι δικαστήριο, είναι η αλήθεια. *Η Καθημερινή*.
- Μάντογλου, Α. (2005). *Μνήμες. Ατομικές - Συλλογικές – Ιστορικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαυρίδης, Η. (χ.χ). Για την «κατασκευή» της κοινωνικής πραγματικότητας: μεταφαινομενολογικές προοπτικές του κοινωνικού κονστρουξιονισμού. Αρχείο για το μάθημα 51007 «Επιστημονολογία των Κοινωνικών Επιστημών». Ανακτήθηκε 9 Ιουλίου, 2015, από <http://www.koinpolpanteion.gr/pdf/keimeno%20mauridis.pdf>
- Μαυροσκούφης, Δ. (2012). *Αναζητώντας τα ίχνη της ιστορίας. Ιστοριογραφία, διδακτική μεθοδολογία και ιστορικές πηγές*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.
- Μορέν. Ε. (2001). *Η μέθοδος: η γνώση της γνώσης*. (μτφρ. Τσαπακίδης, Θ.). Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Μουστάκα, Π. (2009). *Η κατασκευή της εθνικής ταυτότητας στα νέα σχολικά βιβλία της Ιστορίας του Γυμνασίου* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπέργκερ, Π., Λούκμαν, Τ. (2003). *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας* (μτφρ. Αθανασίου, Κ.). Αθήνα: Νήσος.
- Μπονίδης, Κ. Θ. (2004). Όψεις εθνοκεντρισμού στη σχολική ζωή της ελληνικής εκπαίδευσης: οι εθνικές επέτειοι της 28^{ης} Οκτωβρίου και 25^{ης} Μαρτίου. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, Τεύχος 134, 69-84.
- Mackridge, P. (2013). *Γλώσσα και εθνική ταυτότητα στην Ελλάδα, 1766-1976*. (μτφρ. Κονδύλης, Γ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Marwick, A. (1985). *Εισαγωγή στην ιστορία. Το ανοικτό πανεπιστήμιο*. Αθήνα: Κουτσούμπος, Π.
- Mc Crone, D. (2000). *Η Κοινωνιολογία του Εθνικισμού. Οι αυριανοί μας πρόγονοι*. (μτφρ. Βαφέας, Ν., Βάγιας, Γ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Moniot, H. (2002). *Η διδακτική της ιστορίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ντεμίρη, Χ. (2007). *Η υπόθεση του Αλβανού μαθητή Οδυσσέα Τσενάι όπως παρουσιάστηκε από τις εφημερίδες Απογευματινή, Ελευθεροτυπία, Ριζοσπάστης* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα.
- Ξωχέλλης, Π. (1987). *Η διδασκαλία της ιστορίας στο γυμνάσιο και το λύκειο: ερευνητική συμβολή στη διδακτική της ιστορίας*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Οζκιρμιλί, Ο., Σοφός, Σ. (2008). *Το βάσανο της ιστορίας. Ο εθνικισμός στην Ελλάδα και στην Τουρκία*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Παπαρούση, Μ. (2008). Εννοιολογική μεταφορά: μια απόπειρα διδακτικής αξιοποίησης. *Κείμενα*. Εργαστήριο λόγου και πολιτισμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Τεύχος 8, ISSN : 1790-1782. Ανακτήθηκε 17 Ιουνίου, 2015, από http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=117:p1t8&catid=52:tfxos8&Itemid=60
- Παπαταξιάρχης, Ε. (1996). *Περί της πολιτισμικής κατασκευής της ταυτότητας*, στο Τοπικά β'. Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου. Νήσος.

- Παρθένης, Χ. (2010). Η συμβολή του κονστρουκτιβισμού στη διαπολιτισμική διάσταση της εκπαίδευσης. *Επιστημονικό Βήμα*, Τόμος 12, 177-199.
- Περπιράκη, Μ. (2010). *Η κατασκευή της εθνικής ταυτότητας στα σχολικά εγχειρίδια. «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» του Γυμνασίου* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Πηγιάκη, Π. (2004). *Εθνογραφία. Η μελέτη της ανθρώπινης διάστασης στην κοινωνική και παιδαγωγική έρευνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Πλασκοβίτης, Σ. (2007). Η άλλη επανάσταση. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, Τεύχος 151, 86-98.
- Πλουμίδης, Γ. (2006). *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ιστορία και εξέλιξη (1964-2004)*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Ποιος είναι ο 32χρονος που συνελήφθη. (2011, Ιούλιος 27). *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε 16 Ιουλίου, 2015, από <http://www.kathimerini.gr/432897/article/epikairothta/kosmos/poios-einai-o-32xronospoy-synelhf8h>
- Πρωτόπαπας, Α. (2011). *Εισαγωγή στη θεωρία και μεθοδολογία της γνωσιακής επιστήμης*. Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Peyrot, J. (2002). *Η διδασκαλία της ιστορίας στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ράπτης, Ν. (1980). *Μορφο- μεθοδολογικά στοιχεία για τα μαθήματα του Παραμυθιού, της Ιστορίας και της Αγωγής του Πολίτη*. Αθήνα: (χωρίς έκδοση).
- Ρέππας, Χ. (2001, Μάιος-Αύγουστος). Ιστορία, έθνος και εκπαίδευση: για τη φυσιογνωμία της σχολικής ιστοριογραφίας. *Ρωγμές εν τάξει*, Τεύχος 10, 48-51. Ανακτήθηκε 13 Ιουνίου, 2015, από <https://www.scribd.com/doc/279570100/%CE%A1%CF%89%CE%B3%CE%BC%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CE%BD-%CE%A4%CE%AC%CE%BE%CE%B5%CE%B9-10>
- Renan, E. (1998). *Τι είναι έθνος; Προσευχή πάνω στην Ακρόπολη*. Αθήνα: Ροές.
- Σαββίδης, Λ. (2016, Μάρτιος 24). Μήνυμα Φίλη: Η 25^η Μαρτίου συμβολίζει τα γενέθλια της σύγχρονης Ελλάδας. Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου, 2016, από <http://news247.gr/eidiseis/politiki/mhnyma-filh-h-25h-martioy-symvolizei-ta-genethlia-ths-sugxronhs-elladas.3971786.html>

- Σβορώνος, Ν. (2004). *Το ελληνικό έθνος: Γένεση και διαμόρφωση του νέου ελληνισμού*. Αθήνα: Πόλις.
- Σε βαρύ πένθος η Νορβηγία. (2011, Ιούλιος 24). *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε 16 Ιουλίου, 2015, από <http://www.kathimerini.gr/432903/article/epikairothta/kosmos/se-vary-pen8os-h-norvhgia>
- Σκλαβούνος, Γ. (2008). *Περί συνέχειας και ασυνέχειας των Ελλήνων: αντίλογος στον Φαλμεράνερ και στη θεωρία των Βορείων Αρίων*. Αθήνα: Γόρδιος.
- Σοφού, Ε. (2003). Οι μεταφορές στην παιδαγωγική σκέψη: Μέσον ανάλυσης των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών. *Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων*, Τεύχος 8, 159-173.
- Σταυρόπουλος, Σ. (2007, Φεβρουάριος 11). Η λήθη αντί της α-λήθειας. *Καθημερινή*, 10.
- Στον κόσμο του ο Άντερς Μπέρινγκ Μπρέιβικ. (2011, Ιούλιος 26). *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε 16 Ιουλίου, 2015, από <http://www.kathimerini.gr/433018/article/epikairothta/kosmos/ston-kosmo-toy-anters-mperingk-mpreivik>
- Smith, A. (1991). *Εθνική ταυτότητα*. (μτφρ. Πέππα, Ε.). Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Τεστεμπασίδου, Ι. (2015). *Η έννοια των «μαθησιακών δυσκολιών» στο λόγο των δασκάλων σε δυο ελληνικά σχολεία: Πραγματικότητα ή κατασκευή; Μια ερμηνευτική προσέγγιση* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Τρουμπέτα, Σ. (2001). *Κατασκευάζοντας ταυτότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης. Το παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Τσακίρη, Θ. (2006). *Στοιχεία εθνικιστικού λόγου σε πολιτικές ομιλίες. Μελέτη μιας περίπτωσης* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Θεσσαλονίκη.
- Τσιχλή – Αρώνη, Κ. (1986). *Σχολές και μέθοδοι ιστορίας και ιστοριογραφίας. Παραδόσεις βασισμένες στο βιβλίο “Les ecoles historiques” των Guy Bourde και Herve Martin*. Αθήνα: Εκδόσεις Α. Αναστασίου.
- Τσούλιας, Ν. (2012, Δεκέμβριος 18). *Σχολικές γιορτές: πηγή εθνικής συνείδησης, πηγή πολιτισμού*. Ανακτήθηκε 30 Αυγούστου, 2015, από <https://anthologio.wordpress.com/2012/12/18/%CE%AD-%CE%AD-%CE%AE-%CE%AE-eps/>

Weber, M. (1991). *Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών*. (μτφρ. Κυπραίος). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Φασόλης, Δ. (2011α). *Κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα και τελετουργία στην εκπαίδευση. Ο ρόλος των τελετουργιών στη μάθηση*. Ανακτήθηκε 19 Αυγούστου, 2015 από <https://athens.indymedia.org/post/1245942/>

Φασόλης, Δ. (2011β). *Τελετουργίες στην εκπαίδευση: έπαρση σημαίας και εθνικός ύμνος*. Ανακτήθηκε 24 Αυγούστου, 2015 από http://anthroposkaioiskios.blogspot.gr/2011/05/blog-post_14.html

Φλούρης, Γ.Σ., Καλογιαννάκη, Π. (1996). Εθνοκεντρισμός και εκπαίδευση. Η περίπτωση των Βαλκάνιων λαών και Τούρκων στα ελληνικά σχολικά βιβλία. Αφορμή για προβληματισμό και συζήτηση. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, Τεύχος 23, 207-248.

Φόρο τιμής απέδωσε ο πρωθυπουργός της Νορβηγίας στα θύματα του Μπρέιβικ, 2 χρόνια μετά. (2013, Ιούλιος 22). *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε 16 Ιουλίου, 2015, από <http://www.kathimerini.gr/47660/article/epikairothta/kosmos/foro-timhs-apedwse-o-prw8ypoyrgos-ths-norvhgias-sta-8ymata-toy-mpreivik-2-xronia-meta>

Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (Επιμ.) (1997). *Τι είναι η πατρίδα μας: Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Φραγκουδάκη, Α. (2001, Νοέμβριος 17). Ιερά ηρωικά σύμβολα και μεγάλες πολιτικές αντιφάσεις. *Τα Νέα*.

Χατζηστεφάνου, Α. (2013, Σεπτέμβριος 16). *Νορβηγία: Οι «σοβαρότεροι» ακροδεξιοί στην κυβέρνηση*. Ανακτήθηκε 16 Ιουλίου, 2015, από <http://infowar.gr/2013/09/%CE%BD%CE%BF%CF%81%CE%B2%CE%B7%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CE%BF%CE%B2%CE%B1%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BF%CE%B9-%CE%BD%CE%B1%CE%B6%CE%AF-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA/>

Χομπς, Τ. (2006). *Λεβιάθαν ή ύλη. Μορφή και εξουσία μιας εκκλησιαστικής και λαϊκής κοινότητας*. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.

Ψυρούκης, Ν. (1992). *Το εθνικό ζήτημα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κοροντζή.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Andrews, T. (2012). What is Social Constructionism? *The Grounded Theory Review*, Vol. 11, Issue 1, 39-46.

- Athanasiades, H. (2014). Liberals, Conservatives and Romantic Nationalists in interwar education policy in Greece: The High Mountains episode. *History of Education: Journal of the History of Education Society*. doi: 10.1080/0046760X.2014.964339.
- Benincasa, L. (1997). *A Journey, a Struggle, a Ritual. Higher Education and the Entrance Examinations in a Greek Province Town*. Institute of International Education. Stockholm University, Stockholm.
- Benincasa, L. (2004). "History is the Mirror of Our Character": National Character in Greek Teachers' Speeches on National Day Commemorations. *Ethnologia Europea*. Vol. 34 (No 1), 43-59.
- Benincasa, L. (2006). *School and Memory. Teachers' Speeches on National Day Commemorations*. Ioannina: University of Ioannina.
- Benincasa, L. (2013). *Ethics and the Greek Cultural Dialogue: Undergraduate Students Talk about Cheating at the Examinations*. Proceeding of ICER12013 Conference 18th-20th November 2013, Seville, Spain. ISBN: 978-84-616-3847-5.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. (transl. Nice. R.). Cambridge University press.
- Brewer, W. (1999). Scientific Theories and Naive Theories as forms of Mental Representation: Psychologism Revived. *Science & Education*, Vol. 8, 489-505.
- Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Cambridge, MA: Harvard University press.
- Burr, V. (1995). *Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Cohen, A.P. (1985). *The Symbolic Construction of Community*. London – New York: Rutledge.
- De Cillia, R. Reisigl, M., Wodak, R. (1999). The Discursive Construction of National Identities. *Discourse & Society*. Vol. 10, 149 – 173.
- De Vries, W. (2006). *Folk Psychology, Theories, and the Sellarsian Roots*. Poznan Studies in the Philosophy of Science and Humanities. Rodopi, 53-84. Ανακτήθηκε 12 Ιουνίου, 2015, από http://pubpages.unh.edu/~wad/Archive/Poznan_92_Willem_de_Vries.pdf
- Elder, C., Cobb, R. (1983). *The Political Uses of Symbols*. New York: Longman Inc.

- Fischer, M., Kauder, B., Potrafke, N., Ursprung, H. (2015, October). *Does the Field of Study Influence Students' Political Attitudes?* CESIFO Working Paper No. 5545. Ανακτήθηκε 8 Απριλίου, 2016, από file:///C:/Users/user/Downloads/cesifo1_wp5545.pdf
- Flahive, E. (2007). National identity Crisis: the Politics of Constructing National Identity and Mandatory Detention of asylum – seekers in Australia and Japan. *J.Japan.L.*, No 23, 139-171.
- Gelman, S., Legare, C. (2011). Concepts and Folk Theories. *Annual review of Anthropology*, Vol. 40, 379-398. Ανακτήθηκε 7 Ιουνίου, 2015, από <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3579644/>
- Goffman, E. (1956). *The Presentation of Self in Every Day Life*. Social Sciences Research Centre. University of Edinburgh.
- Goodman, N., Baker, C. et al. (2005). *Intuitive Theories of Mind: a Rational Approach to False Belief*. Ανακτήθηκε 8 Ιουνίου, 2015, από http://www.academia.edu/10092344/Intuitive_Theories_of_Mind_A_Rational_Approach_to_False_Belief
- Gray, A. (n.d.). Constructivist Teaching and Learning. SSTA Research Centre Report. Ανακτήθηκε 11 Ιουλίου, 2015, από <http://www.saskschoolboards.ca/old/ResearchAndDevelopment/ResearchReports/Instruction/97-07.htm#What%20is%20Constructivism?>
- Guest, G., Bunce, A., Johnson, L. (2006). How Many Interviews Are Enough? : An Experiment with Data Saturation and Variability. *Field Methods*, Vol. 18, 59-82. doi: 10.1177/1525822X05279903.
- Hroch, M. (2007). *Comparative studies in modern European history: nation, nationalism, social change*. Aldershot: Ashgate.
- Hutchinson, J., Smith, A. (1994). *Nationalism*. New York: Oxford University Press.
- Inac, H., Unal, F. (2013). The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective. *International Journal of Humanities and Social Science*. Vol. 3 (No 11), 223-232.
- Jensen, D. (2006). Metaphors as a Bridge to Understanding Educational and Social Contexts. *International Journal of Qualitative Methods*. Vol. 5 (No 1), 1-17.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980/2003). *Metaphors We Live by*. London: The University of Chicago Press.

- Malle, B. (2005). *Folk Theory of Mind: Conceptual Foundations of Social Cognition*. Στο Hassin, R., Uleman, J., Bargh, J., *The new unconscious*. New York: Oxford University Press. Ανακτήθηκε 9 Ιουνίου, 2015, από https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=6HDiBwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA225&dq=malle,+b.+folk+theory+of+mind&ots=O0V1NSiQzx&sig=jNHOqgx1wxL9WTHdeJktyQP7H9w&redir_esc=y#v=onepage&q=malle%2C%20b.%20folk%20theory%20of%20mind&f=false
- Marshall, N. (1996). Sampling for Qualitative Research. *Family Practice*. Vol. 13 (No 6), 522-523.
- Mason, M. (2010). Sample Size and Saturation in PhD Studies using Qualitative Interviews. *FQS*, Vol. 11 (No 3), Art 8.
- Mengstie, S. (2011). Constructions of “Otherness” and the Role of Education: the case of Ethiopia. *Journal of Education Culture and Society*. No 2, 7-15.
- Morgan, G. (2006). *Images of Organization*. Sage Publication Inc.
- Nichols, S. (n.d.). *Folk Psychology*. Encyclopedia of Cognitive Science. London: Nature Publishing Group. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου, 2015, από <http://dingo.sbs.arizona.edu/~snichols/Papers/FolkPsychologyECS.pdf>
- Paechter, C. (2004). *Metaphors of Space in Educational Theory and Practice*. *Pedagogy, Culture and Society*. Goldsmiths College, University of London, United Kingdom. Vol. 12 (No 3), 449-466.
- Páez Martínez, R.M. (2013, julio-diciembre). Educación, Cultura y Simbolismo. *Enunciación*, Vol. 18 (No 2). Bogota, Colombia, 56-69.
- Patton, M. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Pickering, M., Chater, N. (1995). Why Cognitive Science is not Formalized Folk Psychology. *Minds and Machines*. Printed in the Netherlands, Kluwer Academic Publishers: Vol. 5, 309-337. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου, 2015, από http://www.researchgate.net/profile/Martin_Pickering/publication/226287298_Why_cognitive_science_is_not_formalized_folk_psychology/links/004635170188837e57000000.pdf

- Quantz, R. (1999). School Ritual as Performance: A Reconstruction of Durkheim's and Turner's Uses of Ritual. *Educational Theory*, Vol. 49, 493-513.
- Robertshaw, M. (2013). May the Greeks be Free? *Borders: Undergraduate Art Journal*, Vol. 6 (No 1), 10-17. Ανακτήθηκε 8 Απριλίου, 2016, από <https://journal.lib.uoguelph.ca/index.php/borders/article/view/2899/3167>
- Saldana, J. (2009). *The Coding Manual for Qualitative Researchers. An Introduction to Codes and Coding*. Los Angeles/ London/ New Delhi/ Singapore/ Washington DC: SAGE.
- Shipman, M. (1988). *The Limitations of Social Research*. New York: Longman Publishing.
- Soll, J. (1999). Intuitive Theories of Information: Beliefs about the Value of Redundancy. *Cognitive Psychology*. Vol. 38, 317-346.
- Spradley, J. (1979). *The Ethnographic Interview*. New York: Holt Rinehart & Winston.
- Tirzo Gomez, J. (2000, septiembre-diciembre). Educación Pública y Simbolismo en México: Reflexiones desde la Antropología Simbólica. *Revista en linea Antropologica*. Vol. 20 (No 20). Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου, 2015, από <http://www.dimensionantropologica.inah.gob.mx/?p=997>
- Turner, J. (n.d.). *Turns of Phrase and Routes to Learning: the Journey Metaphor in Educational Culture*. Intercultural Communications Studies VII: 2 1997-8. Goldsmiths College, University of London, London. Ανακτήθηκε 22 Ιουνίου, 2015, από <http://www2.uwm.edu.pl/anglistyka/uploads/files/drogosz/ics-vii-2-turner.pdf>
- Vazquez Recio, R. (2010). Las Metáforas: Objeto e Instrumento de Studio. Aportaciones a la Investigación Educativa. FQS: Forum: Qualitative Social Research. Vol. 11 (No 1), Art. 6.
- Vosniadou, S. (2002). *Models in Conceptual Development*. Στο Magnani, L., Nersessian, N. Model – Based Reasoning. Science, Technology, Values. (353-368). Ανακτήθηκε 10 Ιουνίου, 2015, από https://castl.duq.edu/Conferences/Library03/PDF/FOV10001497C/Vosniadou_S.pdf
- «The nation as family», (2006). *Thinking Points: Communicating Our American Values and Vision* (49-101). Ανακτήθηκε 8 Σεπτεμβρίου, 2015, από <http://faculty.virginia.edu/haidtlab/lakoff.thinking-points-ch-4-5-6.pdf>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οδηγός συνέντευξης

Κεντρικό ερευνητικό ερώτημα: Πώς επηρεάζει η μελέτη της ιστορίας, το νόημα που προσδίδουν τα άτομα στην έννοια του έθνους;

1. Τι πιστεύεις ότι είναι ένα έθνος; Πώς θα το περιέγραφες; Πώς αισθάνεσαι όταν ακούς γι' αυτό;
2. Έχεις συμμετάσχει στην παρέλαση σε κάποια εθνική επέτειο; Πώς ένοιωσες; Τι θα έλεγες σε εκείνους που υποστηρίζουν ότι πρέπει να σταματήσουν οι μαθητικές παρελάσεις; Το ίδιο και για τη τελετουργία των ποιημάτων στις εθνικές εορτές. Πιστεύεις ότι ένα από τα δύο είναι πιο σημαντικό και πώς το εξηγείς; Τι συμβολίζει για σένα η παρέλαση;
3. Μπορείς να αναφέρεις τρία τουλάχιστον επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος και ορισμένα με τα οποία θα αναφερόσουν σε οποιοδήποτε άλλο έθνος. Πώς εξηγείς τα επίθετα που χρησιμοποιήσες;
4. Αν οι Έλληνες μοιάζουν με κάποιο έθνος, ποιο θα έλεγες ότι είναι αυτό και γιατί; (η συγκεκριμένη ερώτηση είχε ως αφετηρία την ερώτηση που περιλαμβάνονταν στο Φραγκουδάκη και Δραγώνα, 1997: 510, «Σε ποιο βαθμό θεωρείται ότι μοιάζουμε με τους παρακάτω λαούς;»).
5. Ανά διαστήματα απασχολεί τη δημοσιότητα και την κοινή γνώμη η συζήτηση ανέγερσης μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Ποια είναι η γνώμη σου; Τι θα συμβόλιζε μια τέτοια κίνηση; Ποιες αλλαγές θα προκαλούσε;

Επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα

α) Το ρόλο που κατέχει η διδασκαλία της ιστορίας, τόσο στο σχολείο όσο και στο πανεπιστήμιο, ως προς τη διαμόρφωση αυτού του νοήματος. Πώς δηλαδή το αντικείμενο μελέτης επηρεάζει τα άτομα στο να σχηματίζουν αντιλήψεις;

1. Από τα μαθήματα που διδάχτηκες στο σχολείο, ποια θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικά και γιατί;
2. Μπορείς να σκεφτείς, μέσα από ποιες πηγές χτίζεται η εθνική συνείδηση ενός λαού; (αν ανάμεσα στις πηγές που μου ανέφερε είναι και η ιστορία, τότε ρωτούσα «Πού και πώς παρατηρεί την επίδραση της ιστορίας ως προς τη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης;»)
3. Παρατηρείς αν το περιεχόμενο της ιστορίας σε έχει επηρεάσει στη διαμόρφωση ορισμένων αντιλήψεων; Αν ναι, πώς; Μπορείς να μου αναφέρεις ορισμένα παραδείγματα;

β) Εντοπίζουν οι συνεντευξιαζόμενοι διαφορές ανάμεσα στην ιστορία που διδάσκεται στο σχολείο με αυτή του πανεπιστημίου; Μέθοδοι και τρόποι διδασκαλίας, περιεχόμενο, στόχοι.

1. Μπορείς να μου περιγράψεις πώς γινόταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο; Βρήκες στο πανεπιστήμιο αυτό που περίμενες από τη σκοπιά της διδασκαλίας της ιστορίας;
2. Υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξεις;

γ) Επιτυγχάνονται οι στόχοι που θέτει η κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα (Β/θμια, Γ/θμια.);

1. Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας (σχολείο/ πανεπιστήμιο); Πιστεύεις ότι επιτυγχάνονται οι στόχοι; Αναφέρονται οι ίδιοι στόχοι και στις δύο βαθμίδες; Στο πανεπιστήμιο δε θα έπρεπε να μάθει κανείς να γίνει επιστήμονας, ιστορικός. Τι σημαίνει ιστορικός;
2. Πιστεύεις ότι κατά το πέρασμα των χρόνων και αναλόγως με τις υπάρχουσες καταστάσεις, οι στόχοι αυτοί αναδιαμορφώνονται, αλλάζουν;
3. Πώς επηρεάζονται οι μαθητές από το βιβλίο και πώς από τον καθηγητή αντίστοιχα; Πώς επηρεάστηκες ο ίδιος/η ίδια;

δ) Σχέση έθνους και ιστορίας

1. Πώς θα σου φαινόταν ένα σχολείο όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα δε θα υπήρχε το μάθημα της ιστορίας;

2. Τι θα έλεγες αν αντί για εθνική ιστορία, τα παιδιά διδάσκονταν μία ιστορία με ευρύτερα σημεία αναφοράς; Ευρωπαϊκή ή παγκόσμια για παράδειγμα. (η συγκεκριμένη ερώτηση είχε ως αφετηρία την ερώτηση που περιλαμβάνονταν στο Φραγκουδάκη και Δραγώνα, 1997: 511, «*Συμφωνείτε με την πρόταση να δοθεί προτεραιότητα στη διδασκαλία της ευρωπαϊκής ιστορίας σε σχέση με την εθνική;*»).

Κείμενο 1: Κάποιες σκέψεις για το περίφημο «αντι-ρατσιστικό» νομοσχέδιο.(2013,Ιούνιος).

Ανακτήθηκε από <http://www.armahellas.com/?p=11852>)

Αν ο Άγγλος εμπειρικός φιλόσοφος ζούσε στο σύγχρονο ελληνικό κράτος των εκατομμυρίων λαθρομεταναστών, των αφύλακτων συνόρων, της εκρηκτικής εγκληματικότητας όλων αυτών κατά των Ελλήνων, της ισλαμοποίησης του Ελληνικού κράτους, πρωτίστως θα διεκήρυττε ότι οι Έλληνες σε τίποτε δεν είναι υποχρεωμένοι απέναντι σε αυτό το κράτος, θα πίστευε στην αναγκαιότητα να ιδρύσουν οι Έλληνες ένα νέο κράτος σαν και αυτό που αναδύθηκε στα γραπτά των Νεοελλήνων Διαφωτιστών[...]Οι Έλληνες δεν οφείλουν να συναινέσουν σε ένα νόμο ο οποίος προκύπτει ως αποτέλεσμα της ανικανότητας του ελληνικού κράτους να ελέγξει τα σύνορά του και να εξασφαλίσει, ως οφείλει, την ασφάλεια στους Έλληνες πολίτες. Ενώ οι κρατούντες δημιούργησαν το πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης τώρα προσπαθούν να κρυφθούν πίσω από εκτρωματικούς-ανθελληνικούς νόμους. Οι Έλληνες δεν πρέπει να χάσουν την συνέχεια στο μυαλό τους. Δεν είναι το ζητούμενο ο «αντιρατσιστικός νόμος». Το βασικό πρόβλημα είναι ότι οι Έλληνες αντιμετωπίζονται ως πολίτες β κατηγορίας στην ίδια τους την χώρα και γι' αυτό επιβάλλεται να διεκδικήσουν την πατρίδα τους πίσω! [...] Ο κόσμος έχει απομακρυνθεί από το ανώτερο Ελληνικό πνεύμα, τον κοινό Λόγο του Είναι και Γίνεσθαι μέσα στο Σύμπαν, γενόμενος δοχείο υποδοχής μαζανθρώπων, ελεγχόμενων υλικά, χωρίς καμία πνευματική ή πολιτιστική εξέλιξη και ωρίμανση.[...] Σε κάθε περίπτωση ο «αντιρατσιστικός νόμος» είναι ένα έκτρωμα διότι οι υποτιθέμενες επιθέσεις σε μελαμψούς ωχριούν μπροστά στα καθημερινά φρικτά εγκληματικά με θύματα λευκούς[...]Ενα ελληνικό κράτος που στοιχειωδώς θα τιμούσε την μοναδική ιστορική του κληρονομιά δεν θα επέτρεπε να κατακλύζεται από απειράριθμα στίφη αλλοφύλων λαθροεισβολέων, πολιτιστικά και πνευματικά εντελώς ασύμβατων με το έθνος που γέννησε το Σωκράτη. Ένα υγιές ελληνικό κράτος δεν θα είχε κανένα λόγο να ασχολείται με παρόμοιους εκτρωματικούς νόμους. Ένα υγιές ελληνικό κράτος θα φρόντιζε να αναπτύξει πολιτιστική επικοινωνία με ομόφυλους λαούς, με χώρες όπως αυτές που γέννησαν έναν Γκαίτε έναν Χάιντερλιν, έναν Βύρωνα, έναν Βάγκνερ και δεν θα απασχολούνταν με νομοφαγούς όπως η πρόσφατη οικτρή που μονοπωλεί την επικαιρότητα.

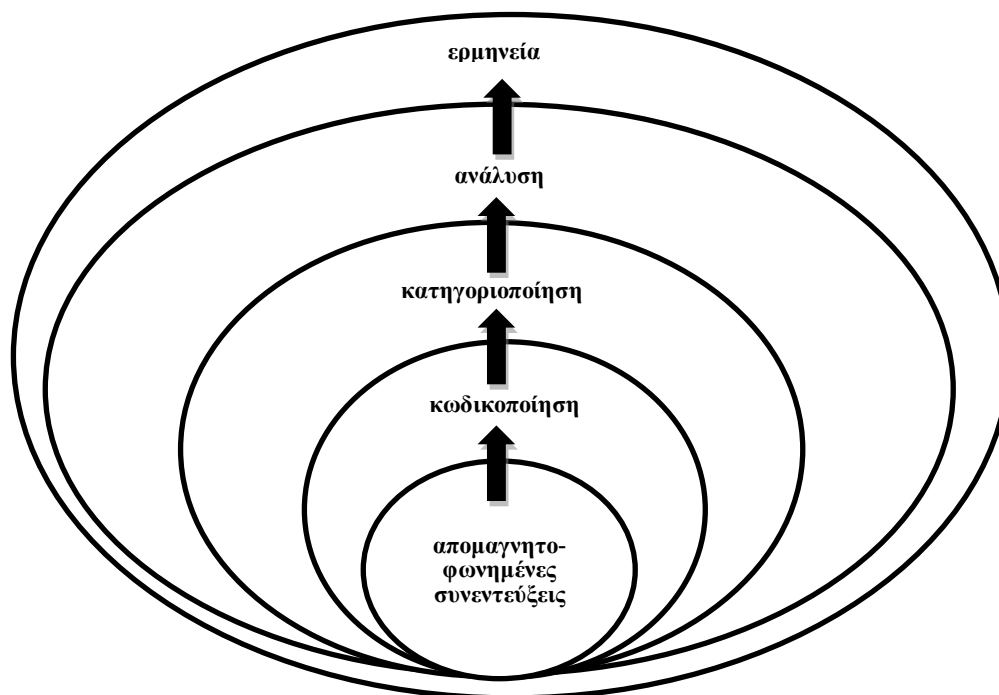
Κείμενο 2: Όργουελ Τζωρτζ (1978). *1984 Ο Μεγάλος Αδερφός*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάκτος.

Το κόμμα είπε ότι η Ωκεανία δεν ήταν ποτέ σύμμαχη με την Ευρασία. Αυτός, ο Γουίνστον Σμιθ, ήξερε ότι η Ωκεανία ήταν σύμμαχη με την Ευρασία μόλις τέσσερα χρόνια πριν. Αλλά που υπήρξε αυτή η γνώση; Μόνο στη συνείδησή του, που οπωσδήποτε σύντομα θα εκμηδενιζόταν. Και αν όλοι οι άλλοι παραδέχονταν το ψέμα που επέβαλε το κόμμα – αν όλα τα αρχεία έλεγαν το ίδιο παραμύθι- τότε το ψέμα περνούσε στην ιστορία και γινόταν αλήθεια. «Αυτός που ελέγχει το παρελθόν», έλεγε ένα σύνθημα του κόμματος, «ελέγχει το μέλλον, αυτός που ελέγχει το παρόν, ελέγχει το παρελθόν».[...] Αυτή η διαδικασία των συνεχών διορθώσεων δεν αφορούσε μόνο τις εφημερίδες αλλά και τα βιβλία, τα περιοδικά, τα φυλλάδια, τις αφίσες, τα έντυπα, τις ταινίες, τις ηχογραφήσεις, τα κινούμενα σχέδια, τις φωτογραφίες. Αφορούσε κάθε είδος λογοτεχνίας ή εγγράφου που θα μπορούσε να έχει πολιτική ή ιδεολογική σημασία. Από μέρα σε μέρα, από λεπτό σε λεπτό, το παρελθόν γινόταν παρόν. Έτσι κάθε προφητεία του κόμματος μπορούσε να αποδειχθεί σωστή με μάρτυρες τα ντοκουμέντα. Δεν επιτρέπονταν να καταχωρηθεί καμιά πληροφορία ή γνώμη αντίθετη προς τις ανάγκες τις στιγμής. Όλη η ιστορία ήταν από δεύτερο χέρι, σβησμένη και ξαναγραμμένη τόσες φορές όσες κρινόταν απαραίτητο. Από τη στιγμή που γινόταν η αλλαγή, σε καμιά περίπτωση δεν μπορούσε να

αποδείξεις ότι έγινε οποιαδήποτε παραποίηση. Ένα φύλλο των Τάμις μπορεί να είχε γραφτεί δεκάδες φορές, ή επειδή άλλαξε η πολιτική γραμμή ή ο Μεγάλος Αδελφός είχε κάνει λάθος προφητείες, αλλά εξακολουθούσε να υπάρχει στα αρχεία με την αρχική του ημερομηνία. Δεν υπήρχε κανένα αντίτυπο που να αντιφάσκει σε κάποιο σημείο. Τα βιβλία επίσης τα απέσυραν από την κυκλοφορία και τα ξανάγραφαν πολλές φορές. Τα εξέδιδαν πάλι αμέσως χωρίς να αναφέρουν ότι έγινε καμιά τροποποίηση.

Σχήματα

Σχήμα 1: Πορεία επεξεργασίας των δεδομένων

Ο πρώτος κύκλος αποτελεί το γραπτό κείμενο το οποίο προέκυψε μετά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και συμπεριλαμβάνει τις πληροφορίες, τα δεδομένα που συλλέχθηκαν.

Το αμέσως επόμενο επίπεδο έχει τον τίτλο κωδικοποίηση. Ο ερευνητής ή η ερευνήτρια λειτουργεί αφαιρετικά, δημιουργεί σχέσεις, παρατηρεί ομοιότητες και διαφορές. Ορίζει επίσης τους κωδικούς, δηλαδή όλες εκείνες τις μονάδες ανάλυσης (λέξεις, φράσεις, πρόσωπα, αξίες...) οι οποίες μεταφέρουν βασικές έννοιες και νοήματα.

Ο τρίτος κύκλος αποτελεί το στάδιο της κατηγοριοποίησης. Εδώ ο ερευνητής ή η ερευνήτρια έχει απομακρυνθεί αρκετά από το υλικό του, λειτουργεί περισσότερο αφαιρετικά και κατασκευάζει τις κατηγορίες με τις οποίες θα αναλύσει και θα ερμηνεύσει τις πληροφορίες του.

Ο τέταρτος και πέμπτος κύκλος, αποτελούν τις διαδικασίες της ανάλυσης και της ερμηνείας αντίστοιχα. Στα στάδια αυτά ο ερευνητής ή η ερευνήτρια προσπαθεί να αναλύσει τα δεδομένα της έρευνάς του και να προβεί στην ερμηνεία τους. Στο σημείο αυτό, όσο και να έχει απομακρυνθεί από το πρωταρχικό του υλικό και να το μελετά από ένα πιο ευρύ επίπεδο, μεταξύ των σταδίων υπάρχει συσχετισμός αφού όλα συνδέονται, υπάρχουν επικαλυπτόμενες σχέσεις. Το κάθε επόμενο στάδιο περιλαμβάνει και όλα τα προηγούμενα.

Σχήμα 2: Μέσος όρος ερωτήσεων

Για να υπολογίσω ανά πόσα λεπτά ο καθηγητής ή η καθηγήτρια υπέβαλε ερωτήσεις στους φοιτητές και στις φοιτήτριες και το αντίστροφο, υπολόγιζα το χρόνο από την πρώτη μέχρι την τελευταία ερώτηση και στη συνέχεια διαιρούσα με τον αριθμό των ερωτήσεων που μεσολάβησαν σε αυτό το χρονικό διάστημα. Το

αποτέλεσμα της διεργασίας αυτής είναι ο μέσος όρος του χρόνου κατά τον οποίο έγιναν οι ερωτήσεις. Για παράδειγμα:

Αν σε ένα μάθημα έγιναν 14 ερωτήσεις και η 1^η ερώτηση σημειώθηκε στο 28 min

2 ^η	47 min
:	:
:	:
:	:
14 ^η	161 min

Τότε, $161 - 28 = 133$ τα λεπτά που μεσολάβησαν μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας ερώτησης. Άρα, $133 / 14 = 9,5$ min.

Πίνακες

Πίνακας 1: Στοιχεία συμμετεχόντων

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ				
ΟΝΟΜΑ	ΕΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ	ΗΛΙΚΙΑ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ	ΘΕΣΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΙΚΟ
Αλέκα	1ο	19	Γρεβενά	3η
Άννα	4ο	21	Βέροια	4η
Βλάσης	1ο	19	Θεσσαλονίκη	1η
Γιάννα	4ο	22	Άρτα	1η
Γιώργος	2ο	19	Κόρινθο	1η
Γιώτα	4ο	21	Λαμία	1η
Ελευθερία	4ο	21	Πρέβεζα	3η
Ηλέκτρα	4ο	21	Γιάννενα	1η
Θωμάς	4ο	22	Αθήνα	1η
Κατερίνα	4ο	21	Άμφισσα	1η
Νίκη	4ο	21	Κοζάνη	1η
Ρένα	4ο	21	Θεσσαλονίκη	2η

Πίνακας 2: Χαρακτηρισμοί ελληνικού έθνους (αλφαβητική σειρά)

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΘΝΟΣ	"ΝΕΟ"	αδιάφορο, αδρανές, αλλοπρόσαλλο, αλληλέγγυο, ανάξιο, ανεπτυγμένο, ανθρώπινο, ανοργάνωτο, αντιπροσωπευτικό, ανώτερο, απελπισμένο, αποδιοργανωμένο, άσχετο, άχρηστο, γενναίο, διχασμένο, έντονο πολιτισμό, έξυπνο, ιστορικό, καλοπερασάκιας, μάχιμο, τεμπέλικό, τεράστιες δυνατότητες, υποτελής, χαοτικό, ψωροπερήφανο, ωραίο
	"ΠΑΛΙΟ"	αναλλοίωτο, άξιο, ελεύθερο, ένδοξο, έξυπνο, εφευρετικό, ικανό, λαμπρό, μοναδικό, περήφανο, προοδευτικό, συσπειρωμένο

Πίνακας 3: Έθνη με τα οποία το ελληνικό μοιάζει και διαφέρει (αλφαβητική σειρά)

ΕΘΝΗ ΠΟΥ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ	ΜΟΙΑΖΕΙ	Αλβανικό, Βουλγαρικό, Γερμανικό, Ιαπωνικό, Ιταλικό, Τουρκικό, Φινλανδικό
	ΔΙΑΦΕΡΕΙ	Γερμανικό Τουρκικό

Πίνακας 4: Σημεία στα οποία το ελληνικό έθνος μοιάζει με τα άλλα

	ΕΘΝΗ ΠΟΥ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΟΙΑΖΕΙ
ΕΘΝΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
ΑΛΒΑΝΙΚΟ	«στην οργάνωση», «λόγω ιστορικών και γεωγραφικών γεγονότων»
ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟ	«στην οργάνωση»
ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ	«παλιότερα και η Ελλάδα ήταν πιο συγκροτημένο κράτος», «ήταν πιο οργανωμένη», «είχε πιο τακτική», «είχε τάξη»
ΙΑΠΩΝΙΚΟ	«είναι αναλλοίωτοι, έξυπνοι», «μάχιμοι»
ΙΤΑΛΙΚΟ	«είμαστε γεωγραφικά κοντά και συνδεόμαστε και σαν άνθρωποι και σαν γεγονότα που έχουμε ζήσει», «πιο κοινωνικοί, πιο ζεστοί», «υπάρχει αλληλεγγύη μεταξύ τους», «έχουνε κάνει και αυτοί διάφορες επαναστάσεις», «πιστεύουν στο Χριστό», «η ελληνική γλώσσα μιλιέται μόνο στην Ελλάδα, η ιταλική μόνο στην Ιταλία», «στο τρόπο που αναθρέφουμε τα παιδιά μας, σε πολλά ήθη, έθιμα», «Ελλάδα, Ρώμη, Βυζαντινή αυτοκρατορία και όλα αυτά που ήτανε ένα», «έχουν αφήσει και πολλά πίσω τους, τόσο η Ρώμη, τόσο και η Αθήνα», «una razza una faccia»
ΡΟΥΜΑΝΙΚΟ	«έχουμε περάσει ίδια βάσανα κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας»
ΤΟΥΡΚΙΚΟ	«η ιστορία μας συνδέεται με την δική τους», «εμφανισιακά έχουμε κοινά στοιχεία αλλά και στον χαρακτήρα», «υψηλό εθνικό φρόνιμα χαρακτηρίζει και τους δυο λαούς», «φαίνεται στη καθημερινότητά μας, στη γλώσσα μας, στο τρόπο σκέψης, σε οτιδήποτε κάνουμε»
ΦΙΝΛΑΝΔΙΚΟ	«το κρατάνε και αυτοί από παλιά», «είναι απόγονοι των προγόνων τους», «η κουλτούρα είναι παρόμοια», «έχουν και αυτοί ένδοξο παρελθόν», «έχουνε και αυτοί ιστορία», «βαριά μυθολογία»

Πίνακας 5: Χαρακτηριστικά τα οποία αποδίδονται στο γερμανικό και τουρκικό έθνος

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΕΘΝΟΣ	
ΤΟΥΡΚΙΚΟ	ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ
άλλης αντίληψης	ανεξάρτητο
ανδροκρατούμενο	αυστηρό
εθνικιστικό	αυταρχικό
καθοδηγούμενο	εργατικό
κατώτερη νοοτροπία	καλά δομημένο
οπισθοδρομικό	μουντρούχοι
όχι τόσο διπλωματικό	οργανωμένο
όχι ειρηνικό	οργανωτικό
όχι πολύ φιλήσυχο	πειθαρχημένο
παραπληροφορημένο	σκληρό
συντηρητικό	σταθερό
φανατισμένο	συγκροτημένο
	συσπειρωμένο

Πίνακας 6: Σημεία στα οποία το ελληνικό έθνος διαφέρει από τα άλλα έθνη

ΕΘΝΗ ΠΟΥ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΑΦΕΡΕΙ	
ΕΘΝΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
Γερμανικό	«οργανωμένο» καθώς «υπάρχει μια τάξη στο κοινωνικό σύνολο», «θα ακολουθήσουν κάποιους βασικούς νόμους», «έχουν μια τάξη», «έχουν ένα πρόγραμμα», «καλά δομημένο» γιατί «υπάρχει οργάνωση και στην οικονομία και στην διοίκηση και στα κοινωνικά κριτήρια και στα φαινόμενα που αντιμετωπίζουν», «ανεξάρτητους», «σταθερούς», «πειθαρχημένοι», «μουντρούχοι» γιατί «δεν είναι τόσο κοινωνικοί όσο εμείς», «εργατικοί», «σκληροί» «πάνω στη δουλειά τους, πάνω στη ζωή τους, σε οτιδήποτε και αν κάνουν», «αυστηρό», «με την έννοια του καθώς πρέπει όμως, του σωστού», «συγκροτημένο», «συσπειρωμένο», «αυταρχικό» γιατί είναι έτσι «οι ιδέες που ακολουθούν και οι αρχές»
Τουρκικό	«συντηρητικό» γιατί «δεν αφήνει καταρχήν τους ανθρώπους να έχουνε ελευθερία», «όχι πολύ φιλήσυχο και ειρηνικό», «πολλές διενέξεις [...] με όλα τα κράτη [...] περικλείουν», «δεν είναι τόσο διπλωματικό ως έθνος, για να μπορέσει να αναπτύξει τόσο πολύ και τις άλλες πτυχές που έχει», «άλλη αντίληψη» σε σύγκριση με μας και μια «νοοτροπία κατώτερη», «εθνικιστικό» «καθοδηγούμενο από την θρησκεία τους», «ανδροκρατούμενο, γιατί ακόμα και το κοράνι την γυναίκα την έχει πολύ χαμηλά», «λίγο φανατισμένους», «λίγο παραπληροφορημένους», «λίγο οπισθοδρομικούς»

Πίνακας 7: Φύλλο παρατήρησης: «Μάθημα Α»

ΦΥΛΛΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ: «ΜΑΘΗΜΑ Α»			
	Ημέρα 1η	Ημέρα 2η	Ημέρα 3η
Εποπτικά μέσα	projector	projector	projector
Βοηθητικό υλικό του διδάσκοντα/της διδάσκουσας	power point	1. power point, 2. βιβλίο	power point
Διδασκαλία	αλληλεπίδραση, ενθάρρυνση, αποσπάσματα από pp, συνδυασμός επιστημονικών κλάδων, παραδείγματα	αλληλεπίδραση, χρήση παραδειγμάτων, διαβάζουν και σχολιάζουν αποσπάσματα, ενθάρρυνση για ερωτήσεις	ίδιες παρατηρήσεις όπως και στο πρώτο και δεύτερο μάθημα
Ποιος έχει το λόγο;	ο/η καθηγητής/τρια για να παραδώσει την ενότητα, παροτρύνει τους φοιτητές/τριες να διακόπτουν ελεύθερα	ομοίως με πρώτο μάθημα, ο λόγος του είναι αργός και κατανοητός, μιλά με σαφήνεια	ίδια με 1ο, 2ο μάθημα, φαίνεται σκοπός η κατανόηση, όχι πλήθος πληροφοριών
Ποιος υποβάλλει ερωτήσεις;	Καθηγητής/τρια: 14 ερωτήσεις, Μ.Ο. 9,5 min	Καθηγητής/τρια: 12 ερωτήσεις, Μ.Ο. 12 min	Καθηγητής/τρια: 15 ερωτήσεις, Μ.Ο. 9,5 min
	Φοιτητές/τριες: 5 ερωτήσεις, Μ.Ο. 9,4 min	Φοιτητές/τριες: 5 ερωτήσεις, Μ.Ο. 17 min	Φοιτητές/τριες: 6 ερωτήσεις, Μ.Ο. 15,3 min
Στάση καθηγητή/τριας	ζωντανός, παραστατικός, κινεί χέρια, κινείται μέσα στην αίθουσα, αλλάζει τόνο φωνής, συζητά στο διάλειμμα, μιλά στον πληθυντικό	διατηρεί ίδια στάση με πρώτο μάθημα	ίδια στάση με αρχικά μαθήματα
Στάση φοιτητή/τριας	κάνουν 4 παρατηρήσεις(Μ.Ο. 11,8 min), δεν κρατούν σημειώσει, Μεμονωμένοι: fb, κινητό, δίπλωμα, ύπνος	δείχνουν ενδιαφέρον, συμμετέχουν ενεργά όπως και πρώτο μάθημα, έγιναν δύο τοποθετήσεις, σημειώσεις θα τους δοθούν. Μεμονωμένοι: 2 στο Facebook	καμιά τοποθέτηση από πλευρά φοιτητών/τριών στα άλλα ίδια στάση

Σχόλιο ημέρα 1: Οι παρατηρήσεις που έγιναν από το πληθυσμό των φοιτητών καθώς επίσης και οι ερωτήσεις που έκανε ο καθηγητής, απαντήθηκαν από αγόρια. Καθ' όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας, κανένα κορίτσι δεν πήρε το λόγο.

Σχόλιο ημέρα 2: Και σε αυτό το μάθημα ελάχιστα κορίτσια πήραν το λόγο, παρά το γεγονός ότι υπερτερούν αριθμητικά.

Σχόλιο ημέρα 3: Η μία ερώτηση έγινε από κοπέλα.

Πίνακας 8: Φύλλο παρατήρησης: «Μάθημα Β»

ΦΥΛΛΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ: «ΜΑΘΗΜΑ Β»			
	Ημέρα 1η	Ημέρα 2η	Ημέρα 3η
Εποπτικά μέσα	κανένα	κανένα	κανένα
Βοηθητικό υλικό του διδάσκοντα/της διδάσκουσας	έντυπες σημειώσεις	έντυπες σημειώσεις	έντυπες σημειώσεις
Διδασκαλία	τυπική, χωρίς παραδείγματα, υπαγόρευση	μονότονη, υπαγόρευση	ίδια όπως προηγούμενες μέρες
Ποιος έχει το λόγο;	κυριαρχεί λόγος καθηγητή/τριας, δεν υπάρχει διάλογος ή κίνητρα για διάλογο, μιλάει συνεχόμενα χωρίς παύσεις	στην ουσία υπαγορεύει στους φοιτητές/τριες τι πρέπει να γράψουν	ισχύουν τα ίδια με πρώτη και δεύτερη μέρα
Ποιος υποβάλλει ερωτήσεις;	Καθηγητής/τρια: καμία ερώτηση προς τους φοιτητές	Καθηγητής/τρια: 1 ερώτηση, 42 min μετά την έναρξη	Καθηγητής/ τρια: 2 ερωτήσεις, 17 min και 53 min μετά την έναρξη
	Φοιτητές/τριες: 1 ερώτηση	Φοιτητές/τριες: καμία ερώτηση	Φοιτητές/ τριες: 1 ερώτηση 26 min μετά την έναρξη
Στάση καθηγητή/τριας	μονότονη, δεν κινείται στο χώρο, δεν συνδέει το μάθημα με τα σύγχρονα γεγονότα, δεν χρησιμοποιεί παραδείγματα, ελάχιστα επεξηγεί	ισχύουν ίδια με πρώτη μέρα, ακόμη και ο τόνος της φωνής καθ' όλη τη διάρκεια είναι μονότονος, καμιά αλλαγή	δεν αφήνει την έδρα λεπτό, τόνος φωνής μονότονος, τυπική
Στάση φοιτητή/τριας	κρατούν σημειώσεις ό,τι λέγεται από τον καθηγητή/τρια, συμμετέχουν παθητικά, δείχνουν να αδιαφορούν αφού δεν κάνουν παρατηρήσεις, ερωτήσεις	συνεχώς σημειώσεις, 4 φορές ζητούν να επαναλάβει ο καθηγητής/τρια,. Μεμονωμένοι: 1 μιλά με διπλανό, 3 κινητό	το ίδιο όπως προηγούμενες μέρες

Σχόλιο ημέρα 1: α) Οι φοιτητές/τριες γράφουν συνεχώς. Κάποιοι θα θεωρούσε ότι οι φοιτητές προσέχουν αλλά οι σημειώσεις δεν θα τους δοθούν ηλεκτρονικά.

β) Δεν υπάρχουν φοιτητές/τριες που να ασχολούνται με κάτι άλλο πέρα από το μάθημα, ίσως επειδή δεν θα τους δοθούν οι σημειώσεις.

γ) Μετά το διάλειμμα έφυγαν ορισμένοι.

Σχόλιο ημέρα 2: Σε σύγκριση με τη πρώτη μέρα, λιγότερος αριθμός φοιτητών/τριών φεύγει στο διάλειμμα.

Σχόλιο ημέρα 3: Ένας αριθμός φοιτητών εγκαταλείπει το μάθημα στο διάλειμμα.

Απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων

Στο σημείο αυτό, παραθέτονται οι απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων, τηρώντας αλφαβητικά σειρά για την παρουσίασή τους.

1. ΑΛΕΚΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι πιστεύεις ότι είναι ένα έθνος;

ΑΛΕΚΑ: Οκ, [Σ.τ.Σ.⁶⁶: κάνει μικρή παύση] το έθνος είναι η κοινωνική ομάδα που κατοικεί σε ένα κράτος, σε ένα χώρο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα το περιέγραφε;

ΑΛΕΚΑ: Ως τα άτομα που έχουν ίδια κουλτούρα και ίδια ιδεολογία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς για το έθνος, πώς αισθάνεσαι;

ΑΛΕΚΑ: Πώς αισθάνομαι; Για το δικό μας έθνος ή γενικά για τη λέξη έθνος;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Για το δικό μας.

ΑΛΕΚΑ: Α, για το δικό μας έθνος. Εντάξει, αισθάνομαι μια περηφάνια [Σ.τ.Σ.: τεντώνει το κορμί της] για την ιστορία μας, βέβαια όχι για τη σύγχρονη ιστορία μας. Ε, καταφέραμε πολλά και όχι η δικιά μας γενιά, ούτε και η προηγούμενη. Οι πιο παλιοί από μας, που πάλεψαν για αυτά που πιστεύανε, σε αντίθεση με μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις λάβει ποτέ μέρος, στην παρέλαση του σχολείου, σε κάποια από τις εθνικές εορτές;

ΑΛΕΚΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένοιωσες;

ΑΛΕΚΑ: Ε... ένοιωθα μια περηφάνια. Πέρα από αυτό, τίποτα το ιδιαίτερο [Σ.τ.Σ.: γελάει].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Περηφάνια για ποιο πράγμα;

ΑΛΕΚΑ: Ε... για την ιστορία μας. Για την πορεία μας όλα αυτά τα χρόνια.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι συμβόλιζε για σένα η παρέλαση;

ΑΛΕΚΑ: [Σ.τ.Σ.: απαντά αστραπιαία, σαν να ήξερε ήδη την ερώτηση] Ελευθερία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι θα έλεγες σε εκείνους που υποστηρίζουν, ότι πρέπει να σταματήσουν οι μαθητικές παρελάσεις στις εθνικές εορτές;

ΑΛΕΚΑ: Για να είμαι ειλικρινής συμφωνώ μαζί τους. Γιατί δεν μπορείς να κάνεις παρέλαση για την ελευθερία της χώρας, όταν στην ουσία δεν υπάρχει αυτή η ελευθερία [Σ.τ.Σ.: δείχνει μια μικρή απογοήτευση] και όταν δεν σου επιτρέπει να ζήσεις όπως θέλανε οι προγονοί μας να ζήσουμε. Δεν νομίζω όταν κάνανε τους αγώνες για να είμαστε ελεύθεροι, θέλανε τη σημερινή κατάσταση, που στην ουσία δεν είμαστε ελεύθεροι. Είμαστε σκλάβοι σε ένα άλλο σύστημα [Σ.τ.Σ.: στρέφει την παλάμη του αριστερού χεριού προς το τραπέζι και το χτυπά ελαφρά]. Οπότε πιστεύω και εγώ πρέπει να καταργηθούν... Δεν έχουν νόημα πλέον γιατί δεν είμαστε ελεύθεροι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο σχολείο είχες επίσης πει και κάποιο ποίημα στις εθνικές εορτές;

ΑΛΕΚΑ: Ναι, σε μικρή ηλικία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ένοιωσες το ίδιο με την παρέλαση;

ΑΛΕΚΑ: Όχι. Δεν θυμάμαι. Ήμουν πολύ πιτσιρικά [Σ.τ.Σ.: γελάει].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μεταξύ των δύο, παρελάσεων και ποιημάτων, ποιο θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικό και γιατί;

ΑΛΕΚΑ: Πιο σημαντικό θεωρώ τα ποιήματα από τις παρελάσεις, περισσότερο για το τι έχουν να προσφέρουν στους μαθητές. Δηλαδή, περισσότερο θα προσφέρει ένα ποίημα στο μαθητή, που θα κάτσει να το μάθει, θα χρησιμοποιήσει την μνήμη του, θα τον βοηθήσει στο να έχει θάρρος και τέτοια.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου αναφέρεις τουλάχιστον τρία επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος;

ΑΛΕΚΑ: Τρία επίθετα για το σημερινό ελληνικό έθνος ή το παλιό;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωραία, πες μου και για τα δύο.

ΑΛΕΚΑ: Λοιπόν... για το σημερινό αδρανές, ψωροπερήφανο και απελπισμένο. Λυπάμαι αλλά είναι πραγματικότητα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και για το παλιό;

ΑΛΕΚΑ: Έξυπνο, ικανό, ένδοξο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς τώρα να μου πεις τρία επίθετα, όπου θα χαρακτήριζαν οποιοδήποτε άλλο έθνος;

⁶⁶Το ακρωνύμιο Σ.τ.Σ. υποδηλώνει τη φράση 'Σε αυτό το Σημείο'. Ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται εδώ, προέρχεται από την Κάτσεων (2007), η οποία υιοθετεί το ακρωνύμιο για να καταγράψει τα ποικίλα είδη δεδομένων κατά την απομαγνητοφώνηση, όπως για παράδειγμα τον τόνο ή τον κυματισμό της φωνής, τις παύσεις, την έμφαση, την διάθεση των φοιτητών και φοιτητριών στο λόγο τους.

ΑΛΕΚΑ: Θα πρέπει να σου πω ποιο έθνος είναι αυτό;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΑΛΕΚΑ: Εμ οκ, ας πούμε για τους [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση]. Για ποιούς να πούμε τώρα; [Σ.τ.Σ.: αναρωτιέται, σκέφτεται]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όποιο θέλεις εσύ.

ΑΛΕΚΑ: ... Ας πούμε για τους Τούρκους. Για παράδειγμα, θα τους έλεγα λίγο φανατισμένους, λίγο παραπληροφόρημένους, να το πω ναι, και λίγο οπισθοδρομικούς. Όλα από λίγο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν οι Έλληνες μοιάζουν με κάποιο έθνος, ποιο θα έλεγες ότι είναι αυτό;

ΑΛΕΚΑ: Με τους Ιταλούς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Που το στηρίζεις;

ΑΛΕΚΑ: Ε... έχει τύχει να συνυπάρξω με Ιταλούς και βλέπω ότι είμαστε πολύ ίδιοι σε πάρα πολλά στοιχεία. Στο τρόπο που αναθρέφουμε τα παιδιά μας, σε πολλά ήθη, έθιμα, έχουμε και παρόμοια θρησκεία, δηλαδή οι θρησκείες μας είναι σχεδόν ίδιες. Ναι, μοιάζουμε πάρα πολύ με τους Ιταλούς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα απασχολεί τη δημοσιότητα και την κοινή γνώμη η συζήτηση ανέγερσης μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Σίγουρα θα έχεις ακούσει ή διαβάσει γι' αυτό. Θα υποστήριζες μια τέτοια κίνηση;

ΑΛΕΚΑ: Κοίτα... θεωρητικά ζούμε σε μια δημοκρατική χώρα όπου όλοι έχουν την ελευθερία να λατρεύουν όποιον Θεό θέλουν, οπότε θα πρέπει να έχουν και αυτοί το δικαίωμα για κάτι τέτοιο.[Σ.τ.Σ.: σύντομη σιωπή] ... Βέβαια από την άλλη, αυτοί στη δική τους τη χώρα δεν έδειξαν τις ίδιες ελευθερίες στους χριστιανούς, δηλαδή δεν μας άφησαν να λατρεύουμε τον δικό μας Θεό και ίσα ίσα ότι εκκλησία έβρισκαν την κατέστρεφαν με όποιο τρόπο μπορούσαν [Σ.τ.Σ.: έντονο ύφος στην ομιλία της]. Οπότε από άποψη ιστορίας, όχι δεν θα έπρεπε να τους αφήσουμε καθόλου αλλά αν θέλουμε να πούμε ότι είμαστε ένα δημοκρατικό έθνος, τότε θα έπρεπε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν η ανέγερση γινόταν πραγματικότητα, τι θα σήμαινε;

ΑΛΕΚΑ: Κοίτα... κανονικά θα έπρεπε να σημαίνει μόνο ότι υπάρχουν άτομα σε αυτή την πόλη, που λατρεύουν αυτό τον Θεό. Αλλά ξέρω ότι δεν θα συμβεί αυτό και ότι όλοι θα στηριχθούν ότι νίκησαν οι Τούρκοι και ότι εμείς στη χώρα τους δεν έχουμε δικιά μας εκκλησία. Όλοι έτσι θα το δουν, είμαι σίγουρη. Και καλά, μας νίκησαν οι Τούρκοι με κάποιο τρόπο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα προκαλούσε αλλαγές;

ΑΛΕΚΑ: ... Θα προκαλούσε αναταραχές. Ε, οι σχέσεις μας με την Τουρκία είναι κάπως τσιτωμένες. Αν και οι λαοί μεταξύ τους, όταν συναντιούνται, δεν έχουν τέτοια θέματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι εννοείς;

ΑΛΕΚΑ: Έχω δει δηλαδή για παράδειγμα, Τούρκους που έρχονται στην Ελλάδα για διακοπές να είναι μια χαρά άτομα, απλά το όλο παιχνίδι είναι πολιτικό πιστεύω. Δεν έχει να κάνει τόσο με το λαό όσο με τη πολιτική και τις στρατηγικές της κάθε χώρας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είπες πριν αναταραχές; Τι είδους αναταραχές;

ΑΛΕΚΑ: Ε... λίγο πολύ τα γνωστά. Διαδηλώσεις στους δρόμους, φασαρίες και να σου τα κανάλια και να σου η Χρυσή Αυγή κατά της εξάπλωσης του μουσουλμανισμού και τα γνωστά σου λέω [Σ.τ.Σ.: ο ρυθμός που μιλάει είναι πολύ γρήγορος].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από όσα μαθήματα διδάχθηκες στο σχολείο, ποιο θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικό και γιατί;

ΑΛΕΚΑ: Από όσα διδάχθηκα στο σχολείο εμ... η έκθεση θεωρώ και τα μαθηματικά, αν και δεν τα πήγαινα καλά με τα μαθηματικά [Σ.τ.Σ.: χαμογελά] γι' αυτό και η θεωρητική σταδιοδρομία. Ναι η έκθεση, σε μαθαίνει να μιλάς, να γράφεις, ίσως και τα αρχαία γιατί μαθαίνεις τη ρίζα της γλώσσας, από πού προέρχονται όλα... Α, πολύ σημαντικό μάθημα και η ιστορία, με τη προϋπόθεση η ιστορία που μας διδάσκεται να είναι και πραγματική.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μέσα από ποιες πηγές θεωρείς ότι διαμορφώνουμε το εθνικό μας αίσθημα;

ΑΛΕΚΑ: Πρώτα από όλα μέσα από το σπίτι μας, από την προσχολική κιόλας ηλικία, τι θα σου μεταδώσουν οι γονείς σου και μετά κυρίως από το σχολείο, τους καθηγητές που θα έχεις αργότερα, που θα ασχοληθούν πραγματικά δηλαδή με την ιστορία, που θα είναι το αντικείμενό τους αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στην αρχή δεν ανέφερες το μάθημα της ιστορίας. Άρα λες και μέσα από το μάθημα της ιστορίας;

ΑΛΕΚΑ: Ναι ναι για την ιστορία λέω. Φυσικά και μέσα από την ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν παρατηρείς ότι έχει επίδραση το μάθημα της ιστορίας πάνω σου, πού και πώς πιστεύεις;

ΑΛΕΚΑ: Πάνω μου δεν μπορώ να πω ότι έχει επιδράσει. Εντάξει νοιώθω περήφανη που είμαι Ελληνίδα και σίγουρα αυτό το απέκτησα λόγω του μαθήματος, που μάθαμε και για την αρχαιότητα και όλα αυτά που έχουμε προσφέρει στο κόσμο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στην αλληλεπίδραση σου με τα άλλα άτομα, που δεν ανήκουν στο δικό σου έθνος, τι πιστεύεις;

ΑΛΕΚΑ: Τι, αν με έχει επηρεάσει;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΑΛΕΚΑ: Όχι δεν με έχει επηρεάσει γιατί το έχω δει στη πράξη και το φοβόμουν αυτό. Έχει τύχει να συνυπάρξω με άτομα, με μουσουλμάνους που λέει ο λόγος και ενώ στην αρχή το φοβόμουν ότι μπορεί όντως να με επηρεάσει τελικά όχι, δεν με έχει επηρεάσει καθόλου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις, πώς γίνονταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο;

ΑΛΕΚΑ: Α ok... τίποτα το ιδιαίτερο. Όπως γίνονταν και στα υπόλοιπα μαθήματα. Μπαίνει ο καθηγητής με το βιβλίο του, λέει το μάθημα, εξετάζει τους μαθητές, τελείωσε η ώρα, διάλειμμα. Αδιάφορο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τώρα στο πανεπιστήμιο βρήκες αυτό που περίμενες από σκοπιά διδασκαλίας;

ΑΛΕΚΑ: Εμ... να σου πω. Η μόνη διαφορά είναι ότι αντί για την τάξη τώρα έχουμε αμφιθέατρο, α και να ότι ίσως συμμετέχουν λίγο περισσότερο οι φοιτητές με ερωτήσεις και τέτοια. Η στάση του καθηγητή είναι η ίδια πάντως, αν με ρωτάς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξει στο μάθημα της ιστορίας;

ΑΛΕΚΑ: Ναι. [Σ.τ.Σ.: ανεβαίνει ο τόνος της φωνής της]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι είναι αυτό;

ΑΛΕΚΑ: Στη διδασκαλία, θα ήθελα να εστιάζουν πιο πολύ στα γεγονότα. Εμ... να μάθει ο μαθητής τι συνέβη αλλά όχι με τον τρόπο που διδάσκεται τώρα... Δηλαδή και η παπαγαλία είναι μεγάλο λάθος. Κανείς δεν θυμάται το γεγονός αυτό σε πέντε χρόνια. Το βλέπω και σε μένα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο;

ΑΛΕΚΑ: ...Να σου πω, στην επιβίωση του ελληνισμού. Ο μπαμπάς μου είχε έναν δάσκαλο που πάντα αυτός έλεγε: «Αν δεν ξέρετε ιστορία θα χαθούμε» η κάπως έτσι. Πάντως ήθελε να δείξει πόσο σημαντική είναι η ιστορία για την συνέχεια του έθνους. Εγώ θα έλεγα, να και για την αγάπη στο έθνος. Δηλαδή άμα το δεις και εσύ πάντα στην ιστορία παρουσιάζανε τους καημένους τους Έλληνες που ήρθαν οι ξένοι να μας κάνουν κακό, να μας κατακτήσουν, να μας ελέγχουν την οικονομία. Ε μετά, τι θα κάνεις; Θα το αγαπήσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο πανεπιστήμιο ανταποκρίνονται οι ίδιοι στόχοι;

ΑΛΕΚΑ: Εμ... θα σου απαντούσα καλύτερα σε τέσσερα χρόνια αλλά πιστεύω πως ναι, ανάμεσα στα άλλα είναι και αυτός. Αλλά να καλλιεργούμε και την κριτική μας σκέψη γιατί μαθαίνουμε πολλές ιστορίες, όχι μια, και κάνουμε και άλλα μαθήματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύεις ότι οι στόχοι που έχει θέσει η κάθε βαθμίδα εκπαίδευση για τη διδασκαλία της ιστορίας, επιτυγχάνονται;

ΑΛΕΚΑ: Ε ναι, αφού σου το 'πα και πριν. Αγαπάμε την Ελλάδα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κατά το πέρασμα των χρόνων και αναλόγως με τις υπάρχουσες καταστάσεις, οι στόχοι από τη διδακτική της ιστορίας αναδιαμορφώνονται, αλλάζουν;

ΑΛΕΚΑ: Ναι, προς το χειρότερο... Βέβαια αυτό εξαρτάται και από το καθηγητή, από τι απόψεις έχει και ο ίδιος. Μάλλον σίγουρα, το πως διδάσκεται η ιστορία επηρεάζεται από τον καθηγητή. Το μόνο που κάνει το Υπουργείο Παιδείας είναι να σου δώσει ένα βιβλίο με το χ, ψ περιεχόμενο, ε τώρα το πως θα το διδάξει ο καθηγητής εξαρτάται από τις πεποιθήσεις του. Δηλαδή το Υπουργείο, μπορεί να θέλει, επειδή αυτό χρειάζεται, να βγάλει μαθητές με έντονη εθνική συνείδηση και αυτό να γίνεται στο βιβλίο, αλλά ο καθηγητής μπορεί να διδάξει όπως θέλει το μάθημα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα σου φαινόταν ένα σχολείο όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα δεν θα υπήρχε το μάθημα της ιστορίας;

ΑΛΕΚΑ: [Σ.τ.Σ.: δείχνει να εκπλήσσεται] Εντύπωση. Θα μου έκανε εντύπωση. Τώρα βέβαια να μην υπάρχει καθόλου η ιστορία το θεωρώ τραγικό γιατί δεν μπορείς να τελειώσεις το λύκειο και να μην ξέρεις καν την παγκόσμια ιστορία. Τώρα για την ελληνική ιστορία δεν θα με χάλαγε ιδιαίτερα να μην την μάθαιναν όλοι, και ας σπουδάζω το αντικείμενο. Προτιμώ το παιδί που θα τελειώσει το λύκειο να έχει μια πιο σφαιρική γνώση, να ξέρει παγκόσμια ιστορία, ώστε να έχει μια πιο ολοκληρωμένη άποψη για το τι συμβαίνει στον κόσμο και όχι μόνο στη χώρα μας. Είναι πολύ θετικό.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιες σκέψεις σου γεννήθηκαν όταν διάβασες αυτό το κείμενο;

ΑΛΕΚΑ: Καλά φαίνεται πως αυτός που το έγραψε ήταν της Χρυσής Αυγής. Ε, δεν είναι;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν το ξέρω αυτό, αλλά τι σε κάνει να το πιστεύεις;

ΑΛΕΚΑ: Εμ... σε όλο το κείμενο να ότι η Ελλάδα έχει γίνει δοχείο υποδοχής ανθρώπων πνευματικά κατώτερων και ότι αυτοί είναι εισβολείς που δεν ταιριάζουν με το έθνος που γέννησε το Σωκράτη και τέτοια.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Διαφωνείς δηλαδή με όσα αναφέρονται;

ΑΛΕΚΑ: Εντάξει, εδώ που τα λέμε, δεν διαφωνώ με όλα. Δηλαδή να είναι υπερβολικά κάποια αλλά δεν θα διαφωνήσω ότι το κράτος μας είναι ανίκανο να χειριστεί πράγματα και όντως οι αλλοδαποί είναι τόσο πολλοί

που πλέον εμείς αποτελούμε μειονότητα στην ίδια μας την χώρα. Πού θα πάει αυτή η κατάσταση; [Σ.τ.Σ.: δείχνει έναν μικρό εκνευρισμό]

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

(οι ερωτήσεις του κειμένου στάλθηκαν στη φοιτήτρια με mail και απαντήθηκαν σε αρχείο word)

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι αναφέρεται το κείμενο;

ΑΛΕΚΑ: Το κείμενο αναφέρεται στο ότι παρόλο που ιστορία θεωρείται ότι γράφεται στα βιβλία, τις περισσότερες φορές δεν αληθεύει σε όλα και παραποιείται από την εκάστοτε εξουσία. Αυτό γίνεται για την εξυπηρέτηση εσωκομματικών συμφερόντων, ώστε να καθοδηγηθεί ο απλός λαός εκεί που ο κάθε αρχηγός επιθυμεί. Στην ουσία γίνεται αναφορά στο γεγονός ότι υπάρχουν πολλά “ξεχασμένα” ιστορικά γεγονότα ανά τους αιώνες.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το απόσπασμα είναι από ένα βιβλίο επιστημονικής φαντασίας. Ωστόσο θεωρείς ότι συμβαίνει και στη πραγματικότητα κάτι από αυτά που περιγράφει;

ΑΛΕΚΑ: Ναι, το θεωρώ δεδομένο ότι συμβαίνει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μπορούσε το βιβλίο της ιστορίας να είναι σαν τα έντυπα που αναφέρει, ότι τυπώνονται και ξανατυπώνονται σύμφωνα με τα συμφέροντα κάθε φορά που υπάρχουν;

ΑΛΕΚΑ: Θα μπορούσε πολύ εύκολα να είναι έτσι κ προσωπικά είμαι σίγουρη ότι έτσι συμβαίνει.

2. ANNA

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα ήθελα να μου πεις αρχικά τι πιστεύεις ότι είναι ένα έθνος;

ANNA: Ένα έθνος. Ε, πιστεύω ότι είναι μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι έχουνε πάρα πολλά κοινά, κυρίως γλώσσα, θρησκεία, ήθη και έθιμα, ε που τους ενώνουνε, που ζούνε σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό πλάτος. Ε... αυτά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα το περιέγραφες κάπως το έθνος;

[...]

ANNA: Πιστεύω ότι το έθνος είναι ιδέα, αλλά στο συγκεκριμένο έθνος που είμαστε εμείς, πιστεύω είναι λίγο πλάσματική η ιδέα. Λίγο δηλαδή... ότι ή έχουμε τους πάρα πολύ... πεπεισμένους ανθρώπους, ε τύπου εθνικιστές που πιστεύουν ότι έθνος είναι τα πάντα ή έχουμε τους άλλους που είναι τελείως αδιάφοροι. Δεν έχουμε μέτρο σαν έθνος, να πούμε ότι είμαστε ένα έθνος, ότι πρέπει να κάνουμε κάποια πράγματα για να πάμε μπροστά, να βοηθήσει ο ένας τον άλλον. Ή που θα είμαστε τελείως εκεί και θα τα καταστρέφουμε όλα ή τίποτα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς για το έθνος, αισθάνεσαι κάπως;

ANNA: Ναι δηλαδή, αισθάνομαι και μια συγκίνηση και ίσως και μια περηφάνια για το έθνος μας. Ε απλά θα ήθελα να ήμασταν λίγο πιο ενωμένο έθνος, πιο καλά οργανωμένο, όχι απλά επειδή είμαστε Έλληνες και αυτό σημαίνει κάτι, κάτι βαρύγδουπο που είσαι Έλληνας και απλά γι αυτό να χαιρόμαστε και να νοιώθουμε περήφανοι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο σχολείο στις εθνικές επετείους κάναμε παρελάσεις. Είχες πάρει ποτέ μέρος;

ANNA: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένοιωθες;

ANNA: Ε, εντάξει ντεμί – ντεμί, πολύ ωραία η παρέλαση σαν παρέλαση αλλά έτσι όπως γίνεται στο σχολείο, το αναγκαστικό, το ότι πρέπει να κάνουμε κάτι. Είναι... [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση]. Θεωρώ ότι δεν πρέπει να σταματήσουν οι παρελάσεις σε καμία περίπτωση. Πρέπει να συνεχίσουν να γίνονται γιατί μαθαίνεις πράγματα και ουσιαστικά εκπροσωπείς και το έθνος εκείνη τη στιγμή. Αλλά όχι έτσι. Λίγο πιο οργανωμένα, πιο όμορφα, όχι κατεβαίνουμε να χάσουμε μάθημα δύο ώρες που θα συμμετέχω στη παρέλαση. Για ένα σκοπό να γίνεται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς εννοείς να είναι πιο όμορφα, πιο οργανωμένα;

ANNA: Δηλαδή ερχότανε ο γυμναστής και έλεγε, ωραία παιδιά τι έχετε την τελευταία ώρα, θρησκευτικά, ε πόσοι θέλετε να κάνετε παρέλαση; Κατεβαίναμε κάτω. Εμ... γελούσανε, λέγανε α εντάξει, για πέντε λεπτά θα περάσουμε, κοιτάξτε να είστε οργανωμένοι, κάντε αυτό. [Σ.τ.Σ.: γίνεται πιο αυστηρός ο τόνος της φωνής της] Θα προτιμούσα να καταρχήν να έχουμε στολές γιατί ο καθένας έρχεται στην παρέλαση όπως θέλει. Δηλαδή έβλεπα συμμαθητριάς μου, τακούνια, φούστες πάνω στην παρέλαση. Όχι να είμαστε χάλια ας πούμε, αλλά εντάξει, όταν κάνουμε παρέλαση κάνουμε παρέλαση γιατί εκπροσωπούμε κάτι όχι για να πάμε να μας δούνε και να πουν τι ωραία κοπέλα. Γι' αυτό ας πούμε περισσότερο. Να είμαστε πιο...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι συμβόλιζε η παρέλαση για σένα;

ANNA: Θεωρώ ότι κάνουμε ουσιαστικά... δείχνουμε το σεβασμό μας ξανά για όλα αυτά που κέρδισαν κάποιοι άνθρωποι για μας. Ε, μαθαίνουμε πράγματα μέσα από τις εθνικές επετείους, ενωνόμαστε [Σ.τ.Σ.: το τονίζει

έντονα] και σαν έθνος εκείνες τις μέρες μόνο βέβαια και δεν πρέπει να τιμήσουμε και τους ανθρώπους που ουσιαστικά εξαιτίας τους έχουμε την ελευθερία που έχουμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επίσης στο σχολείο πέρα από τις παρελάσεις στις εθνικές επετείους, λέγαμε και ποιήματα. Είχες πει ποτέ σου;

ANNA: Ναι είχα πει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι ένα από τα δύο, οι παρελάσεις ή τα ποιήματα είναι πιο σημαντικό;

ANNA: Θεωρώ και τα δύο πρέπει να υπάρχουνε, αλλά θεωρώ πιο σημαντική την παρέλαση.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί;

ANNA: Γιατί στη σχολική εορτή δεν συμμετέχουμε όλοι. Συμμετέχουν συγκεκριμένα άτομα. Ε, λες το ποιήμά σου και αυτό. Τις περισσότερες φορές που κάποιος λέει ποίημα εσύ μπορεί να μιλάς με τον διπλανό σου και να μην παρακολουθείς ή να μην πας και στην παρέλαση, ε στη γιορτή, οπότε η παρέλαση είναι πιο σημαντικό και νομίζω ότι περισσότεροι πάνε στη παρέλαση παρά στη γιορτή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα ήθελα να μου αναφέρεις τρία τουλάχιστον επίθετα όπου θα χαρακτήριζες το Ελληνικό έθνος και θα ήθελα κάθε φορά που αναφέρεις ένα να μου αιτιολογείς.

ANNA: Ωραία. Θεωρώ ότι σαν έθνος είμαστε περήφανοι. Γιατί; Γιατί έχουμε κατακτήσει πολλά πράγματα. Αρχικά την ελευθερία μας που το θεωρώ πολύ σημαντικό. Έχουμε δημιουργήσει και έχουμε δώσει τα φώτα μας σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο. Θα μας χαρακτηρίζα επίσης... εμ, ένα έθνος λίγο... διχασμένο. Δηλαδή έχουμε και μεταξύ μας τις διαφορές μας, δεν είμαστε και πολύ δεμένοι. Για τα μάτια του κόσμου, εντός εισαγωγικών, μπορεί να είμαστε, να λέμε δηλαδή α εμείς τους Έλληνες της Αυστραλίας τους αγαπάμε αλλά εδώ πέρα μεταξύ μας δεν μπορούμε να τα βρούμε που ζούμε όλοι στην ίδια χώρα...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αναφέρεσαι σε κάποια συγκεκριμένα περιστατικά;

ANNA: Όχι, απλά θεωρώ ρε παιδί μου ότι δεν είμαστε και το ενωμένο το έθνος που θα πάει και ένα βήμα μπροστά, θα κοιτάζουμε λίγο να φαγωθούμε και μεταξύ μας [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει], να πατήσουμε και σε πτώματα, δεν με νοιάζει να πάει μπροστά όλο το έθνος, αρκεί να πάω εγώ. Αν πάω εγώ, όλα είναι καλά... Και επίσης θα μας θεωρούσα και ένα έθνος με τεράστιες δυνατότητές. Δηλαδή και αυτά που μας προσφέρει η παιδεία μας και αυτά που έχουμε δημιουργήσει ας πούμε, και λόγω δημοκρατίας, είμαστε ένα έθνος που μπορεί να προχωρήσει και να πάει μπροστά. Ας πούμε φεύγουμε από δω και πάνε στο εξωτερικό και λένε τα λαμπρά μυαλά του εξωτερικού είναι οι Έλληνες. Οπότε νομίζω ότι αν αυτό το δουλέψουμε καλύτερα, ε θα ήμασταν ακόμα πιο μπροστά από όλα τα υπόλοιπα κράτη, όχι μόνο σαν ιδέα και στη πράξη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα ήθελα στη συνέχεια να μου πεις πάλι τρία επίθετα για ένα οποιοδήποτε άλλο έθνος.

ANNA: Ας μιλήσω για μια γειτονική χώρα, ας μιλήσω για τη Τουρκία. Τη θεωρώ ένα έθνος συντηρητικό, γιατί δεν αφήνει καταρχήν τους ανθρώπους να έχουνε ελευθερία. Εμ... υπάρχει η κεφαλή, δηλαδή ο δικός τους πρωθυπουργός εντός εισαγωγικών, που αυτός ρυθμίζει τα πάντα, οπότε οι άνθρωποι δεν έχουν ελευθερία για να αναπτύξει το έθνος και χαρακτήρα. Αναπτύσσει πάντα το χαρακτήρα που έχουνε οι δυνάμεις που το κυβερνούν. Θα το θεωρούσα επίσης ένα έθνος αρκετά έτσι... όχι και πολύ φιλήσυχο και ειρηνικό, διότι έχει κάνει πάρα πολλές ε διενέξεις με όλα τα κράτη σχεδόν που είναι γύρω του και το περικλείουν και επίσης θα το θεωρούσα και ένα κράτος το οποίο και αυτό μπορούσε να έχει τεράστια ανάπτυξη αν είχε καλύτερες σχέσεις, γιατί και αυτό έχει τουρισμό, ειδικά τα παράλια του, πόσοι πάνε τώρα στη Κωνσταντινούπολη; Αλλά μάλλον δεν είναι τόσο διπλωματικό ως έθνος, για να μπορέσει να αναπτύξει τόσο πολύ και τις άλλες πτυχές που έχει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν οι Έλληνες μοιάζουν με κάποιο έθνος, ποιο θα έλεγες ότι είναι αυτό;

ANNA: Θα θεωρούσα ότι μάλλον μοιάζουν περισσότερο... με τα δικά μας εδώ... τα βαλκανικά. Δηλαδή λίγο προς Βουλγαρία, Αλβανία, όχι τόσο εξωτερικά, όσο στην οργάνωση, γιατί αν πάω παραδίπλα, ας πούμε Ιταλία μπορεί και αυτή να έχει τα κακά της αλλά είναι πιο οργανωμένο κράτος. Με την Κύπρο πάλι που είναι να μεν Ελληνική αλλά ξεχωριστό κράτος, πάλι δεν είμαστε τόσο οργανωμένοι. Οπότε λίγο τα Βαλκάνια μάλλον έχουμε το πρόβλημα της οργάνωσης.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Άρα ως προς την οργάνωση λες ότι μοιάζουμε...

ANNA: Και προς την ανάπτυξη γιατί όλοι κατά κει πάμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα απασχολεί τη δημοσιότητα και την κοινή γνώμη η δημιουργία, η ανέγερση μάλλον ενός μουσουλμανικού τεμένους στο κέντρο πόλη της Αθήνας. Τι θα έλεγες εσύ;

ANNA: Θα έλεγα ότι... είναι λίγο διαφορούμενο το θέμα γιατί θεωρώ ότι όπως έρχονται οι άλλοι, οι μουσουλμάνοι ας πούμε και κάνουν μάθημα στα δικά μας σχολεία και απέναντί τους έχουν την εικόνα του Χριστού, έτσι θεωρώ ότι και αυτοί έχουν το δικαίωμα στην πίστη τους. Απλά ίσως νομίζω ότι θα είναι και λίγο εριστικό ρε παιδί μου να το κάνουν στο κέντρο της Αθήνας, στην πρωτεύουσα. Ίσως αν διαλέγανε ένα άλλο μέρος, γιατί και αυτοί οι άνθρωποι να μην μπορούσαν να κάνουν την προσευχή τους. Αλλά τώρα στο κέντρο της Αθήνας, που γίνονται και περισσότερα εξεγέρσεις και αυτά, θα ήταν σαν να πάνε να το βάλουνε στο στόμα του λύκου... σαν να λένε, τώρα καταστρέψτε το, φάτε το.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωστόσο σου λέω ότι αυτό γίνεται πραγματικότητα. Θα συμβόλιζε κάτι αυτή η κίνηση;

ANNA: Πιστεύω ουσιαστικά ότι θα γινότανε... Θα ήταν σαν αποδοχή της μειονότητας των μουσουλμάνων που υπάρχει στην Ελλάδα. Ε και ότι ίσως, ίσως... επειδή θεωρώ ότι όλοι οι άνθρωποι και αυτοί που έχουν έρθει έχουν και αυτοί δυσκολίες και έχουνε... ίσως και να ήταν το δικό μας ας πούμε, η δική μας υποχώρηση να πούμε εντάξει, και εσείς αντιμετωπίσατε δυσκολίες εδώ και το ρατσισμό και την ανεργία και όλα αυτά, ε και εμείς σας παραχωρούμε ένα δικαίωμα ουσιαστικά στη δική σας πίστη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα ήταν θετικό δηλαδή μου λες;

ANNA: Ναι γι' αυτούς. Αν γινόταν κάπου αλλού.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Για μας;

ANNA: Για μας νομίζω όχι γιατί θεωρώ και με την πίστη μας είμαστε λίγο... πιο... Είμαστε ρε παιδί μου οι Χριστιανοί που δεν θέλουμε κάποιος άλλος να είναι... Θέλουμε η πίστη μας να είναι η πίστη μας. Οπότε θεωρώ ότι θα υπήρχαν πολλές αντιδικίες και θα γινόταν συνέχεια φασαρίες.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η επόμενη μου ερώτηση είναι αν θα προκαλούσε αλλαγές η ανέγερση του τεμένους;

ANNA: Σίγουρα φαντάζομαι ότι καταρχήν... θα είχε πάρα πολλές αλλαγές ε, στην πολιτική, στο πολιτικό κυβερνών που έχουμε τώρα. Δηλαδή θα στρεφόντουσαν πάρα πολλά άτομα εναντίον του γιατί άφησε να γίνει. Θα υπήρχαν πάρα πολλές αντιδικίες ανάμεσα στους Χριστιανούς και στους Μουσουλμάνους που θα πήγαιναν ο καθένας για την πίστη του, και θεωρώ ότι θα αυξανόταν ίσως και ο ρατσισμός γιατί ενώ τώρα ας πούμε λες ότι κάποιος είναι μουσουλμάνος είσαι ήσυχος εντάξει είναι μουσουλμάνος δεν έχει κάτι δικό του εδώ, αν είχανε και αυτοί τζαμί ας πούμε στην Αθήνα θα ήταν σαν να είχανε και αυτοί μια βάση και να μπορούσαν να λειτουργήσουν από δω και πέρα πιο οργανωμένα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που διδάχθηκες στο σχολείο ποιο θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικό; [...]

ANNA: Νομίζω ότι το πιο σημαντικό μάθημα είναι η έκθεση γιατί μαθαίνουμε να έχουμε επιχειρήματα για διάφορα θέματα, ακούμε τα επιχειρήματα των άλλων, ε μπορούμε να γράψουμε τις σκέψεις μας σε χαρτί, ε μπορεί κάποιος να πει εγώ θεωρώ σωστό αυτό και κάποιος άλλος να φέρει το δικό του άλλο επιχειρημα, μαθαίνουμε να γράφουμε να εκφραζόμαστε και η γλώσσα μας είναι τόσο ωραία και έχει τόσα πράγματα που μπορείς να χρησιμοποιήσεις, όποτε έτσι μαθαίνεις να αναπτύσσεις και το γραπτό σου λόγο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα έλεγες ότι και η ιστορία είναι σημαντικό μάθημα;

ANNA: Ε ναι, θεωρώ ότι η ιστορία είναι πάρα πολύ σημαντικό, απλά τώρα που έχω βρεθεί στη θέση του φοιτητή, έχω καταλάβει πόσο διαφορετικά μαθαίνουμε τα πράγματα στο σχολείο, πόσο στείρα είναι η γνώση του σχολείου και πόσο του πανεπιστημίου. Δηλαδή αυτή τη στιγμή μας έχουνε πει ότι δεν είναι όλα τα γεγονότα έτσι όπως περιγράφονται στα βιβλία, κάποια πράγματα είναι λίγο διαφορεμένα. Για παράδειγμα εμείς στο βιβλίο της Γ' Λυκείου είχαμε ένα κεφάλαιο που ήτανε η σφαγή των Ποντίων, αυτό δεν έχει αναγνωριστεί ευρωπαϊκά, οπότε δηλαδή εμείς μαθαίνουμε κάτι, που μαθαίνουμε με αυτό και να πορευόμαστε να λέμε να οι Τούρκοι σφάζανε τους δικούς μας παππούδες και αυτό δεν υπάρχει κάπου αλλού. Δηλαδή πάλι εμείς δημιουργούμε κάτι πλασματικό στο μυαλό μας που ουσιαστικά όλη η υπόλοιπη κοινωνία δεν το έχει αναγνωρίσει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η κοινωνία έξω από τα σύνορα εννοείς;

ANNA: Ναι. Εμείς το έχουμε λάβαρό μας ότι έχει γίνει. [Σ.τ.Σ.: υψώνει τα χέρια σαν να κρατάει αυτό το λάβαρο και χαμογελά].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα ήθελα να μου πεις μέσα από ποιες πηγές χτίζουμε το εθνικό μας αίσθημα;

ANNA: Νομίζω σίγουρα από την οικογένειά μας, από την παράδοση, από την ιστορία, όταν μαθαίνουμε σωστά ιστορία βέβαια. Εμ...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από την ιστορία που είπες, πού παρατηρείς ότι μας βοηθάει έτσι ώστε να διαμορφώσουμε το εθνικό μας αίσθημα;

ANNA: Γιατί όταν είναι ένα παιδάκι στο δημοτικό και όλοι έχουμε περάσει από τη θέση του και λένε ρε παιδί μου ότι οι Έλληνες ήταν μια χούφτα στρατιώτες και νίκησαν έναν ολόκληρο στρατό και σήκωσαν το λάβαρο της επανάστασης και τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς και αποτίναξαν τον τουρκικό ζυγό, όπως και να το κάνεις μέσα σου δημιουργείται ένα αίσθημα περηφάνιας [...] και επειδή αυτό έχει γίνει σε όλες τις γενιές δηλαδή έχουμε και παππούδες που μπορεί να πολέμησαν και αντάρτες και τέτοια, ε μέσα σου δημιουργείται λίγο... Όταν θα έρθει ένα παιδάκι από τη Γαλλία μπορεί να πει κάποιος και τι κάνανε οι Γάλλοι, εμείς αποτινάξαμε ολόκληρο τουρκικό ζυγό ας πούμε ή εμείς δημιουργήσαμε τη δημοκρατία, ε μέσα από την ιστορία σου περνάει το μήνυμα ότι είμαστε μια ξεχωριστή οντότητα στον ευρωπαϊκό χάρτη και ότι είμαστε κάποιος και πρέπει γι' αυτό να αισθανόμαστε και πολύ υπερήφανοι

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παρατηρείς ότι το περιεχόμενο της ιστορίας σε έχει επηρεάσει στη διαμόρφωση ορισμένων αντιλήψεων;

ANNA: Ναι... νομίζω ότι σε επηρεάζει. Κάποιους περισσότερο, κάποιους λιγότερο αλλά όπως και να το κάνεις, σε επηρεάζει κάποια στιγμή, ίσως ας πούμε το... λίγο μίσος που δημιουργούμε απέναντι στους Τούρκους που ήρθανε και μας κυριεύσανε, τώρα μεγαλώνοντας σκέφτεσαι και λες γιατί να έχω πρόβλημα με το λαό το

τούρκικο, και οι Έλληνες δεν θα ήταν τέλειοι για να ξεσηκωθούν οι άλλοι να μας κάνουν πόλεμο αλλά σε... ανά διαστήματα και όσο μεγαλώνεις και μαθαίνεις και άλλα πράγματα σου δημιουργεί κάποια συγκεκριμένα πράγματα στο μυαλό σου λίγο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εντέλει η ιστορία βοηθάει στο να υπάρχουν εχθροπραξίες μεταξύ των λαών;

ANNA: Σίγουρα βοηθάει [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει και γνέφει καταφατικά], είμαι βέβαιη γιατί καλλιεργεί λίγο και το μίσος γιατί μπορεί να έχεις ένα παιδάκι στη τάξη σου που έχει καταγωγή από την Τουρκία, όταν θα μάθουν ότι ήρθαν και μας κατέκτησαν και τα άλλα παιδάκια δεν έχουνε σφυρηλατήσει τόσο πολύ χαρακτήρα που να πουν αυτό το παιδάκι δεν φταίει, είναι εφτά γενιές μετά, μπορεί μετά να δημιουργηθούν και κρούσματα ρατσισμού, όπως δημιουργούνται και στις παρελάσεις, γιατί να σηκώσει ο Τούρκος τη σημαία αφού μας κατέκτησαν, ναι αλλά αφού το έχουμε πάει έτσι, έτσι πρέπει να γίνει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις στο σχολείο πώς γινόταν η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας;

ANNA: Ερχόταν μία καθηγήτρια η οποία απαραίτητα δεν είχε τελειώσει και ιστορικό, μπορεί να ήταν μια απλή φιλόλογος, ε... είχε μάθει από πριν το μάθημα ή λόγω των χρόνων που είχε ως εκπαιδευτικός το ήξερε, έκανε την παράδοση, ζητούσε... έτσι έκανε και πέντε – δέκα ερωτήσεις, εξέταζε το προηγούμενο μάθημα και αυτό. Δηλαδή δεν ήτανε και κάτι ουσιαστικό, που η ιστορία έχει τόσες ενότητες που μπορείς να κάνεις στα παιδιά μέσα από μια ταινία, μέσα από ένα τραγούδι, από ποιήματα... Θα ήταν και πιο ωραίο το μάθημα, θα μάθαινες και πράγματα και δεν θα ήταν τόσο η στείρα η γνώση πάρε το βιβλίο και διάβασε παπαγαλία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν υπήρχαν δηλαδή εποπτικά μέσα;

ANNA: Όχι πάντα. Δηλαδή με εξαίρεση μια καθηγήτρια που έτυχε να έχουμε και που έκανε γενικής μάθημα, ούτε καν κατεύθυνσης που έδειχνε και ταινίες, όλοι οι άλλοι ήτανε πολύ στείρα γνώση πρέπει να το μάθεις γιατί θα δώσεις εξετάσεις ή αυτό είναι διάβασέ το.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο πανεπιστήμιο βρήκες αυτό που περίμενες;

ANNA: Όχι [Σ.τ.Σ.: δείχνει απογοήτευση στο πρόσωπό της]. Εκτός από πάλι καθηγητές ορισμένους που κάνουνε πολύ καλό μάθημα, εξαιρετικό, δηλαδή θα μπορούσε να τους συγκρίνω και με ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, δηλαδή το μάθημά τους είναι σε επίπεδα ευρωπαϊκών πανεπιστημίων, οι υπόλοιποι άνθρωποι, καθηγητές, έρχονται, κάνουν ένα μάθημα, οι περισσότεροι διαβάζουν τις σημειώσεις τους και εσύ από κάτω γράφεις ένα τρίωρο, δεν κάνουν και καμία ιδιαίτερη συζήτηση με τους φοιτητές τους και φεύγουνε. Αλλά θεωρώ ότι δεν φταίνε ούτε οι καθηγητές, ούτε οι φοιτητές. Ίσως και το ελληνικό πανεπιστήμιο δεν παρέχει τα μέσα, όταν ο άλλος έχει στο πανεπιστήμιο ένα προτζέκτορα δηλαδή οι άνθρωποι τι να κάνουν, να τον μοιράζονται. Δεν γίνεται. Ούτε το μάθημά τους είναι τόσο ευέλικτο ώστε να μπορεί να κάνει συζήτηση με τους φοιτητές επειδή και εμείς λίγο, έχει τύχει άνθρωποι να προσπαθήσουνε, πάντα επειδή και η ιστορία είναι λίγο διφορούμενο μάθημα καταλήγουν στο τέλος να μαλώνουν για πολιτικά, για παρατάξεις, α εσύ είσαι στη τάδε παρατάξη άρα μου λες αυτό ή μετά βγαίνοντας από κει λες τώρα ο καθηγητής μου είπε το πολιτικό του πιστεύω ουσιαστικά μέσα από το μάθημα, εγώ πώς πρέπει να αντιδρώ στις εξετάσεις. Οπότε θα ήθελα λίγο... Περίμενα κάτι πιο ευφάνταστο στο μυαλό μου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Του ευρωπαϊκού τύπου μαθήματα που είπες;

ANNA: Οι άνθρωποι ερχόντουσαν, είχαν το προτζέκτορά τους, κάνανε συζητήσεις, δείχνανε πράγματα, σου εξηγούσανε πράγματα, ήτανε πιο ομιλητικοί, δίνανε το λόγο. Υπήρχε ρε παιδί μου μια... ναι μια δράση - αντίδραση με τους φοιτητές. Δηλαδή δεν ήταν, κάνω αυτό το μάθημα και φεύγω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξει στην ιστορία είτε στο σχολείο είτε στο πανεπιστήμιο;

ANNA: Ναι, θα ήθελα, αρχικά στο σχολείο, γιατί εμείς με αυτό το σύστημα μπήκαμε, θα ήθελα να αλλάξουν τα βιβλία και βασικά και οι εξετάσεις της ιστορίας. Όταν μαθαίνεις κάτι, όση άποψη και να έχεις και όσες γνώσεις, δεν μπορείς ούτε να τις γράψεις, ούτε να τις μεταδώσεις, ούτε να τις πεις. Όταν σου μαθαίνουν ότι αυτό έχει γίνει έτσι, αυτό το γεγονός, εσύ πρέπει να το παπαγαλίσεις και να πας να το γράψεις. Η ιστορία όμως είναι αυτά που συμβαίνουνε, όχι αυτά που γράφουνε. Οπότε να μάθω εγώ ένα κομμάτι, μόνο και μόνο για να πάω να το γράψω και μετά να με ρωτήσεις τι έγινε τότε και να μην το ξέρω, ε είναι λίγο άσχημο, γιατί θεωρώ ότι στην Ελλάδα σαν μαθητές, φοιτητές, οι άνθρωποι μεγαλώνοντας, εκτός από πολύ σημαντικές ημερομηνίες, γνώση ας πούμε τι έχει γίνει στην ιστορία της Ελλάδας, δεν έχει κάνει. Θα ήταν καλύτερα να ξέρουμε τι είχε γίνει, εκτός από πέντε συγκεκριμένα γεγονότα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και για το βιβλίο που είπες;

ANNA: Δηλαδή και τα βιβλία μας είναι κακογραμμένα, προσπαθούν να σου δώσουν τόσες πολλές πληροφορίες, τόσα πράγματα μέσα σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα που δεν γίνεται αυτό το πράγμα. Να μάθω εγώ ας πούμε όλη τη νεότερη ιστορία της Ελλάδας σε ένα έτος, που έχουν γίνει τόσα γεγονότα, τόσα σημαντικά για μένα, για να κάτσω να τα μάθω σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα, ε δεν θα μάθω κάτι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εξάμηνο κιόλας.

ANNA: Ναι, θα είναι απλά, τα είπαμε για να τα πούμε, άντε να τα κάνουμε και μια ανάγνωση να πάμε να τα γράψουμε και μετά την επόμενη μέρα, ούτε ξέρω ποιος ήταν, ούτε ξέρω τι έγινε, ούτε τίποτα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Για το πανεπιστήμιο αλλαγές;

ANNA: Αλλαγές... Επίσης πιστεύω ότι τα βιβλία τους θα πρέπει να αλλάξουν. Ενώ κάποια συγκράματα είναι καταπληκτικά και λες τι ωραίο βιβλίο, όταν ο άλλος σου λέει ότι σε ένα εξάμηνο πρέπει να διδαχθείς πάλι αυτή τη τεράστια ύλη, θα πας να εξεταστείς σε συγκεκριμένα πράγματα, θα πρέπει να γράψεις συγκεκριμένα πράγματα, πάλι είναι πολύ δύσκολο να το κάνεις. Και επίσης, υπάρχουν και κάποιοι άλλοι που σου λένε δεν σου δίνω βιβλίο. Ναι αλλά το βιβλίο είναι ένα πολύ σημαντικό εφόδιο για να πάω να γράψω εγώ εξετάσεις. Δεν μπορώ από 20 σελίδες σημειώσεων, να μάθω την ιστορία και να πάω να τη γράψω. Οπότε α πρέπει λίγο να αλλάξουν τα δεδομένα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο αρχικά και μετά στο πανεπιστήμιο;

ANNA: Στο σχολείο στοχεύει πιστεύω απλά να πάρουμε ορισμένες γνώσεις, να τις γράψουμε στις εξετάσεις, να τελειώσουμε, να περάσουμε, να πάρουμε απολυτήριο και τέλος. Στο πανεπιστήμιο ίσως τα πράγματα να είναι λίγο καλύτερα γιατί δεν έχεις στόχο το να περάσω ή κάτι, είσαι και λίγο πιο μεγάλος, έχεις δημιουργήσει χαρακτήρα, μπορείς να πάρεις ορισμένα πράγματα. Αλλά και πάλι δεν έχει στόχο να σου μάθει την ιστορία, τα γεγονότα, το πως συνέβησαν. Έχει απλά να σου διδάξει κάποια πράγματα γιατί πρέπει να σου τα διδάξει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύεις ότι επιτυγχάνονται οι στόχοι;

ANNA: Της ιστορίας; Όχι [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει]. Γιατί θεωρώ ότι... [...]. Νομίζω οι περισσότεροι στο σχολείο διαβάζουμε για να περάσουμε στο πανεπιστήμιο και αυτό δεν γίνεται μόνο μέσα από την ιστορία, γίνεται και από άλλα μαθήματα και στο πανεπιστήμιο επίσης πάλι δεν θα διαβάσω για να περάσω καθαρά το μάθημα, που και πάλι υπάρχουν άλλοι τρόποι. Δηλαδή μπορεί να αντιγράψω, μπορεί να μου πει κάποιος από πίσω το θέμα, μπορεί να ακούσω κάτι, μπορεί να ανοίξω το βιβλίο, οπότε και πάλι δεν μαθαίνω κάτι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οι στόχοι της ιστορίας που μου ανέφερες, κατά το πέρασμα των χρόνων και αναλόγως με τις κοινωνικές, πολιτικές συνθήκες που επικρατούν, θεωρείς ότι αλλάζουν;

ANNA: Νομίζω ότι ναι. Αλλάζουνε, ήδη έχουν αλλάξει αρκετά και όσο πηγαίνουμε θα αλλάζουν γιατί νομίζω τουλάχιστον ε οι δικές μας γενιές και οι γενιές που έρχονται, είναι γενιές που είναι πιο ανοιχτόμυαλες, γενιές που μαθαίνουν και άλλα πράγματα, παίρνουν γνώσεις και από αλλού και θα καταλάβουν ρε παιδί μου ότι δεν πρέπει απλά να μαθαίνω στείρα γνώση απλά για να τη μάθω. Πρέπει αυτό λίγο να το ενσωματώσω και μέσα μου και να πάει παρακάτω το θέμα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Περιμένα να μου πεις ότι στόχος του πανεπιστημίου είναι να σε κάνει και ιστορικό.

ANNA: Είναι στόχος του τμήματος ότι θα με κάνει ιστορικό, αλλά νομίζω ότι και πάλι θα με κάνει ιστορικό τα βιβλία που έχω κάνει και αυτά εν μέρει, γιατί δεν τα ξέρω όλα. Πάλι όμως έτσι όπως είναι η παιδεία μας διαμορφωμένη, εγώ για να γίνω ιστορικός πρέπει να μελετήσω τα βιβλία του σχολείου όχι του πανεπιστημίου, τα οποία έχουν μια διαφορά αυτή τη στιγμή στην ύλη. Οπότε σαν ιδέα και σαν τίτλος θα είμαι ιστορικός αλλά στην ουσία μόνη μου πρέπει να χτίσω το θέμα για να γίνω ιστορικός.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Την έννοια ιστορικός, πώς την έχεις μέσα σου;

ANNA: Νομίζω ότι πρέπει να είναι ένας άνθρωπος και βασικά πρέπει να γίνω και εγώ ένας άνθρωπος, που να έχω σωστές γνώσεις για την ιστορία, να μην είμαι πουθενά απόλυτη και κάθετη γιατί η ιστορία πάντα έχει πολλές πτυχές και εναλλάσσεται συνέχεια. Ε, μπορεί να βγει μια πηγή και να μας αλλάξει ολόκληρα τα δεδομένα [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση]. Και... θέλω να πιστεύω ότι οι ιστορικοί, είναι, και θα είναι, και θα γίνουν άνθρωποι που θα διδάξουν στα παιδιά, στους μαθητές, στους φοιτητές, στους οπουδήποτε ότι η ιστορία δεν είναι ένα αντικείμενο και μια γνώση. Ιστορία είναι αυτό που πρέπει... που έχουν ζήσει κάποιοι άνθρωποι, που ζούμε εμείς και που θα πρέπει να μεταδώσουμε σωστά στους ανθρώπους τους υπόλοιπους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποια είναι η διαφορά μεταξύ της ιστορίας και της ιστοριογραφίας;

ANNA: Νομίζω ότι ιστορία είναι το γενικό, δηλαδή ας πούμε μαθαίνουμε νεοελληνική ιστορία. Ιστοριογραφία είναι οι πηγές οι οποίες ουσιαστικά έχουν γράψει κάποιοι άνθρωποι που ζήσανε κάποια γεγονότα ή αντίστοιχα μάθανε από μαρτυρίες κάποια γεγονότα και τα έχουν αποτυπώσει σε ένα χαρτί. Ιστορία νομίζω ότι είναι η ιδέα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς και πόσο επηρεάζονται οι φοιτητές και οι μαθητές από το βιβλίο τις ιστορίας και πόσο από τον καθηγητή που κάνει το μάθημα;

ANNA: Νομίζω ότι περισσότερο επηρεάζονται από... Βασικά σε αναγκάζουν τα δεδομένα να επηρεάζονται από τον καθηγητή περισσότερο. Όταν εγώ θα διαβάζω ας πούμε το βιβλίο της ιστορίας και θα λέει ας πούμε για ένα γεγονός ότι φταίει η τάδε πολιτική παράταξη, όταν θα πάω να μου κάνει την παράδοση ο καθηγητής και δεν θα δώσει τόση βάση σε αυτό και ίσως να το καλύψει και λίγο το γεγονός, εγώ θέλοντας να περάσω το μάθημα, γιατί και στο πανεπιστήμιο αυτός είναι ο στόχος μου, αναγκαστικά θα πρέπει να επηρεαστώ περισσότερο από τον καθηγητή και όχι από το βιβλίο ή αντίθετα όταν θα μου πει ο καθηγητής ότι αυτό που γράφει το βιβλίο δεν έχει συμβεί, εγώ δεν μπορώ να... Επειδή στο συγκεκριμένο άνθρωπό θα εξεταστώ, θα πρέπει αναγκαστικά να ακολουθήσω τη γραμμή που δίνει αυτός, ότι αυτό δεν έχει συμβεί. Οπότε περισσότερο επηρεαζόμαστε από τους καθηγητές μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα σου φαινόταν ένα σχολείο, όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα, δεν θα υπήρχε το μάθημα της ιστορίας;

ANNA: Άδειο [Σ.τ.Σ.: απαντά πολύ κάθεται]. Πολύ άδειο. Θεωρώ ότι η ιστορία είναι ένα μάθημα που πρέπει να γίνεται, δεν πρέπει να σταματήσει να υπάρχει στα σχολεία σε καμία περίπτωση. Νομίζω ότι ήδη είμαστε τόσο ελλιπείς από γνώσεις ιστορίας που άμα καταργηθεί και από τα σχολεία, θα είμαστε κινούμενα τούβλα πραγματικά. Δηλαδή βλέπεις συνεντεύξεις που λένε τι γιορτάζουμε την 28^η και η άλλη είναι 18 χρονών και δεν ξέρει και λέει γιορτάζουμε τους Τούρκους. Ε εντάξει βρε κούκλα μου, δηλαδή αυτό είναι βασικό να ξέρεις. Οπότε νομίζω πρέπει να υπάρχει stand by, εκεί πάντα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει όμως η ιστορία, σου λέω όμως υπάρχει ένα σχολείο όπου τα παιδιά δεν θα διδάσκονταν εθνική ιστορία αλλά μία ιστορία με πιο ευρύτερα πλαίσια, σημεία αναφοράς;

ANNA: Νομίζω ότι θα έπρεπε να είναι... μισό μισό το βιβλίο πάλι. Δηλαδή το να διδάσκονται μόνο ευρωπαϊκή ιστορία και να μην ξέρανε τι γινότανε στη χώρα τους, γιατί εντάξει και η Ελλάδα δεν είναι εντάξει μια χώρα, σαν την Ελβετία που δεν έχει επηρεαστεί από πολέμους από κατακτητές και τέτοια. Από τη στιγμή που έχουνε περάσει όλα αυτά τα γεγονότα και έχουνε συμβεί, ε θα πρέπει να τα μάθουμε και εμείς αλλά θα ήτανε και καλό να μαθαίναμε και πιο ευρωπαϊκή ιστορία.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Διαβάζοντάς το, σου δημιούργησε κάποια συναισθήματα, κάποιες σκέψεις;

ANNA: Βασικά νομίζω πως εν μέρει συμφωνώ αρκετά με το κείμενο. Θεωρώ ότι παρουσιάζει λίγο την σημερινή ελληνική κοινωνία και τα δεδομένα της. Όχι απόλυτα, αλλά είναι αρκετά κοντά της...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε έκανε να νοιώσεις κάπως;

ANNA: Ναι. Λίγο άσχημα ίσως για τους πολιτικούς που μας κυβερνούν αυτή τη στιγμή, για τους συμπολίτες μου που δεν κοιτάνε να λύσουνε το προσωπικό μας πρόβλημα, κοιτάνε να διώξουνε κάθε άνθρωπο που έχει έρθει από ξένη χώρα. Που δεν λέω, ίσως και να μην μπορεί το κράτος να σηκώσει τόσους πολλούς μετανάστες, αλλά ε όχι να τους χτυπάμε και να τους διώχνουμε. Ίσως αν ληφθούν ήρεμα μέτρα και πιο συνειδητοποιημένα και όχι πάνω... Να βοηθήσει και μας και αυτούς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε σε γενικές γραμμές συμφωνείς με όσα παραθέτει;

ANNA: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιος πιστεύεις ότι θα μπορούσε να είχε γράψει αυτό το κείμενο;

ANNA: Θεωρώ ότι θα ήταν ένας άνθρωπος αρχικά, νέος σε ηλικία, εμ... χωρίς να είναι κολημένος σε συγκεκριμένα πολιτικά πιστεύω, που καταλαβαίνει ακριβώς τι γίνεται στη χώρα του, ίσως, ίσως και να μη ζει και στην Ελλάδα. Δεν ξέρω, ίσως να το έβλεπε απ' έξω, γιατί αν ζούσε στην Ελλάδα ίσως να μην το έκρινε τόσο αντικειμενικά... Σίγουρα ένας άνθρωπος που έχει γνώσεις, και φιλολογικές γιατί το κείμενο είναι πολύ ωραία γραμμένο αλλά και ιστορικές.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάποιο σημείο που σε προβλημάτισε;

ANNA: Ιδιαίτερος όχι δεν μπορώ να πω ότι...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε ποιο κόμμα θα έλεγες ότι ανήκει ο συγγραφέας;

ANNA: Σίγουρα όχι σε αυτό που μας κυβερνά [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Πιστεύω ότι μάλλον, μάλλον προς την αριστερά. Το βλέπω πιο φιλελεύθερο.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κατάλαβες σε τι αναφέρεται το κείμενο;

ANNA: Ναι... Κατάλαβα ότι μας λέει, [...]... ότι υπήρχε μια συμμαχία ανάμεσα στις δύο χώρες, που υπήρχε στο μυαλό κάποιου, αλλά αντίθετα όλοι οι υπόλοιποι σημαντικοί παράγοντες, κυβερνώντες, κόμματα, τηλεοράσεις, τα πάντα, τα μέσα δηλαδή που μας κυβερνούν ουσιαστικά, λέγανε το αντίθετο και μας εξηγεί με ποια μέσα... ε παραποιούν αυτό το πράγμα. Δηλαδή αλλάζουν τα πάντα, κανείς δεν μαθαίνει τίποτα, δεν καταλαβαίνει τίποτα και όταν εγώ μετά από δέκα χρόνια θα πήγαινα να διαβάσω ως πούμε ένα κείμενο, το Times όπως λέει εδώ λόγου χάρι και θα μου έλεγε ότι δεν υπήρχε συμμαχία ενώ υπήρχε, εγώ δεν θα μπορούσα να το αποδείξω, θα πίστευα ότι δεν υπήρχε συμμαχία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το βιβλίο αυτό είναι επιστημονικής φαντασίας. Πιστεύεις ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβεί στις μέρες μας;

ANNA: Προφανώς [Σ.τ.Σ.: δείχνει σιγουριά]. Πιστεύω ότι συμβαίνει κιόλας. Πολλά πράγματα περνάνε στα ψηλά γράμματα ή εμείς ως πούμε οι απλοί θνητοί της χώρας δεν τα μαθαίνουμε ποτέ, παίζονται και κάποια παιχνίδια πολιτικά πίσω από τις πλάτες μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μπορούσε το περιεχόμενο της ιστορίας, να είναι σαν αυτά τα κείμενα που αναφέρει μέσα ότι σβήνονται και ξαναγράφονται και όλα αυτά;

ΑΝΝΑ: Ναι σίγουρα, γιατί αν κοιτάξει κανείς τα βιβλία της ιστορίας, πως ξεκίνησαν και ποια είναι η σημερινή τους μορφή, έχουν βγει κάποια πράγματα, έχουνε μπει κάποια άλλα πράγματα, έχουνε γίνει προσθήκες... Και αλλοιώσεις να μην έχουνε συμβεί στα κείμενα και στις πηγές... σίγουρα ας πούμε μπορεί να υπάρχει κάποιο κομμάτι που να μην το έχουνε βάλει στο βιβλίο, κάτι που δεν τους συμφέρει ή να μην θέλουν να το μάθουμε εμείς οπότε εμείς μένουμε στα σκοτάδια και μαθαίνουμε μόνο όσα επιτρέπει... το κράτος που έχουμε.

3. ΒΛΑΣΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αρχικά θα ήθελα να σε ρωτήσω, να μου πεις, τι πιστεύεις ότι για σένα είναι ένα έθνος για σένα;

ΒΛΑΣΗΣ: Α... Τι είναι έθνος; Αυτοί οι οποίοι ζουν σε μια χώρα. Δηλαδή πλέον για μένα... Βασικά δεν υπάρχουν έθνη με την έννοια ότι ξέρεις, είμαι Έλληνας. Εγώ πιστεύω ότι υπάρχει αυτή η αλλοίωση των εθνών πλέον. Οπότε έθνος, το 2014, πιστεύω σημαίνει αυτοί που ζουν σε μια χώρα. Αυτοί που ζουν στην Ελλάδα είναι Έλληνες, κατά κάποιο τρόπο. Που έχουν υπηκοότητα ελληνική φυσικά. Αλλά για μένα έθνη, πλέον είναι πολύ δύσκολο να πεις ότι υπάρχουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί το λες αυτό;

ΒΛΑΣΗΣ: Πιστεύω με τους καιρούς, δηλαδή άμα δεις και παλιότερα, είχαμε πόσα χρόνια τουρκοκρατία και τα λοιπά. Έχει αλλοιωθεί το αίμα μας. Πώς το λένε; Δηλαδή, δεν πιστεύω στο έθνος με την έννοια ότι υπάρχουν Έλληνες καθαροί. Και οποιοδήποτε άλλο έθνος, ειδικά αυτοί που έχουν γνωρίσει κατοχή ή οτιδήποτε άλλο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε για σένα είναι μια έννοια το έθνος όπως είπες, καθαρή που δεν θα υπάρχουν αλλοιώσεις στο αίμα;

ΒΛΑΣΗΣ: Όχι δεν λέω αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν έχω καταλάβει. Πες μου.

ΒΛΑΣΗΣ: Έθνος, αυτό. Δηλαδή σήμερα, είναι αυτοί οι οποίοι ζούνε σε μια χώρα πιστεύω. Δηλαδή οι Έλληνες. Δεν μπορείς να το θέσεις κάπως διαφορετικά πιστεύω. Όχι μόνο βέβαια... Εντάξει υπάρχουν και στο εξωτερικό κάποιοι. Εμ... αυτοί οι οποίοι έχουν γονείς ίσως... Έχουν ρίζες ελληνικές, να στο θέσω έτσι. Πρόσφατες τουλάχιστον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει μια λέξη με την οποία θα χαρακτηρίζες το έθνος;

[...]

ΒΛΑΣΗΣ: Δεν ξέρω. Είναι πολύ πολύπλοκο. Δεν μπορώ να το πω με μια λέξη. Αυτό που σου είπα. Θεωρώ έχει λίγο η λέξη έθνος... Μπορείς να το πεις με πολλές διαφορετικές έννοιες, για μένα, τουλάχιστον προσωπικά. Α... γι' αυτό τώρα δεν μπορώ τώρα να στο θέσω με μια λέξη. Γι' αυτό είδες στην αρχή σου είπα κάποια πράγματα για την αλλοίωση και τα λοιπά. Είναι λίγο πολύπλοκο στο μυαλό μου η λέξη έθνος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς γενικότερα για το έθνος, πώς αισθάνεσαι;

ΒΛΑΣΗΣ: Εεε... κοίτα, σίγουρα αισθάνομαι περηφάνια, εεε... γιατί ζούμε σε μια χώρα που έχει περάσει τόσα και ακόμα περνάει και πιστεύω ότι μπορούμε και τα προσπερνάμε. Έχουμε αυτό το κάρμα σαν Έλληνες. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο σχολείο, στις εθνικές επετείους, πάντα κάναμε παρελάσεις. Είχες πάρει ποτέ μέρος;

ΒΛΑΣΗΣ: Ε ναι και ήμουν και υποψήφιος σημαιοφόρος, αλλά τελικά βγήκα παραστάτης.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν έπαιρνες μέρος στις παρελάσεις, πώς αισθανόσουν;

ΒΛΑΣΗΣ: Στο δημοτικό ας πούμε; Για πότε μιλάς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όποια...

ΒΛΑΣΗΣ: Κοίτα στο δημοτικό απλά πήγα και περπατούσα [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Δεν ένοιωθα κάτι, να σου πω την αλήθεια. Τώρα όσο θυμάμαι κιόλας, εντάξει σίγουρα ένοιωθα περηφάνια για το ότι ήμουν στη παρέλαση, είτε ως παραστάτης είτε κανονικά, γιατί έχει τύχει. Ε, ναι. Δηλαδή ειδικά όταν ακούς τα τύμπανα και τα λοιπά μπαίνεις σε όλο το κλίμα. Νοιώθεις κάτι μέσα σου, νοιώθεις ότι το κάνεις αυτό για τη χώρα σου ρε παιδάκι μου. Αυτό. Ναι, είναι πολύ σπουδαίο για μένα. Πιστεύω για όλα τα παιδιά. Εντάξει για τα περισσότερα, δεν θα πω για όλα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με ρωτάς, για το δημοτικό, δηλαδή στις επόμενες τάξεις, ένοιωθες κάτι διαφορετικό;

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι γιατί στο δημοτικό πήγα να απλά και περπατούσα, δεν ξέρω, δεν ένοιωθα κάτι περισσότερο. Ενώ στο γυμνάσιο όταν αναπτύσσεις λίγο... Ξέρεις το σκέφτεσαι λίγο και περισσότερο τι κάνεις αυτή τη στιγμή και τα λοιπά, το σκέφτεσαι διαφορετικά ίσως και γι' αυτό ένοιωθα αυτά που ένοιωθα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι αντιλαμβάνεσαι δηλαδή στο γυμνάσιο εκείνη τη στιγμή;

ΒΛΑΣΗΣ: Πας εκεί για κάποιο σκοπό ρε παιδάκι μου. Ξέρεις για ποιο σκοπό θα πας. Δηλαδή ότι θα πας να παρελάσεις για τη χώρα σου. Ενώ στο δημοτικό είναι λίγο ξέρεις πιο παιδικά, πάμε εκεί να περπατήσουμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με δυο λόγια, τι συμβόλιζε για σένα η παρέλαση;

ΒΛΑΣΗΣ: Εεε... σίγουρα ανάμνηση γι' αυτά τα οποία πέρασε η χώρα. Γι' αυτούς οι οποίοι χάθηκαν γι' αυτή τη χώρα και ε, πιστεύω είναι ο καλύτερος τρόπος έτσι να τους υμνούμε. Από τους καλύτερους. Για μένα προσωπικά, δεν πρέπει να σταματήσει η παρέλαση. Τουλάχιστον η μαθητική. Για τα παιδιά, έτσι και μόνο να μπουν στην ιδέα ότι ξέρεις κάτι έγινε τότε και να το κάνουμε, να περπατήσουμε γι' αυτό το λόγο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτό ακριβώς ήταν η επόμενη μου ερώτηση. Το γεγονός ότι υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τουλάχιστον οι μαθητικές παρελάσεις, πρέπει να σταματήσουν.

ΒΛΑΣΗΣ: Εγώ είμαι της άλλης άποψης όμως. Ότι πρέπει να σταματήσουν αυτές οι οποίες βγαίνουν τα άρματα και τα λοιπά. Εντάξει, κρίση έχουμε έτσι. Αλλά δεν τρώνε... Πόσα λεφτά μπορεί να χρειαστεί ένα τανκ για να γεμίσει, ξέρω εγώ. Αλλά και μόνο ότι ξοδεύονται κάποια χρήματα για να γίνει η παρέλαση, η οποία γίνεται και στη Θεσσαλονίκη και τα αεροπλάνα και τα λοιπά. Ε, καλύτερα να σταματήσουν αυτές, παρά οι μαθητικές. Γιατί εγώ είμαι της άποψης ότι και μόνο που μπαίνει στην ιδέα ο μαθητής να σκεφτεί τι έγινε εκείνη τη μέρα, εντάξει αυτό μπορεί να γίνει και ως μάθημα, αλλά και πάλι είναι, ως ρε παιδάκι μου, ανάμνηση. Αυτό. Ναι αυτό πιστεύω, γι' αυτό και πιστεύω δεν πρέπει να σταματήσουν οι μαθητικές παρελάσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μου έδωσες μια καινούρια διάσταση. Οντως υπάρχει κόστος στις στρατιωτικές παρελάσεις.

ΒΛΑΣΗΣ: Κοίτα εγώ πιστεύω οι στρατιωτικές, γίνονται και λίγο για τα μάτια. Δηλαδή να σου πω ως παράδειγμα. Ο Παπούλιας τώρα, ξέρεις είναι πρόεδρος της δημοκρατίας εδώ και πολλά χρόνια, τώρα το Φεβρουάριο θα γίνουν εκλογές, ωραία; Πέρυσι στη Θεσσαλονίκη δεν είχε γίνει στρατιωτική παρέλαση, έγινε φέτος τελευταία χρονιά του Παπούλια, ε ξέρεις τα βγάλανε όλα εκεί πέρα. Είναι και λίγο για τα μάτια πιστεύω. Να δείξουμε βέβαια και στους υπόλοιπους και στους ξένους και τα λοιπά ότι έχουμε άρματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πέρα από τις παρελάσεις στις εθνικές επετείους, λέγαμε και ποιήματα. Είχες πάρει μέρος σε κάτι τέτοιο;

ΒΛΑΣΗΣ: Ε ναι [Σ.τ.Σ.: γελάει], είχα πάρει μέρος και γελάω τώρα γιατί ήταν λίγο αστείο. Δεν ξέρω γιατί. Εεε... ναι ναι λέγαμε ποιήματα. Ειδικά θυμάμαι... στο λύκειο, δεν συμμετείχα σε τέτοια πράγματα αλλά μέχρι και το γυμνάσιο, εντάξει και στο δημοτικό... Στο δημοτικό μην σου πω και αναγκαστικά κατά κάποιο τρόπο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανάμεσα στις παρελάσεις και στα ποιήματα, πιστεύεις ότι ένα από τα δύο, είναι πιο σημαντικό και θα ήθελα να αιτιολογήσεις;

ΒΛΑΣΗΣ: Ε, παρελάσεις και ποιήματα [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση]. Δεν μπορώ να πω ποιο είναι πιο σημαντικό, αλλά πιστεύω ότι είναι και τα δύο σημαντικά. Εεε... και τα ποιήματα έχουν γραφτεί από πρόσωπα εντάξει... Σημαίνουν πάρα πολλά για το ελληνικό έθνος. Εμ... δεν ξέρω... και οι παρελάσεις, από αυτό που σου είπα και μόνο, πιστεύω ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό. Οπότε δεν μπορώ να διακρίνω κάποιο από τα δύο. Δεν μπορώ. Αλήθεια σου λέω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω να μου αναφέρεις τρία τουλάχιστον επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος.

[...]

ΒΛΑΣΗΣ: Το ελληνικό έθνος, ωραία. Γενναίο σίγουρα... Ταλαίπωρο θα το έλεγα, και ... Ένα ακόμα... Ωραίο, δεν ξέρω, ωραίο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω να μου αιτιολογήσεις το καθένα από αυτά τα επίθετα γιατί τα χρησιμοποίησες;

ΒΛΑΣΗΣ: Ταλαίπωρο γιατί έχουμε περάσει πάρα πολλά και ακόμα περνάμε. Και πιστεύω η Ελλάδα είναι από τις χώρες που έχουν γίνει πάρα πάρα πολλά. Έχουμε περάσει πάρα πολλά, δεν ξέρω. Δηλαδή άμα συγκρίσεις με βόρειες χώρες π.χ. οι οποίες ζούνε σε έναν άλλο κόσμο πραγματικά από τον δικό μας, πιστεύω, εεε πάντοτε ο Έλληνας θα έκανε... θα πήγαινε ας πούμε πενήντα χρόνια καλά, εκατόν πενήντα θα πήγαινε χάλια. Και ναι αυτό. Γι' αυτό το λόγο ας πούμε ταλαίπωρος. Γενναίο γιατί ακόμα και τώρα πάμε και πίνουμε καφέ ενώ έχουμε κρίση και τα λοιπά, λένε θα καταρρεύσουμε το ένα το άλλο. Εεε θα κάνουμε μια κίνηση η οποία θα δείξει ρε παιδάκι μου, εντάξει οκ θα το ξεπεράσουμε. Και όχι μόνο αυτό, σε διάφορους πολέμους και τα λοιπά, ας πούμε, πάντα οι Έλληνες... και ο Χίτλερ νομίζω το είχε πει ότι οι Έλληνες ήταν από τους πιο γενναίους και τα λοιπά, από αυτούς που έχουν πολεμήσει. Α, και γι' αυτό γενναίο... Και ωραίο γι' αυτό, πιστεύω ξέρουμε να διασκεδάσουμε. Μ' αρέσει πάρα πολύ αυτό στη χώρα μας. Παρ' όλες αυτές τις συνθήκες, ξέρουμε ακόμα να... ή τουλάχιστον προσπαθούμε να περνάμε καλά.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω στη συνέχεια να μου πεις πάλι τρία επίθετα, με τα οποία θα χαρακτήριζες οποιαδήποτε άλλο έθνος.

ΒΛΑΣΗΣ: Ααα... λοιπόν. Γερμανία, οργάνωση. Είναι οργανωμένη και αυτό πιστεύω φαίνεται, εντάξει. Δηλαδή καμία σχέση με την Ελλάδα πιστεύω. Ζούνε σε άλλο κόσμο. Αυτό που σου είπα και πριν. Πιστεύω ότι όλες οι βόρειες χώρες, Σουηδία, Φινλανδία και Αγγλία ακόμα, πιστεύω ζούνε σε άλλο κόσμο. Πιστεύω ότι ζούνε σε άλλο κόσμο στον οποίο η Ελλάδα ίσως να μην είχε ποτέ. Δηλαδή μπορούμε να το ζήσουμε μετά από πάρα πολλά χρόνια, ειδικά τώρα που ας πούμε αντί να ανεβαίνουμε, πέφτουμε. Εεε... σε θέμα ανάπτυξης και τα λοιπά. Εεε... οπότε αυτό για τη Γερμανία. Ότι είναι πολύ οργανωμένη και πειθαρχημένη βασικά σε αυτό που

κάνουνε. [...] Ααα... και λίγο μουντρούχοι. Αλλά δηλαδή... πιστεύω δεν είναι τόσο κοινωνικοί όσο εμείς. Αυτό δεν είναι πάντα κακό πιστεύω. Ναι αυτό θα σου έλεγα. Ότι είναι λίγο μουντρούχοι [Σ.τ.Σ.: γελάει].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πειθαρχημένοι γιατί είναι;

ΒΛΑΣΗΣ: Πιστεύω ότι είναι, ξέρεις γιατί, έχουν ένα πρόγραμμα. Θα πούνε, θα κάνω αυτό, θα κάνω το άλλο και έχουν κάποιον ο οποίος είναι από πάνω τους και άμα τους πει: «Αυτό δεν θα το κάνεις»... Ξέρεις τι, εγώ πιστεύω στην Ελλάδα θέλουμε να είμαστε όλοι αφεντικά. Δεν ξέρω αν το πιστεύεις και εσύ. Πάντως το πιστεύω, θέλουμε να είμαστε από πάνω... Δηλαδή να σου φέρω ένα παράδειγμα. Το 2014 πιστεύω κανείς δεν θα ήθελε να πάει να δουλέψει στο χωράφι. Κανείς δεν θα ήθελε. Το πιστεύω αυτό πραγματικά. Επειδή έχω πολλούς φίλους οι οποίοι είναι από χωριά και οι πατεράδες τους ήταν αγρότες και τα λοιπά, ήθελαν να φύγουνε, δεν ήθελαν να κάτσουνε εκεί. Και δεν ξέρω βέβαια αν αυτό ισχύει και στη Γερμανία, αλλά πιστεύω ότι είναι λίγο πιο κάτω στην πραγματικότητα, δεν πετάν το μυαλό τους, δηλαδή μένουν εκεί που είναι και έχουν αυτά που έχουν και τελείωσε, αυτά πιστεύω. Γι' αυτό είναι πειθαρχημένοι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν οι Έλληνες πιστεύεις ότι μοιάζουν με κάποιο έθνος, ποιο θα ήταν αυτό;

ΒΛΑΣΗΣ: Με τους Ιταλούς, una razza una faccia. Δεν ξέρω γιατί είμαστε και οι δύο μεσογειακός λαός ο οποίος πάντοτε ήθελε να επεκταθεί. Πάντοτε ήθελε να είναι κυρίαρχος. Πάντοτε ήτανε... Δεν ήταν αυτό που είναι οι Γερμανοί, δηλαδή πειθαρχημένοι, εκεί που είναι, ξέρεις τελείωσε, αυτό έχουμε, με αυτό θα ζήσουμε. Πάντοτε ήτανε ανοιχτόμυαλοι και σε ιδέες και γενικότερα, έχουν αφήσει και πολλά πίσω τους, τόσο η Ρώμη τόσο και η Αθήνα. [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα απασχολεί τη δημοσιότητα και τη κοινή γνώμη γενικότερα, αν έχεις ακούσει, για τη συζήτηση ενός μουσουλμανικού τεμένους στην Αθήνα. Τι θα έλεγες εσύ;

ΒΛΑΣΗΣ: Εμ... Θα το υποστήριζα εγώ. Θα το υποστήριζα; Δηλαδή και να γινόταν, δεν θα με πείραζε. Δηλαδή κάποιος που βγαίνουνε και αντιδράνε, δεν μπορώ να καταλάβω το λόγο που γίνεται αυτό. Δηλαδή, πλέον η διεθνικότητα υπάρχει σε όλες τις χώρες. Υπάρχουν πάρα πολύ μουσουλμάνοι στην Ελλάδα, πάρα πολύ. Ειδικά εκεί πέρα πάνω, Θράκη, είναι γνωστό ότι υπάρχουν πολλοί μουσουλμάνοι και χρειάζονται κάποιο τζαμί να πάνε να προσκυνήσουν αυτό που πιστεύουν. Οπότε ναι θεωρώ ότι πρέπει να γίνει ένα τζαμί στην Αθήνα. Τουλάχιστον σε δύο μεγάλες πόλεις, ένα Αθήνα, ένα Θεσσαλονίκη που θα προσελκύει πολύ κόσμο, ίσα ίσα να καλύπτει τις βασικές τους ανάγκες. Βασικές ανάγκες, να καλύπτει τον περισσότερο πληθυσμό που είναι σε αυτές τις περιοχές.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν η ανέγερση γινόταν πραγματικότητα, τι θα συμβόλιζε;

ΒΛΑΣΗΣ: Τι θα συμβόλιζε; Ααα... Μισό λεπτό [Σ.τ.Σ.: παύση]. Δεν ξέρω. Ότι... Θα ήθελαν σίγουρα να υποστηρίξουν αυτούς οι οποίοι είναι μουσουλμάνοι. Να υποστηρίξουν τα δικαιώματά τους, το οποίο, το δικαίωμα της θρησκείας είναι πολύ σοβαρό. Και ναι αυτό πιστεύω, ότι κάποια στιγμή πρέπει να γίνει αυτό, δηλαδή να βοηθήσουν με κάποιο τρόπο αυτούς οι οποίοι είναι μουσουλμάνοι ή οτιδήποτε άλλο, να έχουν κάποιο χώρο που να συγκεντρώνονται και να μπορούν άνετα και χωρίς να είναι παράνομα, νόμιμα, να πιστεύουν σε αυτό που πιστεύουν, να προσεύχονται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η ανέγερση του τεμένους, θα προκαλούσε αλλαγές;

ΒΛΑΣΗΣ: Τι αλλαγές εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε οποιοδήποτε τομέα.

ΒΛΑΣΗΣ: Δεν το νομίζω, όχι. Δεν ξέρω τώρα πως είναι ο χώρος της Αθήνας αλλά γιατί να προκαλούσε αλλαγές;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν ξέρω. Μπορεί...

ΒΛΑΣΗΣ: Εννοείς διάφορα φασιστικά και τα λοιπά, δεν ξέρω. Εθνικιστές και τέτοια;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν ξέρω... Θα μπορούσε...

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι θα μπορούσε. Όπως θα μπορούσε να γίνει και οπουδήποτε αυτό. Αλλά δεν το βρίσκω ως λόγο για να μην γίνει κάποιο τζαμί. Δηλαδή, ναι αυτό. Πιστεύω το δικαίωμα αυτό που σου είπα της θρησκείας, είναι πολύ σημαντικό και θα έπρεπε να υπάρχει κάποιος χώρος να προσεύχονται και αυτοί. Οπότε δεν ξέρω αν θα προκαλούσε αλλαγές, αλήθεια, αλλά πιστεύω πως όχι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αντιδράσεις;

ΒΛΑΣΗΣ: Αντιδράσεις ακόμα υπάρχουν. Θα υπάρχουν. Πάντα θα υπάρχουν. Ακόμα και ότι πίνω νερό εγώ εδώ πέρα, θα μου πει κάποιος: «Γιατί πίνεις νερό;». Πάντα υπάρχουν πιστεύω οι αντιδράσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που διδάχθηκες στο σχολείο, ποιο θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικό;

ΒΛΑΣΗΣ: Κοίτα εγώ πάντα λάτρευα την ιστορία. Πάντα. Δηλαδή είχα τρέλα [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει]. Θα σου εξηγήσω γιατί. Γιατί πιστεύω ότι μέσα από την ιστορία μπορείς να διδαχθείς πράγματα και να ξεπεράσεις κάποια πράγματα τα οποία θα έρθουν στη συνέχεια. Δηλαδή άμα δεις ξέρω εγώ τι έγινε το 18ο αιώνα, μπορείς να προβλέψεις τι θα γίνει σήμερα σε παρόμοια κατάσταση. Γιατί ας πούμε διαβάζαμε... άμα θυμάσαι, Γ' λυκείου διαβάζαμε κάποια πράγματα τα οποία εγώ αυτή τη στιγμή τα βλέπω και τώρα. Γίνονται κύκλος. Αυτό. Και γι' αυτό ακριβώς το λόγο πιστεύω, μπορούμε να πάρουμε πάρα πολλά από την ιστορία, πάρα πολλά, αλλά και να αναπτυχθούμε σαν άνθρωποι πάρα πολύ.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: [...] Άμα γνωρίζεις τι έγινε στο παρελθόν, μπορείς να προβλέψεις το μέλλον και έτσι να αποφευχθούν κάποια πράγματα. Θεωρώ ότι ξέρουμε ιστορία, ωστόσο δυσάρεστα πράγματα δεν μπορέσαμε να τα αποφύγουμε. Μήπως τελικά δεν ισχύει τόσο πολύ αυτό;

ΒΛΑΣΗΣ: Όχι. Εγώ πιστεύω ότι ισχύει απλά ξέρεις τι γίνεται, κλείνουμε τα μάτια. Εντάξει, ωραία, έγινε αυτό, γιατί να μην γίνουν τα ίδια πάλι; Δεν είμαστε εμείς αυτοί που θα βγούμε μπροστά και θα πούμε τότε έγινε αυτό, και να το ξανακάνουμε. Ε, είναι κάποιοι άλλοι από πάνω μας, οι οποίοι τους συμφέρει ίσως να κινούνται έτσι, δηλαδή να κάνουν αυτά τα οποία έγιναν τότε, για κάποιο σκοπό. Για κάποιο σκοπό τον οποίο... ο οποίος μας αφορά άμεσα αλλά δεν μας δίνουν αναφορά. Δηλαδή, αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μέσα από ποιες πηγές θεωρείς ότι χτίζουμε το εθνικό μας αίσθημα;

ΒΛΑΣΗΣ: Εεε... από την καθημερινή ζωή εγώ πιστεύω το χτίζουμε αυτό. Με οποιοδήποτε τρόπο. Και για ένα καφέ να πάμε, ο τρόπος που συζητάμε και τα λοιπά πιστεύω είναι διαφορετικός από οποιοδήποτε άλλο έθνος. Εντάξει, σίγουρα θα μοιάζει με κάποιο, αλλά... Από την καθημερινότητα διαμορφώνεται αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από το πλαίσιο του σχολείου;

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι, σίγουρα και από το σχολείο αλλά πιστεύω καθοριστικός παράγοντας για κάθε κοινωνία είναι η καθημερινότητα. Δηλαδή, πέρα από αυτά που θα μάθεις, είναι αυτά που θα ζήσεις γιατί υπάρχουν παιδιά τα οποία εντάξει, δεν γουστάρουν το διάβασμα, αυτά τα οποία περνάνε και ζουν αφομοιώνονται μέσα τους και μαθαίνουν να ζουν με αυτά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μέσα από την ιστορία διαμορφώνουμε την εθνική μας ταυτότητα;

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι, ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς;

ΒΛΑΣΗΣ: Γιατί παίρνεις κάποιες... Ας πούμε ιστορία είναι ακόμα και τα ήθη και τα έθιμα. Εμείς κάνουμε [...] στο πανεπιστήμιο και μαθαίνουμε κάποια πράγματα από τη ζωή των Ελλήνων πριν από πενήντα χρόνια ας πούμε. Οπότε ναι σίγουρα μαθαίνεις κάποια πράγματα για τους Έλληνες.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Για το παρελθόν σου.

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι. Το οποίο σήμερα παρελθόν έχει... δεν υπάρχει πιστεύω πλέον. Δηλαδή το γεγονός ότι ζούμε σε μια κοινωνία η οποία ξεχνάει τα ήθη, ξεχνάει τα έθιμα... Πιστεύω ότι είναι πάρα πολύ πρόσφατο αυτό το οποίο γίνεται, δηλαδή παλιά, μέχρι πριν είκοσι, τριάντα χρόνια, υπήρχαν... πώς να σου πω, πώς λέγονται αυτά... τα σεμεδάκια, κατάλαβες. Τώρα δεν τα θέλει κανείς τα σεμεδάκια. Δεν ξέρω τι γίνεται. Πώς έχουμε αλλάξει έτσι;

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παρατηρείς αν το περιεχόμενο της ιστορίας σε έχει επηρεάσει σε ορισμένες αντιλήψεις;

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι με έχει επηρεάσει πολύ. Αυτό που σου είπα και πριν. Το να ξέρεις τι έγινε κάποτε σε παρόμοιες συνθήκες, σου δίνει άλλη εντύπωση, εντελώς άλλη εικόνα για τον κόσμο τον οποίο ζούμε σήμερα. Αυτό. Αυτό πιστεύω. Δηλαδή το να ξέρεις τι έγινε, όταν έγινε κάτι, το αμέσως επόμενο από κάτι το οποίο έγινε, είναι μεγάλο προνόμιο πιστεύω και σε κάνει να βλέπεις διαφορετικά τον κόσμο. Να ξέρεις, να μπορείς με βάση τις πιθανότητες, να προβλέψεις τι θα γίνει στο μέλλον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι σε έχει επηρεάσει η μελέτη της ιστορίας ως προς την αλληλεπίδρασή σου με άτομα άλλων εθνών;

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι. Παλιά ήμουν ψηλορατσιστής. Θα έλεγα ρε παιδάκι μου, α αυτός είναι Αλβανός. Μέχρι το γυμνάσιο το έκανα. Ξέρεις μέχρι το γυμνάσιο υπήρχε αυτό το κορόιδεμα μεταξύ μας. Οπότε ναι, το είχα αυτό το πράγμα, αλλά με τον καιρό, δεν είναι βασικά μόνο μέσα από την ιστορία αλλά και θέμα αντίληψης ας πούμε, ναι σίγουρα βοήθησε και η ιστορία σε αυτό. Να ξέρεις για ποιο λόγο πρέπει να τιμάς τα έθνη. Δηλαδή δεν υπάρχει λόγος πιστεύω να υποτιμάς κάποιον επειδή είναι μαύρος, επειδή είναι Αλβανός ή οτιδήποτε. Αλλά αυτό ναι το είχα κάπως αλλιώς στο μυαλό μου στο γυμνάσιο. Αλλά τώρα ναι, με βοήθησε η ιστορία ως προς αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς το έκανε αυτό η ιστορία;

ΒΛΑΣΗΣ: Εμ... Κοίτα μαθαίνοντας την ιστορία τους και γενικώς... Κοίτα εγώ μέχρι το γυμνάσιο ήξερα ότι οι Αλβανοί, ήρθαν στην Ελλάδα και κλέβουν, κάνουν το ένα, κάνουν το άλλο. Άμα κάτσεις και λίγο ψάξεις για ποιο λόγο το κάνουν αυτό, τι γινόταν στην Αλβανία πριν δέκα, είκοσι χρόνια και τι γίνεται και σήμερα στην Αλβανία, θα δεις ρε παιδάκι μου ότι αυτοί οι άνθρωποι ζουν κατά κάποιο τρόπο ο οποίος τους επιβάλλεται, και δεν μπορούν να κάνουν κάτι γι' αυτό, δεν μπορούν να αλλάξουν την καθημερινότητά τους. Δεν μπορούν να γίνουν λίγο πιο... Πώς να το πω... Εντάξει σε κάποια σημεία ίσως να είναι μερικοί οι οποίοι μεταναστεύουν εδώ πέρα αα... λίγο πιο επιθετικοί ως προς τους Έλληνες. Αλλά αυτό ναι. Άμα δεις για ποιο λόγο γίνονται όλα αυτά, θα δεις ότι οι άνθρωποι αυτοί δεν φταίνε γι' αυτά τα οποία γίνονται. Τότε θα αρχίσεις να τους εκτιμάς πιστεύω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε λες ότι βασικό σημείο σύνδεσης είναι η γνώση της άλλης πλευράς.

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι, ναι, η γνώση.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωστόσο, γνώση δεν μας δίνεται και μέσα από την ιστορία;

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι. Σίγουρα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πολλούς όμως η ιστορία του έχει επηρεάσει αρνητικά, όχι η ιστορία ως επιστήμη, η μελέτη μάλλον του περιεχομένου της ιστορίας...

ΒΛΑΣΗΣ: Η παραπληροφόρηση εννοείς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από την ιστορία διδασκόμαστε κάποιες ενότητες, ωραία. Η κάθε ενότητα αναφέρεται σε διαφορετικό περιεχόμενο, γεγονός. Πολλά παιδιά μου είπαν ότι μέσα από τα γεγονότα αυτά που μάθαιναν τους δημιουργούσε μια αποστροφή προς τα άλλα έθνη...

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι αυτό είναι λίγο αλήθεια ότι το έχουν λίγο τα βιβλία, τα σχολικά. Έχουν αυτή τη τάση να σου δείξουν ότι ξέρεις τι, οι Τούρκοι είναι αυτό, οι Αλβανοί είναι το άλλο. Να σου πω την αλήθεια αυτό ίσως ισχύει λίγο, ότι έχουν μια έχθρα ως προς τους Έλληνες και αυτό είναι και θέμα θρησκείας περισσότερο. Ε... αλλά ναι σίγουρα τα βιβλία, ειδικά τα σχολικά όπως τα θυμάμαι, όπως έχει μείνει στο μυαλό μου, προπαγάνδιζαν, μέσα σε εισαγωγικά, πολλές φορές για τα άλλα έθνη και διαμορφώνεις μια διαφορετική εικόνα από αυτή που ίσως θα έπρεπε. Εντάξει, δεν ξέρω αν είναι σωστό αυτό που έχω στο μυαλό μου αυτή τη στιγμή. Πολλές φορές τα βιβλία και η ιστορία γενικότερα σε κάνει... Πώς το λένε; Σε κάνουν να σκέφτεσαι διαφορετικά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γίνεται αυτό γενικότερα στις χώρες, στα κράτη ή παρατηρείς να γίνεται μόνο στην Ελλάδα; Να υπάρχει αυτή η προπαγάνδα που ανέφερες.

ΒΛΑΣΗΣ: Κοίτα μπορεί να υπάρχει από την αντίθετη πλευρά. Δηλαδή οι Τούρκοι, να λένε ρε παιδάκι μου για τους Έλληνες, κατάλαβες; Οι Αλβανοί θα λένε για τους άλλους. Οι Βούλγαροι θα λένε για τους άλλους και τα λοιπά. Εεε... ναι σίγουρα και αυτό είναι και για να εξυψώσουν το εθνικό αίσθημα μάλλον. Δηλαδή να δείξουν ξέρεις τι, ότι εμείς είμαστε οι ανώτεροι και οι τριγύρω μας ρε παιδάκι μου δεν είναι τόσο καλοί σαν και μας. Δηλαδή πιστεύω αυτό το έχουμε ως άνθρωποι, είναι χαρακτηριστικό μας, ο ψηλοεγωισμός. Οπότε ναι, γιατί να μην περάσει και στα βιβλία;

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλεις να μου περιγράψεις, πως γινόταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο.

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι, διέφερε ανάλογα με τον καθηγητή. Ας πούμε θυμάμαι ιστορία Γ' λυκείου, γενικής κατεύθυνσης, στην οποία κάναμε και πολύ σημαντικά πράγματα, αλλά ποιος παρακολουθούσε; Εγώ θυμάμαι τον καθηγητή να παραδίδει ένα εικοςάλεπτο και να μας αφήνει μετά να παίζουμε μεταξύ μας. Αλλά στην κατεύθυνση ήτανε το ίδιο πράγμα. Δηλαδή ξέρεις παπαγαλία, πες εσύ μάθημα, το λες μάθημα και ξέρεις έκανες μια λέξη λάθος... Και στα παλιότερα χρόνια... Σίγουρα εντάξει δεν μπορούν να κάνουν και κάτι διαφορετικό οι καθηγητές. Δηλαδή κάνανε απλά την παράδοση, λέγανε για παράδειγμα ο Μέγας Αλέξανδρος έκανε αυτό, έκανε αυτό, έκανε το άλλο, τελεία. Δεν συζητούσαμε. Θα παρέδιδε το μάθημα αυτό που έπρεπε να παραδώσει, όπως κάνουν οι καθηγητές στο σχολείο και από κει και πέρα δεν υπήρχε δημιουργική σκέψη, ούτε κριτική, ούτε τίποτα. Παρέδιδαν αυτά, μάθετε τα και τελείωσε. Εγώ έτσι θυμάμαι και το γυμνάσιο και το λύκειο στην ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η στάση του καθηγητή;

ΒΛΑΣΗΣ: Τι εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν χρησιμοποιούσε εποπτικά μέσα...

ΒΛΑΣΗΣ: Α όχι. Αυτά είναι σύγχρονα. Αυτά τώρα τα κάνουν. Δεν είχαμε εμείς προτζέκτορες και τα λοιπά. Δεν είχαμε όχι. Είχαμε... καμιά φορά στο λύκειο, ξέρεις.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τώρα που ήρθες στο πανεπιστήμιο, βρήκες αυτό που περίμενες;

ΒΛΑΣΗΣ: Κοίτα, σίγουρα... Ξέρεις τι μ' αρέσει στο πανεπιστήμιο; Ότι... Εντάξει έχεις μια ύλη, η οποία όμως απελευθερώνεται, σε πάει και εκεί, και εκεί, και εκεί, και μπορείς να έχεις μια ολοκληρωμένη άποψη πάνω σε ένα θέμα. Αυτό μου αρέσει στο πανεπιστήμιο πάρα πολύ. Ότι δεν έχεις ένα βιβλίο που πρέπει να διαβάσεις γιατί αύριο το πρωί θα εξεταστείς, και δεν σε κλείνουν σε όρια. Εντάξει σίγουρα υπάρχουν καθηγητές που δίνουν ύλη μόνο από βιβλίο και τα λοιπά. Οι περισσότεροι αυτό κάνουνε. Απλά πιστεύω από μόνος μου, επειδή ήταν αυτό που πάντα ήθελα, η ιστορία πάντα μου άρεσε, πάντα θα διάβαζα ιστορία. Τώρα ένα παραπάνω που μας παραδίδουν και διάφορα βιβλία στο μάθημα, διαβάστε παιδιά αυτό, σε κινούν το ενδιαφέρον πάρα πολύ σε σχέση με το σχολείο που είχες μόνο ένα πράγμα να διαβάσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δηλαδή πέρα από το σύγγραμμα που χρησιμοποιεί ο καθηγητής σας προτείνουν και άλλα βιβλία;

ΒΛΑΣΗΣ: Όχι μόνο βιβλία. Πολλά πράγματα. Ιστοσελίδες. Οτιδήποτε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς γίνεται το μάθημα στο πανεπιστήμιο;

ΒΛΑΣΗΣ: Εμ, πώς γίνεται το μάθημα; Συνήθως γίνεται με προτζέκτορα πλέον. Εμ, βλέπουμε διάφορες εικόνες, ειδικά στην αρχαιολογία και βλέπουμε διάφορα γλυπτά και εξηγεί ο καθηγητής με το λείζερ και ... υπάρχει και χώρος για ομιλία. Δηλαδή σε κάποια σημείο θα μας δώσει το λόγο, θα μας πει ρε παιδιά τι βλέπετε εδώ πέρα, τι είναι αυτό και τα λοιπά. Αυτή η διαδραστικότητα μου αρέσει, αυτή η επαφή με τον καθηγητή και με το μάθημα. Η επικοινωνία είναι πιο ουσιαστική με τον καθηγητή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όλα τα μαθήματα γίνονται έτσι;

ΒΛΑΣΗΣ: Εμ... Λοιπόν. Όχι δεν γίνονται όλα, αλλά... τα περισσότερα ναι, γίνονται με προτζέκτορα, φέτος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στα μαθήματα που δεν γίνεται έτσι το μάθημα, με ποιο τρόπο γίνονται;

ΒΛΑΣΗΣ: Πριν έρθω εδώ πέρα είχα [...], αλλά η καθηγήτρια αυτή δεν είναι τόσο καλή. Δεν είναι δική μου άποψη αυτή, το λένε όλα τα παιδιά. Ε, και μου θυμίζει λίγο τον τρόπο του γυμνασίου που είχαμε το άγνωστο το κείμενο μπροστά μας. Κάνουμε [...] αρχαίο κείμενο και μας παίρνει με τη σειρά. Δεν σου κάνω πλάκα. Με τη σειρά... Μας δείχνει με το χέρι. Να πούμε μετάφραση. Όπως ήταν στο σχολείο... Και αυτό λίγο με χαλάει σε αυτή τη καθηγήτρια που έχουμε φέτος. Αν και το μάθημα είναι πάρα πολύ ωραίο, το κάνει με πολύ λάθος τρόπο πιστεύω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εξεταστικός λίγο...

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι, ναι, πολύ εξεταστικός ο τρόπος. Να φοβάσαι μήπως δεν βρεις κάποιο ρήμα, να ντραπείς κιόλας κατάλαβες. Και εντάξει, είναι λάθος πιστεύω αυτό [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση]. Αλλά και άλλοι καθηγητές οι οποίοι παραδίδουν χωρίς προτζέκτορα, εμ, δεν έχω... Ναι το κάνουν καλά το μάθημά τους πιστεύω. Αλλά πιστεύω ότι ο προτζέκτορας βοηθάει αρκετά σε μας στην αρχαιολογία και σου κινεί περισσότερο το ενδιαφέρον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάτι όπου θα άλλαζες;

ΒΛΑΣΗΣ: Που; Στο πανεπιστήμιο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και στο σχολείο.

ΒΛΑΣΗΣ: Α στο σχολείο θα το άλλαζα όλο [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Τι να σου πω; Άμα κάτσουμε να μιλάμε για το σχολείο, θα μιλάμε μέχρι το πρωί.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όσον αφορά την ιστορία, όχι γενικότερα.

ΒΛΑΣΗΣ: Ξέρεις τι, πιστεύω το μάθημα της ιστορίας πρέπει να γίνει πιο άμεσο προς τους μαθητές. Δηλαδή, να μην υπάρχει μόνο μια παράδοση η οποία είναι στείρα και να τελειώνει εκεί το μάθημα. Πρέπει να λες στα παιδιά γιατί έγινε αυτό, να σου πουν και αυτά την άποψή τους, να τους κινήσεις το ενδιαφέρον. Καλά αυτό ισχύει σε όλα τα μαθήματα πιστεύω. Δηλαδή να κινείς το μαθητή περισσότερο στο να του αρέσει αυτό που βλέπει και που διαβάσει. Αυτό είναι πολύ σημαντικό και υπάρχουν πάρα πολλοί τρόποι να το κάνεις αυτό, πάρα πολλοί τρόποι, όχι μόνο στην ιστορία, απλά πρέπει να βρεις τα κλικ, να του κινήσεις το ενδιαφέρον. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από την άποψη του βιβλίου θα άλλαζες κάτι σε εκείνο;

ΒΛΑΣΗΣ: Ποιο βιβλίο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Της ιστορίας. Σε οποιαδήποτε βαθμίδα.

ΒΛΑΣΗΣ: Θα το έκανα ίσως λίγο πιο επεξηγηματικό. Όχι απλά να λέω το 1900 κάτι, έγινε αυτό και αυτό. Θα προσπαθήσω να πω για ποιο λόγο, ποιες ήταν οι συνέπειες... Εντάξει αυτά τα γράφει πολλές φορές αλλά θα έδινα περισσότερο βάση σε αυτό, παρά στη χρονολογία. [...] Αλλά να μην ξέρεις μόνο χρονολογίες, να ξέρεις τι, και πως, και για ποιο λόγο. Γιατί αυτό σε βοηθάει και γενικότερα πιστεύω. Δεν σου δίνει απλά μια γνώση. Σε βοηθάει να γνωρίσεις περισσότερα πράγματα, να καταλάβεις, να καταλάβεις την ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο πανεπιστήμιο θα άλλαζες κάτι;

[...]

ΒΛΑΣΗΣ: Όχι. Μου αρέσει το πανεπιστήμιο. Μου αρέσει [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει]. Εντάξει σίγουρα θα άλλαζα κάτι, αλλά όχι κάτι σημαντικό που να πρέπει να σου πω. Δεν είναι κάτι μεγάλο το οποίο θα ήθελα να αλλάξω. Δηλαδή, τώρα εντάξει, τι να σου πω... Να μην καθυστερεί ο καθηγητής ας πούμε δέκα λεπτά. [...] Ε, ναι καμιά φορά αργούν οι καθηγητές. Αυτό είναι λίγο σπαστικό. Καμιά φορά δεν έρχονται κιόλας, χωρίς ενημέρωση. Εμ, τι άλλο; Κάποιους καθηγητές θα ήθελα να αλλάξω λίγο τον τρόπο... Αυτή η καθηγήτρια που σου έλεγα πριν, θα ήθελα να το αλλάξει τελείως το μάθημα, δεν θα ήθελα να είναι έτσι το μάθημά της...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας; Αρχικά στο σχολείο και μετά στο πανεπιστήμιο.

ΒΛΑΣΗΣ: Εμ... στο σχολείο. Βασικά στο σχολείο, πιστεύω μαθαίνεις τα βασικά ρε παιδάκι μου. Να μάθεις πότε έγινε τι και να ξέρεις τι γιορτάζουμε τότε. Να μάθεις ας πούμε τα βασικά πράγματα για την ιστορία. Στο πανεπιστήμιο πιστεύω, παίρνει άλλη διάσταση πιστεύω η ιστορία. Δηλαδή, προσπαθεί να σου δώσει να καταλάβεις, γιατί γίνονται κάποια πράγματα, ότι μπορεί να ξαναγίνουνε, γενικά σου ανοίγει πάρα πολλές διαστάσεις, να δεις την ιστορία πάρα πολύ διαφορετικά από αυτή που είχες συνηθίσει στο σχολείο. Δηλαδή εντάξει εγώ πάντα λάτρευα την ιστορία, αλλά τώρα στο πανεπιστήμιο ένα περισσότερο γιατί, γι' αυτό ακριβώς που σου λέω. Με κάνει να τη σκέφτομαι διαφορετικά. Εντελώς. Εντελώς, διαφορετικά από ότι έμαθα στο γυμνάσιο. Αυτό κυρίως. Να το δεις λίγο πιο ανοιχτά το θέμα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οι στόχοι που έχουν θέτεις επιτυγχάνονται;

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι. Πιστεύω πως ναι. Εγώ προσωπικά, ναι. Με έχει κάνει να λατρέψω δέκα φορές περισσότερο την ιστορία. Οπότε πιστεύω ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι με το πέρασμα των χρόνων, οι στόχοι που έχει η διδασκαλία της ιστορίας, ανάλογα με τις κοινωνικές, πολιτικές συνθήκες, δεν ξέρω τι, μπορεί να αλλάζουν;

[...]

ΒΛΑΣΗΣ: Όχι, δεν θεωρώ ότι αλλάζουν. Πιστεύω ίδιοι θα μείνουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τώρα που διάβαζα αυτά τα βιβλία για την ιστορία, διάβασα ότι στα αναλυτικά προγράμματα για το μάθημα της ιστορίας, για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πριν το 1970 στόχος της διδασκαλίας της ιστορίας, ήταν να δημιουργήσει εθνική συνείδηση στους μαθητές, μετά το 1970 ο στόχος αυτός αλλάζει και λέει ότι πλέον η ιστορία στοχεύει στο να καλλιεργήσει ιστορική συνείδηση στους μαθητές.

[...]

ΒΛΑΣΗΣ: Εγώ πιστεύω η ιστορία έχει και ως στόχο πάντα να κάνει λίγο προπαγάνδα και πάντα έτσι θα μείνει η ιστορία. Υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι δεν θέλουν... Κοίτα μπορεί να ακούγεται λίγο ουτοπικό αυτό και να το λέμε πολύ... Αλλά εγώ το πιστεύω, αλήθεια. Ότι υπάρχουν κάποιοι που δεν θέλουν να μάθουμε την ιστορία έτσι όπως πρέπει να την μάθουμε. Να μάθουμε τις αλήθειες. Και σίγουρα υπάρχουν κάποιες πτυχές της ιστορίας που δεν γνωρίζουμε. Δηλαδή ακόμη και αυτοί που το έχουν σπουδάσει το θέμα όπως εμείς ας πούμε, κάποιες πτυχές της ιστορίας δεν θα τα μάθουμε ποτέ. Οπότε ποτέ δεν θα μάθουμε πλήρης, πλήρη την ιστορία έτσι όπως θα έπρεπε να την μάθουμε. Έτσι όπως έγιναν τα πράγματα. Τις περισσότερες φορές. Και οι στόχοι πιστεύω θα είναι ίδιοι, δεν θα αλλάξουν. Θα πλασάρουν αυτά τα οποία λένε ρε παιδάκι μου ε, για να μην κάνουν τους μαθητές δεν ξέρω, να δουν λίγο διαφορετικά. Δεν ξέρω πως να το θέσω.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Για τους στόχους που ανέφερες στο πανεπιστήμιο, πίστευα ότι θα μου ανέφερες ότι η ιστορία θέλει να σε κάνει και ιστορικό.

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι. Έχει και σκοπό αυτό το πράγμα.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς και πόσο θεωρείς ότι οι μαθητές, φοιτητές επηρεάζονται περισσότερο από το βιβλίο της ιστορίας ή από τον καθηγητή;

ΒΛΑΣΗΣ: Ε... αρκετά από το καθηγητή περισσότερο. Εμένα με έχουν επηρεάσει πάρα πολύ οι καθηγητές στο πανεπιστήμιο. Με έχουν εμπνεύσει στο να αγαπήσω την ιστορία και να με κάνουν να διαβάσω περισσότερο. Όσον αφορά τα εγχειρίδια εντάξει, οκ, το διαβάζεις και δεν είναι ότι με έχει κάνει ας πούμε να...[...] Και τα εγχειρίδια σίγουρα, αλλά πιστεύω περισσότερο τα πρόσωπα πιστεύω, οι καθηγητές στο να κάνεις κάτι, να ασχοληθείς με κάτι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ένα σχολείο όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα, δεν θα υπήρχε το μάθημα της ιστορίας, πώς θα σου φαινόταν;

ΒΛΑΣΗΣ: Αυτό νομίζω το έχει κάνει και πρόταση μια βουλευτής του ΣΥ.ΡΙ.ΖΑ. αν δεν κάνω λάθος. Δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πες μου, γιατί δεν το γνωρίζω.

ΒΛΑΣΗΣ: Δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό που σου λέω. Καλύτερα να το ψάξεις πρώτα. Ότι είχε κάνει μια πρόταση να καταργηθεί η ιστορία από το σχολείο. Μια βουλευτής του ΣΥ.ΡΙ.ΖΑ... Άμα δεν υπήρχε ιστορία...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα σου φαινόταν το σχολείο;

ΒΛΑΣΗΣ: Πώς θα μου φαινόταν; Εεε... λειψό. Δεν ξέρω, κάτι θα έλειπε από το σχολείο για μένα. Ε, εντάξει καλά και όλα τα υπόλοιπα, αλλά όπως είπα εγώ είχα πάντα τρέλα με την ιστορία, οπότε αν έλειπε η ιστορία από το σχολείο... Ε, πάντα η ιστορία ήταν το μάθημα που περνούσα πιο ευχάριστα από όλα. Δηλαδή από το δημοτικό θυμάμαι, πάντα μου άρεσε αυτό το μάθημα και αν δεν είχα αυτό το μάθημα, θα ήταν πιο βαρετή η μέρα μου στο σχολείο. Εγώ αυτό πραγματικά πιστεύω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχουμε ένα σχολείο που δεν υπάρχει η ιστορία. Δηλαδή, τους μαθητές πως θα τους χαρακτήριζες;

ΒΛΑΣΗΣ: Αυτό που σου είπα. Πιστεύω ότι κάτι θα έλειπε από το σχολείο. Και ίσως θα το αντιλαμβάνονταν και τα παιδιά. Αλλά εγώ αυτό προσωπικά πιστεύω. Θα πρέπει να υπάρχει ιστορία. Είναι πολύ σημαντική για μένα η ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωστόσο σου λέω ότι θα έχουμε ιστορία αλλά τα παιδιά δεν θα μαθαίνουν εθνική ιστορία.

ΒΛΑΣΗΣ: Θα μαθαίνουν ξένη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν θα μαθαίνουν ξένη απλά μια ιστορία που θα αναφερόταν σε πιο ευρύτερα πλαίσια. Πιο γενικά σημεία αναφοράς... Ευρωπαϊκή, παγκόσμια. Θα μάθαινες και για τι δική σου αλλά με βάση...

ΒΛΑΣΗΣ: Άλλα γεγονότα. Εμ... Ναι... Εντάξει σίγουρα στην ιστορία συνδέονται μεταξύ τους τα γεγονότα και έχουν κάποια σχέση. Σίγουρα θα υπήρχαν περιπτώσεις που θα έμοιαζαν και με την Ελληνική πραγματικότητα, οπότε ναι, καλό θα ήταν να συνδέονται μεταξύ τους οι ιστορίες γιατί μπορείς να συνδυάσεις φαινόμενα και να καταλάβεις κάποια πράγματα εύκολα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε ένα τέτοιο σχολείο δεν θα υπάρχει καθόλου εθνική ιστορία.

ΒΛΑΣΗΣ: Εεε... από το τίποτα, καλύτερα να μαθαίνουμε παγκόσμια ιστορία [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει] ή ευρωπαϊκή ιστορία. Για μένα πρέπει να υπάρχει ιστορία, οποιαδήποτε ιστορία και να είναι. Γιατί σου διδάσκει πράγματα. Δηλαδή, πέρα από το γεγονός που έγινε, μπορείς να δεις γιατί έγινε. Αυτό που σου έλεγα πριν. Βλέπεις το τριγύρω παρά αυτό που έγινε τότε και τότε ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι αλλά, αν το σκεφτείς και με βάση αυτό που είπα και πριν, όταν ένα παιδί δεν θα μάθει την εθνική του ιστορία δεν θα έχει και την καλύτερη εντύπωση γι' αυτό που είναι για την ταυτότητά του.

ΒΛΑΣΗΣ: Ε, ναι σίγουρα, εντάξει. Σίγουρα. Απλά στη περίπτωση που δεν θα υπάρχει. Αλλά ναι σίγουρα πρέπει να υπάρχει εθνική ιστορία γιατί, εντάξει, άμα δεν υπάρχει εδώ, που θα υπάρχει; Και η ελληνική ιστορία είναι από τις μεγαλύτερες παγκοσμίως, όποτε αν δεν την μάθουμε εμείς, ποιος θα την μάθει;

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Διαβάζοντας το, σου δημιούργησε κάποια συναισθήματα, κάποιες σκέψεις;

ΒΛΑΣΗΣ: Ααα... Δεν ξέρω τι μου δημιούργησε αυτή τη στιγμή...[...] Ναι, αλλά δεν μπορώ να καταλάβω γιατί τα γράφει αυτά. Δηλαδή, εντάξει οκ, ο αντιρατσιστικός νόμος σίγουρα εμένα με βρίσκει αντίθετο. Αλλά... [...] Αυτό που μου έμεινε από το κείμενο, είναι ότι ο αφηγητής, ο συγγραφέας του κειμένου, αφιερώνεται περισσότερο στο ελληνικό πνεύμα και θέλει κατά κάποιο τρόπο να υποτιμήσει τους μετανάστες... και θέλει να επικεντρωθεί περισσότερο στο αρχαίο ελληνικό ιδεώδες και κατά κάποιο τρόπο, θέλει να δείξει ότι οι Έλληνες αντί να επικεντρώνονται στα θέματα τα οποία αφορούν τους μετανάστες, θα πρέπει να επικεντρώνονται περισσότερο στα δικά τους θέματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αντιμετωπίζει λοιπόν την μετανάστευση ως πρόβλημα. Συμφωνείς με όσα υποστηρίζει;

ΒΛΑΣΗΣ: Ναι κατά κάποιο τρόπο. Αλλά εντάξει, πέρα από το... ότι η μετανάστευση είναι πρόβλημα, οι άνθρωποι αυτοί δεν έχουν που να πάνε. Δηλαδή είναι οι συνθήκες τέτοιες που τους κάνουν να μεταναστεύσουν. Δεν είναι καθαρά το πρόβλημα αυτό, όπως λέει των πολιτιστικά κατώτερων. Και δεν είναι πολιτιστικά κατώτεροι, επειδή κάνανε λάθος κάτι αυτοί. Είναι οι συνθήκες αυτές της χώρας τους οι οποίες δεν τους επιτρέπουν να μορφωθούν ή οτιδήποτε άλλο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιος πιστεύεις ότι θα μπορούσε να είχε γράψει αυτό το κείμενο;

ΒΛΑΣΗΣ: Κάποιος ο οποίος... μισεί, όχι μισεί, δεν θέλει καθόλου τους λαθρομετανάστες και γενικά τους μετανάστες πιστεύω. Κάποιος ο οποίος εκτιμάει μόνο το έθνος του και το θεωρεί ανώτερο απ' όλα. Κάποιος ο οποίος είναι εθνικιστής, θα το έλεγα, ίσως.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Άμα σε ρωτούσα σε ποια πολιτική πλευρά θα έλεγες ότι ανήκει;

ΒΛΑΣΗΣ: Θα σου έλεγα στην ακροδεξιά λογικά. Από τα λεγόμενά του. Γιατί να σου πω κιόλας, κάνει και διαχωρισμό ακόμα ανάμεσα σε μελαμψούς και λευκούς. Εντάξει, είναι προφανές.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτό το βιβλίο επιστημονικής φαντασίας. Κάτι από αυτά που περιγράφει, θα μπορούσε να ισχύει στις μέρες μας;

ΒΛΑΣΗΣ: Ε, ναι θα μπορούσε να συμβεί και πιστεύω ότι συμβαίνει κιόλας. Προσωπικά. Κυρίως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, συμβαίνει αυτό το πράγμα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτή η παραπληροφόρηση και η παρουσίαση των γεγονότων με βάση όσα μας συμφέρουν, μας βολεύουν, θα μπορούσε να υπάρχει και στο περιεχόμενο της ιστορίας;

ΒΛΑΣΗΣ: Ε, ναι. Πιστεύω θα μπορούσε να συμβεί και πιστεύω πως έχει συμβεί για το λόγο ότι κάποιες φορές η αλήθεια στην ιστορία μπορεί να πονέσει κάποιο έθνος ή να είναι σκληρή και ειδικά για κάποια παιδιά που είναι στο γυμνάσιο ή στο λύκειο, να αρχίσουν να βλέπουν ίσως και με διαφορετικό μάτι τους Έλληνες. Δηλαδή μπορεί κάποια φορά... Εντάξει, συνήθως παρουσιάζονται στα Ελληνικά βιβλία ως οι καλύτεροι, ως αυτοί που δεν κάνουν ποτέ λάθος, ως αυτοί οι οποίοι δεν σκότωσαν ποτέ κανένα. Μπορεί κάποιες φορές η αλήθεια να είναι και η αντίθετη, να έχει δηλαδή και η αντίθετη πλευρά ότι και οι Έλληνες κάνανε κάποια κακά πράγματα. Όπως και για οποιοδήποτε έθνος ισχύει αυτό. Οπότε... Αυτό.

4. ΓΙΑΝΝΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω να μου πεις, τι πιστεύεις ότι είναι το έθνος;

ΓΙΑΝΝΑ: Τι είναι το έθνος; Εεε... Έχει να κάνει καθαρά με τον πολιτισμό... με τους πολιτισμούς. Δηλαδή ελληνικό έθνος, έχει να κάνει με την Ελλάδα, εεε... με τον λαό, με τη νοστορπία, με την παράδοση... εεε... τα πάντα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σου ζητούσα να μου πεις μια λέξη που θα αντιστοιχούσε στο έθνος, που θα περιέγραφες, που θα περιέκλειε όλη την ιδέα του έθνους, θα μπορούσες να μου πεις μια;

[...]

ΓΙΑΝΝΑ: Είναι ιδέα, είναι ομάδα, είναι οικογένεια, είναι τα πάντα το έθνος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς για την έννοια του έθνους και προφανώς για το δικό μας έθνος, αισθάνεται κάπως διαφορετικά;

ΓΙΑΝΝΑ: Αισθάνομαι μια υπερηφάνεια, ας πούμε. Με βάση το δικό μας έθνος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κάτι άλλο;

ΓΙΑΝΝΑ: Όχι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στις εθνικές επετείους πάντα παίρναμε μέρος στις παρελάσεις. Είχες πάρει εσύ;

ΓΙΑΝΝΑ: Σε παρελάσεις, σε γιορτές. Εεε... οτιδήποτε είχε να κάνει με τις...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα επικεντρωθείς στις παρελάσεις.

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένιωθες εκείνη τη στιγμή;

ΓΙΑΝΝΑ: Εεε... κατά την περίοδο προετοιμασίας της παρέλασης, θυμάμαι ότι ήταν πάντα η ώρα του παιδιού, της χαράς και του γέλιου. Εεε... καμία σχέση δηλαδή με αυτό που νιώθαμε όλοι μας πραγματικά όταν ξεκινούσε η παρέλαση. Με την μουσική, τα τύπανα, τα ταμπούρλα να παίζουνε, όλο αυτό, πιστεύω ότι όλοι, εκείνη την στιγμή νιώθαμε δέος [Σ.τ.Σ.: τονίζει τη λέξη δέος, ανεβάζοντας τον τόνο της φωνής της]. Δεν μπορώ να το περιγράψω διαφορετικά, είναι αυτό το δέος, είναι αυτό το συγκινητικό, το μεγάλο, νιώθεις ότι κάνεις κάτι ας πούμε. Εκεί πραγματικά καταλαβαίνεις τι υποστηρίζεις, τι είναι αυτό που γιορτάζεις. Εκείνη την στιγμή στην παρέλαση και όχι μόνο όταν είσαι μέσα στην παρέλαση αλλά και όταν είσαι έξω από αυτήν, με το που ξεκινάει η μουσική και βλέπεις τον οποιοδήποτε να παρελάσει εεε... νομίζω ότι όλοι νιώθουμε εκείνη την στιγμή έτσι μια ανατριχίλα [Σ.τ.Σ.: αγκαλιάζει τα χέρια της].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι συμβολίζει λοιπόν η παρέλαση για σένα;

ΓΙΑΝΝΑ: Τι συμβολίζει; Εεε... έναν τρόπο γιορτής. Έναν τρόπο υπενθύμισης του ποιοι είμαστε, τι κάνουμε, τι έχουν κάνει για μας για να είμαστε εμείς ελεύθεροι αυτήν την στιγμή να γιορτάζουμε. Δεν μπορώ να το περιγράψω αλλιώς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι υποστηρίζουν ότι πρέπει να σταματήσουν οι μαθητικές παρελάσεις.

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι ε; [Σ.τ.Σ.: δείχνει ότι δεν γνωρίζει σχετικά. απορεί]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι. Κατά διαστήματα γίνεται ντόρος στις εφημερίδες, στην τηλεόραση σχετικά με αυτό. Εσύ, τι θα έλεγες;

ΓΙΑΝΝΑ: Είμαι κάθετη σε αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο να σταματήσουν;

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι. Είμαι κάθετη στο να σταματήσουν. Δεν υπάρχει λόγος. Εεε... μετά άλλο να υπήρχε μια πιθανότητα στο εκατομμύριο, να γνωρίζουνε, από αυτά τα τριάντα παιδιά, σου λέω εγώ σε ένα σχολείο, όπου οι τάξεις πέμπτη και έκτη δημοτικού, θα σε πάω σε μικρές τάξεις, εεε... να αναρωτιούνται γιατί κάνουμε παρέλαση. Γιατί τα μικρά παιδιά όσο αναρωτιούνται ρωτάνε. Δεν ξέρουν ρωτάνε, μαθαίνουν, ακούνε ακόμα. Όταν μεγαλώνουν όχι και τόσο. Ε... γνωρίζουν τι είναι αυτό που κάνουν και γιατί το κάνουν. Εεε... υπάρχει ένα κίνητρο του να μάθουν την ιστορία. Να μάθουν το ποιοι είναι, τι έχει γίνει, τι γιορτάζουν.. Αν σταματήσει και η παρέλαση, δεν υπάρχει περίπτωση ποτέ κανείς να αναρωτηθεί ή να διδαχτεί ουσιαστικά τι είναι αυτό που γιορτάζουμε έτσι; Η παρέλαση ανήκει μέσα σε όλη αυτή την γιορτή, είναι μέρος της γιορτής. Εεε... βέβαια λογικό είναι να το σκέφτονται όλο αυτό και να θέλουν να το σταματήσουν, γιατί πλέον τα πράγματα έχουν ξεφύγει..

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς δηλαδή;

ΓΙΑΝΝΑ: Εεε... όταν βλέπεις μέσα σε μια παρέλαση, κοριτσάκια, ας πούμε, με τακούνια, με τις φούστες τις κοντές, τα μαλλιά... για να φανεί. Δεν είναι αυτήν η έννοια. Βγαίνω για να με δει η μαμά και όχι μόνο. Η παρέλαση δεν είναι η μέρα που θα με δει η μαμά, η γιαγιά, ο μπαμπάς, ο παππούς ότι είμαι όμορφη ή κρατάω την σημαία και είμαι σημαιοφόρος του σχολείου [Σ.τ.Σ.: δείχνει αρκετά ενοχλημένη, μιλάει γρήγορα και δυνατά, κινεί τα χέρια της], γιατί ο σημαιοφόρος με τον τελευταίο τον κοντούλη πίσω πίσω δεν έχει καμία απολύτως διαφορά. Ούτε στους βαθμούς, ούτε στο μυαλό, ούτε στην εμφάνιση, ούτε σε τίποτα. Είναι όλοι το ίδιο. Βέβαια έχουνε ξεφύγει... έχουνε, έχουνε σταματήσει, βασικά έχουνε μπερδέψει λίγο γιατί... το κάνουν όλο αυτό. Για να βρούμε μετά και να 'μαστε όμορφοι, να πάμε για καφέ, για να χάσουμε το μάθημα, γιατί δεν θα κάνουμε σχολείο, γιατί μετά δεν θα 'χουμε ούτε φροντιστήριο, θα πάμε για καφέ και θα μιλήσουμε με τον Τάκη, και θα βρούμε και τον Κώστα, και θα βρούμε και την Κατερίνα, ας πούμε. Έχει αλλάξει παντελώς, όχι η διαδικασία, έχει αλλάξει το γιατί γίνεται. Δεν ξέρουν γιατί γίνεται. Και δεν φταίνει μόνο τα παιδιά, ας πούμε, αυτό το βλέπεις, ας πούμε, αντίστοιχα και απ' τους καθηγητές τους. Γιατί το παιδί είναι παιδί. Θα πάει στο σχολείο, ότι ακούσει, ότι δει και ότι μάθει. Αν εσύ που είσαι υπεύθυνος ως εκπαιδευτής δεν θα κάτσεις να σχοληθείς, να εξηγήσεις για ποιον λόγο γίνεται και να δώσεις και την δέουσα προσοχή και την δέουσα σημασία, δεν θα το κάνει ούτε ο μαθητής [Σ.τ.Σ.: συνεχίζει με το έντονο ύφος].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επίσης στις εθνικές εορτές, περά από τις παρελάσεις, είχαμε και ποιήματα. Εσύ;

ΓΙΑΝΝΑ: Και ποιήματα και απ' όλα [Σ.τ.Σ.: χαμογελά].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι ένα από τα δύο είναι πιο σημαντικό;

ΓΙΑΝΝΑ: Όχι. Όλα είναι μέρος της γιορτής. Είναι σημαντικά βέβαια και τα ποιήματα... Απλά η διαφορά της παρέλασης με το ποίημα είναι πια; Ότι στην παρέλαση είναι όλοι μαζί, δεν είναι ότι κάποιος ξεχωρίζει και φαίνεται, έτσι ώστε να έχει αυτήν την αμηχανία, την ντροπή. Ενώ το ποίημα αναλαμβάνει κάποιος να το βγάλει εις πέρας. Το... Όλη την συγκινησιακή φόρτιση που έχει ένα ποίημα, που πρέπει να το πεις, να το πει με σωστό τρόπο, να περάσει όλα τα συναισθήματα που έχει αυτό το ποίημα σε ένα κοινό που απλά κάθεται καθηλωμένο και τον κοιτάζει, και τον ακούει. Αυτό έχει μεγάλη διαφορά όταν είσαι ένας απέναντι σε όλους, να είσαι εσύ που θα σε προσέχουν όλοι και θα σε ακούνε όλοι, εεε... με το να είσαι μ' όλους, μ' όλους τους φίλους και τους συμμαθητές και να κάνετε απλά παρέλαση. Είναι εντελώς διαφορετικές στιγμές.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω στη συνέχεια να μου αναφέρεις τουλάχιστον τρία επίθετα με τα οποία θα χαρακτηρίζες το ελληνικό έθνος.

[...]

ΓΙΑΝΝΑ: Για τους τότε θα έλεγα σαφέστατα θετικά, του στυλ, πώς να το πω; Εεε... εφευρετικοί, άξιοι και προοδευτικοί. Ο κόσμος τότε είχαν την ανάγκη να προσπαθήσουν, να μεγαλουργήσουν, είχαν πάντα το αίσθημα της πόλης - κράτους και της δόξας μέσα τους, που... έπρεπε να αφήσουν μια δόξα πίσω τους είτε για το όνομα τους είτε για την πατρίδα. Ήταν τα πάντα η πατρίδα γι' αυτούς και τώρα στη σημερινή ημέρα μπορώ να πω ότι το έθνος μας [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει ειρωνικά] είναι όλοι ανάξιοι, κυβερνώντες και μη, άσχετοι με το έθνος, δεν έχουν καμία σχέση, δεν ξέρουν τι πάει να πει έθνος, δεν ξέρουν που ανήκουν, δεν ξέρουν τι... Είναι και αδιάφοροι. Παντελώς αδιάφοροι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω σε αυτή τη φάση να μου πεις τρία τουλάχιστον επίθετα όπου θα χαρακτηρίζες οποιοδήποτε άλλο έθνος. Θα μου πεις και ποιο έθνος είναι αυτό.

ΓΙΑΝΝΑ: Λοιπόν με βάση τα σημερινά δεδομένα θα σου πω... για την Γερμανία, ας πούμε, όπου ο κόσμος εκεί είναι οργανωτικοί, είναι πώς να το πω... εργατικοί και σκληροί.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σκληροί;

ΓΙΑΝΝΑ: Σκληροί. Πάνω στη δουλειά τους, πάνω στη ζωή τους, σε οτιδήποτε και αν κάνουν. Δηλαδή δεν έχουν καμία σχέση ο τρόπος ζωής, η νοοτροπία τους, ο τρόπος σκέψης με το δικό μας. Είμαστε εντελώς διαφορετικοί κόσμοι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εννοείς είμαστε με την αρνητική έννοια πλέον;

ΓΙΑΝΝΑ: Όχι. Είμαστε εντελώς διαφορετικοί, δεν μπορώ να πω όμως ότι ένας Γερμανός, ας πούμε, δουλεύει περισσότερο από έναν Έλληνα. Σε καμία περίπτωση. Απλά είναι πολύ πιο σκληρός στο τρόπο ζωής του από την αρχή, από όταν ξεκίνησαν να οργανώνονται σαν κράτος, μέχρι σήμερα για να φθάσουν στο σημείο που έχουν φθάσει [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση]. Να έχουν δηλαδή μια τάξη, να έχουν ένα πρόγραμμα, να είναι σκληροί ακόμα και στο τρόπο που δουλεύουν, στο τρόπο που σκέφτονται στο τρόπο που λειτουργούν. Δεν μπορεί ένας Γερμανός να ζήσει με βάση την νοοτροπία της Ελλάδας και ένας Έλληνας με βάση την νοοτροπία τη Γερμανική, θα το κάνει μόνο σε... Όχι ότι εσύ για παράδειγμα, δεν δουλεύεις πιο σκληρά από έναν Γερμανό, απλά αυτός είναι πιο σκληρός στον τρόπο ζωής του. Εσύ μπορεί να δουλεύεις από τις 8 μέχρι τις 12, αλλά άμα θέλεις να κάνεις κάτι... να βγεις, να χαλαρώσεις, να πας μια βόλτα, θα το κάνεις. Αυτός δεν υπάρχει περίπτωση, όσο και να το έχει ανάγκη δεν θα το κάνει. Πρώτον δεν το επιτρέπει η χώρα του ας πούμε και η νοοτροπία του, η ιδεολογία του, ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σε ρωτούσα να μου πεις με ποίο έθνος πιστεύεις ότι μοιάζουν οι Έλληνες, ποιο θα ήταν αυτό;

ΓΙΑΝΝΑ: Σε πάρα πολλά θα έλεγα ότι μοιάζουμε με τους Τούρκους. Μην ξεχνάμε εεε... ότι ήμασταν και 400 χρόνια ένα, ένα και τ' αυτό έτσι. Και αυτό φαίνεται στη καθημερινότητά μας, στη γλώσσα μας, στο τρόπο σκέψης, σε οτιδήποτε κάνουμε, με τους Τούρκους πιστεύω μοιάζουμε υπερβολικά πολύ. Απλά είμαστε λίγο πιο ελεύθεροι σε κάποιες ιδέες, που αυτοί έχουν μείνει λίγο πίσω, εντάξει είναι η θρησκεία, είναι όλα αυτά που δεν τους το επιτρέπουν. Εμ... Τώρα που λένε ότι μοιάζουμε και με κάποιους Ιταλούς, αυτό δεν θα το έλεγα, γιατί επισκέφτηκα την Ιταλία και έναν Ιταλό δεν γνώρισα. Έχουν και αυτοί μεγάλο πρόβλημα με την... με τους μετανάστες. Δεν βρήκα έναν άνθρωπο που να είναι Ιταλός ας πούμε. Όπου και να πήγαινες ήταν Αλβανοί και δεν ξέρω τι άλλο, οπότε δεν μπορώ να σου περιγράψω. Ενώ Τούρκους έχω πάει, έχω δει και πραγματικά μοιάζουμε. Μην ξεχνάς επίσης ότι έχουμε και τις Τούρκικες σειρές που μας το αποδεικνύουν αυτό κάθε... σε καθημερινή βάση. Εεε... μοιάζουμε σαν λαός, θέλουμε δεν θέλουμε γιατί ήμασταν 400 χρόνια ένα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα απασχολεί τη δημοσιότητα και την κοινή γνώμη το γεγονός ότι θέλουν να χτιστεί ένα μουσουλμανικό τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Το έχεις ακούσει καθόλου;

ΓΙΑΝΝΑ: Όχι, δεν το έχω ακούσει αυτό..

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι, υπάρχουν ορισμένοι που υποστηρίζουν ότι πρέπει να χτιστεί. Τι θα έλεγες εσύ σε αυτή την άποψη; Να χτιστεί ή όχι;

ΓΙΑΝΝΑ: Δεν υπάρχει λόγος [Σ.τ.Σ.: κάθετος τόνος].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Να χτιστεί;

ΓΙΑΝΝΑ: Όχι. Δεν υπάρχει λόγος να χτιστεί. Γιατί;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εσύ θα μου πεις τώρα. Γιατί;

ΓΙΑΝΝΑ: Γιατί, να μη χτιστεί μουσουλμανικό...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΓΙΑΝΝΑ: Ε, δεν υπάρχει λόγος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι θα συμβόλιζε μια τέτοια κίνηση;

ΓΙΑΝΝΑ: Πιστεύω ότι έτσι δίνουμε το πάτημα στη μετανάστευση, σε όλους τους μετανάστες να νοιώσουν ουσιαστικά σαν στο σπίτι τους στην Ελλάδα. Αυτό δεν πρέπει να γίνει. Δεν είμαι ρατσίστρια, σε καμιά περίπτωση [Σ.τ.Σ.: το τονίζει]. Είμαι κατά του ρατσισμού, απλά δεν ανέχομαι τον κόσμο να καταλαμβάνουν μια χώρα ας πούμε, για να είναι... να ζουν καλύτερα. Μετανάστης... Υπάρχει διαφορά στη λέξη μετανάστης. Είναι σαν να μου λες ότι θέλουν οι χριστιανοί Έλληνες να χτίσουν ουσιαστικά εκκλησίες. Εντάξει και εκεί κάθετη είμαι. Υπάρχουνε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχουνε.

ΓΙΑΝΝΑ: Αλλά ναι δεν θα μπω εγώ μέσα στη πρωτεύουσα της Γερμανίας να πάω να χτίσω ας πούμε εκκλησίες, γιατί έτσι μου έσκασε εμένα, εγώ και άλλοι εκατό χιλιάδες Έλληνες θέλαμε να πάμε να ζήσουμε στη Γερμανία. Όχι για κανένα λόγο. Είμαι κάθετη σε αυτό [Σ.τ.Σ.: φανερώνει πόσο κάθετη είναι χτυπώντας τα πόδια της σε κάθε κουβέντα της].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωστόσο, αν αυτό γινόταν πραγματικότητα, θεωρείς ότι θα προκαλούσε αλλαγές;

ΓΙΑΝΝΑ: Αλλαγές δεν θα προκαλούσε, ταραχές θα προκαλούσε γιατί μην ξεχνάς ότι ζούμε και σε μια περίοδο όπου τα ρατσιστικά φαινόμενα έχουνε... είναι σε έξαρση. Μέχρι και κόμμα στη Βουλή έχουμε βγάλει που προσπαθεί να το πολεμήσει φανερά πλέον αυτό το πράγμα. Ε, υπάρχουν άνθρωποι που σκοτώνουν τους μετανάστες έξω στο δρόμο χωρίς να τους έχουνε κάνει τίποτε, πόσο μάλλον να τους φτιάξεις και ένα χώρο δικό τους. Καταλαβαίνεις ότι είναι σαν να κάνεις μια βόμβα ωρολογιακή και περιμένεις πότε θα σκάσει. Δεν γίνεται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που διδάχτηκες στο σχολείο, ποια θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικά και γιατί;

ΓΙΑΝΝΑ: Στο σχολείο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΓΙΑΝΝΑ: Τι να σου πω... Στο σχολείο έμαθα περισσότερα πράγματα από ότι έμαθα στο πανεπιστήμιο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πες μου για το σχολείο πρώτα και ...

ΓΙΑΝΝΑ: Θα σου εξηγήσω. Που σημαίνει ότι όλα τα μαθήματα είναι σημαντικά. Πιστεύω ότι το κάθε μάθημα έχει τη δική του σημασία. Πρέπει να διδάσκεται σωστά για να μπορέσεις να του δώσεις τη δέουσα προσοχή. Δεν μπορώ να σου πω ποιο είναι πιο σημαντικό, γιατί εμένα που δεν μου άρεσε να διαβάζω ή που δεν είχα καλό δάσκαλο στα μαθηματικά και δεν μου τα εξηγούσε καλά, νόμιζα ότι δεν ήμουν καλή στα μαθηματικά. Ενώ τα μαθηματικά μου άρεσαν και επειδή ο άνθρωπος δεν μπορούσε να τα εξηγήσει, ήταν παλιάς σχολής, έφθασα στο σημείο να λέω δεν ξέρω, ενώ μου άρεσαν και να προτιμώ να κάνω γυμναστική γιατί δεν είχα κάποιον πάνω από το κεφάλι μου, ήταν η ώρα του παιδιού, ή να μου λένε μάθε την ιστορία παπαγαλία και εγώ δεν μπορώ να μάθω παπαγαλία, να μην μπορώ να την πω στο μάθημα, ενώ μου αρέσει η ιστορία να με κάνει να μην τη θέλω. [...].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν θεωρείς ότι το μάθημα της ιστορίας είναι σημαντικό στο σχολείο.

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η σημαντικότητά της που έγκειται πιστεύεις;

ΓΙΑΝΝΑ: Γιατί είναι σημαντική η ιστορία μας στο σχολείο; Γιατί πρέπει να μάθουμε από που είμαστε. Η ιστορία και η γεωγραφία είναι τα πιο σημαντικά μαθήματα που πρέπει να κάνεις στο σχολείο. Άμα δεν ξέρεις από που είσαι και ποιος είσαι, τότε που πας; Δεν είσαι...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Την ταυτότητά σου δηλαδή;

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι, δεν γνωρίζεις την ταυτότητά σου. Πρέπει να ξέρεις από πού είσαι και ποιος είσαι [Σ.τ.Σ.: τονίζει τη φράση επαναλαμβάνοντάς την πιο αργά].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να σκεφτείς, μέσα από ποιες πηγές χτίζουμε, διαμορφώνουμε το εθνικό μας αίσθημα; [...]

ΓΙΑΝΝΑ: Πρώτα πρώτα αυτό ξεκινάει από το σπίτι σου. Γιατί πρώτα είσαι μέσα στο σπίτι. Πρώτα μεγαλώνεις με τους γονείς σου και το τι ακούς, τι μαθαίνεις μέσα από την οικογένεια και ύστερα από το σχολείο, σιγά σιγά. Εγώ πιστεύω ότι όλοι γνωρίζουμε τα βασικά ως μικρά παιδάκια, ότι εγώ είμαι Έλληνας, ότι έχουμε κάνει αυτό και αυτό, μέσα σε πολύ λίγα πράγματα, μέχρι να πάει στο σχολείο και να αρχίσεις να μαθαίνεις, τι είναι, ποιος είναι ο Έλληνας, τι είναι η Ελλάδα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς τα μαθαίνει;

ΓΙΑΝΝΑ: Μέσω της ιστορίας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το περιεχόμενο της ιστορίας;

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι. [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παρατηρείς γενικότερα ότι το περιεχόμενο του μαθήματος της ιστορίας, σε έχει επηρεάσει ώστε να διαμορφώσεις κάποιες απόψεις και κάποιες αντιλήψεις κάποιες ιδέες;

ΓΙΑΝΝΑ: Όχι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όχι.

ΓΙΑΝΝΑ: Της ιστορίας...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Του μαθήματος.

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι. Εεε... Δεν μπορείς να το κάνεις αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πες μου.

ΓΙΑΝΝΑ: Εγώ θυμάμαι ότι από τα πρώτα βιβλία ιστορίας που ξεκινήσαμε να μαθαίνουμε στο σχολείο, μας έδινε μια ιδέα του τι συνέβαινε στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικά, θυμάμαι το μάθημα του Πελοποννησιακού πολέμου, μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών, που όλη η τάξη έπαιρνε το μέρος των Σπαρτιατών γιατί φαινόταν ότι ήταν οι δυνατοί, οι καλοί, ενώ οι Αθηναίοι ήταν οι κακοί που δεν... Η μεγάλη διαφορά Αθηναίων – Σπαρτιατών. Παρ' όλα αυτά, όσο μεγαλώνεις και αρχίζεις και διαβάζεις και έχω δει πλέον την συνολική εικόνα του πολέμου αυτού, οπότε μπορώ να καταταχθώ σε μια παράταξη ας πούμε, τώρα έχω αρχίσει και βλέπω την άλλη όψη της ιστορίας, έχω αρχίσει και βλέπω τα αίτια, τα αποτελέσματα, έχω αρχίσει και βλέπω τι συνέβαινε, ώστε να φθάσουν εκεί. Εγώ πλέον έχω φθάσει σε ένα σημείο, που να γνωρίζω την ιστορία, έτσι ακριβώς μας την έχουσε γράψει, γιατί ποτέ δεν μπορείς να ξέρεις και τι συνέβαινε στην πραγματικότητα. Αυτό που συμβαίνει και σήμερα, δεν θα γραφτεί όπως συμβαίνει σήμερα, θα γραφτεί ακριβώς όπως πρέπει να το αφήσουν στην επόμενη γενιά και στη μεθεπόμενη και πάει λέγοντας. Μαθαίνουμε και διαβάζουμε πράγματα, εμ... προκαθορισμένα, δεν γνωρίζεις τι έγινε στην πραγματικότητα, γνωρίζεις, τι σου είπε ο κύριος τάδε ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί πρέπει να είναι προκαθορισμένα;

ΓΙΑΝΝΑ: [Σ.τ.Σ.: γελάει] Γιατί καλό είναι ο κόσμος να γνωρίζει, αλλά όχι και τα πάντα. Αυτό είναι σίγουρο έτσι. Δεν μπορείς να ξέρεις τα πάντα και με την πραγματική τους όψη, την αλήθεια ας πούμε. Μαθαίνεις αυτά που σου έχουν αφήσει να μάθεις, αυτά που πρέπει να ξέρεις εσύ, σαν Παναγιώτα ας πούμε, για να μπορείς, να μην ρωτάς πολλά, να μην σε ενδιαφέρουν και πολλά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις πώς γινόταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο;

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι με άσχημο τρόπο [Σ.τ.Σ.: ανεβάζει το τόνο της φωνής, δείχνει ενοχλημένη], αλλά νομίζω δεν υπάρχει και διαφορετικός τρόπος. Στο δημοτικό μας βάζανε, και κατά συνέπεια και στο γυμνάσιο, μας βάζανε να διαβάζουμε το μάθημα και να το μαθαίνουμε απ' έξω. Δηλαδή... πήγαινες στο σπίτι και σου έλεγε ότι την επόμενη μέρα... [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση] ήξερες ότι έπρεπε να ξέρεις τρεις σελίδες απέξω. Για ποιο λόγο; Ένα παιδί που δεν έχει αυτή την ικανότητα... συνήθως τα παιδιά που δεν έχουν αυτή την ικανότητα να παπαγαλίσουν, είναι γιατί πολύ απλά γιατί έχουν απορίες. Δεν έχουν καταλάβει κάτι και αν δεν καταλάβει κάτι, δεν μπορείς ούτε να το αποστηθίσεις, ούτε και να το συγκρατήσεις. Ενώ τα παιδιά που με περισσότερη ευκολία απομνημονεύουν κάτι, στο κεφάλι τους ας πούμε, δεν τους ενδιαφέρει [Σ.τ.Σ.: ενόχληση]. Δηλαδή όταν πηγαίναμε στο σχολείο, πάντα το είχα αυτό, και μου έλεγε ο δάσκαλος: «Πες το μάθημα». Δεν μπορούσα ποτέ να πω παπαγαλία και έλεγα: «Δεν το έμαθα». Γιατί; Ξέρω να σας πω τι έγινε. Ξέρω ότι έχει γίνει αυτό και αυτό και μπορώ να σας εξηγήσω αλλά δεν μπορώ να το παπαγαλίσω. Δηλαδή δεν έβρισκα το λόγο να παπαγαλίσω κάτι που το είχα καταλάβει και το ήξερα εγώ. Σε αντίθεση με την φίλη μου δίπλα, η οποία το μάθαινε όλο παπαγαλία και πολύ απλά δεν την ενδιέφερε τι είχε διαβάσει. Αν την ρωτούσες, μετά από δύο μέρες, θυμάσαι πότε έγινε η μάχη του Μαραθώνα; Θα σου έλεγε όχι. Αλλά αν της έλεγες στη σελίδα 53 θυμάσαι; Τη σελίδα 53 θα σου το έλεγε νερό και αυτό έχει μεγάλη διαφορά ας πούμε [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Γιατί, δεν προσεγγίζουμε πλέον σωστά τον τρόπο διδασκαλίας. Θεωρούν όλοι ότι με το να αποστηθίζεις ένα μάθημα, το μαθαίνεις κιόλας. Όχι σε καμία περίπτωση. Για να θυμηθείς κάτι, πρέπει πρώτα να σου έχει τραβήξει το ενδιαφέρον και δεύτερον να το έχεις καταλάβει. Αν δεν το καταλάβεις, πολύ απλά δεν θα το συγκρατήσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η στάση του δασκάλου, του καθηγητή;

ΓΙΑΝΝΑ: Άσχημη. Πάντα πίστευαν, γιατί έτσι είχαν μάθει προφανώς οι άνθρωποι... και έτσι περνούσε και η ώρα τους πιο εύκολα και δεν είχαν και πάρα πολλά στο κεφάλι τους... γιατί και αυτοί μην ξεχνάμε άνθρωποι είναι, τώρα τους καταλαβαίνουμε σιγά σιγά, όλοι, εεε... δεν τους ενδιέφερε αν θα το καταλάβεις ή όχι. Εγώ θυμάμαι πάμπολλες φορές, ρωτούσα ξανά και ξανά και ξανά γιατί έγινε αυτό και η απάντηση που έπαιρνα ήταν: «Δεν σε ενδιαφέρει, απλά πρέπει να το μάθεις», και όχι γιατί έπρεπε απλά να το μάθω, γιατί ο άνθρωπος αυτός δεν ήταν ειδικότητα του η ιστορία, ήταν η καθηγήτρια Γαλλικών και λόγω έλλειψης θέσεων ιστορικών, ας πούμε, φιολόγων, η καθηγήτρια Γαλλικών μας έκανε ιστορία και δεν ήξερε να μου απαντήσει η γυναίκα εμένα [Σ.τ.Σ.: θυμός, χτυπά τα χέρια της μεταξύ τους] γιατί... τι είναι αυτό που την ρωτάω, οπότε έμενε μόνο στο γεγονός, ότι δεν σε ενδιαφέρει εμένα το γιατί, πρέπει απλά να το μάθεις και θα προχωρήσεις γιατί έχεις και άλλα παρακάτω να δεις. Δηλαδή κάθε φορά με ρωτάς και ξαναρωτάς και αναρωτιέσαι. Εγώ δεν μπορώ να σου εξηγήσω. Απλά πίστευα τότε ότι βαριόντουσαν, αλλά δεν ξέρανε. Είχαν άγνοια της ιστορίας, δεν ήταν ειδικοί,

δεν το είχανε κοιτάξει ποτέ, δεν τους ένοιαζε να το διαβάσουν, να το εξηγήσουν εμένα, ήθελαν απλά να περάσει η ώρα τους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο πανεπιστήμιο βρήκες αυτό που περίμενες;

ΓΙΑΝΝΑ: Ε όχι. Εγώ πίστευα ότι θα μπω στο πανεπιστήμιο. Ότι θα διαβάζω με χαρά, ότι θα βγω από αυτό το πανεπιστήμιο με πάμπολλες γνώσεις, με ένα χαρτί στα χέρια μου το οποίο θα μου δώσει την δυνατότητα να κάνω πάρα πολλά πράγματα, λόγω του τι θα έχω διδαχθεί, του τι θα έχω δει... και απλά βγαίνω... με την ίδια... Όχι με την ίδια γνώση. Βγαίνω γνωρίζοντας κάτι παραπάνω... γιατί πολύ απλά δεν... Τα μαθήματα, τα περισσότερα δεν ήταν σωστά, δεν γινόντουσαν σωστά [Σ.τ.Σ.: μιλά γρήγορα και απογοητευμένα].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς γινόταν;

ΓΙΑΝΝΑ: Ε, καταρχήν, δεν έχουμε τις σωστές υποδομές έτσι... Δεν γίνεται εμένα να μου εξηγείς ένα άγαλμα και εγώ να μην μπορώ να το δω μπροστά μου, σε προτζέκτορα. Γιατί ο προτζέκτορας έχει χαλάσει και το πανεπιστήμιο δεν έχει λεφτά να τον συντηρήσει. Δεν μπορείς εσύ να μου λες ότι αυτό το αρχιτεκτονικό και αυτό το αρχιτεκτονικό και εγώ να μην μπορώ να καταλάβω γιατί δεν το έχω μπροστά μου να το δω. Να μην με πας μια εκπαιδευτική εκδρομή. Δεν μπορώ να μαθαίνω για τη Μονεμβασιά και να μην έχω πάει ποτέ στη Μονεμβασιά. Είσαι υποχρεωμένος σαν καθηγητής να οργανώσεις μια εκδρομή στη Μονεμβασιά ας πούμε και να δω από κοντά αυτό που προσπαθείς να μου μάθεις. Αυτό που πρέπει να καταλάβω, πρέπει να το δω με τα ίδια μου τα μάτια. Δε πα να μου λες εσύ για τα ψηφιδωτά, αν δεν έχω δει ποτέ ψηφιδωτό μπροστά μου, δεν θα το καταλάβω. Όχι δεν θα το καταλάβω. Δεν θα μπορώ να καταλάβω την έννοια του ψηφιδωτού. Εντάξει παπαγαλία μπορείς να μάθεις κάποια πράγματα. Ορισμούς και έννοιες. Υπήρχαν ελάχιστα μαθήματα τα οποία ήτανε ενδιαφέροντα, ελάχιστα μαθήματα που έγιναν σωστά και ελάχιστοι καθηγητές οι οποίοι ενδιαφέρθηκαν στο να κάνουνε τα μαθήματα τους σωστά [Σ.τ.Σ.: βαθύτατος εκνευρισμός καθ' όλη τη διάρκεια, τόνος φωνής επικριτικός].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν εννοείς να κάνουν το μάθημά τους σωστά, ποια η διαφορά τους με τα υπόλοιπα μαθήματα;

ΓΙΑΝΝΑ: Δηλαδή... όταν η καθηγήτρια [...] ας πούμε, μας έκανε το μάθημα [...], δεν υπήρξε μάθημα που να μην είχε για οτιδήποτε λέει να μας δείξει κάτι αντίστοιχο. Δεν υπήρξε φορά που να την ρώτησε κάποιος και το ποιο άσχετο πράγμα και να μην είχε την ικανότητα να αιτιολογήσει, να το εξηγήσει και να ασχοληθεί και με αυτό, ας πούμε. Με την παραμικρή ερώτηση άσχετη πάνω στο μάθημά της... Αλλά είχε την γνώση να το κάνει. Να απαντήσει. Για παράδειγμα στη [...], ο καθηγητής είχε την ικανότητα και την μεταδοτικότητα από τη στιγμή που έμπαινε μέσα και μιλούσε, πρώτον να σου τραβήξει την προσοχή, δεύτερον να σε κάνει να μάθεις τι είναι αυτό που το μάθημα σου προσφέρει. Να μάθεις ποιος είσαι, τι κάνεις, πού είσαι. Μπορούσε να σου μιλήσει έτσι ούτως ώστε να καταλάβεις. Όχι να καταλάβεις. Να φύγεις από το μάθημα και να νομίζεις ότι ξέρεις τα πάντα. Έβγαίνες δηλαδή από το μάθημα και έλεγες: «Ξέρω τα πάντα» [Σ.τ.Σ.: δείχνει εντυπωσιασμένη]. Έτσι όπως μιλούσε. Θυμώσουν την κάθε λέξη που σου είχε πει χωρίς να σημειώσεις τίποτα απολύτως. Και υπήρχαν μαθήματα που απλά πηγαίναμε και μας υπαγορεύανε. Μας υπαγόρευε ο καθηγητής, γιατί λόγω ηλικίας είχε κουραστεί, δεν τον ενδιέφερε να κάτσει να εξηγήσει. Μας υπαγόρευε 11 μαθήματα να τα γράψουμε. Ε, μέσα στα 11 αυτά μαθήματα, τα οποία τα έλεγε μέσα από το βιβλίο του το ίδιο, γιατί δεν μας προσφερόταν το βιβλίο ας πούμε, να τα γράψουμε. Δεν μπορούσαμε να καταλάβουμε τι εννοούσε, τι εννοούσαν τα 10 από τα 11 μαθήματα και αυτός να μην έχει την ικανότητα να τα εξηγήσει... Φυσικά και είχε την ικανότητα, από ένα βιβλίο που είχε γράψει ο ίδιος, ξέρει τι έχει γράψει... απλά δεν είχε την όρεξη και τη διάθεση να κάτσει να ασχοληθεί με αυτό, και αυτό φάνηκε από τον τρόπο που έκανε το μάθημα. Δηλαδή μπαίναμε μέσα και μας υπαγόρευε 2 σελίδες και μας έλεγε: «Τελειώσαμε, την επόμενη φορά». Δηλαδή εμένα, τι να μου μείνει από αυτό το μάθημα ας πούμε. Απολύτως τίποτα, και που έμαθα πέντε μαθήματα για να δώσω στις εξετάσεις, πλέον δεν μπορώ να θυμηθώ κάτι για τον [...] ας πούμε. Δεν μου έχει μείνει τίποτα... [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν είναι μόνο δική σου άποψη αυτό.

ΓΙΑΝΝΑ: Θεωρώ απαράδεκτο εγώ να είμαι σε τμήμα Ιστορίας – Αρχαιολογίας και να μην έχει υπάρξει μέσα σε αυτά τα τέσσερα χρόνια, ένα μάθημα που εμένα να μου προσφέρεται, να υπάρξει ένας άνθρωπος, που να μου κάνει την ιστορία που συμβαίνει αυτή τη στιγμή στο κόσμο. Αυτή τη στιγμή στη χώρα μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Να συζητάμε γεγονότα...

ΓΙΑΝΝΑ: Γιατί να μην μπορεί να υπάρξει ένας άνθρωπος να μου εξηγήσει εμένα την οικονομική κατάσταση, τα οικονομικά δρώμενα, την οικονομική κατάσταση, τα αίτια που μας έφθασαν μέχρι εδώ. Γιατί εγώ να μην ξέρω, γιατί γίνεται ο πόλεμος και τι είναι οι τζιχαντιστές; Μπορείς να μου πεις, γιατί αυτό που με ενδιαφέρει εμένα και θα βγω αύριο και θα βρεθώ σε μια παρέα και σε μια συζήτηση και θα μου πούνε: «Ποιοι είναι αυτοί οι τζιχαντιστές; Από πού ήρθαν; Γιατί γίνεται ο πόλεμος στη Παλαιστίνη; Οι Εβραίοι τι θέση έχουν σε όλα αυτά;» και εγώ να μην ξέρω να τους απαντήσω. Γιατί αυτοί νομίζουν ότι τελειώνοντας εγώ το ιστορικό, γνωρίζω ποιοι είναι οι Εβραίοι, ποιοι είναι οι Παλαιστίνιοι, γιατί έγινε ο πόλεμος, τι δουλειά έχουν οι Ρώσοι, τι δουλειά έχουν οι Αμερικάνοι, τι παίζει μεταξύ αυτών, ποια είναι τα αίτια πίσω από όλα αυτά. Τα οποία πρέπει να τα αναζητήσουμε εννοείται στη παλιά του ιστορία. Το πώς έγινε κράτος η Παλαιστίνη, πώς έγινε κράτος το

άλλο; Λοιπόν, εγώ να μην το ξέρω αυτό. Δηλαδή εμένα με ενδιαφέρει περισσότερο πως οι Σλάβοι κατέβηκαν και ότι είναι ινδοευρωπαϊκή ρίζα και ποιοι είναι οι Αλβανοί; Αυτό εμένα δεν με ενδιαφέρει. Από πού κατέβηκε... Ναι μεν πρέπει να γνωρίζω, αλλά μπορώ να το βρω. Μέσα σε πέντε λεπτά. Ανοίγεις το internet, αν δεν έχεις τη δυνατότητα να πας σε μια βιβλιοθήκη να πας να ψάξεις το ανάλογο βιβλίο, ανοίγεις το internet και ρωτάς. Τι ήταν οι Αλβανοί; Από πού κατάγονται; Τι κάνουν; Ποιοι είναι οι Έλληνες; Από πού κατάγονται; Και να μην ξέρω γιατί γίνεται ο πόλεμος αυτή τη στιγμή στην ανατολή ας πούμε. Ποιοι είναι οι τζιχατιστές;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει ένα μάθημα, μια διάλεξη η οποία να...

ΓΙΑΝΝΑ: Την ιστορία του σήμερα. Του τι συμβαίνει σήμερα [Σ.τ.Σ.: ο λόγος της είναι ορμητικός]. Αυτό δεν υπάρχει περίπτωση να γίνει ουδέποτε γιατί κάνεις δεν έχει την ικανότητα. Όχι απλά να το σκεφτεί αυτό το πράγμα. Δεν έχει τη δυνατότητα να κάσει να ασχοληθεί με αυτό. Ποιος άνθρωπος, ποιος καθηγητής που έχει έτσι και αλλιώς τόσα μαθήματα, θα πει: Παιδιά πάμε να συζητήσουμε λίγο τι γίνεται αυτή τη στιγμή στη χώρα μας. Με βάση τα κόμματα, τι γνωρίζουμε, γιατί έχουμε φθάσει σε αυτό το τέλος; Εεε... Τι γινόταν πριν εκατό χρόνια; Πριν 50 χρόνια. Πριν 200. Και πρέπει εγώ να ξέρω τι γινόταν το 300 π.Χ. δηλαδή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η ερώτηση που θα σου έκανα τώρα είναι αν θα υπήρχε κάτι που θα ήθελες να αλλάξεις στην ιστορία.

ΓΙΑΝΝΑ: Αυτό ακριβώς. Πρώτο και κύριο. Δηλαδή θα ήθελα, θα πρότεινα όπως και ηδύποτε ένα μάθημα που να έχει να κάνει με την ιστορία του σήμερα, του τι γίνεται σήμερα στη χώρα μας και στον κόσμο, για να μπορούμε να ξέρουμε πού βρισκόμαστε. Έτσι; Για ποιο λόγο γίνεται εμφύλιος στην Αίγυπτο αυτή τη στιγμή. Πάρα πολύ απλό. Δεν γνωρίζω να σου απαντήσω. Ούτε οι ίδιοι μπορούν να μου απαντήσουν. Αλλά ένας καθηγητής μου με βάση τις δικές του γνώσεις πάνω στην Αιγυπτιακή ιστορία και στα... Με βάση του τι γίνεται σήμερα, ας πούμε. Του τι γινόταν παλιά. Που έχει μελετήσει τον αιγυπτιακό κόσμο, που έχει μελετήσει την ιστορία του, έχει μελετήσει τα πάντα για να φθάσει σε μια θέση έδρας, ας πούμε πανεπιστημίου. Σίγουρα θα ξέρει ποια ήταν τα αίτια που φθάσανε σε αυτό τον εμφύλιο ας πούμε. Και εγώ γιατί να μην το γνωρίζω; Γιατί να μην μου το εξηγήσεις; Γιατί να μην μου πεις τις υποθέσεις που κάνεις εσύ, γνωρίζοντας την ιστορία τους, πως γίνεται να φθάσανε εδώ. Σίγουρα είναι αυτό και δεύτερον ότι πρέπει να δίνουμε βάση όταν λέμε ότι κάνουμε ευρωπαϊκή ιστορία, πρέπει να κάνουμε ευρωπαϊκή ιστορία και όχι τον Β παγκόσμιο πόλεμο και τον Α και τον μελλοντικό Γ ας πούμε και πράγματα που τα γνωρίζουμε έτσι και αλλιώς από το σχολείο. Ευρωπαϊκή ιστορία σημαίνει την ιστορία κάθε χώρας της Ευρώπης ξεχωριστά, και όχι ένα δύο γεγονότα απλά τα αναλύουμε σε 13 μαθήματα και τελειώνει εδώ η υπόθεση. Πρέπει να γίνει σωστή... γνώση αντικειμένων. Πρέπει να μάθουμε πραγματική... Βαλκανική ιστορία, βαλκανική. Όχι ποιοι ήταν οι πέντε λαοί και τελειώσαμε. Για να βγει το εξάμηνο και το μάθημα. Πιστεύω ότι είναι εντελώς...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επιφανειακά δηλαδή;

ΓΙΑΝΝΑ: Επιφανειακά ναι.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο και στο πανεπιστήμιο; Ποιοι είναι οι στόχοι της;

ΓΙΑΝΝΑ: Στο σχολείο είναι πάρα πολύ δογματική η ιστορία, είναι πάρα πολύ με παρωπίδες, ας πούμε. Σε κάνει εθνικιστή... Σε ένα σημείο σε κάνει εθνικιστή. Η τουλάχιστον όσο ήμουν εγώ και θυμάμαι. Τώρα στο πανεπιστήμιο ο στόχος... Δεν έχει κάποιο στόχο η ιστορία του πανεπιστημίου. Ο στόχος είναι καθαρά δικός σου. Καθαρά τι θέλεις να μάθεις εσύ. Καθαρά τι σε ενδιαφέρει εσένα. Εεε... και καθαρά όπως το βλέπεις εσύ. Δηλαδή, αυτοί μπορεί να σου προσφέρουν 50 μαθήματα με διαφορετικό περιεχόμενο, 50 βιβλία με αντίστοιχο περιεχόμενο του μαθήματος, από κει και πέρα είναι στο τι σε ενδιαφέρει εσένα, στο πως θα το αντιληφθείς εσύ και πως θα χρησιμοποιήσεις εσύ αυτή τη γνώση.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επιτυχάνονται οι στόχοι; Στο πανεπιστήμιο θα μου πεις ναι γιατί είναι δικό σου το κίνητρο. Στο σχολείο;

ΓΙΑΝΝΑ: Στο σχολείο...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μας κάνει όλους εθνικιστές;

ΓΙΑΝΝΑ: Στο σχολείο πιστεύω πως ναι. Με βάση τη δική μου γνώμη, μας κάνει πάρα πολύ εθνικιστές [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση]. Για να μπορέσω εγώ στην ηλικία αυτή του σχολείου, για να μπορέσω να καταλάβω, που αυτό έγινε μέσω της οικογένειάς μου έτσι, ότι ο παλιότουρκος, ο παλιαλβανός, ο παλιογερμανός... Αυτό έγινε μέσα στην οικογένειά μου να μου εξηγήσουν ότι είναι άνθρωποι. Δεν μπορείς να μιλάς έτσι. Δεν μπορείς να βγαίνεις έξω και να βρίζεις έναν άνθρωπο που είναι από την Αλβανία, ας πούμε, ότι και αν έχει κάνει. Ούτε και να βρίζεις έναν άνθρωπο από την Τουρκία, επειδή κάποτε πολεμήσαμε, επειδή κάποτε έγινε αυτό. Ναι μεν πρέπει να γνωρίζεις, ναι μεν πρέπει να σέβεται, ναι μεν πρέπει να γιορτάζεις, αλλά δεν πρέπει να έχεις αυτή τη συμπεριφορά του εθνικιστή, ας πούμε. Ότι είσαι εσύ, ο Έλληνας [Σ.τ.Σ.: μιλά με έμφαση], και κανένας άλλος ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύεις ότι κατά το πέρασμα των χρόνων και αναλόγως με τις κοινωνικές, πολιτικές συνθήκες που επικρατούν οι στόχοι στις δύο βαθμίδες αλλάζουν;

ΓΙΑΝΝΑ: Ε, δεν ξέρω αν αλλάζουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Να σου πω ένα παράδειγμα. Τώρα στη βιβλιογραφική επισκόπηση διάβαζα ότι στα αναλυτικά προγράμματα, ο στόχος της ιστορίας που διδασκόταν στο δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο πριν το 1970, ήταν να δημιουργήσει στα παιδιά εθνική συνείδηση και μετά το 1970 ο στόχος αυτός αλλάζει και έγινε να δημιουργήσει ιστορική συνείδηση.

ΓΙΑΝΝΑ: Εγώ πλέον νομίζω ότι σήμερα ισχύουν και τα δύο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και τα δύο;

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς το αιτιολογείς;

ΓΙΑΝΝΑ: Ε στο ότι αυτό είναι το σωστό; Πρέπει να έχουμε και εθνική και ιστορική συνείδηση. Γενικά πρέπει έχουμε μια συνείδηση πάνω στο οτιδήποτε. Ποιοι είμαστε, τι μας συμβαίνει, τι μας συνέβαινε και πού πάμε. Αυτό. Δηλαδή είναι αλληλένδετα. Δεν μπορείς να ξεχωρίσεις κάποιο πλέον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα σου φαινόταν ένα σχολείο όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα δεν θα υπήρχε η ιστορία;

ΓΙΑΝΝΑ: Δεν θα ήταν σχολείο [Σ.τ.Σ.: κάθετη].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν θα ήταν σχολείο;

ΓΙΑΝΝΑ: Όχι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τόσο σημαντική είναι η ιστορία;

ΓΙΑΝΝΑ: Φυσικά. Εεε... Ποιος ο λόγος να μαθαίνεις μαθηματικά και να μην ξέρεις ποιος ήταν ο Ευκλείδης, ξέρω 'γω. Ποιος ο λόγος να μαθαίνεις αρχαία και να μην ξέρεις ποιος ήταν ο Αριστοτέλης και ο Πλάτωνας. Ποιος ο λόγος να κάνεις γεωγραφία και να μην ξέρεις τι έχει γίνει σε αυτή την χώρα. Ε, τότε έγιναν... τι συνέβη... Οτιδήποτε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όλες αυτές τις πληροφορίες δηλαδή τις δίνει η ιστορία.

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι. Δεν μπορείς... Η ιστορία ουσιαστικά αιτιολογεί το οτιδήποτε συμβαίνει. Ναι μεν καλές είναι οι γνώσεις αλλά πάνω στην ιστορία πατάνε, έτσι; Η ιστορία απλά σε βοηθάει να καταλάβεις τι είναι αυτό που σου μαθαίνουνε. Χωρίς την ιστορία δεν μπορείς να το αντιληφθείς, να γνωρίσεις και να το συνδυάσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι θα έλεγες σε ένα σχολείο που τα παιδιά αντί για εθνική ιστορία διδάσκονταν μία ιστορία με ένα πιο ευρύτερη γενικά περιεχόμενο. Ευρωπαϊκή όπως είπες ή παγκόσμια. Όχι όμως εθνική ιστορία.

ΓΙΑΝΝΑ: Χωρίς καθόλου εθνική ιστορία; Εεε... Δεν θα ήταν σωστό. Δεν θα ήταν καταρχήν... Ποιος ο λόγος μετά να μάθεις για τις άλλες χώρες; Δεν θα αναρωτηθείς για τη δική σου;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μάθεις και για τις άλλες χώρες αλλά από μια πιο κριτική ματιά.

ΓΙΑΝΝΑ: Εντάξει, καλό θα ήταν, αλλά πρώτα στοχεύεις στο να μάθεις την δική σου ιστορία και ύστερα τις υπόλοιπες... Αλλά πρέπει να υπάρχουν όλες. Εκεί θέλω να καταλήξω. Ούτε να είναι η δική μας ιστορία, σαν Ελλάδα, σαν έθνος, σαν οτιδήποτε και να μην συμπεριλαμβάνουμε τις υπόλοιπες. Των υπόλοιπων χωρών. Τη παγκόσμια ουσιαστικά. Η παγκόσμια ιστορία έπρεπε να είναι πολύ βασικό μάθημα. Στο πανεπιστήμιο τουλάχιστον αν όχι στο σχολείο.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το διάβασες;

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι... Αυτό έχει να κάνει τώρα, αν κατάλαβα καλά, με την Ελλάδα του σήμερα, με τη... με τον κόσμο, με το πως έχει διαμορφωθεί πλέον η κατάσταση με τους μετανάστες, τους νόμους που ουσιαστικά προσπαθούν για το καλύτερο, να μειωθεί αυτή η κατάσταση. Λοιπόν αυτό ουσιαστικά έχω καταλάβει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιος πιστεύεις ότι είναι ο συγγραφέας αυτού του κειμένου; Όχι το όνομά του, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του για παράδειγμα.

ΓΙΑΝΝΑ: Μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε πλέον. Δεν μπορείς να κατατάξεις. Είναι ένα φαινόμενο που αφορά όλους τους Έλληνες. Όλους. Από ένα παιδί με συνείδηση και ... Πώς να το πω; Με συνείδηση αλλά και με την αίσθηση ποιοι είμαστε και πού πάμε, πολύ μικρής ηλικίας. Εεε... από έναν φοιτητή που το βιώνει πλέον... από έναν άνθρωπο νεαρής ηλικίας που το βιώνει καθημερινά στο πετσί του όσο αφορά στο θέμα εργασίας... θέμα γενικά πως θα ζήσει, πως ζει στη χώρα που τον μεγάλωσε εεε... και από έναν άνθρωπο ηλικιωμένο, που πλέον έχει φθάσει... να έχει δει τις εποχές να αλλάζουν, τον κόσμο να αλλάζει, το πως ζούσε τότε και πως ζει σήμερα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είμαστε όντως η χωματερή της Ευρώπης, όπως αναφέρει μέσα;

ΓΙΑΝΝΑ: Όχι δεν είμαστε οι μοναδικοί, αλλά πλέον βρισκόμαστε στο επίκεντρο. Πιστεύω ότι βρισκόμαστε στο επίκεντρο γιατί είμαστε εύκολη λεία για τους υπόλοιπους λαούς. Γιατί είμαστε ένας λαός που ανέκαθεν είχε δυναμική και εεε... την δυνατότητα να φαίνεται. Είμαστε μια χώρα με απίστευτη ομορφιά και με ανθρώπους πάρα πολύ ικανούς εεε... σε οποιοδήποτε τομέα, αλλά δεν το έχουν καταλάβει και δεν το έχουμε χειριστεί σε καμία περίπτωση έτσι όπως θα έπρεπε. Όλα έχουν να κάνουν με την εξουσία, με το ποιος μας εξουσιάζει, με το ποιοι μας καθοδηγούν εεε... και το χειρότερο είναι ότι ο κάθε άνθρωπος στην εποχή του και ανάλογα με τα δικά

του συμφέροντα κατ' επέκταση, δεν τον ενδιέφερε για το πριν ή το μετά. Τον ενδιέφερε το τώρα και το πως θα είναι καλύτερα αυτός, δηλαδή τι με συμφέρει εμένα να κάνω; Πώς να βγάλω εγώ λεφτά; Θα βγάλω με αυτόν στην εξουσία. Χωρίς να τον ενδιαφέρει πως θα λειτουργήσει για τους υπόλοιπους. Για το δικό του συμφέρον. Ότι ο καθένας κοιτάζε πάντα το δικό του συμφέρον. Από ένα σημείο και μετά σταματούσαν οι άνθρωποι να λειτουργούν ως έθνος, αυτό που λέγαμε πριν, ως μια ενότητα. Ο καθένας μετά ήταν για την οικογένειά του, για τον εαυτό του, ότι είχε να κάνει καθαρά με τη δική του...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όχι για το συλλογικό καλό.

ΓΙΑΝΝΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Διαβάζοντάς το σου δημιουργήθηκαν κάποια συναισθήματα;

ΓΙΑΝΝΑ: Εεε... συναισθήματα. Διαβάζοντάς το είναι σαν να διαβάζω το σήμερα, ένας άνθρωπος απλά μου λέει κοιτάζε να δεις, καταλαβαίνεις και εσύ τι γίνεται, που είναι η χώρα που κάποτε είχαμε ψηλά και πως έχουμε καταντήσει. Είναι σαν αυτό που βλέπω κάθε μέρα δίπλα μου, γραμμένο σε μία σελίδα. Αυτό ακριβώς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν έχω άλλες ερωτήσεις. Θέλεις να προσθέσεις εσύ κάτι;

ΓΙΑΝΝΑ: Μόνο ότι η δική μας χώρα, το δικό μας έθνος, [Σ.τ.Σ.: μιλά με έμφαση] έχει γεννήσει απίστευτες προσωπικότητες, τις οποίες αργήσαμε πάρα πολύ να καταλάβουμε τι σήμαιναν και πως φθάσαμε εδώ που είμαστε, και αντί να το προστατέψουμε να το χρησιμοποιήσουμε για το δικό μας καλό, πολύ απλά κανένας μέχρι στιγμής δεν το έχει κάνει [Σ.τ.Σ.: δείχνει εκνευρισμό]. Όπως ακριβώς λέει και εδώ, ότι ένα υγιές ελληνικό κράτος θα φρόντιζε να αναπτύξει πολιτισμική επικοινωνία σε χώρες με ομόφυλους λαούς ... δηλαδή είμαστε άνθρωποι που από όταν ξεκίνησε η πόλη κράτος... έχουμε δημιουργήσει τις έννοιες της πόλης-κράτους, έχουμε δημιουργήσει ουσιαστικά τον πρώτο οργανωμένο λόγο με τα γράμματα. Αυτά είναι πράγματα που δεν τα γνωρίζει ο κόσμος. Έχουμε απίστευτες ικανότητες, όχι ότι οι άλλοι άνθρωποι δεν έχουν, απλά δεν έχουμε καταλάβει ποιοι ήμασταν και τι μπορούμε να κάνουμε και πλέον έχουμε καταντήσει έρμαιο της τύχης μας και των ισχυρών πλέον χωρών και ανθρώπων που κινούν τα νήματα του κόσμου και του πως πρέπει να ζεις. Ήμασταν ένας λαός που έχει, θα μπορούσε να έχει, απίστευτη ισχυρή οικονομία, απίστευτη ισχυρή πολιτική, απίστευτη ισχυρή παιδεία και το μόνο που έχουμε καταφέρει είναι με την μόρφωση που έχει δεχθεί πλέον η γενιά μας ας πούμε. Εεε... γίνεται το απίστευτο παιδομάζωμα από τις ξένες χώρες που πλέον παίρνουν τους επιστήμονες, τους μορφωμένους και μένουμε με αυτήν την μεγάλη πλειονότητα, με έναν μεγάλο αριθμό που έχει να κάνει με μετανάστες. Γιατί ένας άνθρωπος, εσύ και εγώ για παράδειγμα, που σπουδάζουμε, που χάσαμε τέσσερα χρόνια από την ζωή μας διαβάζοντας, μελετώντας, κάνοντας μεταπτυχιακά, κάνοντας διδακτορικά, έχοντας δέκα χαρτιά στα χέρια μας, μαθαίνοντας δέκα διαφορετικές ξένες γλώσσες, που είμαστε ουσιαστικά τόσο μορφωμένοι όπως λένε πλέον σήμερα, γιατί μορφωμένος είναι μόνο αυτός που έχει χαρτιά σήμερα, κάτι που αυτό είναι λάθος δεν ισχύει. Πώς θα μπορούσες εσύ που έχεις σπουδάσει να πας στο χωράφι; Πώς θα μπορούσα εγώ να πάω στις πορτοκαλιές του μπαμπά μου να τις καλλιεργήσω, όταν εγώ χάλασα τόσα χρόνια και κουράστηκα και παιδεύτηκα για να τελειώσω και να μορφωθώ ουσιαστικά [Σ.τ.Σ.: μιλά πολύ έντονα και γρήγορα]. Γιατί εμένα η δική μου θέση ανήκει μόνο σε θέση καθηγητή, πίσω από μία έδρα, μέσα σε ένα σχολείο και με αυτή τη λίγη εξουσία που θα μου δώσει αυτός ο χώρος. Ότι εμένα η δική μου η θέση, δεν ανήκει στα χωράφια, ανήκει εκεί. Όλοι έπρεπε να σπουδάσουμε και να γίνουμε καθηγητές, γιατροί και δικηγόροι. Φτάσαμε να μην μπορούμε να βρούμε δουλειά στην ίδια μας την χώρα, στο ίδιο μας το σπίτι, και το ίδιο μας το σπίτι να το παίρνει ο Αλβανός, ο Πακιστανός που έχουν ανάγκη πραγματικά να ζήσουν, έχουν ανάγκη πραγματικά να δουλέψουν, έχουν ανάγκη να ζήσουν και πάνε εκεί να δουλέψουν γιατί δεν ξέρουν τι πάει να πει σχολείο και μόρφωση και πτυχία, αλλά ξέρουν ότι πρέπει να πάρω λεφτά, να σωθώ, να ζήσω και να κάνω οτιδήποτε... Όλα έχουν να κάνουν με την δική μας νοοτροπία, εμείς φταίμε που φθάσαμε ως εδώ, γιατί ποτέ δεν καταλάβαμε τι πραγματικά μπορούμε να κάνουμε, γιατί βάλαμε τις ξένες δυνάμεις μέσα στο ίδιο μας το σπίτι, ουσιαστικά να μας καθοδηγήσουν, να μας... όχι να μας κουμαντάρουν, αλλά να αποφασίσουν πως θα ζούμε. Δεν γίνεται να έχουμε τέτοια χώρα, με τέτοια γεωργία, με τέτοια κτηνοτροφία, με τέτοια θάλασσα και να μην μπορούμε να την εκμεταλλευτούμε, να μην ξέρουμε τι έχουμε και απλά... κάποιον να μας τα δείξει και πάλι να μην μπορούμε να το χειριστούμε. Αυτό είναι εντελώς λάθος. Πρέπει να αλλάξει πρώτα η νοοτροπία μας, πρέπει να αλλάξει όλο το σύστημα εξουσίας, πρέπει οι άνθρωποι να σταματήσουν να είναι τόσο... να σταματήσουν να θέλουν μόνο το κέρδος. Όταν θες μόνο το κέρδος για τον εαυτό σου, πολύ απλά δεν θα ασχοληθείς με το τι γίνεται γύρω σου. Και αυτό συμβαίνει και σε αυτούς που μας κυβερνάνε. Αυτός που μας κυβερνά τα έχει όλα φτιαγμένα στο σπίτι του, δεν θα κοιτάξει τον άνθρωπο που παίρνει 400 ευρώ και δεν μπορεί να ζήσει. Δεν τον ενδιαφέρει καθόλου, το οποίο κάτι που θα έκανε ο καθένας στη θέση του, γιατί έτσι είναι ο άνθρωπος, έτσι είμαστε σαν λαός. Δεν μας ενδιαφέρει τι γίνεται στους δίπλα. Ποτέ ένα πρόβλημα δεν είναι δικό μας, αν δεν μας χτυπήσει την πόρτα. Απλά πιστεύω έχει αρχίσει και κτυπάει περισσότερες πόρτες το πρόβλημα του σήμερα. Μακάρι η νέα γενιά, γιατί και εμείς που ακόμα είμαστε νέοι δεν ξέρω κατά πόσο μπορούμε να αλλάξουμε κάτι, ελπίζω η νέα γενιά να βγει με περισσότερα ιδανικά ... με περισσότερη ανάγκη, πώς να το πω; Να σώσουν ότι σώζεται. Να προσπαθήσουν να κάνουν κάτι καλύτερο [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση]. Εμείς δεν μπορούμε, εμείς έχουμε φθάσει σε ένα τέλμα. Δεν μπορούμε να αλλάξουμε τίποτα. Ότι έχει δημιουργηθεί, ό,τι έχει φθάσει μέχρι

σήμερα εδώ, έχει φθάσει. Δεν μπορεί να αλλάξει αυτό. Ακόμα και εμείς δεν θα κάνουμε κάτι. Μπορούμε να προσπαθούμε σιγά σιγά γιατί εμείς θα μεγαλώσουμε τι νέα γενιά και αυτό το βλέπω στη διαφορά όταν μιλάω με τους γονείς μου που είναι σε μια ηλικία 40 - 50 χρονών και ζήσανε σε μια εποχή που ήταν όλα εύκολα, πολλά λεφτά, πολλές δουλειές, τίποτα να αγχωθείς, τίποτα να κουραστείς και μια καλή ζωή που βρήκαν έτοιμη από μια γενιά που έζησε τον πόλεμο. Που μιλάω με τον παππού μου, που πολέμησε και μου λέει δεν είχαν να φάνε, δεν είχαν να πιούνε, δεν είχαν να ζήσουνε και πώς ήταν τα ιδανικά τότε μέσα τους διαμορφωμένα, με τους γονείς μου που δεν είχαν ουσιαστικά κανένα ιδανικό διαμορφωμένο μέσα τους και σε μας που βρήκαμε πάρα πολλά καλά έτοιμα, συνεχίζοντας χωρίς να μην έχουμε τίποτα, έχοντας ιδανικά μέσα μας, πρέπει να ξεκινήσουμε από το μηδέν και να δούμε τι θα δώσουμε και τι θα αφήσουμε. Τώρα όλα έχουν να κάνουν σε μας. Στη νέα γενιά. Σε αυτή τη γενιά τη δική μας. Πρέπει να προετοιμάσουμε τους επόμενους μήπως μπορέσουν και κάνουν κάποια αλλαγή. Στο έθνος μας, ας πούμε. Στη χώρα μας.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

(οι ερωτήσεις του κειμένου στάλθηκαν στη φοιτήτρια με mail και απαντήθηκαν σε αρχείο word)

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι αναφέρεται το κείμενο;

ΓΙΑΝΝΑ: Αναφέρεται στα κόμματα και στην εκάστοτε πολιτική εξουσία, εξουσία γενικότερα όπου γράφουν ό,τι τους συμφέρει. Διαστρεβλώνουν τις γραπτές συμφωνίες με τις ανάγκες της εκάστοτε χρονικής στιγμής.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το απόσπασμα είναι από ένα βιβλίο επιστημονικής φαντασίας. Ωστόσο θεωρείς ότι συμβαίνει και στη πραγματικότητα κάτι από αυτά που περιγράφει;

ΓΙΑΝΝΑ: Φυσικά και συμβαίνει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μπορούσαν τα βιβλία της ιστορίας που διδασκόμαστε στις βαθμίδες εκπαίδευσης, να είναι σαν τα έντυπα που αναφέρει, ότι τυπώνονται και ξανατυπώνονται σύμφωνα με τα συμφέροντα που κάθε φορά υπάρχουν;

ΓΙΑΝΝΑ: Γίνεται σίγουρα και στο μάθημα της ιστορίας. Στην Ελλάδα η ιστορία διδάσκεται έτσι ώστε εμείς να κατηγορούμε τα άλλα έθνη και όχι ότι ίσως και εμείς προκαλέσαμε ή συμπεριφερθήκαμε σκληρά και βίαια.

5. ΓΙΩΡΓΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αρχικά θα ήθελα να μου πεις, τι πιστεύεις ότι είναι ένα έθνος;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Έθνος [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση] ναι... Ε, γνώμη μου έτσι. Ένα σύνολο ανθρώπων, μια κοινότητα, η οποία έχουν κοινά χαρακτηριστικά. Εκτός από τα σωματικά έτσι, δηλαδή, ξέρω εγώ, η γλώσσα τους, η θρησκεία τους και μετά τα σωματικά, για μένα. Ε, όσοι έχουν κοινή γλώσσα, κοινή θρησκεία έτσι έχουν την τάση να μαζεύονται μαζί, να συγκεντρώνονται σε κάποιο τόπο. Ε, με τον καιρό δημιουργούν ένα έθνος προφανώς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πρώτη φορά μου αναφέρουν τα σωματικά χαρακτηριστικά.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Σωματικά χαρακτηριστικά, δηλαδή πρόσωπο, ξέρω 'γώ, χρώμα δέρματος, χρώμα μαλλιών, ματιών, σωματική διάπλαση γενικότερα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάποια λέξη με την οποία θα περιέγραφες το έθνος;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Εμ... Ξέρω 'γώ... Όχι ιδιαίτερα, δεν θα το περιέγραφα ως μια λέξη, έθνος θα το 'λεγα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε παλιότερες συνεντεύξεις θυμάμαι, κάποιος μου είπε ότι έθνος είναι το σπίτι, κάποιος άλλος οικογένεια.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Μπορεί να είναι και η ταυτότητα ενός ανθρώπου κατά κάποιο τρόπο ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Άρα θα μπορούσες να πεις ότι έθνος είναι ταυτότητα;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι, με βάση την εθνικότητά του, μπορείς να καταλάβεις τι άνθρωπος είναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς για το έθνος, πώς αισθάνεσαι;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Με βάση τα σύγχρονα δεδομένα; Έτσι όπως είναι τώρα οι κοινωνίες ή γενικότερα;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν το είχα σκεφτεί αυτό, αλλά αν υπάρχει μια διάκριση στο μυαλό σου, θα ήθελα να ακούσω την άποψή σου.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Κοίταξε, τώρα όπως έχουν διαμορφωθεί οι κοινωνίες, με μια αύξηση ρατσιστικών και ναζιστικών έτσι κινήσεων γενικότερα σε πολλές πολιτισμένες χώρες, ε, εντάξει, ε... καλά, έθνος... Η έννοιά του είχε αρχίσει ως καλή, θα την χαρακτήριζα ως καλή παλαιότερα, ενώ τώρα έχει αρχίσει και δεν ξέρω, περνάει κάποιο άλλο πρόσωπο, απέναντί μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δηλαδή;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Πολλοί βάζουν μπροστά το έθνος για ασπίδα, γι' αυτά που κάνουν, αυτό θέλω να πω. Εντάξει προφανώς μπορεί να μην φταίει το έθνος, μπορεί να φταίει αυτός, αλλά καμιά φορά γίνονται χειρότερα τα πράγματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιους έχεις στο μυαλό σου; Όχι ονομαστικά γενικότερα σε ποιες ομάδες αναφέρεσαι;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, προφανώς σε νεοναζιστικές ομάδες. Άκρα δεξιά, αυτό που λέμε με πολιτικό όρο. Αυτοί χρησιμοποιούν έτσι το έθνος ως ασπίδα, ως κάλυψη, ως κράνος γι' αυτά που κάνουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε με βάση την διάκριση που έχεις μέσα σου, τι αισθάνεσαι όταν ακούς για το «καλό» που είπες έθνος, για το περασμένο να το πω, και τι για το τώρα;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι ναι αυτό που ήτανε παλιά ως έθνος. [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση]. Μπορεί να ακουστεί και λίγο κακό αυτό που θα πω. Αν μιλούσαμε για έθνος τώρα, ξέρω εγώ, εγώ δεν θα ήθελα να είμαι πολύ φανατικός, υπέρ του έθνους. Παλιά μπορεί να ήμουν, τώρα δεν ξέρω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε παρέλαση, σε κάποια εθνική επέτειο, έχεις πάρει μέρος;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Μαθητική μόνο. Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένοιωθες τότε;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, ναι... Ειλικρινά... Εντάξει, σαν παιδιά την παρέλαση την βλέπαμε ως χάσιμο ώρας στο σχολείο. Δηλαδή έβγαίνες και δεν είχες μάθημα, ε αυτό. Εγώ προσωπικά δεν ένοιωθα κάτι άλλο, δεν είμαστε στρατός για να σου λένε για πατρίδες και τέτοια αλλά εντάξει [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση]. Αν εννοείς εθνική υπερηφάνεια... Τι εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν εννοώ κάτι συγκεκριμένο, το τι ένοιωθες θέλω να μάθω.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, δεν με ενδιέφερε και πολύ, απλά συμμετείχα μόνο και μόνο αυτό, για να χάσω ώρες [Σ.τ.Σ.: μιλά αδιάφορα].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σήμαινε κάτι η παρέλαση για σένα;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, για μένα όχι τόσο. Δεν είμαι υπέρ των μαθητικών παρελάσεων. Ε, όχι δεν συμβόλιζε κάτι για μένα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχουν κάποιοι που υποστηρίζουν ότι επιτέλους οι μαθητικές παρελάσεις στις εθνικές επετείους πρέπει να σταματήσουν, τι θα έλεγες;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Δεν έχω πρόβλημα με αυτό, και εγώ θα το υποστήριζα γιατί η παρέλαση ως γνωστόν είναι στρατιωτικό έθιμο. Κυρίως στρατοί παρέλαζαν (sic) όχι μαθητές. Δεν ξέρω πως έχει γίνει τώρα αυτό, αλλά αν ήταν να γίνει παρέλαση θα προτιμούσα να γίνει με στρατό και όχι με μαθητές.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε συμφωνείς με το να σταματήσουν;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κυρίως επειδή θεωρείς ότι είναι στρατιωτικές ή για κάποιον άλλο λόγο;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι επειδή θεωρώ ότι είναι στρατιωτικού προτύπου, στρατιωτικού χαρακτήρα και εντάξει, παιδιά είναι, μαθητές, δεν πολύ χρειάζεται, αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επίσης στο σχολείο, στις εθνικές επετείους, εκτός από παρελάσεις, λέγαμε και ποιήματα. Εσύ;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι. Νομίζω είχα πει στο δημοτικό, τότε. [...] Ναι, είχα πει και εγώ.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι ένα από τα δύο ίσως είναι πιο σημαντικό;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Θα θεωρούσα πιο σημαντικό μια σχολική εορτή, εντός του σχολικού χώρου, δηλαδή έτσι ένα ποίημα ή μια θεατρική παράσταση, ας πούμε ξέρω εγώ, μια αναπαράσταση για την 25^η Μαρτίου. Ε, παρά μια μαθητική παρέλαση. Μόνο μαθητές να βλέπεις, εντάξει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε είσαι υπέρ των ποιημάτων επειδή είναι στα πλαίσια του σχολείου;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι, ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι κερδίζουμε από τα ποιήματα;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Από τα ποιήματα, εντάξει. Τώρα αναλόγως με την ηλικία. Αν βάλεις ένα παιδάκι δημοτικού, δεν έχει να κερδίσει και κάτι, δεν θα το καταλάβει καν, απλά θα το μάθει και θα πάει να το πει. Τώρα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, εντάξει, ε, μαθαίνουν για τους ήρωες της πατρίδας τους, του έθνους, αυτό. Δεν πιστεύω ότι κερδίζουμε κάτι παραπάνω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω στη συνέχεια να μου πεις τρία τουλάχιστον επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος και ταυτόχρονα να μου αιτιολογείς γιατί επιλέγεις τα συγκεκριμένα επίθετα.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Λαμπρό θα το χαρακτήριζα. Λαμπρό- ένδοξο, ουσιαστικά από το παρελθόν του, από τότε που λέμε ότι υπάρχει ελληνικό έθνος, από την αρχαιότητα, ε, για τα επιτεύγματα τότε, για τις ανακαλύψεις, που έθεσαν τις βάσεις για τα πάντα ουσιαστικά οι αρχαίοι Έλληνες. Πώς αλλιώς, ξέρω εγώ;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτό ήταν το πρώτο. Ένδοξο- λαμπρό.

ΓΙΩΡΓΟΣ: [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση] Θα το χαρακτήριζα αναλλοίωτο. Στους αιώνες κατά κάποιο τρόπο, γιατί ουσιαστικά, το όνομα Έλληνας, στο συγκεκριμένο τόπο έχει περάσει πολλά και για να το θυμόμαστε ακόμα, κάτι πάει να πει αυτό. Ότι δεν έχουμε ξεχάσει ποιοι ουσιαστικά είμαστε, ποιοι ζούσαν εδώ πριν από μας, τι

έκαναν αυτοί που ζούσαν εδώ. Δεν χάθηκε. Δεν χάθηκε ούτε η γλώσσα. Δεν είναι αρχαία ελληνικά αλλά δεν έχουν και μεγάλη διαφορά, η ρίζα είναι ίδια. Αυτό. Η πολιτιστική κληρονομιά είναι και αυτή αναλλοίωτη...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και ένα τρίτο επίθετο;

ΓΙΩΡΓΟΣ: [Σ.τ.Σ.: πολύ μεγάλη παύση] Δεν μπορώ να βρω κάποιο άλλο τώρα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλεις να συνεχίσουμε;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι ναι. Δεν μπορώ να πω κάτι άλλο τώρα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τώρα θα ήθελα να μου πεις πάλι τρία τουλάχιστον επίθετα, που θα αναφερόσουν σε οποιοδήποτε άλλο έθνος και να μου πεις ποιο έθνος είναι αυτό.

[...]

ΓΙΩΡΓΟΣ: Έθνος, έθνος για μένα προσωπικά είναι οι Ιάπωνες ας πούμε. Ξέρω γιατί το είχα ψάξει λίγο το θέμα όσον αφορά τους Ιάπωνες, είναι οι πιο δυνατοί σα ράτσα να το πω έτσι, ο όρος φυλή ισχύει για τους Ιάπωνες. Νησί είναι, λίγο μακριά πέφτει, απομονωμένοι, ε, αυτοί και αν είναι αναλλοίωτοι, αυτοί δεν έχουν χάσει τίποτε, ούτε... Εντάξει, η γλώσσα μπορεί να έχει κάποιες παραλλαγές σαν τη δική μας αλλά ήθη, έθιμα, μπορεί και θρησκεία, δεν θυμάμαι, δεν το γνωρίζω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είναι πιστοί δηλαδή σε όλα αυτά.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι. Γνώμη μου. Πιστεύω ναι, ότι οι Ιάπωνες το κρατάνε και τους θεωρώ έθνος γέρο τους Ιάπωνες.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επίθετα που θα χαρακτηρίζεις;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Είναι και αυτοί αναλλοίωτοι, θα τους χαρακτηρίζα και αυτούς έξυπνους, στροφάλουν, δεν είναι κουτοί, ξέρουν τι κάνουν. Μαχητικότητα, είναι μάχιμοι και αυτοί.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Λες συνέχεια «και αυτοί». Αποδίδεις δηλαδή τα επίθετα αυτά και στους Έλληνες;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε ναι. Να μου ήρθε και ένα τρίτο τώρα. Μαχητικότητα, ότι δεν παραδίδονται εύκολα, ότι δεν κολλάνε, αυτό. Ε τώρα, αυτούς θεωρώ ως πρότυπο έθνους. Από όλους τους υπόλοιπους οι Ιάπωνες είναι αυτό που λέμε έθνος. Τώρα ως άλλο έθνος, θα έλεγα και τους Σκανδιναβούς, να πάω λίγο Ευρώπη. Έχω πάει Φινλανδία και έχω δει πράγματα, εντάξει είναι... και αυτοί είναι... το κρατάνε και αυτοί από παλιά, είναι, είναι και αυτοί απόγονοι, πώς να το πω, απόγονοι των προγόνων τους [Σ.τ.Σ.: χαμογελά]. Ε, η κουλτούρα είναι παρόμοια, έτσι όπως ήταν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν έχουν αλλοιωθεί οι παραδόσεις με το πέρασμα των χρόνων αυτό λες.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Η νοοτροπία τους έχει μείνει ίδια, έτσι ήτανε ως λαοί δηλαδή. Έχουν και αυτοί ένδοξο παρελθόν, εντάξει, έχουνε και αυτοί ιστορία βαριά, μυθολογία, όπως έχουμε και εμείς.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα απασχολεί τη δημοσιότητα και την κοινή γνώμη η συζήτηση ανέγερσης μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Τι θα έλεγες εσύ; Θα συμφωνούσες με κάτι τέτοιο;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Εγώ προσωπικά ναι, αλλά δεν θα συμφωνούσα, ας μην το παρακάνουμε, γιατί δεν θα συμφωνήσουν και πολλοί άλλοι, δεν θα συμφωνούσα σε κάποια κεντρική περιοχή της Αθήνας, Ομόνοια για παράδειγμα. Μπορεί κάποιος να μην συμφωνούν γι' αυτό, εντάξει εκεί και εγώ θα πάω πάσο, θα πω εντάξει, αλλά σε μια περιοχή που είναι πιο έξω, που δεν είναι τόσο πυκνοκατοικημένη, εκεί θα συμφωνούσα με την ανέγερση τεμένους. Εγώ γνωρίζω κιάλας, επί Βυζαντίου, στην Κωνσταντινούπολη, απ' έξω προφανώς απ' τα τείχη, αν θυμάμαι καλά, υπήρχε τέμενος μουσουλμανικό. Βέβαια όταν έκαναν την εμφάνισή τους οι μουσουλμάνοι, όχι πριν. Τότε που εμφανίστηκαν μουσουλμάνοι στον ευρωπαϊκό χώρο. Υπήρχε τέμενος έξω από την Κωνσταντινούπολη και εμείς δεν θέλουμε στη πρωτεύουσα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οστόσο, να αύριο- μεθαύριο γίνεται πραγματικότητα αυτή η κίνηση και δημιουργείται ένα τέμενος, θα συμβόλιζε κάτι αυτή η κίνηση;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε δεν θα συμβόλιζε κάποιο είδος ανωτερότητας ως λαός;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δικιά μας ανωτερότητα;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι. Ως ελληνικό κράτος, δηλαδή πολλές χώρες εναντιώνονται και στην Ευρώπη, δεν ξέρω αν είμαστε μόνο εμείς που εναντιωνόμαστε στην ανέγερση τεμένους, μπορεί να γίνεται και αλλού αυτό. Αν λέγαμε εμείς το ναι, δεν θα δίνανε κάποιο καλό παράδειγμα; Ευρωπαϊκή ένωση είμαστε. Ε, θα συμβόλιζε ότι είμαστε μπροστά. Ότι είμαστε ανοιχτόμυαλοι [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Υπάρχει ανεξιθρησκία άλλωστε, δεν είμαστε στο μεσαίωνα ξέρω εγώ, να κατακρίνουμε τα πάντα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα προκαλούσε αλλαγές;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ως προς τι; Ως προς την κοινωνική δομή;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πες μου τι σκέφτεσαι.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, θα προκαλούσε αλλαγές γιατί από τον καιρό της τουρκοκρατίας έχει να χτιστεί μουσουλμανικό τέμενος στην Ελλάδα, νότιο Ελλάδα, δεν μιλάω για τη Δυτική Θράκη που υπάρχουν. Μιλάω για Αθήνα, για πρωτεύουσα. Ε ναι, θα προκαλέσει αλλαγή. Θα είναι το κέντρο θρησκείας πολλών μουσουλμάνων προφανώς, εντάξει, δεν ξέρω αν ενοχλεί κάποιους, εμένα προσωπικά δεν με πολύ ενοχλεί. Αυτό. Τώρα από όσο γνωρίζω, γιατί έχω συγγενείς στην Αυστραλία, υπάρχουνε τεμένη και στη Μελβούρνη. Δεν έχουνε θέμα εκεί, γιατί να έχουμε εμείς εδώ; Τόσο πίσω είμαστε; [...] Έχω παππού παπά και γιαγιά παπαδιά και στα λέω εγώ, φαντάσου.

Δεν συμφωνούν με την ανέγερση τεμένους αλλά τους το 'χω ξανά πει, ότι είστε λίγο πίσω, ελάτε λίγο μπροστά [Σ.τ.Σ.: γελάει], ξεκολλάτε λίγο, γιατί δεν έχει νόημα να λέμε όχι. Εντάξει, όλο ταραχές θα γίνονται, θα συνωστίζονται πάλι στο κέντρο της Αθήνας, θα φωνάζουν οι κάτοικοι ότι κλείνουν το δρόμο, μας κλείνουν τις πλατείες και συνωστίζονται εδώ. Ε, πήγαινε τους κάπου να έχουν ένα μέρος να πηγαίνουνε ξέρω εγώ. Μην τους βάζεις στη πλατεία άμα σε ενοχλεί. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που έκανες στο σχολείο, υπάρχει κάποιο που λες ότι είναι πιο σημαντικό;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Δύσκολο να διαχωρίσω έτσι τα μαθήματα, εντάξει... ε, όλα έχουν το ρόλο τους, είναι σαν αλυσίδα. Άμα μάθεις το ένα και παρατήσεις όλα τα υπόλοιπα, δεν κάνεις κάτι. Πρέπει να τα μάθεις όλα προφανώς. Γιατί μαθαίνουμε την ιστορία ανά διαστήματα δηλαδή δεν γίνεται να μάθεις Βυζάντιο, μετά θα προχωρήσεις και θα πας μέσο-Βυζαντινή περίοδο και θα πας μέχρι 19^ο αιώνα και τα προηγούμενα θα τα αφήσεις; Δεν γίνεται, πρέπει να έχεις γνώσεις και από παλιά, να δεις από που προέρχονται τα πράγματα. Ε τώρα όχι, διαχωρισμό δεν μπορώ να κάνω, δεν...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μεταξύ των μαθημάτων;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σου έλεγα ότι η ιστορία είναι σημαντικό μάθημα, πώς θα το αιτιολογούσες; Φυσικά μπορεί να το απαρνιόσουν κιόλας.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, είναι σημαντικό μάθημα προφανώς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Για ποιους λόγους;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Πρώτα από όλα, για τη σύγχρονη εποχή πάντα, μαθαίνουμε από τα λάθη του παρελθόντος. Εεε... κοιτάμε τι γινόταν στο παρελθόν για να μην το κάνουμε στο μέλλον, δηλαδή πρέπει να δούμε τι είχε γίνει τότε για να μη συνεχιστεί, να μην επιδεινωθεί κάποια κατάσταση. Γι' αυτό είναι σημαντική η ιστορία, για να ξέρεις τι γίνεται γύρω σου ουσιαστικά. Από πού προήλθε αυτό; Τι ήταν αυτό πριν γίνει έτσι; Να μην είσαι τελείως μεσοπέλαγα, να μη χαθείς. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα ήθελα να μου πεις, από ποιες πηγές διαμορφώνουμε το εθνικό μας αίσθημα;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Από ποιες πηγές;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είτε αυτό είναι καθημερινότητα είτε...

ΓΙΩΡΓΟΣ: Αυτό που είπαμε και πριν, παρελάσεις, αυτές έχουν σίγουρα ως κίνητρο την εξύψωση του εθνικού αναστήματος. Ε... Τι άλλο; Από τις εθνικές επετείες... [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από το πλαίσιο του σχολείου; Πέρα από τις παρελάσεις και τις επετείες.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Από το πλαίσιο του σχολείου... Η διδασκαλία που δεχόμαστε από τους δασκάλους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όλων των μαθημάτων;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι ναι γιατί ο καθένας μπορεί να έχει μια διαφορετική γνώμη πάνω σε κάποιο θέμα. Άλλος μπορεί να σου μιλάει γι' αυτά και να προσπαθεί να σου μεταφέρει τα καλά, να σου πει αυτό και αυτό η Ελλάδα και εκείνο και το άλλο, και άλλος μπορεί να είναι κατά και να αρχίσει να σου λέει άλλα, ε, μπερδεύεσαι.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τελικά ο μαθητής επηρεάζεται από το βιβλίο, από το περιεχόμενο του βιβλίου, το κείμενο, την κάθε ενότητα ή από τον καθηγητή; Σε τι ποσοστό;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Είναι λίγο τολμηρό αυτό που θα πω, αλλά μπορεί να είναι και 50/50. Δηλαδή ας πούμε, είχε δημιουργηθεί σκάνδαλο τότε που πήγαινα εγώ προσωπικά έκτη δημοτικού, με το βιβλίο ιστορίας της έκτη δημοτικού, που είχε γραφτεί από κάποιο βουλευτή και έλεγε μέσα ανακρίβειες. Δεν ξέρω αν έχεις ακουστά το ότι υπήρχε συνωστισμός στη προκυμαία της Σμύρνης. Ε, βγήκαν κάποιοι, ξεσηκώθηκαν και είπαν ότι αυτό ήταν προπαγάνδα, δεν είναι ιστορικά ακριβές, ήταν ανακρίβεια, δεν ισχύει κάτι τέτοιο, δεν τους είπαμε μαζευτείτε εκεί, γινόταν σφαγή στα προάστια και μαζεύτηκαν όλοι εκεί πέρα για να γλυτώσουν από τη φωτιά και το σπαθί που κυκλοφορούσε πάνω τους. Τώρα ναι είναι το βιβλίο, αλλά άμα είναι και ο δάσκαλος; Άμα είναι και ο καθηγητής τέτοιων αντιλήψεων, δηλαδή σου λέει ότι καλά τα λέει το βιβλίο, αλλιώς σας τα λέγανε στις προηγούμενες τάξεις, αλλιώς τα ξέρετε από το σπίτι σας. Παίζει και αυτό ρόλο, προφανώς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γενικότερα όμως, έχεις μελετήσει ιστορία και τώρα στη σχολή και στο σχολείο, θεωρείς ότι το περιεχόμενο της σε έχει επηρεάσει σε ορισμένες αντιλήψεις;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι. Καθοριστικά. Προφανώς [Σ.τ.Σ.: γνέφει θετικά κουνώντας το κεφάλι του]. Κοίταξε, γνώμη μου είναι ότι ο καθένας αντιλαμβάνεται την ιστορία αλλιώς συν ότι την πλάθει όπως θέλει ο καθένας, δηλαδή τη φτιάχνει την ιστορία όπως θέλει, όπως θέλει ο καθένας να τη βλέπει. Τώρα, εγώ από αυτά που έχω διαβάσει, πιστεύω ότι είναι καλά βιβλία, αξιόπιστα, οι γνώσεις αξιόπιστες, ε, ναι, θεωρώ ότι έχω καλές γνώσεις πάνω στην ιστορία, να κρίνω τα πράγματα αντικειμενικά, όχι να κρίνω αυτό και να κατακρίνω το άλλο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στην αλληλεπίδρασή σου με τα άτομα των άλλων λαών, των άλλων εθνών, σε έχει επηρεάσει;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλεις να μου περιγράψεις;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, ναι, θα έλεγα θετικά, όχι αρνητικά, γιατί πολύ αντιλαμβάνονται το νόημα της ιστορίας αρνητικά. Να μην επεκταθώ τώρα. Προσπαθώ, όχι προσπαθώ, θέλω να βλέπω τα καλά του κάθε λαού μέσα από την

ιστορία. Προφανώς έχει και κακά, αλλά τα θετικά είναι αυτά που έχουνε νόημα, που με επηρεάζουν έτσι καθοριστικά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε παλιότερη συνέντευξη κάποιος μου είπε πως: «Οι Έλληνες μέσα από την ιστορία φαίνεται ότι μονίμως απειλούνται και δεν απειλούν ποτέ. Περιμένεις να λατρέψω για παράδειγμα τους Τούρκους;»

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι, εντάξει [Σ.τ.Σ.: δυσαρέσκεια]. Λίγο τραβηγμένο μου φαίνεται αυτό να πω την αλήθεια. Δεν είπα κανέναν να γίνουμε Τούρκοι, ούτε να λατρέψουμε τους Τούρκους. Αλλά το θεωρώ λίγο τραβηγμένο. Γιατί οι Τούρκοι να είναι τόσο επιθετικοί και εμείς τόσο αμυντικοί; Όχι εντάξει. Υποχρέωσή μας είναι να κρατήσουμε αυτό που είμαστε, να μείνουμε έτσι όπως είμαστε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εν τέλει η ιστορία, καλλιεργεί την εχθρότητα μεταξύ των λαών;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Κανονικά δεν έπρεπε να την καλλιεργεί αλλά από ό,τι φαίνεται την καλλιεργεί. Από ότι φαίνεται ναι, κανονικά δεν έπρεπε όμως. Γιατί σου είπα, ο καθένας αντιλαμβάνεται διαφορετικά της ιστορία έτσι όπως την διαβάζει. Μπορεί να διαβάσει κάποιος ότι είχε μια ήττα από τον τάδε λαό σε μια μάχη που είχε γίνει 600 χρόνια πριν και να του κρατάει ακόμα μίσος γιατί η μάχη αυτή η συγκεκριμένη, και έχασε, και ήταν καθοριστική και έγινε αυτό και αυτό. Εντάξει και αυτό τραβηγμένο είναι γνώμη μου... Αλλά ναι, ενώ έπρεπε να δούμε θετικά τους άλλους μέσα από την ιστορία, τους βλέπουμε τελείως αρνητικά, τους βλέπουμε ότι αλλάζουν πρόσωπο, δεν ξέρω τι γίνεται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μέσα από το περιεχόμενό της;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι, ναι. Τα έχουμε μπερδέψει λίγο, δεν ξέρω τι γίνεται.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο θυμάσαι πως γινόταν;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Σχολείο όταν λες, Δημοτικό;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ό,τι θέλεις εσύ μπορείς να αναφέρεις.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Θυμάμαι ότι διάβαζα το μάθημα αυτό γιατί μου άρεσε πολύ, είτε μας λέγανε στο σχολείο είτε όχι, δεν είχα θέμα, διάβαζα. Θα έλεγα ότι περισσότερο η διδασκαλία γίνεται εκτός βιβλίου. Δεν ξέρω γιατί. Έτσι το έχω μες στο μυαλό μου. Ότι ο καθηγητής έχει μεν τις γνώσεις που έχει, έχει διαβάσει λίγο και από το σχολικό βιβλίο και αρχίζει και λέει το μάθημα. Δεν κινείται μόνο με βάση το βιβλίο. Αυτό. Ξεφεύγει και λίγο από τα πλαίσια, εντάξει, καλό είναι να γίνεται αυτό, δεν είναι μονομέρεια να κινείται πάνω στο βιβλίο, θέλει σφαιρική γνώση. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο πανεπιστήμιο βρήκες αυτό που περίμενες από το μάθημα της ιστορίας;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Στο τρόπο διδασκαλίας ναι. Όπως το περίμενα είναι τα πράγματα. Θα μπαίνει ένας μέσα και θα αρχίζει, θα λέει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Βαρετό;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Λίγο, ναι. Τώρα όσον αφορά τις γνώσεις είναι πολλές, εντάξει, πανεπιστήμιο είναι, θα μάθεις, θα μάθεις πράγματα πολλά. Όπως τα περίμενα είναι. Ποικιλία γενικότερα, ανά τομέα. Ποικιλία γνώσεων, ποικιλία διδασκαλίας, δηλαδή κάποιοι χρησιμοποιούν και σύγχρονα μέσα διδασκαλίας, με ... με προτζέκτορα, power point, άλλοι έχουν απλά το κλασικό, μπαίνουνε μέσα αρχίζουν, κάνουν το μάθημά τους και οι υπόλοιποι σημειώνουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιο ενδιαφέρον;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ποιο ενδιαφέρον... Γνώμη μου αυτό που κεντρίζει, πιστεύω τη προσοχή του μαθητή, είναι το σύγχρονο μέσο, ο προτζέκτορας γιατί κάποια στιγμή, κάποιος να μιλάει όλη την ώρα πλήττεις, δεν γίνεται, βαριέσαι. Ενώ άμα βλέπεις μία εικόνα, σου εξηγεί ότι αυτό είναι αυτό, θα δείτε αυτό, στην Αρχαιολογία που είμαι και γω, θα δείτε αυτό, είναι το τάδε εύρημα από τότε. σου δίνει παραδείγματα, σου δίνει μια οπτική επαφή, σε ωθεί να το παρακολουθήσεις, αυτό. Δεν είναι τόσο... Έχει μεταδοτικότητα, δεν είναι βαρετό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξει;

[...]

ΓΙΩΡΓΟΣ: Στη διδασκαλία όχι, έτσι είναι τα πανεπιστήμια. Να διδάξεις, πώς να διδάξεις όταν έχεις 200 παιδιά μέσα; Δεν είναι 30 παιδιά ή 20. Ούτε στο δημοτικό για να έχει ο καθηγητής σχέση με τα παιδιά, γιατί τώρα είναι ψυχρό το κλίμα, μπαίνει μέσα, αρχίζει μιλάει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο σχολείο;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Στο σχολείο ήταν πιο στενή η σχέση δασκάλου και μαθητή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα άλλαζες κάτι εκεί;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Στο σχολείο όχι. Εντάξει έχει τα προβλήματά της... Στη διδασκαλία λέω. Όχι, όπως θυμάμαι εγώ το σχολείο, ο δάσκαλος ήξερε τα παιδιά, τα βοηθούσε, αυτό καλό είναι να γίνεται, όπου γίνεται και άμα γίνεται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο και στο πανεπιστήμιο;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Εντάξει στο σχολείο δεν είναι τόσο εξειδικευμένο το θέμα της ιστορίας. Στο σχολείο θα μάθεις τη βάση των θεμάτων, τα πρώτα βήματα του να μάθεις ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποια είναι αυτά τα πρώτα βήματα;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε αρχίζεις και μαθαίνεις σιγά σιγά την ιστορία, δεν γίνεται να μεις κατευθείαν στα βαθιά. Ε, αυτά είναι τα πρώτα βήματα. Ουσιαστικά σε μπάζει, να το πω έτσι στο θέμα της ιστορίας και καθώς περνάν τα χρόνια και πας πανεπιστήμιο, βλέπεις ότι εστιάζει στη λεπτομέρεια της λεπτομέρειας. Αναλύεις τα πάντα, αυτό στο δημοτικό δεν μπορείς να το κάνεις, δεν γίνεται. Δημοτικό, στο σχολείο γενικότερα, δεν μπορείς να το κάνεις. Αλλιώς είναι το σχολείο, αλλιώς το πανεπιστήμιο. Υπάρχει εξειδίκευση. Αυτό είναι η επιστήμη που θέλουμε να σπουδάσουμε, να τελειώσουμε, να πάρουμε και πτυχίο. Ε, στο σχολείο είναι γενικές γνώσεις, να έχεις δημιουργήσει θεμέλια γερά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεμέλια γερά γιατί;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, δεν γίνεται να πας στο πανεπιστήμιο χωρίς να ξέρεις τίποτα τίποτα. Δηλαδή έρχεσαι ιστορικό για παράδειγμα, δεν γίνεται να μην ξέρεις βασικά θέματα ιστορίας, για καλό δικό σου, όχι να είσαι χαζός. Για να μπορείς να ανταπεξέλθεις σε αυτά που σου λέει ο καθηγητής. Δεν θα αρχίσει να σου λέει την ιστορία από την αρχή. Κάνει το μάθημά του με βάση αυτά που θεωρεί ότι ξέρεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μου λες ότι στο δημοτικό είναι βάση και στο πανεπιστήμιο η λεπτομέρεια της λεπτομέρειας. Και τα δύο αυτά είναι γνώσεις του αντικειμένου. Κάποιος άλλος στόχος;

[...]

ΓΙΩΡΓΟΣ: Αποσκοπούν... στη η γνώση του παρελθόντος ουσιαστικά. Να μην είσαι, από πού ήρθα; Τι είναι εδώ; Τι κάνω; Κάποια στιγμή θα το αναρωτηθείς μέσα σου, δεν γίνεται. Ε, θα πεις, ποιοι ήταν πριν από μένα εδώ; Γιατί είναι έτσι όπως το βλέπω τώρα; Γιατί είναι κλώνες σπασμένες από ένα αρχαίο μνημείο; Γιατί είναι αυτό έτσι; Ε, κάποια στιγμή θα το αναρωτηθείς, και αυτό θα το μάθεις λογικά μέσα από την ιστορία, μελετώντας την. Είναι βασικός άξονας για έναν άνθρωπο πιστεύω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: [...] Σε κάποια βιβλία παρατήρησα ότι στόχος της ιστορίας, πριν το 1970 ήταν η δημιουργία εθνικής συνείδησης στους μαθητές, ενώ μετά το 1970 η δημιουργία ιστορικής συνείδησης.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, κοίταξε, όταν μιλάμε για το '70, μιλάμε για τη περίοδο της χούντας, τα μέσα, που εμένα ο πατέρας μου προσωπικά είχε μεγαλώσει τότε και μου είχε πει ιστορίες δηλαδή ότι όλη την ώρα, για οτιδήποτε μιλούσαν θα το γύρναγαν πάλι στην ιστορία, για το έθνος, για τη πατρίδα, για τα πάντα. Ε λογικό ήταν να γίνει αυτό, η χούντα αυτό ήθελε να περάσει. Να είσαι εθνικά υπερήφανος. Ε, τώρα μετά το '74 υποτίθεται πως έχουμε δημοκρατία... ότι ναι, το δημοκρατικό πολίτευμα αποκαταστάθηκε μέχρι ένα σημείο. Ε, ναι, ιστορική συνείδηση μετά. Υπήρχε το μίσος για τη χούντα, σου λέει δεν θα κάνω τα ίδια πράγματα που κάνανε και αυτοί, θα το αλλάξω. Θα φέρω την αλλαγή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς αντιλαμβάνεσαι τη φράση ιστορική συνείδηση;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ιστορική συνείδηση... [Σ.τ.Σ.: πολύ μεγάλη παύση]. Δεν πιστεύω ότι έχει να κάνει με την εθνική υπερηφάνεια, με την εθνική συνείδηση τόσο πολύ. Ε, άλλο ιστορική συνείδηση, άλλο εθνική συνείδηση. Ιστορική συνείδηση είναι η γνώση, θα το έλεγα έτσι, της ιστορίας, του παρελθόντος μόνο. Να μην σε κάνει... να μην σου περνά και λάθος μηνύματα, αυτό. Να γνωρίζεις το παρελθόν σου, να γνωρίζεις την ιστορία του τόπου σου αλλά παρόλα αυτά να σέβεσαι και όλους τους υπόλοιπους. Η εθνική συνείδηση πιστεύω δεν είναι κάτι τέτοιο, αυτό που ήθελε να περάσει βασικά η χούντα ως εθνική συνείδηση. Πέρναγε και λίγο το μίσος και την ξενοφοβία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μιλήσαμε για γνώση, εθνική συνείδηση που συζητήσαμε, πιστεύεις ότι οι στόχοι επιτυγχάνονται και στις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης;

[...]

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι, ναι, θεωρώ ότι επιτυγχάνονται μέσα από τη διδασκαλία, εντάξει. Τώρα πώς επιτυγχάνονται είναι το θέμα;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αναφέρονται οι ίδιοι στόχοι και στις δύο βαθμίδες;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, δεν πιστεύω ότι υπάρχει διαχωρισμός ως προς αυτό. Μην το παρακάνουμε. Δεν γίνεται το σχολείο να σου διδάσκει έθνος, πατρίδες, τέτοια και μετά να πας στο πανεπιστήμιο και να γίνεται το αντίθετο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τώρα που είσαι στο πανεπιστήμιο, το παρατηρείς αυτό δηλαδή;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Δεν υπάρχει διαχωρισμός πάνω σε αυτούς τους στόχους, αν καταλαβαίνεις τι εννοώ. Δεν έχει να κάνει. Δεν μας ωθούν δηλαδή στην ιστορική συνείδηση απλά διδασκόμαστε ιστορία, έτσι όπως πρέπει να διδάσκεται η ιστορία. Αμερόληπτα, χωρίς... πως να το πω, χωρίς να παρεμβάλλεται κάποιος άλλος στη μέση παράγοντας. Χωρίς να επηρεάζονται από κάπου, αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είπες «αμερόληπτα». Υπάρχει αμερόληπτη ιστορία; Υπάρχει ένα γεγονός, εγώ θα το γράψω σύμφωνα με την δική μου οπτική γωνία, εσύ σύμφωνα με την δικιά σου. Άρα...

ΓΙΩΡΓΟΣ: Αυτό που είπα και πριν. Ο καθένας αντιλαμβάνεται και περιγράφει την ιστορία... φτιάχνει την ιστορία όπως τη θέλει, όπως θέλει να τη δει. Δηλαδή να σου πω ένα παράδειγμα, δεν είναι ρατσιστικό, το ξέρω αυτό το έχουने κάνει. Εντάξει... Στη Τουρκία λένε... υποστηρίζουν οι Τούρκοι ότι η Τροία ήταν αρχαία τουρκική πόλη από τους αρχαίους Τούρκους και ότι ο Αγαμέμνωνας ήταν Αγάμεμουν στα Τούρκικα, ότι ήταν Τούρκος. Δηλαδή αυτό περνάει μήνυμα ότι υπήρχαν αρχαίοι Τούρκοι εκεί, κάτι το οποίο δεν παίζει να ισχύει με καμία δύναμη. Αλλάζει ολόκληρο το ρου της ιστορίας. Δηλαδή ο Αγαμέμνωνας δεν ήταν ο βασιλιάς από τις

Μυκήνες που τον ξέρουμε; Ήταν αρχαίος Τούρκος; Γιατί να το κάνεις αυτό; Η ιστορία κανονικά αμερόληπτη είναι, εμείς την αλλάζουμε. Εμείς την επηρεάζουμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί να το κάνουμε αυτό;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Γιατί να το κάνουμε αυτό; Γιατί έτσι μας συμφέρει. Το συμφέρον. Έτσι συμφέρει την Τουρκία να λέει στα παιδιά της, ουσιαστικά. Τους συμφέρει να λέει ότι εδώ ήμασταν εμείς και ξεφυτρώσαμε και κάναμε αυτό, κάναμε εκείνο, έχουμε αρχαίο πολιτισμό, κάτι το οποίο δεν έχουν εδώ στην Ευρώπη, φύλο είναι, νομαδικό από Μογγολία απ' όσο γνωρίζω. Ασιατικό δηλαδή, εντάξει να μην... Ε, θέλουνε και αυτοί να έχουν μια πολιτιστική κληρονομιά, από παλιά σε αυτό το χώρο που είναι εκεί τώρα και για να το κάνουν αυτό, το κάνουν έτσι, αλλάζουν την ιστορία. Αυτό είναι λάθος, εντάξει. Δεν το κάνεις. Δεν το κάνουν μόνο οι Τούρκοι, όλοι το κάνουν και εμείς το κάνουμε. Και εμείς δεν το έχουμε κάνει; Και εμείς το έχουμε κάνει και πολλοί λαοί το κάνουν, αλλάζουν την ιστορία προς το συμφέρον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις στο μυαλό σου κάτι συγκεκριμένο;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε ναι. Στο Μέγα Αλέξανδρο. Το Μέγα Αλέξανδρο τον έχουμε θεοποιήσει, ναι, εντάξει, οκ, ήτανε μεγάλος στρατηγός, στρατιωτική διάνοια, έφτασε Μακεδονικό κράτος, εντάξει προφανώς ως Έλληνας, έφτασε μέχρι εκεί που έφτασε αλλά παραβλέπουμε όταν έμπαινε μέσα σε πόλεις έκανε σφαγές. Τις έκανε προφανώς, γιατί ήταν πόλεμος, έμπαινε μέσα, σφαγή γινόταν, εκτός αν έπαιρνε τη πόλη με συνθήκη, που παραδινόταν η πόλη αμαχητί. Άμα έμπαινε μέσα σε πόλη γινόταν χαμός, όπως θα έκανε ο καθένας, δεν το έκανε μόνο ο Μέγας Αλέξανδρος, αυτό θέλω να πω, ότι το κάνανε μόνο όλοι οι υπόλοιποι οι ξένοι ότι ήρθαν εδώ στην Ελλάδα, μας κατέστρεψαν, μας έσφαξαν και εμείς είμαστε οι κάλοι; Όχι δεν είναι έτσι. Όλοι το έχουνε κάνει αυτό. Και μου ήρθε και άλλο ένα, πολύ πιο πρόσφατο, 1822 αν θυμάμαι καλά, δεν θυμάμαι τώρα την ημερομηνία που μπήκαμε στη Τρίπολη, μπήκαμε και μπήκαμε το λέω έτσι, ουσιαστικά οι παππούδες μας ήταν και τότε, πολύ πιο παππούδες μας εεε... έγινε σφαγή. Εγώ είχα μιλήσει με έναν καθηγητή στο σχολείο πάνω σε αυτό το θέμα και μου το είχε χαρακτηρίσει ως «δικαιολογημένη σφαγή». Του λέω: «Υπάρχει δικαιολογημένη σφαγή;», μου λέει: «Δεν το κάνουν μόνο οι ξένοι γιατί και οι Έλληνες που μπήκαν στη Τρίπολη, μπήκανε μέσα, τα κάνανε όλα χάος, μπάχαλο, γιατί είχανε το μένος, το θυμό εναντίον των Τούρκων και έσφαξαν ότι πληθυσμό τούρκικο υπήρχε στην πόλη», ε ναι. Οι Τούρκοι μέσα στη Τρίπολη που είχανε σκοτώσει και τους γονείς του Κολοκοτρώνη γιατί ο Κολοκοτρώνης τους έβαλε τα κεφάλια στο πλάτανο και αυτά. Υπήρχε βαρβαρότητα θέλω να πω και από την πλευρά των Ελλήνων, να είμαστε αμερόληπτοι σε αυτά. Και από την πλευρά των Ελλήνων και από την πλευρά των Τούρκων και από όλους, δεν υπάρχει μονομέρεια σε αυτά τα θέματα. Πώς να το πω; Δεν είμαστε άλλο εμείς και άλλο οι άλλοι, και δεν το λέω μόνο για μας για να μας κράζω. Όλοι το έχουνε κάνει και εμείς το έχουμε κάνει, δεν είμαστε οι Θεοί που δεν πειράζουμε κανέναν και μας πείραζαν. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το πανεπιστήμιο, δεν θα πρέπει να σε κάνει και ιστορικό;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του ιστορικού;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Χαρακτηριστικά του ιστορικού... Θα το ξαναπώ αν και το έχω ξαναπεί, βαθειά και αμερόληπτη γνώση της ιστορίας. Αυτό. Αντικειμενική κρίση. Δεν βλέπει τα πράγματα από μονομέρεια, δεν βλέπω μόνο το κακό και παραβλέπω τα καλά. Αυτό. Ένα αυτό. Ιστορικός προφανώς και θα βγει, είτε πας αρχαιολόγος είτε πας ιστορικός, χωρίς γνώση της ιστορίας ούτε αρχαιολόγος γίνεσαι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εργαλεία ιστοριογραφίας;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Πηγές, αρχαία κείμενα πάνω στα οποία βασιζόμαστε ως αρχαιολόγοι για τη μελέτη του χώρου και του παρελθόντος. Ο Σλήμαν είναι γνωστό ότι βασίστηκε πάνω στο μύθο και βρήκε την Τροία. Βασίστηκε πάνω στο μύθο ουσιαστικά και βρήκε την Τροία. Στα Ομηρικά έπη προφανώς. Τα κοιτάμε όλα, τα εξετάζουμε όλα, δεν υπάρχει κάτι που αφήνουμε απ' έξω επειδή είναι μυθολογία για παράδειγμα, δεν είναι σωστό. Βρήκε πόλη, βασιζόμενος πάνω σε αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύεις ότι κατά το πέρασμα των χρόνων και αναλόγως με τις καταστάσεις που επικρατούν, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, οι στόχοι από τη διδακτική της ιστορίας αλλάζουν;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ξέρω εγώ [Σ.τ.Σ.: παύση]. Να πω... Θα 'λεγα επιφυλακτικά ναι, γιατί βλέπουμε τι γίνεται τώρα, τι έγινε μάλλον, εντάξει δεν έχει τελειώσει, αυτό που γίνεται στη Κριμαία μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας. Αυτό γράφεται στην ιστορία, ε, οι Ουκρανοί δάσκαλοι τι θα λένε στα παιδιά; Οι Ρώσοι τι θα λένε στα δικά τους; Δεν θα αλλάξει λίγο η διδασκαλία πάνω σε αυτό;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Συζητήσαμε πιο πριν για το πώς επηρεάζεται ο μαθητής από το βιβλίο και από τον καθηγητή. Εσύ από τι θα έλεγες επηρεάστηκες;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Από καθηγητές κυρίως, όχι από τα βιβλία. Ο καθηγητής είναι εκείνος που θα σου πει, που θα σου μιλήσει. Από καθηγητές... ο τρόπος διδασκαλίας τους, η μεταδοτικότητά τους, αυτό είναι που σε επηρεάζει. Ως παιδί δεν μπορείς να κάτσεις να διαβάσεις μόνος σου ένα βιβλίο αλλά θα κάτσεις να ακούσεις κάποιον να σου τα πει, δεν γίνεται αλλιώς, λίγο δύσκολο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα σου φαινόταν ένα σχολείο, όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα, δεν θα υπήρχε το μάθημα της ιστορίας;

ΓΙΩΡΓΟΣ: [Σ.τ.Σ.: αμέσως] Κακό, πολύ κακό. Όπως και όλα τα υπόλοιπα μαθήματα είναι πολύ σημαντικά, πρακτικά, θεωρητικά, δεν έχει σημασία. Εννοείται πως είναι σημαντικό. Τι δεν θα μάθουν τα παιδιά ιστορία; Τι θα γίνει; Όχι δεν είναι έτσι. Θα έρθει κάποιος άλλος και θα τους ρωτήσει, τι είναι αυτό και θα τον κοιτάνε, όπως ο Κολοκοτρώνης που ήρθε ο Όθωνας και λέει: «Πού είναι οι Μυκήνες;» και του λέει ο Κολοκοτρώνης: «Δεν ξέρω για ποιο πράγμα μιλάς» και το έλεγε σοβαρά. Του λέει ήρθα να δω τις Μυκήνες, τον αρχαιολογικό χώρο των Μυκηνών και του λέει δεν ξέρω τι είναι αυτό και του είπαν κάποιοι, μήπως εννοεί τις τάδε πέτρες με το κάστρο εκεί πέρα και την ακρόπολη. Α, λες τα Φίχτια λέει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Φίχτια;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι έτσι λέγεται το χωριό, εκεί κάτω η περιοχή. Κάτω από το Μπερμπάτη λέει, εκεί κοντά. Α ναι, να σε πάμε. Και πήγε και έπαθε πλάκα ο Όθωνας και όλοι οι υπόλοιποι καθόταν πάνω στις πέτρες και περίμεναν να τελειώσει το κοπάδι από τη βοσκή. Ε αυτό δεν είναι ωραίο προφανώς. Ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς, πολύ σημαντικό, τουρισμό, χωρίς αυτά εντάζει, το ένα φέρνει το άλλο, είναι σημαντικό, δεν γίνεται, και πάλι δηλαδή τι, τυφλός θα βγεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από την πλευρά της ταυτότητας μας ως έθνος; Αφού είπαμε ότι στόχος της ιστορίας είναι και η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης στους μαθητές, χωρίς ιστορία οι μαθητές ίσως να μην αντιλαμβάνονταν όπως τώρα την έννοια του έθνους. Είναι θετικό ή αρνητικό αυτό;

[...]

ΓΙΩΡΓΟΣ: Μάθημα της ιστορίας πρέπει να υπάρχει άρα θα υπάρχει και η εθνική ταυτότητα. Πρέπει να υπάρχει, δεν γίνεται να μην υπάρχει, δηλαδή είναι... πες ότι δεν υπάρχει το μάθημα της ιστορίας και βγαίνει το παιδί έτσι όταν τελειώνει το λύκειο, κανένας μας, δεν είχε διδαχθεί κανένας μας ιστορία, θα είχαμε γκρεμίσει τα κάστρα, ας πούμε αυτά εδώ που είναι στα Γιάννενα, θα το είχαμε γκρεμίσει το τείχος για να φτιάξουμε δρόμο ή πολυκατάστημα γιατί πολύ απλά είναι παλιό και δεν το θέλουμε. Αυτό δεν είναι λίγο τρέλα; Θα γκρεμίζαμε την Ακρόπολη για να φτιάξουμε κανένα αστεροσκοπείο ξέρω 'γω. Γι' αυτό πρέπει να διδάσκεται ιστορία. Για να μην καθόμαστε πάνω στους βράχους και να μας λένε ήρθα να δω το τάδε και να λέμε αυτό εδώ [Σ.τ.Σ.: υποτιμητικά], ντροπή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν υπάρχει το μάθημα της ιστορίας, αλλά τα παιδιά διδάσκονταν μια ιστορία με πιο ευρύτερα σημεία αναφοράς; Ευρωπαϊκή ή παγκόσμια για παράδειγμα. Όχι όμως εθνική ιστορία.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Όχι, και εθνική ιστορία. Όλα μαζί. Δεν γίνεται, πρέπει να διδάξεις και εθνική ιστορία, δεν γίνεται να διδάξεις μόνο την ιστορία άλλων λαών, τι την δικιά σου θα την αφήσεις απ' έξω;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μάθεις και τη δικιά σου ιστορία αλλά εμπλοκή, σε συνδυασμό με την ιστορία των άλλων λαών.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Προφανώς ναι, γιατί εμείς ως έθνος ως Έλληνες έχουμε επηρεαστεί πολύ από ξένες δυνάμεις, να το πω έτσι. Ειδικά μετά την επανάσταση η ιστορία μας συνενάγεται πολύ με τη δική τους. Οπότε είναι και αυτό μέσα στα πλαίσια της διδασκαλίας της ιστορίας. Όλα, τα πάντα, δεν γίνεται να αφήσεις κάτι απ' έξω γιατί πάλι θα είναι μονομέρεια, θα είναι σαν να έχεις βάλει παρωπίδες και να κοιτάς μόνο αυτό που θέλεις, δεν γίνεται. Γίνεται αλλά δεν είναι ωραίο.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Διάβασες το κείμενο, τι συναισθήματα σου δημιούργησε;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Εντάξει εγώ προσωπικά δεν πολύ συμφωνώ με αυτά που γράφει μέσα γι' αυτό και... Το κείμενο είναι σαν να μιλάει βασικά για το ρατσισμό κατά τον Ελλήνων, τότε θα το πάρουμε χαμπάρι. Ε, εντάξει, κι αυτό λίγο τραβηγμένο, τόσο πολύ ρατσισμό ζούμε εμείς εδώ μέσα, δηλαδή, αυτός προσωπικά δεν έχει πάει σε καμιά άλλη χώρα, που το έχει γράψει, να δει τι γίνεται, ξέρω 'γω. Ε, εντάξει, αλήθεια είναι κάποια πράγματα που λέει ότι έχουμε μεγάλο κύμα μεταναστών, λογικό είναι, και αυτοί εκεί κάτω όλο πόλεμο, χάος, δυστυχία, αλλά και αυτοί δεν θέλουν να μείνουν εδώ, νομίζω είναι κοινή λογική. Τι να κάνεις εδώ; Οι περισσότεροι το έχουν πει κιόλας, θέλουμε να περάσουμε να πάμε Ευρώπη και τα σύνορα είναι κλειστά και έτσι έχουμε γεμίσει εμείς. Ε, δεν φταίνε αυτοί σε καμιά περίπτωση, δεν φταίνε αυτοί. Φταίνε κάποιες άλλες, μέσα σε εισαγωγικά πολιτισμένες χώρες, οι οποίες δημιουργούν κάτι τέτοιες καταστάσεις στις δικές τους πατρίδες και αυτοί αναγκάζονται για να 'ρθουν εδώ, δεν έρχονται για να μας πάρουν την χώρα. Δηλαδή εδώ πέρα λες και γίνεται τζιχάντ περιγράφει το κείμενο. Δεν ήρθαν όλοι οι μουσουλμάνοι να μας κατακλείσουν επειδή είμαστε Χριστιανοί, δεν... μην τρελαθούμε. Ε, οι άνθρωποι ήρθαν από ανάγκη εδώ πέρα, ή θα τρώγανε καμιά σφαίρα στο κεφάλι ή θα ερχόντουσαν εδώ. Ε, εντάξει, ήρθαν εδώ, κράτος δεν υπάρχει, υποδομές για να τους υποδεχθούν δεν υπάρχουν και δημιουργείτε όλο αυτό το χάος που δημιουργείται τώρα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιος θεωρείς ότι θα μπορούσε να είχε γράψει αυτό το κείμενο;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ε, δεν θα τον έβαζα μέσα στον αριστερό χώρο, για να πω την αλήθεια. Θα τον έλεγα πιο πολύ της δεξιάς. Τώρα, ναι, για να μιλήσω με πολιτικούς όρους. Εμ, αυτό, δηλαδή, κοιτά την πατρίδα του, τι θα γίνει στη

χώρα του, ανησυχεί για τη χώρα του, κοιτάει μόνο τους δικούς του. Εντάξει και αυτό λίγο, πάλι, μονόπλευρα το παίρνει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε προβληματίζει κάτι με βάση το κείμενο;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Πολλά. Πολλά. Εντάξει, τα περισσότερα μέσα σε αυτό. Εμ... Τι να πω γενικότερα έτσι;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν στάθηκες σε μια φράση που σε προβλημάτισε, αν γενικότερα από τα όσα υποστηρίζει.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι θυμάμαι μια φράση. Ας πούμε, εδώ που μας χαρακτηρίζει ως πολίτες β' κατηγορίας. Απίστευτα τραβηγμένο για την γνώμη μου, απίστευτα τραβηγμένο, δεν, δεν ξέρω πώς να το χαρακτηρίσω. Ε, δεν είμαστε και δεύτερης κατηγορίας, μην το χαλάμε τελείως. Τώρα δεύτερης κατηγορίας, δηλαδή πρώτης ποιοι είναι; Θέλει να πει οι μετανάστες, οι λαθρομετανάστες στη χώρα, έχουν καλύτερες υποδομές από μας; Ε όχι προφανώς είναι χειρότερα τα πράγματα. Εδώ στη Κόρινθο, το στρατιωτικό στρατόπεδο, το τάγμα πεζικού, έχει γίνει στρατόπεδο συγκέντρωσης, τους έχουν βάσει όλους εκεί μέσα, και αυτό έχει γίνει πριν κανένα δύο χρόνια και έχει ξεσηκωθεί ολόκληρη η πόλη, οι περισσότεροι είναι κατά, γιατί δεν τους θέλουν εκεί, αλλά εφόσον δεν υπάρχει δομή, αναμενόμενο είναι να γίνει όλο αυτό. Τώρα για να ξανάρθω εκεί που είπα πριν ότι μας χαρακτηρίζει ως πολίτες β' κατηγορίας, ε δεν ισχύει, εντάξει, δεν ισχύει, δεν ισχύει κάτι τέτοιο κατά τη γνώμη μου. Αυτή η παραπληροφόρηση, η μετανάστευση αντιμετωπίζεται πολύ ρατσιστικά και από τις δυνάμεις ασφαλείας, το τι γίνεται εντάξει, και όχι μόνο από μας. Από μας περίμεναν μια φωνή συμπαράστασης και τελικά όλοι βγήκαμε, φύγετε από δω και φύγετε από δω. Εντάξει, τους διώχνεις από κει, τους φέρνεις από δω, μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα, αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κινδυνεύει η Ελλάδα από αυτούς;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ούτε άμεσα, ούτε έμμεσα θα έλεγα. Δεν ξέρω. Γνώμη μου είναι ότι δεν κινδυνεύει καθόλου από αυτούς τους συγκεκριμένους. Κινδυνεύει από πολλούς άλλους παράγοντες που έχουνε... μας έχουν κατακλείσει αυτή τη στιγμή αλλά δεν το έχουμε πάρει χαμπάρι. Όχι από τους μετανάστες πάντως [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Σε καμία περίπτωση, δεν είναι αυτοί το πρόβλημα. Είναι πολλά άλλα προβλήματα. Έχουμε τόσο καιρό μια κυβέρνηση η οποία δεν μπορεί να σταθεί στα πόδια της, να κυβερνήσει μια χώρα 10 εκατομμυρίων, και τα ρίχνουμε όλα στους μετανάστες, ότι αυτοί φταίνε γι' αυτό και αυτοί φταίνε γι' αυτό. Όχι, αυτό είναι λάθος. Έχουν και αυτοί τα προβλήματά τους, έχουμε και εμείς τα δικά μας, αλλά όχι, δεν κινδυνεύουμε άμεσα από αυτούς.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όπως σου είπα και πριν, το βιβλίο αυτό είναι επιστημονικής φαντασίας. Κατάλαβες πάνω κάτω, έστω και από τα αποσπάσματα αυτά, σε τι αναφέρεται;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Ναι. Σε μια γενική περιήληψη πάνω κάτω ναι. Αυτό που κατάλαβα εγώ, αναφέρονται πάνω σε κάτι σαν μια προπαγάνδα που ασκείται πάνω μας. Την παραπληροφόρηση μέσω των media, το ότι περνάν πληροφορίες που έχουν ελεγχθεί πρώτα, έχουνε περάσει κόσκινο, και μετά πέφτουν πάνω μας, δεν είναι έτσι όπως είναι, πολλές φορές όχι πάντα, πολλές φορές. Κάποιοι οι οποίοι τα ελέγχουν αυτά, ελέγχουν τα ηνία, κάτι το οποίο εντάξει, το βιβλίο μπορεί να είναι επιστημονικής φαντασίας αλλά μπορεί να ισχύει κάτι τέτοιο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτή θα ήταν η επόμενη ερώτηση.

ΓΙΩΡΓΟΣ: Μπορεί να ισχύει κάτι τέτοιο, ναι. Ή και η γνώμη μου είναι ότι ισχύει. Κάποιος παίζει να τα ελέγχει όλα αυτά. Μας περνάνε πράγματα που εμ... αυτοί θέλουν, ώστε να μην έχουμε σφαιρική γνώση πάνω σε κάποιο θέμα. Α παράδειγμα, που έπεσε το αεροπλάνο πάλι Ουκρανία, Ρωσία, που έπεσε ένα επιβατηγό. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι το έριξαν οι τάδε, κάποιοι άλλοι ότι το έριξαν οι άλλοι. Τα ρώσικα media λέγανε ότι το ρίξαν οι Ουκρανοί, οι Ουκρανοί λέγανε ότι το ρίξαν οι Ρώσοι. Ε τώρα τι γίνεται; Αυτό το πράγμα ναι. Δημιουργείται πάλι μια αναστάτωση, ένα χάος, ε, αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτό που γράφει μέσα ότι τα έντυπα γράφονταν και ξανά γράφονταν ανάλογα με τις ανάγκες τις στιγμής, θα μπορούσε να ισχύει και για το βιβλίο της ιστορίας;

ΓΙΩΡΓΟΣ: [Στ.Σ.: παίζει με το μούσι του] Θα μπορούσε ναι. Θα μπορούσε, γιατί όχι, ναι. Βέβαια, ανάλογα με την εποχή, ανάλογα και με το πολιτικό καθεστώς που επικρατεί σε κάποια χώρα, δηλαδή Βόρειο Κορέα, με τα σύγχρονα δεδομένα, είχα τύχει, είχα δει τις προάλλες ένα ντοκιμαντέρ 40 λεπτά περίπου, δέκα μέρες στη Βόρειο Κορέα. Ήταν απίστευτο πράγμα, για 21^ο αιώνα, να γίνεται ό,τι γίνεται εκεί πέρα, δηλαδή... μέσα στο μετρό και να παίζει από τη ντουντούκα πατριωτικά τραγούδια. Δηλαδή σαν να ελέγχεις τι μάζες μέσα από αυτό που κάνεις. Αυτό. Τα περνάει από χέρι... Τώρα με την ιστορία, ναι πιστεύω ότι γίνεται και αυτό, όχι πάντα αλλά κάποιες φορές γίνεται. Και εδώ είχε γίνει επί χούντας, προφανώς. Είχανε θεοποιήσει κάποιους δικούς μας, να το πω έτσι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιους;

ΓΙΩΡΓΟΣ: Όπως είπα και πριν, Μέγα Αλέξανδρο, έχουν θεοποιήσει τους ήρωες της επανάστασης, τους οπλαρχηγούς οι οποίοι ουσιαστικά ήταν λήσταρχοι. Αλλά τους έχουμε κάνει ότι ήτανε απίστευτα κάλοι στρατηγοί, εντάξει για τον Κολοκοτρώνη ξέρω ότι διάβαζε και Ναπολέοντα, είχε στρατηγικές γνώσεις, αλλά ήτανε λήσταρχοι. Τώρα εντάξει, είχανε βρεθεί σκελετοί, οι οποίοι είχανε βλήματα στα οπίσθια από Τούρκο,

επειδή εκείνη την ώρα έδειχναν τα οπίσθιά τους στους Τούρκους. Δηλαδή εντάξει, μιλάμε για μια τέτοια κατάσταση, ενώ αυτοί το έφτιαξαν με τα δικά τους δεδομένα ότι ήταν ήρωες, αυτοί που έφτιαξαν το έθνος μας, αυτοί που μας αναγέννησαν από τις στάχτες μας, σαν το φοίνικα... ε ναι. Ε, ναι γίνεται και αυτό στα βιβλία της ιστορίας. Ξανατυπώνονται τα ίδια και τα ίδια. Αυτό.

6. ΓΙΩΤΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα ήθελα να μου πεις αρχικά, τι πιστεύεις ότι είναι ένα έθνος;

ΓΙΩΤΑ: Λοιπόν, το έθνος, θεωρώ ότι είναι ένα σύνολο ατόμων που έχουνε απόψεις κοινές, ιδεολογίες, και συνήθως πάνε κόντρα σε παραγκωνισμούς που βάζουνε ταμπέλες ή έχουν ταμπού και υπονομεύουν διάφορες φυλές, δηλαδή το διαφορετικό, τη διαφορετικότητα. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένα έθνος υπονομεύει;

ΓΙΩΤΑ: Τους λαούς εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΓΙΩΤΑ: Ε, μπορεί να τους υπονομεύσει βάζοντας αυτό που σου είπα πριν, βάζοντας δηλαδή ταμπέλες. Κάνει διαφοροποιήσεις μεταξύ των λαών. Δεν πιστεύει και δεν στηρίζει την ανομοιογένεια. Δεν ακολουθεί προφανώς τα ανθρώπινα δικαιώματα. Άρα κυριαρχεί κάποιο ρατσιστικό πρότυπο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το έθνος, πώς θα το περιέγραφε; [...]

ΓΙΩΤΑ: Το έθνος;... Για μένα... θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πρότυπο. Αλλά από την άλλη, εξαρτάται το τι ισχύει. Όταν υπερισχύει το αρνητικό κομμάτι, αυτό που σου είπα πριν με τον παραγκωνισμό, τις υπονομεύεις και όλα αυτά, εεε για μένα δεν είναι εννοείται πρότυπο. Ίσα ίσα που θα το θεωρούσα ως μια ιδεολογία... ε, κακή. Αλλά όταν ακολουθούνται βασικές αρχές και αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα, ναι θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι πρότυπο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς για το έθνος, πώς αισθάνεσαι;

ΓΙΩΤΑ: Εξαρτάται τι θα ακούσω [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει]. Δηλαδή όταν θα είναι κοντά στις δικές μου απόψεις, ε, μπορεί να το χαρακτηρίσω θετικά, να στηρίξω και εγώ την άποψή μου, να πω την άποψή μου και να πω αν συμφωνώ με αυτά που ακούω ή όχι... Και ανάλογα αν κάτι με εντυπωσιάσει προφανώς θα νοιώσω κάποιο δέος. Κάποια έτσι θετική σκέψη και όλα τα σχετικά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η έκφραση ελληνικό έθνος σου δημιουργεί συναισθήματα;

ΓΙΩΤΑ: Ε, είναι πατρίδα, Ελλάδα. Αλλά εντάξει, πλέον με ότι γίνεται νοιώθω λίγο απογοητευμένη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο σχολείο είχες πάρει ποτέ μέρος στη παρέλαση στις εθνικές επετείου;

ΓΙΩΤΑ: Σε όλες. Σε όλες συμμετείχα, ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένοιωθες;

ΓΙΩΤΑ: Ε, δέος. Ήθελα, ήθελα πάρα πολύ, δηλαδή με συνεπαίρνει όλο αυτό το συναίσθημα. Κυρίως δέος όμως.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι συμβόλιζε η παρέλαση για σένα;

ΓΙΩΤΑ: Εμ, ένοιωθα τιμή. Ήθελα να συμμετάσχω. Και δεν μου άρεσε όταν έβλεπα τους άλλους που λέγανε: «Α σιγά και θα πας στη παρέλαση. Εγώ θα πάω για καφέ και σιγά μην κάτσω να περάσω να με βλέπουν όλοι» και όλα τα σχετικά. Εντάξει αυτό δεν μου άρεσε καθόλου. Ίσα ίσα που δεν το κάνεις για να σε δει κάποιος ή να το κάνεις για να πας μετά για καφέ. Θα το κάνεις γιατί αυτό, νοιώθεις μια τιμή, υποστηρίζεις την πατρίδα σου. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στις εθνικές επετείου, εκτός από τις παρελάσεις στο σχολείο λέγαμε και ποιήματα.

ΓΙΩΤΑ: Ναι λέγαμε σε γιορτές. Είχα συμμετάσχει και σε γιορτές και για τραγούδια και για ποιήματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανάμεσα στα ποιήματα και στις παρελάσεις, θεωρείς ότι ένα από τα δύο είναι πιο σημαντικό;

ΓΙΩΤΑ: Ε, νομίζω η παρέλαση. Γιατί η παρέλαση ίσως έχει ένα πιο ευρύ κοινό. Δηλαδή άμα πούμε σε μια γιορτή σαφώς μπορούν να παρακολουθήσουν και ενήλικοι και γονείς, κηδεμόνες και όλα τα σχετικά, αλλά σαν κύριο ακροατήριο έχει μαθητές και καθηγητές. Ενώ η παρέλαση έχει το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υποστηρίζουν όμως κάποιοι ότι τουλάχιστον στην Ελλάδα αυτές ότι οι μαθητικές παρελάσεις πρέπει να σταματήσουν. Τι θα έλεγες;

ΓΙΩΤΑ: Ε όχι. Διαφωνώ. Γιατί αυτό που σου είπα και πριν. Πιστεύω ότι στηρίζεις την πατρίδα σου. Θες να δείξεις κάποια πράγματα, κάποιες αρχές. Είναι τιμή. Αισθάνονται το δέος, την ελευθερία της έκφρασης. Αν σταματήσουν και αυτά, χάνονται πράγματα. Και από το έθνος και από τις ιδεολογίες και γενικά τον πολιτισμό, ελληνικό πολιτισμό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω στη συνέχεια να μου αναφέρεις τρία τουλάχιστον επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος.

ΓΙΩΤΑ: Σήμερα;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς το έχεις μέσα στο μυαλό σου;

ΓΙΩΤΑ: Γενικά πιστεύω ότι πλέον είναι χαοτικό. Επικρατούν πολλά πράγματα που δεν αντιπροσωπεύει την Ελλάδα σαν Ελλάδα με όλα τα κοινωνικά προβλήματα και οικονομικά προβλήματα που έχει δεχθεί. Αλλά γενικά, θεωρώ ότι είναι ανθρώπινο. Ακολουθώντας εννοώ τις βασικές αρχές και αξίες. Εμ, τι άλλο... Αντιπροσωπευτικό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αντιπροσωπευτικό γιατί;

ΓΙΩΤΑ: Ναι, εννοώ ότι σαν έθνος, σαν λαός έχουμε δικά μας χαρακτηριστικά, δικό μας πολιτισμό, δική μας κουλτούρα, ήθη, έθιμα, που αυτό μας αντιπροσωπεύει και μπορεί ο άλλος να καταλάβει μέσω αυτού, τι λαός είμαστε. Να μας φωτογραφίσει αν θες... Εεε και άλλο ένα; ... Αλληλέγγυο. [...] Να υπάρχει αλληλεγγύη. Αυτό. Είμαι πολύ να ακολουθούνται βασικές αρχές και αξίες της δημοκρατίας. Μου αρέσει πάρα πολύ αυτό. Αντίθετα με ρατσιστικά ιδεώδη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σου ζητούσα στη συνέχεια να μου αναφέρεις τρία πάλι επίθετα, με τα οποία θα χαρακτήριζες οποιαδήποτε άλλο έθνος.

[...]

ΓΙΩΤΑ: Το γερμανικό για παράδειγμα είναι πιο αυταρχικό. Το έθνος και οι ιδέες που ακολουθούν και οι αρχές. Εμ... Τι άλλο; Παρ' όλα αυτά θεωρώ ότι είναι οργανωμένοι, οργανωμένο τέλος πάντων το έθνος και καλά δομημένο.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς εννοείς το δομημένο;

ΓΙΩΤΑ: Ε, θεωρώ ότι υπάρχει μια τάξη στο κοινωνικό σύνολο που ακολουθούνε κάποιες αρχές. Δηλαδή, να μην μπορεί να υπάρχουν υπερβάσεις, παραβάσεις και όλα αυτά, αλλά θα ακολουθήσουν κάποιους βασικούς νόμους. Ενώ εμείς εδώ είμαστε... Ξέρεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και οργανωμένο;

ΓΙΩΤΑ: Θεωρώ ότι υπάρχει οργάνωση και στην οικονομία και στην διοίκηση και στα κοινωνικά κριτήρια και στα φαινόμενα που αντιμετωπίζουν, όλα αυτά. Στον πολιτισμό γενικότερα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν οι Έλληνες μοιάζουν με κάποιο έθνος, ποιο θα έλεγες ότι είναι αυτό;

ΓΙΩΤΑ: Να μοιάζουν με κάποιο, έτσι; [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση] Καλά με τους Γερμανούς δεν νομίζω [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Ίσως με το ιταλικό, θα έλεγα. Γιατί θεωρώ ότι... Γενικά έτσι οι άνθρωποι ίσως είναι πιο κοινωνικοί, πιο ζεστοί, πιο... υπάρχει αλληλεγγύη μεταξύ τους, ενώ οι Γερμανοί θεωρώ ότι είναι πιο ξινοί. Έτσι πιο μονόχνοτοι. Όλο αυτό. Ενώ πιστεύω ότι υπάρχει αλληλεγγύη μεταξύ των λαών. Ίσως με αυτό, με το ιταλικό, έτσι μεσογειακά επηρεάζεται όλο αυτό, δεν ξέρω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα απασχολεί τη κοινή γνώμη μια συζήτηση για την ανέγερση ενός μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Πώς θα σου φαινόταν μια τέτοια κίνηση;

ΓΙΩΤΑ: Λοιπόν επειδή έχουμε στη χώρα μας μουσουλμάνους και πιστεύω ότι η κάθε φυλή, ο κάθε λαός έχει δικαιώματα, ε, δεν μου φαίνεται άσχημο ή άδικο να οργανωθεί και να δημιουργηθεί κάτι τέτοιο. Απλά θεωρώ ότι κάποιες φορές υπερβαίνουνε κάποια ιδανικά. Όπως και εμείς αντίστοιχα θα μπορούσαμε να το κάνουμε είτε σε κάποια άλλη χώρα... Απλά όταν υπάρχει μια ισορροπία, πιστεύω ότι όλα μπορούν να γίνουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωστόσο σου λέω ότι γίνεται πραγματικότητα, Θεωρείς ότι θα συμβόλιζε κάτι;

ΓΙΩΤΑ: Για εμάς ή για τους μουσουλμάνους;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και για τους δύο.

ΓΙΩΤΑ: Λοιπόν για τους μουσουλμάνους εννοείται πως θα είναι κάτι πολύ καλό και θα τους είναι οικείο γιατί είναι εντός εισαγωγικών, ο χώρος τους. Ε, και για μας, μπορεί να μας ξενίζει, αλλά εγώ είμαι υπέρ, γιατί όπως εμείς έχουμε για παράδειγμα την εκκλησία, έτσι και εκείνοι θα έχουμε κάτι αντίστοιχο και είναι εν μέρει αδικία να μην έχουνε. Γιατί εντάξει, οι άνθρωποι ζουν εδώ για τον α, β λόγο, δεν μας πέφτει λόγος εννοείται και θεωρώ ότι θα ήταν πολύ δίκαιο να έχουνε και αυτοί. Απλά αυτό που σου λέω, να ακολουθούνται κάποιες αρχές και ιδανικά να μην υπερβαίνουνε τα όρια είτε αυτοί είτε εμείς. Και εμείς να μην έχουμε ρατσιστικές συμπεριφορές απέναντι τους και να τους υπονομεύουμε και εκείνοι να μην υπερεκτιμούν κάποια πράγματα και κάνουνε πράξεις που δεν είναι σωστές.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μια τέτοια κίνηση, θα μπορούσε να φέρει αλλαγές;

ΓΙΩΤΑ: Στη χώρα μας;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΓΙΩΤΑ: Λοιπόν πιστεύω ότι γενικά όταν ακολουθούνται και πιο νέες έτσι ιδέες, ιδεολογίες, υπάρχει ένας νεωτερισμός, εεε... και αυτό μπορεί να φέρει πιστεύω και θετικές και αρνητικές αλλαγές. Δηλαδή με φιλελεύθερες απόψεις μπορεί κάποιος να υπερβεί τα όρια και να τα αλλάξει, να αλλάξει όλη την κατάσταση που επικρατεί. Αλλά υπό άλλες συνθήκες, αν τηρούνται τα όρια και δεν ξεπερνιούνται, νομίζω ότι όλα μπορεί να είναι θετικά γιατί θα εκσυγχρονιστεί έτσι το κράτος, το έθνος και θα έχει θετικές αλλαγές και στην κοινωνία και στον πολιτισμό και προφανώς και μετέπειτα και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε και στην οικονομία ή στη διοίκηση, προφανώς θα υπάρξει εξέλιξη και ανάπτυξη και εκεί.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πέρα από τις αλλαγές, μια τέτοια κίνηση θα προκαλούσε αντιδράσεις;

ΓΙΩΤΑ: Πιστεύω σίγουρα θα δημιουργούσε αντιδράσεις γιατί, ε... ναι μεν μπορεί κάποιοι να είναι υπέρ και να λένε γιατί όχι και αυτοί, αλλά πιστεύω πολλοί είναι αυτοί που θα το πάρουνε... θα αντιδράσουν ρατσιστικά και θα πούνε να σηκωθούν να φύγουνε και να πουν να πάνε στα δικά τους τα μέρη να φτιάξουν εκεί το τζαμί και όλα τα σχετικά γιατί εντάξει, ναι είμαστε φιλελεύθερος λαός, ναι είμαστε δεκτικοί ξέρω εγώ και όλα αυτά, αλλά είμαστε και εγωιστές [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Πιστεύω πολλές θα είναι οι αντιδράσεις και εξεγέρσεις μην σου πω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιοι θα αντιδρούσαν;

ΓΙΩΤΑ: Εεε... Νομίζω από όλες τις μεριές του πληθυσμού. Και οι εντός εισαγωγικών κατώτεροι και οι μεσαίοι και οι ανώτεροι. Γιατί το βλέπουμε αυτό γενικά και τώρα. Είτε υπάρχουν μουσουλμάνοι, Αλβανοί, Βούλγαροι, άλλοι... αλλοεθνείς τέλος πάντων

είτε δημιουργηθεί κάτι τέτοιο που θα είναι ένα βήμα παραπάνω άρα θα αντιδράσουν ακόμη περισσότερο. Ρατσιστικά. Κυρίως ρατσιστικά θα αντιδράσουν, εγώ αυτό πιστεύω, γιατί ακολουθούν κάποια στερεότυπα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που διδάχθηκες στο σχολείο, ποιο θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικό;

ΓΙΩΤΑ: Ε... Γενικά εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΓΙΩΤΑ: Θεωρώ ότι η ιστορία είναι πολύ βασικό μάθημα. Γιατί πρέπει να ξέρεις και τι γίνεται στην πατρίδα σου, στο λαό σου και γενικά και για τις ευρύτερες γνώσεις σου αλλά γενικά πρέπει να ξέρεις τι γίνεται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μέσα από ποιες πηγές, ερεθίσματα θεωρείς ότι διαμορφώνουμε την εθνική μας ταυτότητα; [...]

ΓΙΩΤΑ: Νομίζω ότι η εθνική μας ταυτότητα καταρχήν, εμ, δημιουργείται από την οικογένεια, τις αρχές, τις αξίες που ακολουθείς, τα ιδανικά που σου παρέχουνε. Μετά η παράδοση. Η ελληνική παράδοση, ήθη, έθιμα. Να ξέρεις πράγματα για το πολιτισμό σου, το λαό σου, την κουλτούρα. Εμ, η γλώσσα, πολύ βασικό γιατί νομίζω είναι το χαρακτηριστικότερο της φυλής μας. Τι άλλο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το σχολείο;

ΓΙΩΤΑ: Ναι. Οικογένεια, σχολείο νομίζω ότι είναι οι δύο βασικοί φορείς που σου παρέχουν τα περισσότερα προνόμια για τη δημιουργία της εθνικής ταυτότητας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το σχολείο πώς το πετυχαίνει αυτό;

ΓΙΩΤΑ: Πάλι θα σου πω για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Δηλαδή να ακολουθούνται και να υπάρχουν βασικές αρχές, να υπάρχει εποικοδομητικός διάλογος, ε, να δίνεις και να παίρνεις, όχι μόνο να κάθεσαι παθητικά και να ακούς δύο πληροφορίες, να σου δίνει ο καθηγητής το λόγο, να εκφράζεις την άποψή σου, αυτό. Να γίνεται εποικοδομητικός διάλογος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σε ρωτούσα αν μέσα από την ιστορία καλλιεργούμε το εθνικό μας συναίσθημα, τι θα μου έλεγες;

ΓΙΩΤΑ: Πιστεύω ότι εμπλουτίζεις πράγματα μέσα σου. Δηλαδή ότι ξέρεις, αποκτάς γνώσεις για την ιστορία, για το έθνος σου. Εεε... αυτό κυρίως, δεν ξέρω ακριβώς... [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις παρατηρήσει αν γενικότερα το περιεχόμενο της ιστορίας που διδάχθηκες στο σχολείο, σε έχει επηρεάσει στο να διαμορφώσεις ορισμένες αντιλήψεις;

ΓΙΩΤΑ: Ε, να σου πω την αλήθεια όχι. Να σου πω γιατί. Εμένα αυτό το μάθημα δεν μου άρεσε στο σχολείο. Δεν μπορούσα να το παρακολουθήσω και αν το διάβαζα, το διάβαζα απλά, παθητικά για να γράψω καλά στα διαγωνίσματα, στις εξετάσεις. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις πώς γινόταν το μάθημα της ιστορίας στο σχολείο;

ΓΙΩΤΑ: Λοιπόν, η ιστορία σαν μάθημα στο σχολείο γινόταν... Ανοίγαμε το βιβλίο, διαβάζαμε ό,τι ήταν να διαβάσουμε, μαθαίναμε το κατεβατό ολόκληρο και τέλος. Εντάξει κάποιοι καθηγητές είχανε, θα ήθελαν, μας το είχαν εκδηλώσει όλο αυτό, ότι κάποια βιβλία ίσως ήταν κακογραμμένα, ήταν πάρα πολύ... πολλές πληροφορίες που δεν ήταν καλά γραμμένες, καλά δομημένες. Θέλανε να έχουν κάποιο επιπλέον υλικό αλλά δεν το παρείχε ούτε το σχολείο, ούτε ο ίδιος το μπορούσε, με έναν προτζέκτορα, με διάφορα films και όλα αυτά. Ε, εμένα δεν μου άρεσε σαν μάθημα. Ήταν αυτό, ότι διάβαζες, το μάθαινες παπαγαλία [Σ.τ.Σ.: τονίζει το σημείο αυτό υψώνοντας το τόνο της φωνής της], γιατί υπερισχύει αυτό της παπαγαλίας, γιατί δεν αποστηθίζεις κάποια πράγματα, γιατί δεν τα μαθαίνεις και μπορείς να τα πεις όπως τα θες εσύ, τα θέλουν ακριβώς όπως στο βιβλίο. Παπαγαλία. Έτσι έγινε και στις πανελλήνιες, όχι μόνο στο μάθημα της ιστορίας, και σε κάποια άλλα μαθήματα θεωρητικά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξεις στο μάθημα της ιστορίας;

ΓΙΩΤΑ: Ναι. Τον τρόπο διδασκαλίας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις αναρωτηθεί ποτέ, ποιος είναι ο στόχος της διδασκαλίας της ιστορίας;

ΓΙΩΤΑ: Ε, προφανώς μας διδάσκεται η ιστορία για να ξέρουμε για τον πολιτισμό μας, και σε ευρύτερο επίπεδο, αλλά είναι πράγματα τα οποία επαναλαμβάνονται. Δηλαδή και στο δημοτικό και στο γυμνάσιο και στο λύκειο, θα διδαχθείς τα ίδια πράγματα. [...] Θα τα διδαχθείς όλα, σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης. Και στο πανεπιστήμιο μαθαίνεις τα ίδια αλλά με περισσότερες λεπτομέρειες. Επαναλαμβάνονται και στην ουσία και αν

σκεφτεί κάποιος, αφού επαναλαμβάνονται πώς δεν τα έχει μάθει, πώς δεν σου έχουσε μείνει. Αλλά με τον τρόπο διδασκαλίας... Εγώ είμαι κάθετη σε αυτό, δεν μου αρέσει καθόλου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύεις ότι ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες, οτιδήποτε, ο στόχος διδασκαλίας της ιστορίας αλλάζει;

ΓΙΩΤΑ: Ε ναι. Πιστεύω ότι αλλάζει. [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τη δική σου εμπειρία. Πιστεύεις ότι επηρεάστηκες περισσότερο από το βιβλίο ή από το καθηγητή που διδάσκει ιστορία;

ΓΙΩΤΑ: Ε, νομίζω το βιβλίο. Αλλά σύμφωνα με το βιβλίο πήγαινε και ο καθηγητής. Δηλαδή, οι περισσότεροι, εντάξει κάποιοι μας έφερναν και έξτρα πηγές, φωτοτυπίες και τέτοια, αλλά οι περισσότεροι κάνανε το βιβλίο, δεν μπορούσαν, δεν ήθελαν, δεν ξέρω να παρέχουν κάτι άλλο. Υπήρχαν και κάποιοι που απλά διάβαζαν το βιβλίο και τέλος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ένα σχολείο όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα, δεν θα υπήρχε το μάθημα της ιστορίας, πώς θα σου φαινόταν;

ΓΙΩΤΑ: Αν αποφασίσουν να κάνουν σωστά το μάθημα της ιστορίας, πιστεύω ότι θα είναι μεγάλο μειονέκτημα η απουσία της, γιατί μέσα από την ιστορία μπορείς να μάθεις την δική σου ιστορία, την ιστορία του λαού σου, του πολιτισμού σου. Αλλά όπως γίνεται τώρα, επειδή εγώ είμαι κατά της παπαγαλίας, πιστεύω ανούσιο είναι. Εγώ προσωπικά δε μου άρεσε και ούτε καθόμουν να πω α τι ωραία θα κάτσω να διαβάσω με ευχαρίστηση την ιστορία, να κάτσω να μάθω το παρελθόν μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε με τον τρόπο που γίνεται τώρα λες όχι.

ΓΙΩΤΑ: Ναι, με τον τρόπο που είναι τώρα είναι ότι απλά υπάρχει. Και όπως είναι και έτσι να μείνει, εμένα μου είναι αδιάφορο, αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε ένα σχολείο όπου τα παιδιά αντί για εθνική ιστορία, διδασκόντουσαν μια ιστορία με πιο ευρύτερα πλαίσια...

ΓΙΩΤΑ: Διεθνώς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παγκόσμια... Ευρωπαϊκή... Ιστορία με γενικότερα σημεία αναφοράς. Πώς θα σου φαινόταν;

ΓΙΩΤΑ: Πάλι θα σου πω εξαρτάται από τον τρόπο που θα το διδάξουν. Δηλαδή, αν επιλέξει ο άλλος να είναι πιο παραστατικός, ο καθηγητής ή και αυτοί που γράφουν τα βιβλία να ξέρουν ότι απευθύνονται σε παιδιά τα οποία πρέπει να τους οξύνεις το ενδιαφέρον, να τους οξύνεις την κριτική σκέψη ώστε να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν και να πουν ότι... ξέρεις να είναι ωραίο μάθημα. Θέλω να το διαβάσω, θα κάτσω να ασχοληθώ, θα κάτσω να ψάξω γ' αυτό το γεγονός που έγινε τότε, να βρω και μόνο μου πληροφορίες. Τότε πιστεύω ότι αξίζει, αλλά υπό άλλες συνθήκες όχι.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι αναφέρεται το κείμενο;

ΓΙΩΤΑ: Λοιπόν... Καταρχήν λέει για τους Έλληνες, για ένα ρατσιστικό ιδεώδες στο οποίο αντιμετωπίζεται και ότι τους θεωρούν ως δεύτερους, εντός εισαγωγικών, δεύτερος λαός τέλος πάντων. Ε... και ότι προφανώς δεν αξίζει αυτό στην Ελλάδα σαν χώρα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σου δημιούργησε συναισθήματα;

ΓΙΩΤΑ: Ε, Να σου πω την αλήθεια, μου δημιούργησε... Ένοιωσα έτσι μια επιβεβαίωση σε όλο αυτό. Από την άποψη ότι το έχω εισπράξει αυτό, το βλέπω. Το βλέπω ότι υπερισχύει αυτό το ρατσιστικό ιδεώδες και το ότι υπονομεύουμε τους Έλληνες όπως και οι ίδιοι όμως έχουνε κάνει στους αλλοεθνείς που έρχονται εδώ για ανεύρεση εργασίας ή για καλύτερες συνθήκες ζωής. Και είναι λίγο δράση αντίδραση όλο αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το κείμενο είναι φανερό ότι είναι κατά των μεταναστών από ένα σημείο και μετά. Ποια είναι η άποψή σου; Ταυτίζεσαι με όσα παρουσιάζει;

ΓΙΩΤΑ: Αν είμαι σύμφωνη; Εγώ δεν είμαι ρατσίστρια. Θεωρώ δεν είμαι ρατσίστρια. Ναι μπορεί και εγώ να έχει τύχει και εγώ να μιλήσω άσχημα για κάποιον, ξέρω εγώ πάνω στα νεύρα μου ή αν έχει συμβεί κάτι, αν έχει γίνει κάτι, να πω ότι να... όχι εγώ προσωπικά δεν το έχω πει αλλά το έχουν πει άλλοι, στη παρέα μου, της ηλικίας μου, ότι να ήρθε αυτός στη χώρα μας και είδες τι έγινε. Ήρθε και έγινε αυτό το περιστατικό το έγκλημα ξέρω εγώ και να πω, ναι όντως, αυτό. Έχω εισπράξει ότι υπάρχει αυτή τη ρατσιστική ατμόσφαιρα στην Ελλάδα. Κυρίως όμως για τους ξένους, είτε είναι έγχρωμοι, είτε οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό έχουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιος πιστεύεις ότι έχει γράψει αυτό το κείμενο;

[...]

ΓΙΩΤΑ: Πιστεύω είναι ένας μεσήλικας. Δεν νομίζω ότι είναι ούτε πολύ μεγάλος ούτε πολύ νέος. Και νομίζω με αυτά, βγάζει μία πικρία, με αυτά που γράφει. Οπότε πιστεύω, είναι Έλληνας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε ποιον πολιτικό χώρο, θα μπορούσες να τον κατατάξεις;

ΓΙΩΤΑ: Εμ... νομίζω ότι θέλει να δηλώσει ότι είναι ανεξάρτητος. Ότι βγάζει μια ανεξαρτησία. Δεν ξέρω αν ανήκει κάπου.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι αναφέρεται το απόσπασμα που διάβασες;

ΓΙΩΤΑ: Λοιπόν, ότι, ε, κυριαρχεί το συμφέρον, οπότε αυτά που λέει παράδειγμά για τα έντυπα, τα βιβλία που εκδίδονταν όπως θα ήθελαν αυτοί. Δεν υπήρχαν... ή μάλλον υπήρχαν τροποποιήσεις σύμφωνα με αυτά που συνέφερε όπως λέει εδώ, το μεγάλο αδερφό ή τη πολιτική γραμμή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το απόσπασμα είναι από ένα βιβλίο επιστημονικής φαντασίας. Ωστόσο θεωρείς ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβεί στη πραγματικότητα;

ΓΙΩΤΑ: Νομίζω συμβαίνει. Ναι. Πιστεύω ότι πάνε σύμφωνα με το συμφέρον τους πολύ και ομάδες και άτομα προσωπικά ο καθένας για τον εαυτό του. Πιστεύω ότι κυριαρχεί πλέον, τι πλέον, σχεδόν πάντα βασικά το χρήμα, οπότε ακολουθώ κάποιες απόψεις, κάποια συμφέροντα κάποιου, ώστε να επωφεληθώ και εγώ ο ίδιος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γράφει μέσα ότι πολλά έντυπα τυπώνονται και ξανατυπώνονται ...

ΓΙΩΤΑ: Χωρίς όμως να παρουσιάζεται όλο αυτό. Απλά λέει δεν αλλάζει η ημερομηνία. Δεν λέει ότι τροποποιήθηκε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο και με το μάθημα της ιστορίας και το περιεχόμενό της;

ΓΙΩΤΑ: Εννοείς να αλλάξει;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Να αλλάζει σύμφωνα με αυτά που συμφέρει τον καθένα.

ΓΙΩΤΑ: Εμ, δεν το είχα σκεφτεί ποτέ αυτό να σου πω την αλήθεια, αλλά πιστεύω πως αν γίνει ή αν γίνεται, δεν είναι σωστό. Υποτίθεται ότι αυτοί που γράφουν τα σχολικά κυρίως βιβλία είναι κάποιοι συγκεκριμένοι άνθρωποι οι οποίοι έχουν περάσει από διάφορες προφανώς διαδικασίες, ώστε να είναι κατάλληλοι να γράψουν αυτά τα βιβλία και να ξέρουν σε τι θα απευθυνθούν. Όχι να δίνουν νόθες και... πληροφορίες, να υπάρχει δηλαδή παραπληροφόρηση και να ακυρώνουν και να υπερεκτιμούν κάποια γεγονότα και φαινόμενα.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις σκεφτεί ποτέ ότι ίσως η ιστορία που διδασκόμαστε να μην είναι η πραγματική που έχει συμβεί;

ΓΙΩΤΑ: Όχι δεν το είχα σκεφτεί η αλήθεια είναι. Αλλά δεν εκπλήσσομαι αν ακούσω ότι γίνεται και αυτό στην Ελλάδα.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ο σκοπός;

ΓΙΩΤΑ: Τώρα να πεις κάτι ότι δεν ισχύει ή να υποκρύψεις κάτι νομίζω ότι είναι ανούσιο, από την άποψη ότι από την στιγμή που καλείσαι να μάθεις κάποια πράγματα για την ιστορία σου, για το παρελθόν σου, πρέπει να τα μάθεις ως έχει, όχι να τα μάθεις ούτε με παραπληροφόρηση και ούτε με λάθος πληροφορίες, να σου παρέχονται λάθος γνώσεις, αλλά ούτε και να βγάζουν για παράδειγμα οι συγγραφείς και το κράτος κάποια πράγματα από το μυαλό τους και να τα βάζουνε... και εμείς να καλούμαστε να τα μάθουμε και να έχουμε τέλος πάντων κάποιες γνώσεις οι οποίες δεν είναι σωστές, γιατί δεν το μαθαίνεις μόνο όπως εγώ για να πας να γράφεις στις εξετάσεις. Υποτίθεται τη μαθαίνεις την ιστορία για να ξέρεις τι γίνεται, τι είχαν αντιμετωπίσει οι πρόγονοί σου στο παρελθόν, η πατρίδα σου. Υποτίθεται ότι τις αποθηκεύεις αυτές τις πληροφορίες και τις διαχειρίζεσαι όπως εσύ θέλεις, αν σου χρησιμεύσουν σε κάτι αλλά εκτός αυτού για να ξέρεις, να ξέρεις, να ολοκληρωθεί η πολιτιστική σου κληρονομία και η παράδοση και όλα συνέβαιναν και ίσχυαν μέχρι τώρα.

7. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω να μου πεις, τι πιστεύεις ότι είναι το έθνος;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Καθαρά δικιά μου άποψη... Ότι έθνος είναι οι άνθρωποι. Μπορεί όλα αυτά με θρησκεία... μέσα να έχει τη θρησκεία, την... τα ήθη, τα έθιμα, πως τα βιώνουμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα υπήρχε μια λέξη που με αυτή θα χαρακτήριζες το έθνος; [...]

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Κατά την άποψη μου νομίζω ότι είναι σαν [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση] μια ομάδα. Μια ομοιογενποιημένη ομάδα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί λες «ομοιογενποιημένη ομάδα»;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Γιατί έχουμε κάποια χαρακτηριστικά. Έχουμε τη γλώσσα, τη θρησκεία. Εντάξει αυτό... η γλώσσα και η θρησκεία πιστεύω ότι μας ενώνει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είναι τα πιο σημαντικά;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ναι... Δηλαδή που ξέρεις, αυτός είναι χριστιανός μιλάει ελληνικά, προς τα που... κλείνει...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς γενικότερα για το έθνος, πως αισθάνεσαι;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Εεε... πώς αισθάνομαι... αν σκεφτώ πίσω χρονικά... ε, είμαι... νοιώθω καλά. Λες ότι είμαι ευχαριστημένη με αυτό το έθνος που είχα. Όχι σε πολλά. Όχι στα πολιτικά ας πούμε... Ότι κάναμε επαναστάσεις. Ότι προσπαθήσαμε να εξεγερθούμε για πολλά πράγματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις συμμετάσχει ποτέ σε παρέλαση σε κάποια εθνική επέτειο;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Σε παρελάσεις στο σχολειό, κάθε φορά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένοιωθες;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Όταν ήμουν μικρή, απλά ήταν κάτι σαν υποχρέωση του σχολείου. Αλλά τώρα το βλέπω ρε παιδί μου, ότι ήταν ωραίο. Δεν ήταν κάτι που... Εντάξει κάνανε κάτι, μια επανάσταση. Εμείς γιατί να μην κάνουμε κάτι τόσο απλό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Προς τιμήν τους δηλαδή;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με την υποχρέωση που είπες πριν, τι εννοούσες;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Και καλά για τις απουσίες... Ότι σε αναγκάζει: «Αν δεν έρθετε, θα σας βάλω απουσία».

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι σήμαινε για σένα η παρέλαση;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ξέρεις τι, δεν θεωρώ ότι είναι και κάτι ση... υπερβολικά σημαντικό. Δηλαδή το έχουμε ζήσει, το έχουμε συνηθίσει. Είναι μια συνήθεια, αλλά δεν είναι άσχημη, αλλά και ούτε πολύ σημαντική.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχουν κάποιοι που υποστηρίζουν ότι οι μαθητικές παρελάσεις πρέπει να σταματήσουν. Τι θα έλεγες εσύ;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Θα τους έλεγα, γιατί να σταματήσουν; Εντάξει, από τη στιγμή που δε βλέπει, εντάξει να μην είσαι και εθνικιστής... Και τα παιδιά ας πούμε, που είναι μουσουλμάνοι, ας παίρνουν, γιατί να μην παίρνουν τη σημαία; Γιατί ζουν στο μέρος μας, διδάσκονται αυτά που διδασκόμαστε και εμείς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επίσης, στις εθνικές εορτές παίρναμε μέρος και σε ποιήματα. Είχες πει ποτέ εσύ;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ναι, παλιά... Δεν θυμάμαι και πολλά [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι ένα από τα δύο, ποιήματα ή παρελάσεις, είναι πιο σημαντικό;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Απλά τα βάζω ίσα [Σ.τ.Σ.: δείχνει την ισότητα με τα χέρια της] ή λίγο παραπάνω τα ποιήματα. Απλά γιατί θυμόμαστε τι είχαν γραφτεί. Δηλαδή ξεθάβεις πράγματα που είχαν γραφτεί τότε. Ενώ η παρέλαση είναι κάτι που γίνεται. Συμβαίνει. Τελειώνει. [...]. Τα ποιήματα έχουνε μείνει δηλαδή και βλέπεις πως αισθανόταν τότε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τα βιώματα προφανώς;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ναι, όλο αυτό. [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση]. Τον ενθουσιασμό που είχαν έτσι. Γιατί κάνανε επανάσταση και όλα αυτό το βγάζανε μέσα από τα ποιήματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα ήθελα να μου πεις τρία τουλάχιστον επίθετα, όπου θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος. [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με ποιο έθνος θα έλεγες ότι μοιάζουν οι Έλληνες; [...]

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ιταλικό

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί επιλέγεις το ιταλικό;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Έχουνε κάνει και αυτοί διάφορες επαναστάσεις. Εεε... και σε θέμα θρησκείας να σου το πάω. Ναι, πιστεύουν στο Χριστό. Δηλαδή βάζω πολύ τη θρησκεία αλλά δεν έχω καμία σχέση, μην νομίζεις. Αυτό, ότι... Ή ας πούμε να μια ομοιότητα, ότι η ελληνική γλώσσα μιλιέται μόνο στην Ελλάδα, η ιταλική μόνο στην Ιταλία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα απασχολεί τη δημοσιότητα και την κοινή γνώμη η συζήτηση ανέγερσης μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Ποια θα ήταν η γνώμη σου;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Εφόσον δεν καταπατάτε κάποιο άλλο δικαίωμα ή οτιδήποτε, γιατί όχι; Αν όμως... δηλαδή οι μουσουλμάνοι που μπουνε σε μια εκκλησία ελληνική και την καταστρέψουν για να γίνει σάνει και ντε αυτό, όχι. Αλλιώς γιατί όχι;... Πιστεύω ότι θα ήταν καλό. Για να εκφράζουν και αυτοί τη θρησκεία τους, να προσεύχονται. Εκτός όμως να μην πάνε σε άλλα άκρα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποια είναι τα άκρα αυτά;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Δηλαδή, να γίνει η δική μου η εκκλησία, αλλά τη δικιά σας να την καταστρέψω. Αυτό. Να σεβαστούμε και τη δική τους επιθυμία για προσευχή και αυτοί τη δικιά μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πες ότι γίνεται πραγματικότητα. Θα προκαλούσε αλλαγές;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Εμ... θα προκαλούσε σίγουρα την κοινή γνώμη. Σίγουρα. [...] Αλλαγές πιστεύω πως όχι. Απλά κάποιοι ας πούμε παππούδες, θα πουν τι κάνουν εδώ, εμείς αυτούς τους πολεμάγαμε και ήρθαν και μας έπιασαν, ξέρω εγώ τέτοιο...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γίνεται. Οι παππούδες λες θα διαμαρτύρονταν. Θα συμβόλιζε κάτι άλλο; [...]

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Θα ήταν περίεργο θέαμα καταρχάς. Οι Αθηναίοι θα αισθανθούν περίεργα και εμείς... Δεν θα μου φανεί άσχημο... απλά... το κτήριο... θα δεις άλλη νοοτροπία, με τις μαντήλες που εμείς δεν το έχουμε, είναι κάτι ξένο για μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω στη συνέχεια να μου πεις, από τα μαθήματα που διδάχθηκες στο σχολείο, ποια θεωρείς πιο σημαντικά; [...]

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Τα μαθηματικά γιατί από εκεί αρχίζουν όλα. Αν και δεν ξέρω τίποτα [Σ.τ.Σ.: γελά]. Ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ιστορία γιατί;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Γιατί μαθαίνεις το παρελθόν σου και κάποια πράγματα σίγουρα θα επαναληφθούνε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γνώση του παρελθόντος...

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Για γνώση του μέλλοντος. Γυμναστική, για σώμα... πνεύμα. [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να σκεφτείς μέσα από ποιες πηγές χτίζουμε το εθνικό αίσθημα ενός λαού;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Εεε... Από τους αρχαιολογικούς χώρους, δηλαδή αγάλματα, εκκλησίες... πινακοθήκες και αυτά [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από το σχολείο διαμορφώνεται;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ε ναι. Γιατί ειδικά το μάθημα της ιστορίας, από ότι έχω ακούσει γιατί δεν θυμάμαι και πολύ, ήτανε... σε κατεύθυνε πάρα πολύ στο εθνικό κομμάτι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με ποιο τρόπο σε κατεύθυνε;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Γιατί και οι καθηγητές που το κάνανε, το κάνανε πιο πολύ... ήτανε πιο κοντά στην επανάσταση χρονικά, ήτανε πιο πολύ στο να σου πούνε: «Εμείς ήμασταν... Εμείς κάναμε... Εμείς... Εμείς».

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πέρα από το δάσκαλο, το περιεχόμενο της ιστορίας;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ξέρεις κάτι επειδή... Πιστεύω της κατεύθυνσης στη Τρίτη λυκείου σε πήγε λίγο σε αυτό το κομμάτι, να μάθεις την ιστορία για να μάθεις για σένα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παρατηρείς αν το περιεχόμενο της ιστορίας [...] σε έχει επηρεάσει γενικότερα στη ζωή σου;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Όχι... Δηλαδή δεν με έχει επηρεάσει καθόλου, σε φάση που όταν δω έναν ξένο λαό ή οτιδήποτε, όπως θα φερθώ στον Έλληνα, θα φερθώ και στον άλλον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις πως γινόταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Θυμάμαι πάρα πολύ καλά. Απλά διαβάζανε, μας λέγανε: «Αυτά». Άντε μας λέγανε μια ερώτηση και τελείωνε το μάθημα. Ήτανε αυτό το πράγμα. Και εμείς επειδή ήμασταν μικρά, δεν μας ενδιέφερε να ακούσουμε οτιδήποτε, απλά λέμε εντάξει και φεύγαμε. Δηλαδή διάβαζες ή τα διάβαζε η ίδια ή τα διάβαζες εσύ. Δηλαδή καθόλου κριτική σκέψη, καθόλου... τίποτα μέσα... να σου πει δηλαδή πώς το βλέπεις αυτό, καμία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υλικά μέσα χρησιμοποιούσαν;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Όχι. Αλλά εγώ επειδή είμαι από χωρίο, δεν χρησιμοποιούσε τίποτε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποτέ ούτε χάρτη, τίποτε;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Τίποτε, τίποτε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Συμβουλευόντουσαν οι καθηγητές άλλο βιβλίο;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Όχι. Ήτανε η ύλη, αυτή που μας έδινε το Υπουργείο και μας το δίνανε... αυτό. Καμία φορά δεν μας είχαν δώσει από άλλο βιβλίο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σχολίαζαν θυμάσαι καθόλου οι καθηγητές, οι δάσκαλοι γεγονότα τις σύγχρονης πραγματικότητας, του σήμερα, με αφορμή κάτι που θα είχατε κάνει;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Όχι. Δεν τα συνδύαζαν ούτε στο πολιτικό κομμάτι, γιατί πρέπει να είχαν γίνει αρκετά πράγματα τότε. Δεν τα συνδύαζαν καθόλου. Σου λέω, μπαίνουν μέσα, δίνουν την ύλη και τελείωναν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο πανεπιστήμιο όταν μπήκες...[Σ.τ.Σ.: δεν με αφήνει να ολοκληρώσω την πρότασή μου].

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Στο πανεπιστήμιο έμαθα ιστορία. Εκεί έμαθα ιστορία. Από το σχολείο δεν είχα μάθει καθόλου. Έμαθα ότι η ιστορία δεν είναι βλέπω το βιβλίο και λες, α αυτό είναι, αυτό, αυτό, αυτό και τελείωσε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι είναι;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Εεε... η ιστορία σε κάνει να βλέπεις διαφορετικά. Γιατί είναι έτσι; Το background. Σε κάνει να βλέπεις ότι, γιατί το κάνανε και πώς. Όχι, α, έγινε αυτό, τελείωσε. Πώς έγινε αυτό; Γιατί έγινε τότε και δεν έγινε πιο πριν; Τα συνδυάζεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οι καθηγητές στο πανεπιστήμιο...

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Οι καθηγητές χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Η μια κατηγορία είναι αυτή που μπαίνεις μέσα και λες: «Παναγία μου, γιατί να τους έχω;». Είναι σε φάση που είναι υπέροχοι επιστήμονες, πάρα πολύ καλοί στο είδος τους, αλλά δεν μπορούν να σου δώσουν τη γνώση τους. Δηλαδή τίποτα. Έχουν κάνει εεε... υπέροχα άρθρα, έρευνες, τα πάντα, τα πάντα, αλλά όταν είναι στην αίθουσα λες: «Ας τελειώσουμε, δεν καταλαβαίνω τίποτα, δεν με ενδιαφέρει αυτό που λες, το λες χάλια».

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η άλλη πλευρά;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Είναι οι καθηγητές που λες: «Έχουμε αυτούς, τέλεια!». Γιατί έχουμε πάρα πολύ καλούς καθηγητές εδώ και μπορούν να σου μεταδώσουν. Μπαίνεις μέσα και βλέπεις τι έχει κάνει ο άλλος, σπουδές, πάρα πολλά, μεταπτυχιακά, διδακτορικά τα πάντα, αλλά σου τα μεταδίδει τις πληροφορίες. Συζητάς με αυτούς. Δεν κάθεται και γράφεις και λες, άντε τελειώσαμε, τώρα φεύγουμε. Μπορείς να κάτσεις και με το καθηγητή σου και μετά το μάθημα και να πεις άλλες απόψεις, για διάφορα πράγματα...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εποπτικά μέσα;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Μπορεί και οι δύο να βάζανε προτζέκτορα, slides, όλα αυτά, αλλά το θέμα είναι και πως το χρησιμοποιείς. Δηλαδή μπορεί να τα βάζανε και οι δύο, αλλά στον έναν να ήταν τόσο... Λες: «Το 'βαλε.» [Σ.τ.Σ.: μιλά αδιάφορα]. Επειδή δεν σου μεταδίδει τίποτα. Και που σου βάζει αυτό το πράγμα μπροστά σου λες, δεν σε ενδιαφέρει, δεν σε κάνει να σε ενδιαφέρει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κάτι που θα ήθελες να αλλάξει στο μάθημα της ιστορίας;

[...]

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Εγώ αυτό. Θα ήθελα οι καθηγητές που είναι υπέροχοι επιστήμονες, να είναι και υπέροχοι καθηγητές. Να μπορούν, να μπορεί αυτό που ξέρει να μου το δώσει, γιατί αλλιώς, τι να το κάνω; Παίρνω το βιβλίο του και το διαβάζω.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τόσο στο σχολείο όσο και στο πανεπιστήμιο, σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Να σου μάθει πράγματα, όπως και κάθε μάθημα. Τώρα πως καταλήγει είναι άλλο θέμα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτό ο στόχος είναι και στο πανεπιστήμιο και στο σχολείο;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Να σου μάθει πράγματα είναι και πανεπιστήμιο απλά και ένας άλλος στόχος που έχει το πανεπιστήμιο είναι να σου κάνει... να σου ανοίξει τους ορίζοντες, να σου μάθει μεν πράγματα αλλά να σου μάθει και να κρίνει αυτά τα πράγματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επιτυγχάνονται οι στόχοι αυτοί;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Σε πολλά άτομα ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Βγαίνω δηλαδή από το Ιστορικό και έχω αναπτύξει την κριτική μου σκέψη... λειτουργώ έτσι πιο καχύποπτα θα το πω σε γεγονότα που διαβάζω... στις εφημερίδες και όλα αυτά;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ναι... αυτό είναι αναλόγως και τον κάθε φοιτητή. Γιατί αν πάει να πάρει απλά το πτυχίο και να φύγει, δεν του έχει αναπτύξει σχεδόν τίποτα, απλά, πάει, γράφει και τελειώνει. Αν ενδιαφερθείς, πιστεύω μπορεί να το κάνει αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Βγαίνω από το Ιστορικό και είμαι ιστορικός. Τι σημαίνει ιστορικός;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ε... Να ξέρεις πράγματα, γνώσεις, να μπορείς να τις δώσεις... Ε πιστεύω ότι είναι... σχετίζεται πολύ και με την αρχαιολογία το ιστορικό κομμάτι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δηλαδή;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Δηλαδή πας σε μια ανασκαφή και καταλαβαίνεις... μπορείς να δεις από αυτό την ιστορία σου. Από αρχαιολογικά πράγματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε δηλαδή μου λες, στην ουσία ο διαχωρισμός που γίνεται στη συνέχεια που παίρνετε κατευθύνσεις...

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Απλά ειδικεύεσαι σε αυτό, δεν είναι ότι τα ξεχωρίζεις. Είμαι στο τρίτο έτος, στο τέταρτο και κάνω σίγουρα αρχαιολογίες, δηλαδή δεν κάνεις... δεν πάω τρίτο έτος και έχω επιλέξει ιστορικό και δεν κάνω αρχαιολογία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Νόμιζα ότι υπάρχει διάκριση.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Όχι. Απλά υπάρχουν ένα δύο μαθήματα παραπάνω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε και η αρχαιολογία, όλα αυτά σου υποδεικνύουν την ιστορία σου;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Σαφώς ναι. Δηλαδή... Όχι καθαρά, βλέπεις όμως πράγματα. Δηλαδή μπορείς να βρεις διάφορα... Γιατί στην αρχαιολογία βρίσκεις και πηγές έτσι. Οι πηγές σου βγάζουνε και την ιστορία σου. Που έχει συμβεί.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κατά το πέρασμα των χρόνων θεωρείς ότι οι στόχοι αυτοί τροποποιούνται, αλλάζουν, παύουν να υπάρχουν;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Οι στόχοι της ιστορίας;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Αυτό παίζει ρόλο η πολιτική. Δηλαδή αν βρεις ένα άτομο... γενικότερα πολιτικοποιημένο ή απλά σε... Σε κάνει πολύ η πολιτική να αλλάξεις τον τρόπο της διδασκαλίας σου, αυτό το μεταδίδεις και στα παιδιά, ειδικά αν είναι και σε μικρή ηλικία, έτσι. Επηρεάζει πάρα πολύ.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η πολιτική λες. Η πολιτική με την έννοια των κομμάτων;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Αυτούς που δεν γνωρίζουν και δεν ψάχνουν πιστεύω πως ναι. Αλλά είναι αυτό, αν ψάξεις και ενδιαφερθείς θα δεις τι συμβαίνει.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα σου φαινόταν, να υπάρχει ένα σχολείο, όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα δεν θα υπήρχε το μάθημα της ιστορίας;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ξέρεις τι, οι μαθηματικοί θα σου λέγανε: «Τι δεν έβαλες μαθηματικά;». Εμένα μου λες, δεν θα βάλω ιστορία. Μα αυτό είναι που σε... Βλέπεις την ιστορία του κάθε λαού και βλέπεις τα χαρακτηριστικά του, τι έχει ζήσει, πως έχει φθάσει μέχρι εδώ. Και μου λες θα στα κόψω; Όχι δεν θέλω [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Γιατί μπορείς

να κρίνεις πολλά πράγματα από αυτό, πως... Ο άλλος γιατί είναι έτσι, γιατί υπάρχει και η πολιτική ιστορία, υπάρχει... πάρα πολλές ιστορίες.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στον αντίποδα, τι θα έλεγες αν στα παιδιά αντί για εθνική ιστορία, διδάσκαμε μια ιστορία που θα είχε ένα πιο ευρύ πλαίσιο, πιο γενικό. Παγκόσμια, ευρωπαϊκή...

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Πιστεύω ότι χρειάζονται όλες οι ιστορίες αλλά αυτό που λες εθνική ιστορία να μην πάει στο εθνικιστική. Δηλαδή να μαθαίνεις το έθνος σου, αλλά να μην καθοδηγείς. Αυτό. Ότι είσαι εκεί. Δηλαδή να σου έρθει ο άλλος και να πεις εγώ είμαι Τούρκος γιατί να τέτοιο... να του μιλήσω τίποτε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα επιστρέψω στην ερώτηση με τα επίθετα. Θα ήθελα να μου πεις τρία επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος.

[...]

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Σύνθετο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί σύνθετο;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Γιατί είναι πολλά πράγματα μαζί. Ε... Τι άλλο;...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πολλά πράγματα μαζί. Ποια πράγματα;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Πολλά πράγματα σε θρησκεία... πολιτική. Τα πάντα. [...] Αλλοπρόσαλλο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ενδιαφέρον. Γιατί αλλοπρόσαλλο;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Γιατί το έθνος είναι και οι άνθρωποι που το απαρτίζουν. Πλέον οι άνθρωποι από την καθημερινότητά τους, από την πολιτική τους από τα πάντα τους, έχουνε... να το πω λαϊκιστή, έχουνε χάσει την μπάλα. Μπορεί να... πώς το λένε, να λένε κάποιες απόψεις τώρα και κάποια στιγμή, την επόμενη μέρα να αλλάζουνε. Εεε... να... τι άλλο; και βρήκα άλλο ένα επίθετο, ομογενοποιημένο έθνος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με την έννοια που είπες και πριν, κοινή γλώσσα, κοινή θρησκεία;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Ναι. Έχω μείνει εκεί αλλά έτσι έχω το έθνος στο μυαλό μου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ακόμα πιο δύσκολο. Θέλω να μου αναφέρεις τρία επίθετα που θα χαρακτήριζες οποιοδήποτε άλλο έθνος και ποιο έθνος θα ήταν αυτό;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Λοιπόν [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση, σκέφτεται]. Μουσουλμανικό έθνος. Λοιπόν... είναι εθνικιστικό έθνος, γιατί πιστεύω είναι αρκετά πιο εθνικιστές από ότι εμείς. Δεν είμαι και σίγουρη. Λοιπόν... Τους καθοδηγεί υπερβολικά πολύ η θρησκεία, δηλαδή [...]. Δεν σέβονται τις γυναίκες... Ανδροκρατούμενο, γιατί ακόμα και σήμερα, το κοράνι όλα αυτά δεν την βάζει ψηλά.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιος πιστεύεις ότι θα μπορούσε να το είχε γράψει;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Είναι λίγο παράξενο να το προσδιορίσω, αλλά πιστεύω, ότι θα ήταν ένας άνθρωπος που θα γνώριζε αυτά που γίνονται στην καθημερινότητα, δηλαδή τώρα. Αλλά και της ιστορίας, γιατί ανέφερε ονόματα και διάφορα πράγματα. Κάποιος που θα ήθελε να σε ξυπνήσει. Να σου πει ότι δεν... ότι πρέπει να έχεις ένα υγιές κράτος... και να μην ασχολείσαι μόνο με τα ρατσιστικά πράγματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Διαβάζοντας το, σε προβλημάτισε καθόλου; Αν σε προβλημάτισε σε ποια κομμάτια;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Αυτό με τους... ε που λέει, «σε κάθε περίπτωση ο αντιρατσιστικός νόμος είναι ένα έκτρωμα διότι οι υποτιθέμενες επιθέσεις σε μελαμψούς ωχριούν...». Δηλαδή εδώ βλέπεις ότι έχει... εννοεί ότι όλοι και καλά οι μαύροι, να το πω και έτσι, ελπίζω να μην ακούγεται ρατσιστικό, ότι οι μαύροι και καλά λένε ότι κάνουν πολλά εγκλήματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε ποιο κόμμα θα έλεγες ότι ανήκει;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Τι να σου πω. Επειδή δεν ασχολούμαι καθόλου με αυτά, προς το αριστερό νομίζω.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

(οι ερωτήσεις του κειμένου στάλθηκαν στη φοιτήτρια με mail και απαντήθηκαν σε αρχείο word)

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι αναφέρεται το κείμενο;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Το κείμενο αναφέρεται ότι μπορούν να σβήσουν και να ξαναγράψουν όσες φορές θέλουν τα βιβλία, έγγραφα, εφόσον το επιθυμούν ... Δηλαδή η ιστορία να αλλάζει. Ό,τι όμως και να είναι γραμμένο αυτό «είναι» και η αλήθεια και δεν το αμφισβητούν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το απόσπασμα είναι από ένα βιβλίο επιστημονικής φαντασίας. Ωστόσο θεωρείς ότι συμβαίνει και στη πραγματικότητα κάτι από αυτά που περιγράφει;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Μπορεί κάποιος να αλλοιώσει τα γεγονότα και να γράψει ένα βιβλίο απλά θα υπάρχουν και τα αλλά βιβλία με την αλήθεια. Ειδικά σε πολιτικά θέματα, ανάλογα και με τις πολιτικές πεποιθήσεις του καθενός. Άρα οι άνθρωποι θα πρέπει να έχουν κριτική σκέψη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μπορούσαν τα βιβλία της ιστορίας που διδασκόμαστε στις βαθμίδες εκπαίδευσης, να είναι σαν τα έντυπα που αναφέρει, ότι τυπώνονται και ξανατυπώνονται σύμφωνα με τα συμφέροντα που κάθε φορά υπάρχουν;

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: Όχι γιατί αλλιώς δεν θα ήταν βιβλίο ιστορίας αλλά μυθιστόρημα. Ό,τι έχει γίνει στο παρελθόν, αποδεδειγμένα, μένει στο παρελθόν, όποτε δεν υπάρχει λόγος να γράφουμε δύο φορές την ίδια ιστορία.

8. ΗΛΕΚΤΡΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω να μου πεις αρχικά, τι πιστεύεις ότι είναι ένα έθνος;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ένα έθνος είναι το σύνολο των ανθρώπων που απαρτίζουνε μία χώρα, ε που έχουνε την ίδια θρησκεία, την ίδια γλώσσα, χωρίς απαραίτητα να μένουνε μόνο σε αυτή τη χώρα. Δηλαδή το έθνος ενός Έλληνα μπορεί να βρίσκεται... να είναι και ένας Έλληνας που μπορεί να βρίσκεται στη Γερμανία, στη Γαλλία, στην Αυστραλία, οπουδήποτε αλλού.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σου ζητούσα να μου το περιγράψεις με μια λέξη, με μια έννοια, τι θα έλεγες;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Μία οντότητα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς για το έθνος, πώς αισθάνεσαι;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Όταν ακούω για το έθνος από ποιους και τι συγκεκριμένα;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν το είχα σκεφτεί αλλά τι εννοείς «από ποιους»;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Όταν εμ... ακούω για το έθνος και για εθνικά γενικότερα πράγματα από παλιούς, μια χαρά, μια περηφάνια γιατί είναι αυτό που είμαστε εμείς [Σ.τ.Σ.: τονίζει το εμείς υψώνοντας τον τόνο της φωνής της]. Ε, όταν οι σημερινοί μιλάνε για το έθνος, νομίζω το έχουνε παραποιήσει λίγο [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει] το όλο θέμα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η παραποίηση αυτή, πού έγκειται νομίζεις;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Έχουν ξεχάσει τι πάει να πει η λέξη έθνος... πλέον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτά που μου περιέγραφες στην αρχή;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι, δεν νομίζω ότι στην Ελλάδα κάποιος μπορεί να πει ότι είναι αυτού καθ' αυτού Έλληνες και ότι όλες οι υπόλοιπες φυλές, που βρίσκονται εντός του ελληνικού χώρου, αντιμετωπίζονται το ίδιο, όπως αντιμετωπίζονται και οι Έλληνες.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με τη λέξη φυλή, ποιους ταυτίζεις; Στον Ελλαδικό χώρο που ανέφερες πριν.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Όποιοι άλλοι υπάρχουν, είτε αυτοί είναι Αλβανοί, είτε αυτοί είναι ξένοι, είτε άλλοι Ευρωπαίοι που έχουν μεταναστεύσει στην Ελλάδα... Αυτό είναι λίγο δύσκολο [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει].

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πριν που περιέγραψες το έθνος ως οντότητα, στο μυαλό σου ποια χαρακτηριστικά έχει αυτή η οντότητα;

ΗΛΕΚΤΡΑ: [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση] Ναι... ε, κοινή θρησκεία, κοινή γλώσσα τις παραπάνω φορές, κοινά ήθη και έθιμα, κοινή παράδοση... Αυτά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τώρα που πέρασε και η 28^η Οκτωβρίου, στις εθνικές επετείες, είχες πάρει ποτέ μέρος στη παρέλαση;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Πάντα στο σχολείο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένοιωθες;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Πάρα πολύ καλά [Σ.τ.Σ.: ανεβάζει ένταση φωνής]. Εεε... Εντάξει, στο δημοτικό ακόμα καλύτερα όσο πέραγαν τα χρόνια και καταλάβαινα ρε παιδί μου ήτανε λίγο σκόρσο αλλά είναι άλλη αίσθηση να παρελάσεις!

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί αυτή η διαφορά που μου είπες με το δημοτικό και όσο περνούσαν τα χρόνια;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Γιατί σε μας κάτω είναι εντελώς διαφορετικό. Στο δημοτικό είσαι σε πιο μικρές κοινότητες, είναι η κάθε παρέλαση σε κάθε κοινότητα ξεχωριστά, είναι πιο λίγα τα παιδιά. Δεν έχεις τόσο... τόσες απαιτήσεις οι δάσκαλοί μας από μας. Ενώ όταν μπαίνεις γυμνάσιο και λύκειο μπαίνεις σε μια κεντρική παρέλαση, που είναι όλοι επίσημοι που είναι όλος ο κόσμος, οπότε καλώς η κακώς πρέπει να είσαι υπόδειγμα. Τουλάχιστον υπάρχουμε ακόμη σαν υπόδειγμα εκεί κάτω. Εδώ πέρα το έχουνε χάσει λίγο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σε ρωτούσα τι συμβόλιζε η παρέλαση για σένα, τι θα μου έλεγες;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Πιστεύω ότι... πρέπει να γίνεται για να τιμούμε τα όσα έγιναν τότε. Τα όσα πέρασαν κάποιοι άνθρωποι τότε και για να τους θυμόμαστε, κατά κύριο λόγο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τιμή στην ουσία κάποιον προσώπων;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τουλάχιστον οι μαθητικές παρελάσεις, πρέπει να σταματήσουν.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Δεν είμαι υπέρ αυτού. Βασικά δεν νομίζω πως πρέπει να σταματήσεις να τιμάς κάποια γεγονότα και κάποιες καταστάσεις οι οποίες έπαιξαν ρόλο για να είσαι εδώ που είσαι αυτή τη στιγμή. Γιατί άμα δεν

γινόταν π.χ. ο πόλεμος το 40 και δεν λέγαμε αυτό το ΟΧΙ και δεν πολεμάγαμε, αυτή τη στιγμή μπορεί να μην ήμασταν καν Ελλάδα, μπορεί να ήμασταν Αλβανία, Τουρκία, Σερβία, οποιαδήποτε άλλη χώρα υπάρχει γύρω μας. Προφανώς αυτό κάποιοι δεν το αναγνωρίζουν, κάποιοι έχουν άλλα συμφέροντα, οπότε πάει βάσει συμφερόντων που λένε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί βάσει συμφερόντων;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Γιατί πλέον όλα λειτουργούν βάσει συμφερόντων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιους θα συνέφερε αν σταματούσαν οι μαθητικές παρελάσεις;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ίσως αυτούς που δεν έχουνε... Ίσως αυτούς που έχουνε ξεχάσει την έννοια του έθνους, του κράτους και της Ελλάδας γενικότερα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιοι είναι αυτοί;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Και αριστεροί και δεξιοί. Δεν βγάζω κάποιους έξω. Είναι όλοι μαζί. Και άτομα και σαν σύνολο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πέρα από τις παρελάσεις στις εθνικές επετείες, λέγαμε και ποιήματα. Το ίδιο και εσύ;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Εγώ προσωπικά όχι, αλλά στις γιορτές στο σχολείο, λέγανε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν θα σε ρωτούσα ποια από τα δύο είναι πιο σημαντικό και γιατί;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Εεε... το ένα είναι καθαρά για εκπαιδευτικούς σκοπούς, πιστεύω. Τα ποιήματα και οι σχολικές γιορτές και όλα αυτά. Γιατί πρέπει να μάθουν, να μάθουμε βασικά [Σ.τ.Σ.: ανεβάζει το τόνο της φωνής] όσο είμαστε στο σχολείο, πως αυτό το πράγμα το γιορτάζουμε. Αυτό το πράγμα το τιμούμε. Αυτό το πράγμα έχουμε γραπτά κείμενα, έχουμε ποιήματα, έχουμε γίνει όλα αυτά, οπότε πρέπει να μάθουμε να πατάμε πάνω σε αυτά γιατί αυτή είναι η ιστορία μας. [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση] Η παρέλαση είναι ανεξάρτητη. Η παρέλαση είναι ανεξάρτητη από τις γιορτές του σχολείου, και τα δύο πρέπει να γίνονται όμως.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εάν οι Έλληνες μοιάζουν με κάποιο έθνος, ποιο πιστεύεις ότι είναι αυτό;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ε... Δεν νομίζω πως έχουν πολλές ομοιότητες με άλλα έθνη της Ευρώπης τουλάχιστον. Ελάχιστες ίσως να έχουν με την Ιταλία, με το ιταλικό έθνος γιατί είναι πιο κοντά η ιστορία τους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δηλαδή; Χρονικά εννοείς;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Όχι. Ελλάδα, Ρώμη, Βυζαντινή αυτοκρατορία και όλα αυτά που ήτανε ένα. Τώρα με κάποιο άλλο δεν νομίζω ότι...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κατά διαστήματα απασχολεί τη δημοσιότητα και την κοινή γνώμη, η ίδρυση ή ανέγερση ενός μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Το έχεις ακούσει καθόλου; Ποια θα ήταν η άποψή σου;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ε, δεν είμαι κατά. Από τη στιγμή που υπάρχουν μειονότητες στην Ελλάδα, πρέπει να έχουνε και τους δικούς τους χώρους, αλλά δεν είμαι και υπέρ γιατί άμα βγούμε στο εξωτερικό, όπου υπάρχουν Έλληνες, πρέπει να συμβαδίζουν με τους νόμους του κάθε κράτους. Δηλαδή δεν δέχομαι, από την μια η Αυστραλία να λέει ότι ξέρεις, είσαι Έλληνας, θα είσαι στο κράτος μου αλλά θα πηγαίνεις βάσει των δικών μου νόμων και βάσει των δικών μου πιστεύω και ας πιστεύεις εσύ ότι είσαι χριστιανός ρε παιδί μου, ναι μπορείς να χτίσεις μόνος σου μια εκκλησία, θα είσαι μόνος σου εκεί πέρα, αλλά θα είσαι στη χώρα μου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δηλαδή να μην περιμένουν οι μουσουλμάνοι στήριξη από το κράτος;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι. Αν θέλουν να το κάνουν, να το κάνουν μόνοι τους. Εμ... Εντάξει τώρα αν το κράτος θα θέλει να τους στηρίξει, ας τους στηρίξει. Εδώ τουλάχιστον. Γιατί αν μου έλεγες για κάτω, θα ήμουν όχι απλώς κατά, κάτι παραπάνω, γιατί εμείς έχουμε μπει στη διαδικασία να συντηρήσουμε και να διαφυλάξουμε και τουρκικά μνημεία και εκκλησίες και όλα όσα έχουνε, σε αντίθεση με αυτούς που άμα πας στην από κει πλευρά δεν βλέπουμε ούτε μια εκκλησία νορμάλ, είναι όλες κατεστραμμένες, είναι όλες ερείπια ή είναι στάβλοι και γενικότερα με ανθρώπους που δεν σέβονται την δική μου πολιτιστική κληρονομία δεν πρόκειται να σεβαστώ και εγώ την δική τους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωστόσο, περπατάς στην πόλη της Αθήνας και βλέπεις ότι αυτή η ανέγερση έγινε. Τι θα συμβόλιζε;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Τι θα συμβόλιζε; ... Ίσως το ότι πλέον η Ελλάδα δεν αποτελείται μόνο από Έλληνες... και ότι πρέπει να δεχθούμε ότι υπάρχουνε και άλλες εθνικότητες και άλλες μειονότητες, όπως είναι πες το.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αλλαγές θα προκαλούσε;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Για ανθρώπους που έχουνε μάθει να εκτιμάνε τα μουσεία και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου, δεν νομίζω να προκαλούσε ιδιαίτερες αλλαγές. Ίσα ίσα θα μπαίνανε να το επισκεφτούν πολλοί. Για ανθρώπους οι οποίοι είναι κολλημένοι και είναι στο όχι, ούτε καν, για κανένα λόγο, ναι θα ήτανε συνέχεια στη κόντρα και στην αντίδραση.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιοι άνθρωποι είναι αυτοί;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Υπάρχουνε πολλοί πιστεύω... Και ίσως να είναι και τα άκρα κυρίως, γιατί έχουνε κοινές σκέψεις. Απλά τις εκφράζουν διαφορετικά ο καθένας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που έκανες στο σχολείο, ποια θεωρείς πιο σημαντικά;

ΗΛΕΚΤΡΑ: [...] Η ιστορία, το κυριότερο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Γιατί άμα δεν ξέρεις την ιστορία του τόπου σου, καλύτερα να μην υπάρχουν [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει]. Αυτό πιστεύω. Δεν λέω ότι πρέπει να μαθαίνω βιβλία απ' έξω και τόμους, αλλά να ξέρω τα στοιχειώδη. [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω να μου πεις στη συνέχεια, μέσα από ποιες πηγές πιστεύεις ότι διαμορφώνουμε, χτίζουμε το εθνικό μας αίσθημα;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Όταν λες πηγές, εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Καθημερινότητα; Σχολείο; Οικογένεια; Οτιδήποτε.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Αρχικά οικογένεια πιστεύω, γιατί άμα η οικογένεια είναι απομακρυσμένη από αυτό το στοιχείο και άμα δεν το έχει ούτε αυτή, γιατί δεν της το είχανε περάσει ούτε αυτήν, πιστεύω πως, ό,τι και να κάνει το σχολείο, πάλι τζάμπα θα βγει ο κόπος του.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είπες τώρα, αν δεν είναι η οικογένεια απομακρυσμένη και αν δεν είχανε περάσει το στοιχείο αυτό ούτε στην οικογένεια. Δηλαδή, πώς περνιέται;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ανάλογα από διάφορα βιώματα που έχει... Οι πιο παλιοί και περνιούνται στους επόμενους. Δηλαδή εμένα τώρα αν εμένα π.χ. ο μπαμπάς μου είχε ζήσει την τούρκικη εισβολή, ήτανε ότι εγώ δεν ασχολούμαι με την ιστορία και όλα αυτά... Ε προφανώς και εγώ δεν θα ήμουν στο Ιστορικό αυτή τη στιγμή ή προφανώς θα με ρωτάγανε τι γιορτάζουμε την 28^η Οκτωβρίου και θα έλεγα όπως ακούμε κάτι κουφά, τρελά, το Καραϊσκάκη και το Παπαφλέσσα και ακούς κάτι τέτοια και λες, γιατί ρε αγόρι μου, γιατί απαντάς έτσι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Λες λοιπόν μέσα από την οικογένεια...

ΗΛΕΚΤΡΑ: Σχολείο κατά κύριο λόγο, και μετά από το... πόσο ενδιαφέρει το κάθε παιδί να ψάξει, να μάθει, διαβάζοντας εφημερίδες, άρθρα, βιβλία, ποιήματα, πιστεύω ότι είναι...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο σχολείο που είπες πως γίνεται αυτή η διαμόρφωση;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Οι εθνικές εορτές, τα τραγούδια, τα ποιήματα, καλώς ή κακώς η λογοτεχνία πάντα ήταν βασισμένη σε ιστορικά γεγονότα... Και όταν ζεις ήδη σε ένα κράτος το οποίο έχει μια ιστορία πίσω του, τη μαθαίνεις. Ζεις με αυτή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είπες η ιστορία πίσω του. Μέσα από το μάθημα της ιστορίας;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Και από αυτή, και από αυτή. Τουλάχιστον σε μας, δεν ξέρω εδώ πως είναι. Στην ιστορία πάντα δίνανε βάση. Και στην ιστορία πάντα είχαμε δύο βιβλία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Λες από το μάθημα της ιστορίας. Από το μάθημα της ιστορίας, με ποιο τρόπο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Εμ... Όχι καθαρά ρε παιδί μου στο να δώσεις ένα διαγώνισμα και να πεις λύσε το, έτσι ώστε να αναγκάσεις τον μαθητή να διαβάσει για να του μείνει. Πιστεύω στα μέσα που με έκανα εμένα να μάθω κάποια πράγματα. Είχαμε προβολές, είχαμε επισκέψεις σε διάφορα μουσεία. Είχαμε παλιούς που ερχόντουσαν και μας μιλάγανε και παίρναμε συνεντεύξεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από το βιβλίο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Όσο πιο καλογραμμένο είναι ένα βιβλίο τόσο πιο εύκολο είναι για ένα μαθητή. Όταν είσαι στο σχολείο δεν δίνεις και πολύ βάση να κάτσεις να διαβάσεις τρελή ύλη γιατί είσαι σχολείο. Οπότε αν ο καθηγητής καταφέρει να σε κάνει να αγαπήσεις αυτό που λέγεται βιβλίο και να το διαβάσεις, καλό για σένα. Μαθαίνεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το περιεχόμενο του βιβλίου, ήταν στοχευμένο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι. Αν και απ' έξω, απ' έξω, χωρίς πολλές λεπτομέρειες, γιατί στο σχολείο ναι μπορώ να πω. Αρχικά, είχε πάρα πολλές εικόνες. Ε... πιστεύω όταν βλέπεις και όχι μόνο όταν ακούς, αντιλαμβάνεσαι πολύ καλύτερα το αντικείμενο του μαθήματος. Κάτι το οποίο δεν το βρίσκεις στο πανεπιστήμιο. Είναι αλήθεια που σου φορτώνουν ένα κάρο ύλη και απλά είσαι αναγκασμένος να ακούσεις την υπαγόρευση που θα κάνει ο καθηγητής, που αυτός ο καθηγητής μπορεί απλά να υπαγορεύει το κείμενο, τίποτε άλλο.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παρατηρείς αν το περιεχόμενο του μαθήματος της ιστορίας, σε έχει επηρεάσει στη διαμόρφωση κάποιων αντιλήψεων, κάποιων απόψεων;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Αν σου πω την αλήθεια, δεν το έχω παρατηρήσει ποτέ, θα με πιστέψεις; [Σ.τ.Σ.: παύση] Ε... δεν το έχω παρατηρήσει ποτέ σε τόσο μεγάλο βαθμό. Το ότι χρησιμοποιώ κάποια ιστορικά γεγονότα για να φέρω παραδείγματα και να πω ότι ξέρεις, έχει γίνει και να βγάλω κάποιο συμπέρασμα ναι, αλλά το να αλλάξει τη σκέψη μου δεν έχω κάτσει να το προσέξω ποτέ.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ως προς την αλληλεπίδρασή σου με άλλα άτομα;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Απλά πιστεύω μπορώ να συνδέσω λίγο πιο εύκολα πάνω στο τότε και στο τώρα. Δηλαδή σε συζητήσεις που έχουν να κάνουν π.χ. με το η Ελλάδα πάει για πτώχευση. Ναι αλλά η Ελλάδα είχε ξαναβρεθεί στη θέση για να πτωχεύσει και όχι μια, δύο φορές. Έγιναν αυτά και αυτά και αυτά. Οπότε αφού τα ξέραμε, γιατί τα ξανακάναμε; Σε αυτή τη φάση.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο τρόπο που σκέφτεσαι κάποιο άλλο έθνος, κάποιο άλλο λαό σε έχει επηρεάσει;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Δεν έχω ιδιαίτερο πρόβλημα με τα άλλα έθνη είναι η αλήθεια. Όχι με όλα. Μ' αρέσει να μαθαίνω. Μ' αρέσει να βλέπω τα στοιχεία τους και ειδικά ότι έχει να κάνει με την Ευρώπη. Αυτούς που δεν συμπαθώ ιδιαίτερα είναι τους Τούρκους γιατί τους έχω μες στα πόδια μου κάθε μέρα κάτω στη Κύπρο και από τη μέρα

που ανοίξανε τα οδοφράγματα βλέπω πάρα πολλά πράγματα τα οποία δεν μου αρέσουνε και δεν τους έχω και σε υψηλή εκτίμηση. Φυσικά πιστεύω, ότι ένα έθνος και ένας λαός είναι επηρεασμένος από την κεφαλή πάντα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι εννοείς με αυτό;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Κάποια πράγματα καλώς ή κακώς, πλέον έτσι όπως έχουν γίνει οι καιροί, μας τα περνάνε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς μας τα περνάνε;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Εμ... από τους διάφορους νόμους που ψηφίζονται, από τις διάφορες διαλέξεις που κάνουνε... Γενικότερα το κεφάλι, η βουλή, οι πολιτικοί, ο πρωθυπουργός, όλοι όσοι κυβερνούν τη χώρα, μας έχουνε περάσει ένα τρόπο σκέψης που είναι αυτό το καθαρά και μόνο, εντάξει τι θα κάνουμε σήμερα, θα δούμε ειδήσεις, θα δούμε ληστέψανε πέντε εδώ, πέντε από κει, σκότωσαν αυτούς, εκείνους, τους άλλους, δυστυχήματα, ιστορίες κακό [Σ.τ.Σ.: μιλάει γρήγορα], οπότε πλέον δεν έχουμε να ασχοληθούν με κάτι άλλο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις πως γινόταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Είχαμε πάρα πολλές επισκέψεις σε μουσεία ... Αυτό είναι το κυριότερο... Δηλαδή μια φορά το μήνα όλο και κάπου μας πηγαίνανε. Είχαμε εργασίες πάνω σε αυτά τα συγκεκριμένα μουσεία. Οι καθηγητές που είχαμε... στο δημοτικό... Εντάξει αυτό είναι πολύ πίσω. Γενικότερα θυμάμαι ότι βγάζανε πάρα πολλά φυλλάδια. Εεε τα οποία αυτά βοηθούσαν τους μαθητές να κατανοήσουν τι έλεγε το κάθε κεφάλαιο. Δηλαδή δεν παίρναν απλά το κείμενο κάνανε την επεξήγηση... Κάνανε την επεξήγηση, βάσει των φυλλαδίων τους που ήταν πολλοί πιο απλοποιημένο. Για να μπορέσει να το μάθει. Και ο μαθητής του δημοτικού και ο μαθητής του λυκείου. [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ο καθηγητής, πώς ήταν η θέση του και η στάση του κατά την παράδοση;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ε... Μπορώ να πω ότι είχα πάρα πολύ καλές καθηγήτριες ιστορίας. Ήμουν από τους τυχερούς. Ήτανε όλοι φιλόλογοι, τουλάχιστον στα έξι χρόνια γυμνασίου- λυκείου. Νομίζω μια... ήταν μια καθηγήτρια που είχε τελειώσει Ιστορικό – Αρχαιολογικό... Ήτανε πάρα πολύ κοντά στα παιδιά όμως... Και είναι κάτι που εμένα με φοβίζει προσωπικά, γιατί δεν ξέρω αν θα γίνω καθηγήτρια ποτέ, αν θα έχω την ίδια άνεση όπως είχαν οι δικές μου καθηγήτριες μαζί μας. Και ήταν και καλό γιατί είχαμε πετύχει και καθηγήτριες που ήταν μικρές σχετικά στην ηλικία, το πολύ μέχρι τα 35 – 40. Που τύχαινε να έχουνε και αυτές παιδιά μικρά και έπρεπε να τους διδάξουν κάποια πράγματα. Δεν γινότανε σε όλους όμως. Έχω γνωρίσει και καθηγητές ιστορίας που ήταν και 60 και 70 χρονών. Φυσικά εκεί πέρα γινόταν ένα μάθημα βάσει εμπειρίας πλέον και βάσει βιωμάτων και πήγαινε αλλού το θέμα. Αλλά όσα προσωπικά βιώματα και να έχεις, άμα δεν καταφέρεις να κερδίσεις τον μαθητή, δεν κάνεις τίποτα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είπες πριν ήμουν από τους τυχερούς, υπήρχαν και άλλοι δηλαδή που ήταν άτυχοι;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι. Γιατί υπήρχαν καθηγητές, οι οποίοι μπαίνανε απλά μέσα στη τάξη. Κάνανε το μάθημά τους. Μια απλή ανάγνωση του κειμένου. Που μέσα στη τάξη δεν τόλμαγες να σηκώσεις χέρι για να λύσεις απορία, γιατί ήταν διευθυντές που είχαν ένα κύρος που ήτανε έτσι και λες εγώ τώρα τι να του πω αυτού του ανθρώπου, με ποιο θάρρος να γυρίσω να τον αντικρίσω και να του πω έχω αυτή την απορία, οπότε απλά απορίες μαζεμένες, μαζεμένες, μαζεμένες και τέλος πάντων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Βρήκες αυτό που περιμένες από την ιστορία;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Εμ... όχι. Εν μέρει όχι. Ίσως αν είχα ξεκινήσει και διαφορετικό τρόπο παρακολούθησης των μαθημάτων και διαβάσματος, να το έβρισκα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς γίνονται τα μαθήματα στο πανεπιστήμιο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ανάλογα τον καθηγητή πάλι. Έχει καθηγητές που η ύλη τους ήταν μέσα από διαφάνειες. Αρχαιολογίας κυρίως καθηγητές, αλλά τώρα και καθηγητές νεότερης, που σου έδειχναν, σου εξηγούσαν και εσύ απλά έγραφες αυτά που θεωρούσες σημαντικά. Είχε και καθηγητές, που έμπαινες μέσα σε ένα αμφιθέατρο, στο πρώτο μάθημα επειδή ήταν και πρώτο μάθημα είχε τετρακόσια άτομα, στο δεύτερο ήμασταν τριάντα, δεν πάταγε κανένας, γιατί πολύ απλά ο καθηγητής δεν μπορούσε να στηρίξει το συγκεκριμένο μάθημα και την οντότητά του μέσα στο αμφιθέατρο, την παρουσία του βασικά. Είτε υπήρχε, είτε δεν υπήρχε, ένα και το αυτό. Γιατί είχαμε καθηγήτρια συγκεκριμένα, που έπαιρνε το βιβλίο και έκανε ανάγνωση, και ερχόταν πέντε λεπτά πριν τελειώσει το μάθημα και ρώταγε: «Απορίες;». Ε ναι, προφανώς και δεν θα κάτσω να σου πω τι απορία έχω, για μια απορία που την είπες στην αρχή, στα πρώτα πέντε λεπτά που ξεκινήσαμε και με ρωτάς πέντε λεπτά πριν τελειώσουμε και ξέρεις ότι έχω άλλο μάθημα μετά. Κάποιοι το κάνουν καλά, κάποιοι άλλοι όχι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτοί που το κάνουν καλά, πέρα από τις διαφάνειες που είπες;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Αυτοί που το κάνουν καλά, μπορώ να πω ότι τους έχω περάσει κιόλας. [Σ.τ.Σ.: γελάει]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξει στο μάθημα της ιστορίας;

[...]

ΗΛΕΚΤΡΑ: Στο σχολείο ναι. Να μπαίνουν σε λεπτομέρειες, αλλά να είναι βιβλίο το οποίο να είναι τσεκαρισμένο και από την μια πλευρά και από την άλλη πλευρά. Δηλαδή να μην φοβάμαι ότι θα ανοίξω ένα βιβλίο ιστορία, και ανοίξω ένα βιβλίο ενός αριστερού και ένα δεξιού, να βρω διαφορετικές οπτικές γωνίες. Και βασικά να μας δίνουνε το τι γίνεται... το τι έχει γίνει πραγματικά. Γιατί υπάρχουν πολλές ανακρίβειες...

γενικότερα. Τώρα στο πανεπιστήμιο εντάζει. Ίσως αν δώσουν λίγες ευκαιρίες σε πιο νέους καθηγητές, γιατί έχουν πολλούς αναπληρωματικούς που περιμένουν να διοριστούνε. [...] Αλλά πιστεύω ένας που έχει τελειώσει τώρα το πανεπιστήμιο ή σε αυτή τη δεκαετία θα μπορέσει να διδάξει καλύτερα από έναν που έχει τελειώσει το 60. Μπορεί να κουβαλάει χρόνους εμπειρίας πάνω του, αλλά είναι μιας άλλης νοοτροπίας και... Να ξεκολλήσουν από αυτή... Πώς να το πω; Ξέχασα τη λέξη τώρα. Εμ... αυτή την τακτική που έχουν απέναντι στους φιλόλογους του ιστορικού και στο Φ.Π.Ψ. που ο καθηγητής του ιστορικού θα κόψει τους φιλόλογους γιατί δεν έχουν ιστορική σκέψη. Οι καθηγητές του φιλολογικού θα μας κόψουν εμάς του ιστορικού γιατί δεν ξέρουν αρχαία και λατινικά... Εντάζει όλοι φιλόλογοι βγαίνουμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο και στο πανεπιστήμιο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Στο να μάθουμε τα λάθη που κάναμε και να μην τα ξανακάνουμε προφανώς. Πράγμα το οποίο δεν γίνεται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Λες ότι είναι ένας ουτοπικός στόχος.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Δεν γίνεται γιατί δυστυχώς δεν μπορούμε να βγούμε μπροστά εμείς κάπου για να σώσουμε καταστάσεις... Εγώ από τα Γιάννενα και ο άλλος από τα Τρίκαλα και ο άλλος από τη Λάρισα, δεν μπορεί να κάνει κάτι. Οπότε καθαρά από κει και πέρα, είναι μόνο για προσωπικούς λόγους και επειδή ο άλλος του αρέσει η ιστορία και επειδή θέλει να τη μελετάει και ίσως για κάποια μακροπρόθεσμη ανέλιξη που θα έχει στο κλάδο ή στο χώρο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πέρα από αυτά που αναφέρεις που εγώ τα κατατάσσω στα προσωπικά οφέλη του καθενός από την ιστορία. Ένα κράτος για να βάλει στα διδασκόμενα μαθήματα, κάτι θέλει να πετύχει. Όταν ιδρύει τμήμα Ιστορίας- Αρχαιολογίας, έχει κάποιο σκοπό.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Εεε... σκοπός;... Βασικά πρέπει να ξέρεις από πού προέρχεται. Να ξέρεις τι ήταν η Ελλάδα πριν γεννηθείς εσύ. Να ξέρεις τι ήταν η Ελλάδα όταν οι χάρτες δεν υπήρχαν και στη τελική, πιστεύω ότι η ιστορία είναι μια μελέτη. Από την στιγμή που υπάρχουν άλλα κράτη τα οποία εξασκούνται πάνω σε αυτή τη μελέτη, γιατί να μην το κάνεις και εσύ.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οι στόχοι της ιστορίας στο πανεπιστήμιο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Να μάθεις πράγματα τα οποία δεν ήξερες ποτέ σου. Να μάθεις να έχεις κριτική σκέψη πάνω από όλα, να μάθεις να διαβάζεις, όχι μονόπλευρα... και να μελετάς άλλα κράτη, άλλες εθνικότητες και ό,τι έχει να κάνει σχέση με την ιστορία, γύρω από τη λέξη ιστορία.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο πανεπιστήμιο και στο σχολείο είναι ίδιοι οι στόχοι;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι, σε χαμηλότερο βαθμό. Ε... Και στο σχολείο προσπαθούν να σε κάνουν να σκέφτεσαι με κριτική σκέψη. Να σε μάθουν κάποια πράγματα. Να γνωρίσεις κάποιους λαούς... αλλά με λιγότερες λεπτομέρειες, με μικρότερη ύλη απλά και μόνο για να ανταπεξέλθεις σε αυτά που ζητάει το σχολείο. Φυσικά είναι ούτε το 1/5 από τις γνώσεις που σου προσφέρει το πανεπιστήμιο. Και γι' αυτό πολλοί φοιτητές του ιστορικού κυρίως, όταν μπαίνουν στο πρώτο έτος, και εγώ μαζί τους και μπαίνουν να κάνουν στο πρώτο μάθημα π.χ. κλασική αρχαιολογία και τέχνη, μένουμε στο έτσι [Σ.τ.Σ.: σχηματίζει μια απορία στο πρόσωπό της]. Γιατί; Εγώ δεν το ήξερα αυτό. Το ξέρεις πολύ περιληπτικά, πολύ απ' έξω, απ' έξω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είσαι στο Ιστορικό- Αρχαιολογικό τελειώνεις και εσύ θα λέγεται τι, φιλόλογος ή ιστορικός;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι... Ανάλογα το τι θέλεις να κάνεις μετά. Σε ένα λύκειο, σε ένα γυμνάσιο, θα είμαι στη κατηγορία των φιλόλογων. Γιατί έχω δει πολλούς φιλόλογους να διδάσκουν ιστορία, όπως και πολλούς ιστορικούς να διδάσκουν αρχαία ή λατινικά. Άμα πω ότι θέλω να πιάσω ένα κλάδο που έχει να κάνει με τη τέχνη και με τα μουσεία και όλα αυτά, θα είμαι στο κλάδο μου, θα είμαι στο ιστορικό, θα είμαι στο αρχαιολογικό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι χαρακτηρίζει έναν ιστορικό; Εγώ λέω ότι είμαι ιστορικός, τι κάνω;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Είσαι ένας άνθρωπος που μελετάς την ιστορία κατά κύριο λόγο και όχι την αρχαιολογία τόσο... και από κει και πέρα το τι κλίση έχεις πάρει στο κάθε κλάδο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το πανεπιστήμιο, η σχολή, σε κάνει ιστορικό;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Θέλει λίγη δουλειά ακόμα. Πιστεύω πως εμ... Προσπαθεί... είναι αυτός ο στόχος της αλλά δεν νομίζω πως τον έχει καταφέρει ιδιαίτερα, γιατί καλώς ή κακώς είναι λίγο δύσκολο για έναν φοιτητή, να πρέπει να πάρει πτυχίο στα 52 μαθήματα, να διαλέγει μόνο κατεύθυνση στο δεύτερο έτος, στο πρώτο έτος να έχει όλα τα εισαγωγικά τα οποία καλώς ή κακώς δεν περνιούνται, γιατί δεν αρέσουν σε όλους οι αρχαιολογίες, οι προϊστορικές, τα βυζαντινά, η νεότερη, οποιοδήποτε κλάδο και αν έχει και φθάνεις στο δεύτερο έτος να διαλέξεις κατεύθυνση και σου λένε π.χ. στο τέταρτο έτος όπως είμαι εγώ που είμαι ιστορικό και έχω τρεις αρχαιολογίες να κάνω. Δεν νομίζω ότι βοηθάει ιδιαίτερα. Δεν νομίζω να με ενδιαφέρει αυτή τη στιγμή να μάθω για τα προϊστορικά απολιθώματα και για την εξέλιξη του ανθρώπου από τη στιγμή που εγώ θέλω να τελειώσω ιστορικός και όχι αρχαιολόγος. Όπως επίσης δεν πιστεύω πως έχει και αρκετά μεταπτυχιακά. Δηλαδή το ότι μας προσφέρουν μόνο τρία μεταπτυχιακά και όχι κάτι παραπάνω, γιατί τόσα μαθήματα έχει, μπορούσαν όλοι αυτοί οι καθηγητές ή τουλάχιστον κάποιοι παραπάνω καθηγητές να ανοίξουν ένα μεταπτυχιακό στο δικό τους

μάθημα. Εντάξει φυσικά σε αναγκάζει να βγεις και έξω, εκτός Ελλάδος, αλλά δεν νομίζω ότι είναι ότι καλύτερο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύεις ότι κατά το πέρασμα των χρόνων και αναλόγως με τις υπάρχουσες καταστάσεις, οι στόχοι από τη διδασκαλία της ιστορίας αλλάζουν;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Για το πανεπιστήμιο ναι ίσως αλλάξουνε. Θέλω να πιστεύω προς το καλύτερο. Για το σχολείο όχι και τόσο. Απλά αλλάζει ο τρόπος που βλέπει την ιστορία ο μαθητής.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς γίνεται αυτό;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ότι πλέον μπορεί να μην θέλουνε όλοι να πάνε να τελειώσουν ιστορικοί, φιλόλογοι, οπότε να έχουν την ιστορία έξη ώρες την εβδομάδα όπως την είχαμε εμείς και να διαβάσουν ιστορία, επειδή πλέον είναι κορεσμένο επάγγελμα. Οπότε να κινούνται σε άλλους τομείς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι ο φοιτητής ή ο μαθητής με άλλον τρόπο επηρεάζεται από το βιβλίο της ιστορίας και με άλλον τρόπο από το καθηγητή που διδάσκει ιστορία; Έχεις αναρωτηθεί ποτέ;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Για το πανεπιστήμιο ναι τουλάχιστον. Και για το σχολείο νομίζω, απλώς στο σχολείο δεν είναι τόσο αισθητό. Είναι ένα βιβλιαράκι 50 σελίδες. Μαθαίνεις απλά αυτά που είναι να μάθεις. Βλέπεις ό,τι έχεις να δεις και από κει και πέρα είναι στο χέρι του καθηγητή. Αλλά στο πανεπιστήμιο ναι, γιατί έχω τύχει, σε πάρα πολλά μαθήματα να μπαίνω να παρακολουθήσω, να έχω καθηγητή, καθηγήτρια τέρμα αριστερό, που να μπαίνουμε μέσα στη τάξη και να τσακώνονται με τους υπόλοιπους αριστερούς, την ώρα που κάνει το μάθημά της, γιατί έρχονται να της κάνουν αντίλογο. Και να δίνει ένα βιβλίο καθαρά μέσα στη μέση, να μην προσδιορίζει αν είναι αριστερή ή αν είναι δεξιά και εσύ να πρέπει να το μάθεις έτσι, αλλά να σε κόβει γιατί θέλει να ξέρεις το μάθημά της με αριστερές αντιλήψεις. Οπότε ναι, στο πανεπιστήμιο νομίζω παίζει παραπάνω ρόλο αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οι ενότητες που διδάσκεισαι μέσα από το βιβλίο, επηρεάζουν γενικότερα το άτομο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι. Άμα μπεις στη διαδικασία να διαβάσεις το βιβλίο και να το κατανοήσεις και να μην το διαβάσεις μηχανικά μόνο και μόνο για να το δώσεις σαν εξεταστική, ναι. Πιστεύω θα επηρεάσουνε και την αντίληψή σου και τα πιστεύω σου και όλα. Όχι σε μεγάλο βαθμό όμως.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η στάση των καθηγητών;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Απέναντι σε μας;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η στάση των καθηγητών όχι απέναντι σε σας. Το πώς νοιώθουν το μάθημά τους και τελικά πώς το περνάει σε σας; Δηλαδή, αν εγώ ως καθηγητής έχω κάποιες συγκεκριμένες απόψεις και αντιλήψεις, θα τις περάσω και στο φοιτητή;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι οι παραπάνω το κάνουν αυτό. Οι παραπάνω πάνε βάσει των αντιλήψεών τους. Εμ... Αν μπορείς να διαχωρίσεις την αντίληψή τους από τις κουβέντες που λένε... Έχει καθηγητές που το κάνουνε πολύ φανερά. Έχει καθηγητές που είναι πιο καλυμμένοι, αλλά τους ξεφεύγουν λέξεις και στοιχεία και όλα αυτά. Αν παρακολουθείς τον καθηγητή το καταλαβαίνεις. Αν δεν παρακολουθείς τον καθηγητή και απλά είσαι μέσα για να κρατήσεις σημειώσεις ή να γράφεις από τον προτζέκτορα όλα αυτά που γράφει, δεν πρόκειται να του δώσεις σημασία. Κατά τα άλλα, έχει καθηγητές που φαίνεται το μάθημά μου και τίποτε άλλο, ότι είμαι περήφανος που κάνω αυτό το μάθημα. Έχω γνωρίσει καθηγητές που κάνουνε απίστευτο μάθημα, γιατί είναι ο ακομπλεξάριστος ο καθηγητής που θα μπει στην αίθουσα, θα κάνει το χαβαλέ του, θα πει το καλημέρα με ένα χαμόγελο και θα το εννοεί. Που δεν θα έχει τίποτα το οποίο θα τον κρατήσει πίσω ή που θα τον κάνει να είναι ο σνομπ. Έχει και καθηγητές που κάνουν το μάθημά τους, αλλά είναι προκατειλημμένοι στο μυαλό. Σε... Όχι μόνο πάνω στο διδακτικό τομέα, είναι προκατειλημμένοι γενικότερα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ένα σχολείο όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα, δεν θα υπήρχε το μάθημα της ιστορίας, πώς θα σου φαινόταν;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Πιστεύω άδειο. Άδειο με την άποψη την πνευματική. Απλά άμα δεν διδασκόμασταν ιστορία, δεν θα μας φαινόταν και περίεργο οι απαντήσεις οι κουφές που ακούμε στις εθνικές επετείους. Ίσως να μην δίναμε καν σημασία στις εθνικές επετείους. Ίσως να λέγαμε ότι είμαι Έλληνας χωρίς να ξέραμε τι πάει να πει Έλληνας στα χρόνια του Βυζαντίου ή τι σημαίνει Έλληνας τώρα ή τι είναι το ελληνικό κράτος. Απλά θα ήμασταν στην άγνοια.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν αντί για εθνική ιστορία, υπήρχε ένα σχολείο που στα παιδιά δίδασκε μια ιστορία με γενικότερα πλαίσια αναφορά, πώς θα σου φαινόταν; Όχι όμως εθνική ιστορία.

[...]

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι, ε, εμένα μου αρέσει αυτό. Γιατί γενικότερα μου αρέσει η ευρωπαϊκή και παγκόσμια, αλλά και πάλι κάτι θα μου έλλειπε. Δεν ξέρω ίσως επειδή είμαι και στο ιστορικό τώρα, ίσως και βγαίνει πολύ ο ιστορικός από μέσα μου. Απλά πάλι κάτι θα μου έλλειπε. Δηλαδή είναι ωραία να μαθαίνεις... να ήσουν ανοιχτόμυαλος σε όλα τα κράτη, σε όλους τους λαούς, σε όλες τους μειονότητες, ναι θα έβλεπες διαφορετικά πράγματα, δεν θα είχες κόμπλεξ και κόλλημα με κανέναν αλλά θα έλεγες και πάλι, εγώ που είμαι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί λες, δεν θα είχες κόμπλεξ και κόλλημα με κανέναν;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Γιατί δεν είναι όλοι που αποδέχονται τη διαφορετικότητα του κάθε λαού.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δηλαδή τι η ιστορία σε περιορίζει ως προς αυτό;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ανάλογα με το πώς θα τη μάθεις. Άμα τη μάθεις μονόπλευρα, ναι σε περιορίζει. Άμα τη μάθεις στο να είσαι ανοιχτόμυαλος και να μπορείς να αποδεχθείς τη διαφορετικότητα π.χ. αυτός είναι μουσουλμάνος, εγώ είμαι χριστιανός, ωραία δεν μπορώ να κάνω κάτι άλλο γι αυτό, δεν νομίζω πως έχεις κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα. Μετά πάει καθαρά βάσει συμπεριφοράς του κάθε λαού και του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου πεις τρία τουλάχιστον επίθετα όπου με αυτά θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Συσπειρωμένο θα το έλεγα. Όχι για τον 21^ο αιώνα. Πιο παλιά τουλάχιστον ήταν συσπειρωμένο, γιατί ήταν τιμή να είσαι Έλληνας. Ακόμα και αν είσαι στο εξωτερικό και βλέπουμε στην ιστορία ότι οι Έλληνες του εξωτερικού πάντα βοηθάγαν το κράτος... Τώρα άλλα δύο... [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση]. Πλέον αποδιοργανωμένοι είμαστε εντελώς, γιατί δεν μπορούμε να σκεφτούμε το τι έπεται, ενώ κατά βάθος το ξέρουμε, γιατί όταν ξέρεις ιστορία, ξέρεις τα λάθη, και ξέρεις ότι τα λάθη επαναλαμβάνονται. Τώρα κάτι άλλο... Κάποιο άλλο επίθετο... Δεν ξέρω, πιστεύω ότι είμαστε ένα περήφανο έθνος, γιατί έχουμε πολλά να θυμόμαστε, έχουμε πολλά να δοξάζουμε και ίσως αυτή είναι η διαφορά μας με όλα τα υπόλοιπα έθνη. Έχουμε πίσω μας μπόλικη ιστορία. Αυτό μας έμεινε πιστεύω, δεν μας έχει μείνει κάτι άλλο [Σ.τ.Σ.: γελάει ειρωνικά].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω τώρα πάλι να μου πεις τρία τουλάχιστον επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζες οποιαδήποτε άλλο έθνος και να μου πεις ποιο έθνος είναι αυτό.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση]. Οι Γερμανοί είναι συσπειρωμένο έθνος. Είναι οργανωμένο έθνος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η συσπειρωσή τους και η οργάνωσή τους που αναφέρονται, γιατί τους χαρακτηρίζεις έτσι;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Γιατί οι πολίτες πατάνε πάνω στους νόμους, αλλά οι νόμοι δεν αφήνουν τους πολίτες. Γιατί εμείς δεν πατάμε πάνω στους νόμους, πατάμε μόνο σε όποιους νόμους μας συμφέρουνε και έτσι έρχονται οι νόμοι και μας αφήνουν και μετά κλαιγόμαστε γιατί π.χ. ο Αλβανός έχει παραπάνω προνόμια από μας. Εμ... τώρα κάποιο τρίτο επίθετο... Δεν μπορώ να σκεφτώ... Πιστεύω ότι τα παραπάνω έθνη της Ευρώπης, είναι έτσι. Δηλαδή... μπορεί να επικρατεί ένα χάος, σε όλες τις χώρες επικρατεί ένα χάος πλέον, αλλά είναι εκεί, δηλαδή είναι η χώρα μου και μόνο και πας βάσει αυτών που σου δίνω και όχι βάσει αυτών που θέλεις. Πιστεύω αυτό είναι το κυριότερο στοιχείο.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κατάλαβες πάνω - κάτω σε τι αναφέρεται;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Μάλλον αν είμαι σωστή. Έχει να κάνει με οτιδήποτε εκδίδεται και διαβάζουμε. Πόσες φορές ελέγχεται. Πόσες φορές αλλάζεται από τη διοίκηση, από τη κοινωνία γενικότερα και όλα αυτά.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το κείμενο είναι από ένα βιβλίο επιστημονικής φαντασίας. Πιστεύεις ότι στις μέρες μας θα μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Πιστεύω ότι έχει μια βάση αυτό το κείμενο και σήμερα. Ναι, αν και κανείς μας δεν έχει κάτσει να το σκεφτεί, γιατί γενικώς, γενικά είμαστε λαός που ό,τι μας πασάρουνε το διαβάζουμε. Κακώς αυτό, γιατί έχουμε χάσει την κριτική μας σκέψη. Αλλά ναι, ό,τι βγαίνει σε εφημερίδες, ό,τι βγαίνει στη τηλεόραση, ό,τι βγαίνει στα περιοδικά, οτιδήποτε κυκλοφορεί πιστεύω ότι διορθώνεται και ξανά διορθώνεται για να καλύψει συμφέροντα, για να καλύψει κουβέντες, για να καλύψει συζητήσεις των από πάνω. Ακόμα και η ίδια η ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η ιστορία πώς δηλαδή;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Από τα βιβλία. Πιστεύω ότι υπάρχουν βιβλία τα οποία γράφουνε μια γνώμη η οποία δεν συμφέρει να βγει προς τα έξω. Δηλαδή διαβάζω το βιβλίο της ιστορίας της Κύπρου. Οι Τούρκοι μας έκαναν, μας έραναν, αλλά δεν ήρθε κανείς να πει ότι και εμείς κάναμε στους Τούρκους. Αν διάβαζα το βιβλίο το αντίστοιχο της Τούρκικης ιστορίας, θα το έλεγε αυτό το πράγμα.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι πιστεύεις για το κείμενο αυτό;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Έχει ένα δίκαιο. Έχει ένα μεγάλο δίκαιο. Βασικά έχει ένα δίκαιο, να σου βρω και το μέρος... Ότι οι Έλληνες αντιμετωπίζονται ως πολίτες β' κατηγορίας, στην ίδια τους την χώρα. Ότι έχουμε βάλει όλους τους άλλους πάνω από μας, και ότι πλέον έχουμε υποβαθμίσει τον ίδιο μας τον εαυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με το «όλους τους άλλους», σε ποιούς αναφέρεσαι;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Όλους τους άλλους που είναι στο ελληνικό κράτος. Που δεν έχουνε τίποτε κοινό με μας. Που είναι άλλη φυλή, άλλο έθνος, από όπου αλλού έχουνε ξεφυτρώσει τέλος πάντων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Λες ότι έχουμε βάλει τους άλλους πάνω από μας, θα σε ρωτήσω που το παρατηρείς αυτό, γιατί εγώ προσωπικά γύρω μου παρατηρώ το αντίθετο.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Παράδειγμα που έβλεπα και κάτω αλλά το βλέπω και εδώ. Δεν θα κάτσω να ξεχωρίσω Κύπριοι Έλληνες για μένα είναι ένα. Ε, δεν γίνεται να λες ότι έχουμε τεράστιο ποσοστό ανεργίας αλλά ο Έλληνας να μην σηκώνεται από το καναπέ του να πάει να δουλέψει οικοδομή και να θέλει το γραφείο του και στις δύο και μισή να είναι στο σπίτι του. Και δεν γίνεται να μην βολεύεται με τα 10 ευρώ την ώρα π.χ. και να δουλέψει ένα 8ωρο ή ένα 12ωρο, ενώ ο Αλβανός, ο Πακιστανός, ο Σύριος, ο Φιλιππινέζος να πηγαίνει και να δουλεύει και στο τέλος να βλέπεις όλους αυτούς με τα ρούχα τους, τα αυτοκίνητά τους και να κάνουν την περιουσία τους από πίσω, ο καθένας στη χώρα του φυσικά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι, είναι δική μας επιλογή όμως.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Γι' αυτό έχουμε υποβαθμίσει τους εαυτούς μας. Δεν κάνουμε εμείς τίποτα γι' αυτό. Ναι μπορεί το κράτος να μην έχει όντως τόσες πολλές θέσεις εργασίας. Ναι, μπορεί όντως να υπάρχει υψηλό ποσοστό ανεργίας. Δεν θεωρώ ότι η μόνη δουλειά που υπάρχει είναι μια καφετέρια, ένας δίσκος και ένας καφές ή ένας δίσκος, ένα ποτό και έξω το βράδυ. Ναι δεν μας ανοίγουν θέσεις, αλλά δεν κάνουμε και εμείς κάτι γι' αυτό. Από τη στιγμή που αν ανοίξουν θέσεις, οι πρώτοι που θα πάνε θα είναι οποιοσδήποτε άλλος δεν είναι Έλληνας, ε τότε για ποιο λόγο, τι. Να κατανικήσω αυτό το φαινόμενο για να βρουν δουλειά οι ξένοι και εμείς να πεινάμε;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στη νοοτροπία μας οφείλεται δηλαδή.

ΗΛΕΚΤΡΑ: Ναι πλέον στη νοοτροπία μας. Δεν ξέρω αν κάποτε ήταν έτσι...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το γεγονός ότι είναι τόσος μεγάλος ο αριθμός μεταναστών, θεωρείς ότι επηρεάζει τη νοοτροπία μας αυτό;

[...]

ΗΛΕΚΤΡΑ: Γιατί αυτοί καλά έρχονται εδώ να βρουν δουλειές και τις βρίσκουνε, γιατί πάνε με το πιο χαμηλό ημερομίσθιο. Αν πήγαινα εγώ εκεί, αυτοί τι θα κάνανε; Θα ήτανε αυτοί από πάνω φυσικά και εγώ θα ήμουν στη κατώτερη θέση, γιατί να του δώσω αυτό το προνόμιο; Δεν είμαι κατά του να έρθει κάποιος στη χώρα μου να κατοικήσει, να βρει δουλειά, να δουλέψει, να συντηρήσει την οικογένειά του, γενικότερα να χτίσει τη ζωή του στην Ελλάδα, αρκεί να μην καταπατάει εμένα. Γιατί εντάξει, δεν το θεωρώ καριέρα να βγω και να δουλέψω τέσσερα χρόνια σε καφετέρια σαν φοιτήτρια και μετά να έχω τελειώσει ιστορικό αρχαιολογικό και να δουλεύω καθαρίστρια σε μια πολυκατοικία. [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σου δημιούργησε το κείμενο κάποια συναισθήματα;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Βασικά ότι έχουμε ξεφύγει [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει], αυτό το κυριότερο και ότι ποτέ δεν θα είμαστε όπως αυτό το ελληνικό κράτος που είχανε οι παλιοί. Που είχανε ακόμα και η γενιά της γιαγιάς μου και του παππού μου. Δηλαδή ακόμα και αυτή η αγνότητα, η αθωότητα εντός εισαγωγικών και αυτό το είμαι Έλληνας και το λέω και το δηλώνω ότι είμαι Έλληνας και το νοιώθω και ακούω το εθνικό ύμνο και στέκομαι προσοχή και δακρύζω, δεν νομίζω ότι μπορούμε να το έχουμε αυτό πλέον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί έχει ξεφτίσει;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Γιατί θέλουμε ξαφνικά να το παίζουμε Ευρωπαίοι. Γιατί θέλουμε να μπούμε σε άλλα πρότυπα και σε άλλα καλούπια τα οποία ίσως να μην μας αντιπροσωπεύουν τόσο όσο νομίζουμε. Και γιατί ίσως δεν έχουμε κάποιον σωστό ηγέτη. Που να πει ότι ξέρεις, θα γίνει αυτό, αλλά με αυτούς τους όρους και θα κάνουμε αυτό, αλλά με το σωστό τρόπο. Και όχι το σωστό τρόπο που έχει αυτός μέσα στο μυαλό του, αλλά με το σωστό τρόπο απέναντι προς το λαό του, γιατί εμείς τον βγάζουμε, εμείς τον εκλέγουμε, εμείς τον ψηφίζουμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιος πιστεύεις ότι θα μπορούσε να είχε γράψει αυτό το κείμενο;

ΗΛΕΚΤΡΑ: Εμ... Ίσως κάποιος φιλέλληνας ο οποίος έχει μελετήσει πάρα πολύ καλά το ελληνικό κράτος, όπως λέει και από τον καιρό του Βύρωνα και του Όθωνα. Μπορεί να το έχει γράψει και κάποιος Έλληνας δεν αμφιβάλω, αλλά πιστεύω είναι λίγοι Έλληνες που πιστεύουν σε αυτά πλέον.

9. ΘΩΜΑΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι πιστεύεις ότι είναι το έθνος;

ΘΩΜΑΣ: Τι είναι το έθνος ε; Να σου πω... Το έθνος είναι μια κοινότητα ανθρώπων που έχουν την ίδια γλώσσα, θρησκεία και τις ίδιες ανησυχίες.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα το περιέγραφε;

ΘΩΜΑΣ: Στο έθνος, οι άνθρωποι μοιράζονται ένα κοινό παρελθόν, σαν λαός που συνδέεται με την γλώσσα και την θρησκεία πρωτίστως. [Σ.τ.Σ.: σταματά για λίγο] Συνεννοούνται καθημερινά, ανταλλάζουν απόψεις και έχουν τις ίδιες ανησυχίες για το μέλλον τους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς αισθάνεσαι όταν ακούς γι' αυτό;

ΘΩΜΑΣ: ... Ως Έλληνας εντάξει αισθάνομαι υπερηφάνεια, εμείς δημιουργήσαμε τον όρο έθνος πρώτοι από όλους αν μη τι άλλο. Πιστεύω ότι είναι υψηλό αγαθό το έθνος... όπως η οικογένεια.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αισθάνεσαι και τίποτε άλλο;

ΘΩΜΑΣ: Και συγκίνηση κάθε φορά μου έρχονται στο μυαλό οι αναμνήσεις των προγόνων μας και τα κατορθώματά τους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις συμμετάσχει στην παρέλαση σε κάποια εθνική επέτειο;

ΘΩΜΑΣ: Ναι, σε όλη τη διάρκεια του δημοτικού και στις 2 πρώτες τάξεις του γυμνασίου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένοιωσες;

ΘΩΜΑΣ: Συγκίνηση. Δυστυχώς υπάρχουν άτομα που δεν γνωρίζουν τι γιορτάζουμε στις εθνικές εορτές [Σ.τ.Σ.: δείχνει έντονο εκνευρισμό]. Ευτυχώς δεν ανήκω σε αυτούς. Εμ... η γνώση του τι γιορτάζουμε την ημέρα εκείνη μόνο συγκίνηση και υπερηφάνεια μπορεί να σε γεμίσει, να, για τα όσα πρόσφεραν οι πρόγονοί μας και τα όσα θυσιάσαν για να έχουμε σήμερα εμείς την ελευθερία μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι συμβολίζει η παρέλαση για σένα;

ΘΩΜΑΣ: Την απόδοση τιμής σε όσους έχασαν την ζωή τους και σε όσους πολέμησαν για να είμαστε εμείς σήμερα ελεύθεροι και να πίνουμε τον καφέ μας [Σ.τ.Σ.: ανοίγει τα μάτια εντελώς δείχνει να ενοχλείται].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι θα έλεγες σε εκείνους που υποστηρίζουν ότι πρέπει να σταματήσουν οι μαθητικές παρελάσεις;

ΘΩΜΑΣ: [Σ.τ.Σ.: απαντά αμέσως] Θα ήταν μέγιστο λάθος να γίνει κάτι τέτοιο. Δεν πρέπει να ξεφτίσουν και άλλο οι παραδόσεις. Οι παραδόσεις είναι εκείνες που ξεχωρίζουν τα έθνη μεταξύ τους άλλωστε... Με το να σταματήσουν, είναι σαν να αποκοβόμαστε οι ίδιοι από το παρελθόν μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποίημα σε κάποια εθνική επέτειο έχεις πει;

ΘΩΜΑΣ: Ναι φυσικά, όπως όλοι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιο από τα δύο, παρελάσεις ή ποιήματα στις εθνικές εορτές, είναι πιο σημαντικό και πώς το εξηγείς;

ΘΩΜΑΣ: Και τα δύο είναι εξίσου σημαντικά... Αποσκοπούν, στο να μην ξεχνάμε τι συνέβη στο παρελθόν και... στην ανάπτυξη του εθνικού φρονήματος... Αν έπρεπε οπωσδήποτε να διαλέξω ένα από τα δύο, θα ήταν τα ποιήματα στις εθνικές εορτές επειδή αναφέρονται και εξιστορούν γεγονότα ενώ οι παρελάσεις όχι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να αναφέρεις τρία τουλάχιστον επίθετα όπου θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος;

ΘΩΜΑΣ: [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση, γέρνει το κεφάλι προς τα πίσω, σαν να σκέφτεται] Θα διάλεγα, καλοπερασάκιας, προδομένος και υπερήφανος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν αναφερόσουν σε κάποιο άλλο έθνος, ποια επίθετα θα χρησιμοποιούσες και ποιο θα ήταν αυτό το έθνος;

ΘΩΜΑΣ: ... Δεν θα σου πω για ένα συγκεκριμένο. Μπορώ;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί θα μου πεις;

ΘΩΜΑΣ: Για οποιοδήποτε πέρα από το δικό μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και τι θα έλεγες;

ΘΩΜΑΣ: Για κάποιο άλλο έθνος θα διάλεγα τεμπέλης, παρόλο που στο εξωτερικό βγαίνει η αντίθετη ιδέα [Σ.τ.Σ.: ενόχληση], τζαμπατζής, υποτακτικός στην εξουσία του κράτους τους. Κακά τα ψέματα, στην Ελλάδα είμαστε πιο ελεύθεροι από ότι στο εξωτερικό και αυτό προσπαθούν να το αλλάξουν [Σ.τ.Σ.: μιλάει ήρεμα, αργά τώρα].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μιας που μιλάς για το εξωτερικό, αν υπάρχει, με ποιο έθνος θα έλεγες ότι μοιάζουν οι Έλληνες και γιατί;

ΘΩΜΑΣ: Οι Έλληνες μοιάζουν σε μεγάλο βαθμό με πολλούς λαούς της Μεσογείου... Ε, αν θα έπρεπε να διαλέξω έναν λαό, θα διάλεγα τους Τούρκους πάντως ή τους Ρουμάνους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πού το αποδίδεις;

ΘΩΜΑΣ: Εμ... να η ιστορία μας συνδέεται με την δική τους, εμφανισιακά έχουμε κοινά στοιχεία αλλά και στον χαρακτήρα... Υψηλό εθνικό φρόνιμα χαρακτηρίζει και τους δυο λαούς... Με τους Ρουμάνους έχουμε περάσει ίδια βάσανα κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα απασχολεί τη δημοσιότητα και την κοινή γνώμη η συζήτηση ανέγερσης μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Ποια είναι η γνώμη σου;

ΘΩΜΑΣ: Εεε, δεν συμφωνώ με αυτήν την ιδέα... Όπως στην Κωνσταντινούπολη δεν υπάρχουν χριστιανικές εκκλησίες, εδώ γιατί να υπάρξουν; Όπως απαγορεύεται η άσκηση της χριστιανικής πίστης στην Αγιά Σοφιά και

θέλουν να την μετατρέψουν σε τζαμί, γιατί να τους επιτρέψουμε εμείς το ανάποδο; [Σ.τ.Σ.: ο λόγος είναι πολύ έντονος, ορμητικός].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι θα συμβόλιζε μια τέτοια κίνηση;

ΘΩΜΑΣ: ...Τι άλλο; Ότι μας χειραγωγούν και στην ουσία γινόμαστε υποχείριο των ξένων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιες αλλαγές πιστεύεις θα προκαλούσε;

ΘΩΜΑΣ: Σίγουρα θα είχαμε πολλές αντιδράσεις [Σ.τ.Σ.: δείχνει την βεβαιότητά του κουνώντας και το κεφάλι] από τους Έλληνες και θα συντελούσε κοσμοπολιτικές (sic) αλλαγές, ενώ η διαμάχη μεταξύ ομοεθνών και αλλοεθνών θα έπαιρνε μεγάλες διαστάσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που διδάχτηκες στο σχολείο, ποια θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικά και γιατί;

ΘΩΜΑΣ: Όχι επειδή σπουδάζω ιστορικό, αλλά θαρρώ πως το σημαντικότερο μάθημα είναι η ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλεις να μου πεις γιατί;

ΘΩΜΑΣ: Ε... γιατί είναι το πρωταρχικό στάδιο στο οποίο ο μαθητής διαμορφώνει την εθνική του ταυτότητα, μαθαίνει την καταγωγή του... για τους προγόνους του, για το έθνος του, ενώ μαθαίνει για διεθνή γεγονότα τα οποία καλλιεργούν τις ιδέες του, τις απόψεις και επομένως τον χαρακτήρα του, ενώ καλλιεργούν την κριτική του σκέψη σε σημαντικό βαθμό [Σ.τ.Σ.: σιωπή]. Άλλο σημαντικό μάθημα είναι η φιλοσοφία που φέρνει τον μαθητή σε μια πρώτη επαφή με τις απόψεις σημαντικών φιλοσόφων... πολλές φορές λειτουργούν καταλυτικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του μαθητή. Εμ... σημαντική θέση στα μαθήματα κατέχουν και τα μαθηματικά τα οποία και αυτά με τη σειρά τους αναπτύσσουν την κριτική ικανότητα των μαθητών.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να σκεφτείς μέσα από ποιες πηγές χτίζεται το εθνικό αίσθημα ενός λαού;

ΘΩΜΑΣ: [Σ.τ.Σ.: δεν σκέφτεται] Ιστορία, θρησκεία, γλώσσα είναι τα σημαντικότερα για μένα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πού και πώς παρατηρείς την επίδραση της ιστορίας;

ΘΩΜΑΣ: Ε... μέσω της εκπαίδευσης και το περιεχόμενο του μαθήματος... αλλά και στα ερεθίσματα που παίρνει από την οικογένειά του ένα παιδί, μέσα δηλαδή από τις ιστορίες που έχει ακούσει και τα γεγονότα που για παράδειγμα συμμετείχε ο παππούς του.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παρατηρείς αν το περιεχόμενο της ιστορίας, σε έχει επηρεάσει στη διαμόρφωση ορισμένων αντιλήψεων;

ΘΩΜΑΣ: Με έχει επηρεάσει κατά πολύ. Όχι μόνο στις απόψεις μου... ε για κάποια πράγματα αλλά και στον χαρακτήρα μου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς; Μπορείς να μου αναφέρεις ορισμένα παραδείγματα;

ΘΩΜΑΣ: Καταρχάς, διαβάζοντας για κάποια πράγματα αναρωτιέσαι, τον λόγο που έγινε ένας πόλεμος για παράδειγμα και αν όντως ισχύουν τα αίτια αυτά ή κρύβεται κάτι άλλο από πίσω... Ε, ερευνάς όλα τα μέτωπα απόψεων πάνω σε ένα γεγονός. Κακά τα ψέματα, πολλές φορές μελετώντας κάποια γεγονότα του τόπου σου αγγίζεις τα όρια του εθνικισμού... χωρίς αυτό να ναι πάντα σωστό και ορθό... Να σου πω... Δεν είναι ότι η ιστορία μου έχει αλλάξει αντίληψη για κάποια πράγματα, είναι ότι η ιστορία με κάνει να σκέφτομαι όλα τα πιθανά σενάρια που μπορούν να ισχύουν σε ένα γεγονός.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο πως βλέπεις τους άλλους, σε έχει επηρεάσει;

ΘΩΜΑΣ: Εξαρτάται από ποιους άλλους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πες μου τι σκέφτεσαι.

ΘΩΜΑΣ: Να στην ιστορία διδασκόμαστε γεγονότα. Όταν στα γεγονότα αυτά 100% παρουσιάζουν ότι οι Έλληνες απειλούνται και δεν απειλούν ποτέ, άθελά σου γίνεσαι πιο διστακτικός απέναντι στους άλλους λαούς, πιο καχύποπτος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις πώς γινόταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο;

ΘΩΜΑΣ: Στο σχολείο, λόγω του ευαίσθητου της ηλικίας των παιδιών, οι καθηγητές και τα βιβλία προσπαθούν να είναι αντικειμενικά όσο περισσότερο μπορούν. Η αντικειμενικότητα άλλωστε είναι ο σκοπός του ιστορικού.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η στάση του δασκάλου;

ΘΩΜΑΣ: [Σ.τ.Σ.: η φωνή ανοδική και ο τόνος γρήγορος] Ίδια και απαράλλακτη. Βαρετή και αδιάφορη. Όπως αδιάφορο έκανε και το μάθημα. Είναι ένα τόσο χρήσιμο μάθημα και το καταστρέφουν με τον τρόπο που το διδάσκουν. Διάβαζαν την ενότητα, λέγανε: «Το καταλάβατε;» και τελείωνε εκεί.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Βρήκες στο πανεπιστήμιο αυτό που περίμενες από τη σκοπιά της διδασκαλίας της ιστορίας;

ΘΩΜΑΣ: Στο πανεπιστήμιο, μερικές φορές οι καθηγητές εντρυφούν πιο πολύ σε κάποιο γεγονός και ίσως το παρουσιάζουν επηρεασμένοι από δικές τους εμπειρίες και απόψεις. Αυτοί οι άνθρωποι όσο και να το θέλουν δεν μπορούν να ναι αντικειμενικοί και ούτε το μάθημά τους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η διδασκαλία;

ΘΩΜΑΣ: Ε... πάνω κάτω το ίδιο με το σχολείο [Σ.τ.Σ.: δείχνει ουδετερότητα, αδιαφορία].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξει ως προς το μάθημα της ιστορίας;

ΘΩΜΑΣ: Στο τρόπο διδασκαλίας;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όχι μόνο.

ΘΩΜΑΣ: Κοίτα... καλώς ή κακώς για τον τρόπο διδασκαλίας, δεν αλλάζει από τη μια μέρα στην άλλη. Όπως και να έχει είναι αρκετά καλός και καλύπτει τις ανάγκες των μαθητών. [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση] Ίσως αν άλλαζα κάτι, αυτό θα ήταν να γίνονται περισσότερες εργασίες τόσο στο σχολείο όσο και στο πανεπιστήμιο ώστε μέσα από αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές από μόνοι τους να αναζητούν τα ιστορικά γεγονότα και όχι απλά να παπαγαλίζουν όπως γίνεται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας τόσο στο σχολείο όσο και στο πανεπιστήμιο;

ΘΩΜΑΣ: Να σου πω. Νομίζω στην καλλιέργεια κριτικής σκέψης και στην ενδυνάμωση του εθνικού φρονήματος [Σ.τ.Σ.: σταματά, βγάζει τα γυαλιά του]. Ιδίως στο σχολείο, οι μαθητές γνωρίζονται με τον πολιτισμό τους και με το έθνος τους, μετά σταδιακά επέρχεται και η κριτική σκέψη και η αντικειμενικότητα η οποία επιτυγχάνεται κυρίως στο πανεπιστήμιο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύεις ότι επιτυγχάνονται οι στόχοι;

ΘΩΜΑΣ: Σε μεγάλο βαθμό. Εμ... αυτό βέβαια αποτελεί και δουλειά του ίδιου του μαθητή και εννοώ και φοιτητή και το κατά πόσο θα ασχοληθεί σωστά... με το αντικείμενο της ιστορίας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αναφέρονται οι ίδιοι στόχοι και στις δύο βαθμίδες;

ΘΩΜΑΣ: Σου είπα ήδη... Αυτό που σε νοιάζει πρώτα είναι να ξέρουν τα παιδιά τι σημαίνει είμαι Έλληνας και μετά να του αναπτύξεις την κρίση του. Άρα στο σχολείο η ιστορία επικεντρώνεται στο να χτίζει την εθνική ταυτότητα και μέσα από το πανεπιστήμιο να μάθουν να σκέφτονται και να κρίνουν και να αμφιβάλλουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύεις ότι κατά το πέρασμα των χρόνων και αναλόγως με τις υπάρχουσες καταστάσεις, οι στόχοι αυτοί αναδιαμορφώνονται, αλλάζουν;

ΘΩΜΑΣ: Σίγουρα με το πέρασμα των χρόνων οι απαιτήσεις αυξάνονται και έτσι αλλάζουν και οι στόχοι της διδασκαλίας. Είναι η φυσική πορεία των πραγμάτων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα σου φαινόταν ένα σχολείο όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα δεν θα υπήρχε το μάθημα της ιστορίας;

ΘΩΜΑΣ: [Σ.τ.Σ.: δείχνει να σοκάρεται, γέρνει μπροστά το σώμα του] Πρωτότυπο σχολείο. Έχει ακουστεί κατά καιρούς, να σταματήσει η μελέτη της ιστορίας από τα σχολεία ή από τις πανελλήνιες εξετάσεις. Κάτι τέτοιο μόνο τραγικό και ζημιοφόρο μπορεί να θεωρηθεί για το έθνος μας και τον πολιτισμό μας. Εμ... η ιστορία δεν είναι απλά μια επιστήμη. Είναι η γνώση για το έθνος σου, την γλώσσα σου, την οικογένειά σου. Χωρίς την ιστορία δεν θα μπορούσε να γνωρίζει κανείς τι εθνικότητα είναι. Αν είναι Έλληνας ή Τούρκος ή κάτι άλλο. Δεν θα μπορούσε να γνωρίζει, τι τον συνδέει με τους υπόλοιπους συμπατριώτες του.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι θα έλεγες αν αντί για εθνική ιστορία, τα παιδιά διδάσκονταν μία ιστορία με ευρύτερα σημεία αναφοράς; Ευρωπαϊκή ή παγκόσμια για παράδειγμα.

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: [Σ.τ.Σ.: χαμογελά σαρκαστικά] Η παγκόσμια /ευρωπαϊκή ιστορία είναι σημαντική. Μαθαίνεις για άλλους πολιτισμούς και τη ζωή άλλων εθνών. Όμως η εθνική ιστορία είναι εκείνη που αναφέρεται στον δικό σου πολιτισμό. Αν δεν ξέρεις το δικό σου πολιτισμό δε μπορείς να καταλάβεις και τον πολιτισμό των άλλων. Εντρυφά σε πτυχές του δικού σου έθνους, που οφείλεις να ξέρεις.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιες σκέψεις σου γεννήθηκαν τώρα που διάβασες αυτό το κείμενο;

ΘΩΜΑΣ: [Σ.τ.Σ.: Αργεί λίγο] Σκέφτηκα, πόσο δίκαιο έχει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλεις να μου αναλύσεις την σκέψη σου;

ΘΩΜΑΣ: Συμφωνώ σε μεγάλο βαθμό με το κείμενο. Εμ... Ιδίως με εκεί που λέει πως έχει καταντήσει το κράτος των Ελλήνων. Αφύλακτα σύνορα, εγκληματικότητα και τα υπόλοιπα γνωστά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Διαβάζοντάς το, σου δημιούργησε κάποιο συναίσθημα;

ΘΩΜΑΣ: Ναι... ένοιωσα μίσος και αντιπάθεια για τους πολιτικούς, όπως και αυτός που το έγραψε, γιατί τους θεωρώ τους μοναδικούς [Σ.τ.Σ.: το τονίζει, ανεβάζει τον τόνο της φωνής] υπεύθυνους για ό,τι συμβαίνει στον ελληνικό λαό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σκέφτηκες, ποια θα μπορούσε να ήταν η αφορμή για να γραφτεί αυτό το κείμενο;

ΘΩΜΑΣ: Το αναφέρει και μέσα. Με αφορμή τον αντιρατσιστικό νόμο... ο οποίος δεν ξέρω τελικά αν ψηφίστηκε από την Βουλή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποια είναι η γνώμη σου για τον νόμο;

ΘΩΜΑΣ: Είναι στην ουσία μια λύση που δημιουργήθηκε για να καλύψει τα κενά που... που δημιούργησαν οι ίδιοι οι πολιτικοί. Εκείνοι είναι υπεύθυνοι για... για το άνοιγμα των συνόρων και για την αύξηση των λαθρομεταναστών [Σ.τ.Σ.: ενόχληση]. Προσπαθούν να καλύψουν τώρα την τρύπα που εκείνοι δημιούργησαν. Έχουμε υποχρέωση, ηθική υποχρέωση πρωτίστως να μην χειραγωγούμαστε από αυτούς και να διεκδικήσουμε τα δικαιώματά μας, να απαιτήσουμε να βελτιώσουμε τη θέση μας από πολίτες β διαλογής. Πρέπει να το κάνουμε αυτό για τους εαυτούς μας και για την πατρίδα μας [Σ.τ.Σ.: είναι κάθετος, κινεί τα χέρια του]. Τι νομίζεις; Πρόχειρες λύσεις προσφέρει και τίποτε περισσότερο, καλλιεργεί το μίσος εναντίον των αλλοδαπών με αποτέλεσμα να έχουμε βίαιες συγκρούσεις μεταξύ των λευκών με τους ξένους, ολόκληρες κομματικές παρατάξεις να στηρίζουν τη δράση τους πάνω στη συγκρουση αυτή, ένας μεγάλος πολιτισμός, όπως ο ελληνικός να βεβηλώνεται από αυτές τις καταστάσεις... [Σ.τ.Σ.: εκνευρισμός]. Μόνο καλό στη χώρα και σε εμάς τους ίδιους δεν κάνει αυτός ο νόμος ο πρόχειρα δοσμένος [Σ.τ.Σ.: δείχνει να γνωρίζει και να έχει ασχοληθεί με τον αντιρατσιστικό νόμο]. Λέω ότι πρέπει να βρεθούν πιο αποτελεσματικές λύσεις και να δημιουργηθεί ένας νόμος που να αποσκοπεί όπως λέει και το κείμενο να δημιουργηθεί ένα σωστό και κατάλληλο επικοινωνιακό πεδίο. Όμως σε αντίθεση με το άρθρο, μπορεί και αυτό να μην καταστεί δυνατό. [Σ.τ.Σ.: σταματά]. Θα πρέπει να παρθούν δραστικές λύσεις για τη διαφύλαξη του κράτους μας και των συνόρων μας και οι μετανάστες να μάθουν να σέβονται τους νόμους στη χώρα που ζουν.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

(οι ερωτήσεις του κειμένου στάλθηκαν στο φοιτητή με mail και απαντήθηκαν σε αρχείο word)

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι αναφέρεται το κείμενο;

ΘΩΜΑΣ: Το κείμενο αναφέρεται σε μια φανταστική ιστορία, κάνοντας λόγο για την ύπαρξη μιας φανταστικής χώρας, της Ωκεανίας και γενικότερα για την κριτική του λόγου και της επικοινωνίας που υφίσταντο οι άνθρωποι της χώρας αυτής, εκείνη τη χρονική στιγμή. Τα κόμματα βρίσκονται σε θέση ισχύος, ελέγχοντας και καταγράφοντας τα πάντα και τους πάντες (Μεγάλος Αδελφός). Γίνεται λόγος δηλαδή για τον περιορισμό που βιώνει ο άνθρωπος στη χώρα της Ωκεανίας αλλά και για την αλήθεια των πραγμάτων που εκείνος μαθαίνει όπως του την επιβάλλουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το απόσπασμα είναι από ένα βιβλίο επιστημονικής φαντασίας. Ωστόσο θεωρείς ότι συμβαίνει και στη πραγματικότητα κάτι από αυτά που περιγράφει;

ΘΩΜΑΣ: Σίγουρα είναι προφητικό και κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και σήμερα στην δικιά μας κοινωνία. Ο περιορισμός του λόγου, οι περιορισμένες ελευθερίες και η παραπληροφόρηση, κάνει τους ανθρώπους να νιώθουν ό,τι ελέγχονται και ότι είναι 'μόνοι' σε ένα δίχτυο το οποίο δεν έχει στόχο το καλό των ανθρώπων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μπορούσαν τα βιβλία της Ιστορίας που διδασκόμαστε στις βαθμίδες εκπαίδευσης, να είναι σαν τα έντυπα που αναφέρει, ότι τυπώνονται και ξανατυπώνονται σύμφωνα με τα συμφέροντα που κάθε φορά υπάρχουν;

ΘΩΜΑΣ: Σίγουρα. Είναι τέτοια η δύναμη του πολιτικού κόσμου που κάλλιστα κάτι τέτοιο θα μπορούσε να γίνει και σίγουρα έχει γίνει επί μέρους σε αρκετά βιβλία. Ειδικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τα παιδιά πολλές φορές δεν μαθαίνουν το πώς ακριβώς συνέβησαν τα γεγονότα και ποιος ευθύνεται για την έκβαση των γεγονότων αυτών.(π.χ. τα Δεκεμβριανά που στο σχολείο τα είχαμε αναφέρει ελάχιστα και ότι φταίγανε οι ξένες δυνάμεις που είχαν αναμειχθεί στην Ελλάδα και όχι η φίλο-βρετανική κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου).

10. ΚΑΤΕΡΙΝΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα ήθελα αρχικά να μου πεις, τι πιστεύεις ότι είναι ένα έθνος;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ένα έθνος; Α, μου βάζεις δύσκολες ερωτήσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν σου βάζω δύσκολες. Τι πιστεύεις εσύ ότι είναι;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ένα έθνος, λοιπόν... είναι το σύνολο εεε... από κάποιες κοινωνίες, πόλεις θα σου πω εγώ, που υπάρχει ένας ανώτερος άρχων, δεν σου βάζω κάποιο όνομα [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση]. Διοικεί αυτός, αλλά έχει κάποια συγκεκριμένα πιστεύω. Εεε...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύω, όπως;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Δηλαδή, να σου δώσω ένα παράδειγμα;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Πώς είναι οι τζιχαντιστές; Τι πιστεύω έχουν αυτοί; Κάποια αντίστοιχα μπορεί να έχει και ένας ανώτερος άρχοντας. Αυτό. Το σύνολο δηλαδή, αυτών που ανήκουν στη συγκεκριμένη μάζα εννοώ.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε σύνολο μιας συγκεκριμένης οντότητας;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σου ζητούσα, πώς θα το περιέγραφε;

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς για το έθνος, αισθάνεσαι κάπως;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εεε... μου βγάζει κάτι αρνητικό όταν ακούω τη λέξη αυτή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αρνητικό γιατί σκέφτεσαι κάποιες άλλες εμπειρίες, καταστάσεις;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Σε σχέση με το παρελθόν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Τώρα δεν θα σου ανασύρω ιστορικά γεγονότα, π.χ. να σου πω. Μου βγάζει π.χ. και καλά ξέρω εγώ, πώς να στο πω... Περίμενε. Σου λέω εγώ παράδειγμα, ξέρω εγώ, το 40, όχι δεν θα σου πω το 40, είναι άλλο θέμα άστο. Εεε... α να σου πω για τη χούντα. Ήταν εντάξει, άλλο η δικτατορία τότε... Δεν ξέρω. Το έχω συνδυάσει κάπως με τη δικτατορία το έθνος. Κάπως έτσι. Αρνητική έννοια πάντως. Δεν θα σου πω δικτατορία, θα σου πω ένα άλλο συνώνυμο που μου 'ρχεται εμένα... κλίκα; Να στο πω έτσι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις πάρει ποτέ μέρος σε παρελάσεις σε κάποια εθνική επέτειο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Σαν μαθήτρια, ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν έπαιρνες μέρος, πώς ένοιωθες;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Περήφανη μπορώ να πω. Δηλαδή μου άρεσε αυτό που έκανα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: «Περήφανη» και «σου άρεσε», θέλεις να μου τα εξηγήσεις;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι. Περήφανη γιατί υποτίθεται π.χ. όταν παρελάσουμε γιορτάζουμε κάποια επέτειο, γιατί προφανώς αυτή την επέτειο είχε γίνει κάποιος αγώνας, κάποια μάχη όπου η Ελλάδα είχε κερδίσει ή είχε πέσει κάποια πόλη της Ελλάδας ξέρω 'γω και είχε ανασυσταθεί πάλι και νοιώθω και καλά ότι παρελάσω για να τιμήσω αυτούς που κάποτε δώσανε αγώνες, για να είμαστε εμείς ελεύθεροι τώρα. Καλά, σχετικό είναι η ελευθερία που έχουμε τώρα. Ε αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς είναι «σχετική» η ελευθερία που έχουμε τώρα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εεε... ναι εντάξει, όπως έχουν οι καταστάσεις, σχετική είναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς το παρατηρείς αυτό;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε άμα το πάρουμε από άποψη πολιτικής... άλλοι μας διοικούν. Δηλαδή εν μέρει έχουμε δημοκρατία ναι, δηλαδή θα μιλήσω, θα πω τη γνώμη μου ελεύθερα άμα το θέτουμε έτσι αλλά ... δεν θέλω να το πάω στο οικονομικό εγώ τώρα γι' αυτό. Έχουμε δημοκρατία να εκφράσουμε τη γνώμη μου ελεύθερα, αυτό που λέμε και... τώρα δεν θυμάμαι να στο πω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παρρησία;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι ναι, παρρησία λόγου αλλά ... πώς να στο εκφράσω τώρα; [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση] Έτσι όπως έχει γίνει η πολιτική πλέον, δεν νοιώθεις, εγώ προσωπικά, δεν νοιώθω σαν να είμαι ελεύθερη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα επιστρέψω στις παρελάσεις. Το «περήφανη» μου το αιτιολόγησες...

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Το «μου αρέσει»; Εεε... γιατί αν δεν ένοιωθα αυτή την περηφάνια ξέρω εγώ κάθε φορά που παρέλασα, δεν θα ήθελα να το κάνω αυτό το πράγμα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν υπήρχαν εξωτερικές δυνάμεις, όπως το σχολείο, που θα σε υποχρέωναν;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εντάξει, άλλοτε σε μας ήταν και άλλοτε δεν ήταν. Π.χ. θα απουσίαζα... Σου λέω ότι ήταν υποχρεωτικό για παράδειγμα, θα πήγαινα έτσι και αλλιώς, αλλά και υποχρεωτικό να μην ήταν έτσι και αλλιώς πήγαινα. Θα απουσίαζα μόνο αν έλειπα ή ήμουν άρρωστη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Συμβόλιζε κάτι η παρέλαση για σένα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι, αυτό που σου 'πα και πριν, ότι... ήταν ένα μέσο και καλά να σκεφτούμε εμείς οι νεώτεροι, τι έκαναν οι παλιότεροι για μας, για να είμαστε εμείς σχετικά ελεύθεροι πλέον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι πιστεύουν ότι πρέπει να σταματήσουν οι μαθητικές παρελάσεις στις επετείους. Εσύ, τι θα έλεγες σε εκείνους;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Δεν το πολύ εγκρίνω. Δεν είμαι υπέρ αυτής της άποψης.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το να σταματήσουν;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι, ναι, ναι. Προτιμώ δηλαδή... Π.χ. άμα δεν κάνουν και παρελάσεις οι νέοι πλέον, να τιμήσουν με κάποιο τρόπο την συγκεκριμένη μέρα, τι θα έχουν να θυμούνται; Θα λένε απλά, α ναι, το 40 έγινε αυτό. Το

67 έγινε αυτό. Ε δεν λες έτσι. Κάτι πρέπει να κάνεις για να τους τιμήσεις. Δεν είμαι υπέρ γενικότερα αυτής της άποψης.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επίσης, στις εθνικές επετείους πέρα από παρελάσεις, λέγαμε και ποιήματα. Εσύ;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι. Είχα πει. Αρκετές φορές κιόλας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο μυαλό σου είναι κάποιο πιο σημαντικό και αν ναι, γιατί;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Αλληλένδετα είναι για μένα να σου πω την αλήθεια. Δηλαδή άμα κάνεις παρέλαση, άντε πες και ένα ποίημα, δεν θα σε βλάψει. Εγώ προσωπικά όταν έλεγα κάποιο ποίημα, ίσως επειδή με καταλάμβανε και το άγχος δεν ένοιωθα κάπως, άντε δηλαδή να πω, ακόμη πιο υπερήφανη. Το θεωρούσα πολύ όμορφο, δηλαδή άμα μου έλεγαν δεν θα τους έλεγα όχι, όχι ντρέπομαι, δηλαδή μπορεί να ντρεπόμουν αλλά εντάξει κάποια στιγμή θα το έλεγα... Ναι αλλά αλληλένδετα, δηλαδή όσο η παρέλαση, τόσο και τα ποιήματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω αν μπορείς να σκεφτείς τρία τουλάχιστον επίθετα, με τα οποία θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Για το σήμερα; Για τη στιγμή που μιλάμε;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί μου λες για «για το σήμερα»;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Γιατί υπό άλλες συνθήκες ήταν π.χ. το ελληνικό κράτος πριν και μισό αιώνα, σου λέω εγώ.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μιας που το διευκρίνισες, ξεκίνα με το σήμερα και θα μου πεις και για το άλλο.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Για το τωρινό, τρία επίθετα... είτε με αρνητική είτε με θετική σημασία; Όπως το βλέπω εγώ δηλαδή;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εμ... [...] Εν μέρει όχι όσο βαρύ ακούγεται, λίγο σκλαβωμένο, έτσι λίγο υποτελές να στο πω έτσι, σαν κράτος, σαν έθνος. Αυτό, μου βγάζει εμένα. Εεε... λίγο παρατημένο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παρατημένο γιατί;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Γιατί και πολιτικούς που έχουμε υποτίθεται για να εκφράσουν τα δικά μας θέλω, όπου τους έχουμε επιλέξει εμείς, δεν νομίζω ότι κάνουν αυτό. Απλά τυπικά βγαίνουν στην πολιτική. [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση] Ε και άλλο ένα... και άμα κρίνω λίγο και από το ιστορικό παρελθόν ένδοξο. Να σου πω και για το παρελθόν;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θες να μου πεις και κάποια άλλα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Αυτά τα τρία θα σου έλεγα για το πώς το βλέπω εγώ τώρα. Και για το παρελθόν... Ένδοξο, σκέτο, πρώτα από όλα. Ελεύθερο, για μένα παλιότερα ήταν πλήρες, πλήρες ελεύθερο το ελληνικό κράτος, το έθνος βασικά και... [Σ.τ.Σ.: παύση πάλι, δείχνει να σκέφτεται]. Σε πειράζει να σου πω δύο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όχι, αλλά θέλω στη συνέχεια, να μου πεις τρία επίθετα με τα οποία θα χαρακτήριζες οποιοδήποτε άλλο έθνος και ποιο έθνος είναι αυτό.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Θα σου πω για τη Γερμανία που μου αρέσει και πολύ. Συγκροτημένο... εεε... Αυστηρό. Να σου δικαιολογήσω αυτό που θα σου πω τώρα; Με την έννοια του καθώς πρέπει όμως, του σωστού. Και από πολιτικής πλευράς είναι πολύ εντάξει και από... δηλαδή ικανοποιεί και τα θέλω του λαού. [...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είπες και συγκροτημένο στην αρχή, γιατί;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Γιατί είναι συγκροτημένο. Δηλαδή σαν έθνος ξέρω 'γω, έχει κάποιους παρόντες άρχοντες, είναι σε όλους τους τομείς, έτσι είναι πολύ...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οργανωμένο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι. Είναι πολύ οργανωμένο... δηλαδή και στην οικονομία τα πάνε καλά, σε σχέση με την Ελλάδα πολύ καλύτερα, και ... σε πολλούς τομείς γενικότερα, που η Ελλάδα π.χ. δεν τα έχει αυτά. Ε συγκροτημένο, οργανωμένο κράτα τα το ίδιο σαν μια λέξη... Εμ... ποιο άλλο να σου πω; Ανεξάρτητο, η Ελλάδα δεν είναι ανεξάρτητη. Είναι ανεξάρτητη σαν χώρα, αλλά έτσι όπως έχει γίνει η οικονομία πλέον εξαρτάται και από άλλους... την Γερμανία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οικονομικά δηλαδή...

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι από οικονομική άποψη το λέω. Γενικότερα με την Ελλάδα τα έχω βάλει από οικονομική άποψη, αν έχεις καταλάβει.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν οι Έλληνες μοιάζουν με κάποιο έθνος, ποιο θα έλεγες ότι είναι αυτό;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Τώρα; Σε αυτή τη κατάσταση που είμαστε;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί έχεις να μου πεις και για παλιά;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε ναι, όπως σου είπα και πριν ... Για τώρα επειδή γενικότερα σε πιο ευρωπαϊκό και πιο έξω επίπεδο δεν ξέρω πως είναι τα άλλα έθνη να σου πω την αλήθεια, δεν τα έχω ψάξει για να σου πω. Π.χ. παλιότερα θα μπορούσα να πω ότι, πέρα από το Χίτλερ, μου έφερνε τη Γερμανία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς το εξηγείς αυτό;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Γιατί και η Ελλάδα ήταν πιο συγκροτημένο κράτος όπως είναι αντίστοιχα και η Γερμανία, πέρα από την τακτική του Χίτλερ όμως και όλο αυτό. Πιο οργανωμένη, είχε πιο τακτική. Είχε τάξη βασικά στα πράγματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και τώρα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Τώρα ίσως επειδή δεν ξέρω και εγώ για άλλα έθνη να σου κρίνω. Μπορώ να πω ότι δεν ξέρω κάποιος;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Δεν ξέρω. Δεν μπορώ να στο ταιριάξω με κάποιον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα, απασχολεί τη δημοσιότητα και την κοινή γνώμη η συζήτηση, σίγουρα θα έχεις ακούσει σχετικά, να ανοικοδομηθεί στη πόλη της Αθήνας ένα μουσουλμανικό τέμενος. Τι θα έλεγες σχετικά με αυτό;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Αν και δεν είμαι αυτής της θρησκείας, εγώ προσωπικά δεν έχω κανένα πρόβλημα. Αφού υπάρχουν άνθρωποι που πιστεύουν και πρέπει... και είναι ένας τρόπος για να προσεύχονται. Ναι, να χτιστεί.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πες όμως ότι γίνεται πραγματικότητα. Θα συμβόλιζε κάτι αυτή η κίνηση;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Για μένα αν θα συμβόλιζε;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και για σένα και γενικότερα αν θεωρείς ότι θα συμβόλιζε κάτι.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε, είναι μια όμορφη κίνηση για τους πιστούς της θρησκείας που υπάρχουν εδώ στην Ελλάδα. Να έχουν ένα τρόπο και αυτοί να προσεύχονται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωστόσο θα προκαλούσε αλλαγές;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εμ... καλά σίγουρα θα υπήρχε, όπως και τώρα υπάρχει, η αντίδραση του πληθυσμού. Αλλαγές... δεν ξέρω να σου πω αλλαγές, αν θα... π.χ. να σου πω... θα αλλαξοπιστήσουν πολύ για να πάνε προς τα κει. Όχι αυτό δεν το νομίζω. Αλλά θα υπήρχαν αντιδράσεις, φασαρίες και τέτοια.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από ποιους;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Από τους δικούς μας, τους Χριστιανούς και πόσο μάλλον τους Αθηναίους που θα γίνει εκεί ο χώρος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που διδάχθηκες στο σχολείο, ποιο θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικό και γιατί; [...]

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εν μέρει είναι γενικότερα η γλώσσα, η έκθεση-έκφραση ή όπως αλλιώς το λέγανε. Ουσιαστικά για μένα, άμα δεν ξέρεις να μιλάς, τι να τα κάνεις τα μαθηματικά π.χ. ... Και νομίζω γενικότερα πιο πολύ η γλώσσα και κατ' επέκταση και οι υπολογιστές π.χ.. Οι υπολογιστές π.χ. γιατί είναι ένας δρόμος πλέον για να μπορείς να βρεις πολλές δουλειές.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα έλεγες ότι η ιστορία είναι ένα σημαντικό μάθημα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι, πάρα πολύ σημαντικό είναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν την ανέφερες πριν.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Α ναι. Βασικά λέγοντας γλώσσα, εννοούσα και όλα τα φιλολογικά γενικότερα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν το κατάλαβα.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Βασικά πρωταρχικός τομέας είναι η γλώσσα, να μάθεις να μιλάς δηλαδή και κατ' επέκταση η ιστορία. Η ιστορία φυσικά και είναι πολύ σημαντικό μάθημα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί όμως;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε εντάξει, γιατί μέσω της ιστορίας μαθαίνεις το ιστορικό σου παρελθόν. Λόγω ότι υπάρχουν και μνημεία μπορείς να πας να δεις, να γνωρίσεις εν μέρει έναν παλιότερο πολιτισμό. [...] Εεε... Ουσιαστικά είναι πολύ σημαντικό μάθημα γιατί μπορείς να μάθεις για το παρελθόν σου, το πώς ζούσαν άλλοι παλιότεροι πληθυσμοί όχι, πολιτισμοί πριν από σένα, από μας βασικά. Ε και εντάξει, γενικότερα επειδή η ιστορία είναι ένας κύκλος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κύκλος;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Δηλαδή αυτά που έγιναν τότε, τα συναντάς, κάπως έτσι. Ένας φαύλος κύκλος είναι όλο αυτό. Όχι ότι επειδή έγιναν τότε, θα συμβεί και αύριο. Δεν το λέω από αυτή την άποψη, αλλά με βάση τα παλιότερα γεγονότα μαθαίνουμε κιόλας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα 'θελα να μου πεις, μέσα από ποιες πηγές πιστεύεις ότι χτίζουμε το εθνικό μας αίσθημα.

[...]

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Πρώτα απ' όλα θεωρώ την οικογένεια. Κατ' επέκταση, πολύ σημαντικό όμως, σε πολύ σημαντικό βαθμό το σχολείο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το σχολείο με ποιο τρόπο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εεε... π.χ. με κάποια μαθήματα που κάνει. Αν και στο σχολείο δεν τα συναντάς τόσο αυτά. Καθαρά σχολείο, δεν σου λέω κάτι για πανεπιστήμιο ε;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Για το σχολείο.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εντάξει, μέσα από τα μαθήματα ή ακόμα και από το μάθημα της ιστορίας, που θα μάθεις π.χ. τρία ιστορικά πράγματα, εντάξει ο καθηγητής έχει την υποχρέωση π.χ. για μένα να στο μεταφέρει κάπως, να το εκφράσει ο ίδιος κάπως μέσα στην αίθουσα, ώστε να περάσει και αυτό το μήνυμα σε σχέση με το έθνος. Εεε ... και κάπως έτσι να το καλλιεργεί. Αλλά πιο πολύ η οικογένεια πιστεύω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μίλησες για υποχρέωση.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υποχρέωση από ποιον και προς τι;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Από ποιον είπες;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι. Είπες ότι ο καθηγητής έχει την υποχρέωση...

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ο δάσκαλος τέλος πάντων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιος γεννά την υποχρέωση αυτή;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Δεν τη γεννά ένας μαθητής, «Κύριε θα μου μάθετε αυτό...», εεε... ο ίδιος, πρέπει βασικά από μόνος του, στον εαυτό του να γεννάται αυτή η ερώτηση, η υποχρέωση.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και επειδή είπες πριν, να μου μιλήσεις καθαρά για το σχολείο, κάτι τέτοιο είπες. Είχες και στο μυαλό σου και το πανεπιστήμιο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γίνεται και αυτό μέσα από το πανεπιστήμιο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εγώ προσωπικά έχω ένα τέτοιο μάθημα που με βοήθησε να καταλάβω περισσότερα για το έθνος. [...] Στο πρώτο εξάμηνο, είχα ένα τέτοιο μάθημα, που μας βοηθάει να μάθουμε και για άλλους λαούς. Πέρα από το... Λαούς, κατ' επέκταση όμως, όχι σαν ο Ελληνικός λαός. Πήγαινε σε συγκεκριμένα π.χ. σε Θεσσαλικούς, Μακεδονικούς, ανά περιφέρεια δηλαδή, αλλά πιο πολύ στην Ελλάδα, δεν πήγαμε πιο έξω. Ε με βοήθησε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς το κατάφερε;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Γιατί ο καθηγητής, αν και το μάθημα λεγόταν [Σ.τ.Σ.: για λόγους ανωνυμίας, ενώ η φοιτήτρια ανέφερε τον τίτλο και στοιχεία του μαθήματος, δεν το συμπεριλαμβάνω στην απομαγνητοφωνημένη μορφή της] κάνοντας συζητήσεις και με τους φοιτητές ή ακόμα και ο ίδιος ξέρω εγώ λέγοντας μας, πήγαινε προς το έθνος, μας μιλούσε για το έθνος. Εντάξει, το συναίσθημα σε μας δημιουργούνταν από μόνο του φυσικά, αλλά με βάση αυτά που έλεγε, δηλαδή άμα π.χ. είχε αρνητική άποψη αυτός ή το κατέκρινε ή το ονόμαζε κάπως αλλιώς, εμένα προσωπικά έτσι μου το περνούσε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το συναίσθημα που λες ότι σου μετέδιδε, πώς θα το περιέγραφε;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Πώς το πήρα από το καθηγητή εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Όπως το βγάζω και εγώ, κάτι αρνητικό δηλαδή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιο συγκεκριμένα, μέσα από το μάθημα της ιστορίας, πού και πώς παρατηρείς να επιδρά η ιστορία πάνω μας;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Να επιδρά;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έτσι ώστε να διαμορφώσουμε ορισμένες αντιλήψεις.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Π.χ. είδες αυτό που σου είπα πριν, ότι η ιστορία είναι ένας κύκλος... ε ναι με βάση ξέρω εγώ... Ξανακάνε μου πάλι την ερώτηση για να μην σου απαντήσω λάθος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όχι δεν θα μου απαντήσεις λάθος. Ξεδίπλωσε την σκέψη σου.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εεε... π.χ. περάσαμε κάποιους χ, ψ πολέμους για τους οικονομικούς ή τάδε ξέρω εγώ λόγους. Ναι αυτό μου βγαίνει, ότι επειδή τα έχουμε ζήσει, ουσιαστικά, ε ξέρουμε τι είχε συμβεί, ξέρουμε ότι έγιναν πόλεμοι γι' αυτούς τους λόγους, οπότε κατ' επέκταση, στην εποχή που ζούμε τώρα, μπορούμε να ξέρουμε κάποια πράγματα να...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Να προβλέπουμε;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε ναι κάπως έτσι... Να προσέχουμε τις κινήσεις άμα κρίνουμε από το παρελθόν, θα γίνει αυτό. Καλά δεν σου είπα, δεν είναι standard επειδή έγινε αυτό, θα ξαναγίνει, απλά έχουμε πάρει κάποια μαθήματα από το παρελθόν, από αυτή την άποψη το λέω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γενικότερα το περιεχόμενο της ιστορίας, παρατηρείς αν σε έχει επηρεάσει στην αλληλεπίδρασή σου, στο πως βλέπεις άλλα άτομα, άλλους λαούς, έθνη;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Λίγο με τους Γερμανούς, λόγω της όλης αυτής της κατάστασης με τον Χίτλερ, αλλά προς άλλους λαούς όχι, δεν έχω θέμα. Δεν με ενοχλούν. Δεν με έχει επηρεάσει σε κάτι.

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις πώς γινόταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Δημοτικό εννοείς ή γυμνάσιο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όποια βαθμίδα θέλεις εσύ.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Κάτσε να σκεφτώ ποια θυμάμαι καλύτερα. Π.χ. στο δημοτικό... Ήταν π.χ. ήδη ο καθηγητής διαβασμένος [...] Εεε και ξέρω 'γω έλεγε, σήμερα θα περάσουμε στο τάδε θέμα της ιστορίας... π.χ. Α παγκόσμιος πόλεμος και ξεκινούσε μας έλεγε. Δηλαδή π.χ. άμα έδειχνε και κάποια εικόνα το βιβλίο, μας παρέπεμπε στο βιβλίο, μας έλεγε δείτε αυτό, συμβολίζει τάδε και πολλές φορές για να καταλάβει ξέρω 'γω κατά πόσο... (είχα ένα πολύ καλό γενικότερα δάσκαλο, σε μία τάξη, σε όλες τις υπόλοιπες άστο)... π.χ. για να καταλάβει αν όντως το καταλάβαμε, μας έμειναν δυο τρία πράγματα, μπορεί να μας έκανε και καμιά ερώτηση, όχι τύπου κάτσε πες μου το βιβλίο απ' έξω ή το συγκεκριμένο μάθημα απέξω, αλλά θα μας έλεγε και θα μας ρώταγε π.χ. [Σ.τ.Σ.: λέει το όνομά της] τι σου έχει μείνει;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είπες ότι σε μια τάξη είχες έναν πολύ καλό δάσκαλο. Υπήρχαν δηλαδή και κακοί δάσκαλοι σε άλλες τάξεις;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Κακοί; Εντάξει, δεν ήταν και όλοι πολύ καλοί σαν παιδαγωγοί μπορώ να δηλώσω, όχι από την άποψη είμαι αυστηρός ή είμαι χαλαρός. Από την άποψη γνώσεων. Π.χ. υπήρχαν καθηγητές που πήγαινα και τους κοίταζα έτσι [Σ.τ.Σ.: σχηματίζεται μια απορία στο πρόσωπό της] δεν καταλάβαινα τι έλεγαν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δεν μπορούσαν να στο μεταδώσουν;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Δεν είχαν αυτή την μεταδοτικότητα, να πάω και να πεις ότι κρέμομαι από τα χείλι του, να δώ τι θα πει. Κάποιοι δεν το είχαν. Ένας συγκεκριμένος που είχα που ήταν πολύ καλός, μου έμεινε κιάλας και μου έμειναν αρκετά πράγματα και έμαθα ουσιαστικά μέσα από αυτόν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο πανεπιστήμιο βρήκες αυτό που περίμενες γενικότερα από τα μαθήματα, από τους καθηγητές;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Κοίτα λόγω του ότι ήταν και η πρώτη μου επιλογή, ήθελα να περάσω εεε... εντάξει, εννοείται ότι υπάρχουν καθηγητές που θεωρώ δεν θα έπρεπε καν να δουλεύουν. Όχι λόγω από την άποψη είναι αυστηροί και κόβουν, να το πω έτσι, απλά νομίζω ότι δεν έχουν καν γνώσεις ή εγώ δεν καταλαβαίνω αυτά που λένε ή όχι αυτά που λένε είναι δύσκολα και δεν μπορώ να τα καταλάβω, είναι ότι δεν έχουν τον τρόπο να κάνουν ένα φοιτητή να παρακολουθήσει. Γι' αυτό και δεν παρακολουθούσα μαθήματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ήταν όλοι έτσι;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Όχι φυσικά. Υπήρχαν και πάρα πολύ καθηγητές που παρακολουθούσα όχι επειδή ήταν υποχρεωτικό το μάθημα, όλα υποχρεωτικά είναι τα μαθήματά μου, δεν έχω εργαστήρια να έχω απουσίες και τέτοια, αλλά ήθελα και πήγαινα από μόνη μου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτοί καθηγητές που λες ότι ήταν πάρα πολύ καλοί, πώς γινόταν το μάθημα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε π.χ. δυο- τρεις που θυμάμαι εγώ, χρησιμοποιούσαν και...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Προτζέκτορα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι μπράβο. Είχαν slides, εντάξει κρατούσαμε και εμείς σημειώσεις με ό,τι έλεγαν, αλλά μας τα ανέλυαν, μας έλεγαν και παραδείγματα και από την ιστορία παλιότερα και από τη σύγχρονη, εξαρτάται το μάθημα ή ακόμα και από την καθημερινότητά μας ξέρω εγώ κάποια πράγματα καταλαβαίναμε εεε... ή πολλές φορές για δικό μας καλό μας έλεγε ξέρω 'γω: «Γράψτε αυτό...» και καταγράφαμε αυτό που μας έλεγε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γενικότερα, υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξει στο μάθημα της ιστορίας;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Σαν μάθημα εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σαν τι άλλο; Πώς το σκέφτεσαι εσύ;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Π.χ. κατάλαβα να αλλάξω τους καθηγητές από το πανεπιστήμιο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ε, και αυτό μπορείς να το πεις.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Αυτό σίγουρα. Υπάρχουν κάποιοι πραγματικά που δεν θα έπρεπε να είναι εκεί [Σ.τ.Σ.: γελάει]. Σαν ιστορία, όχι. Δεν υπάρχει κάτι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας, τόσο στο σχολείο όσο και στο πανεπιστήμιο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε καταρχάς για δικές μας γνώσεις, να ξέρουμε το ιστορικό μας παρελθόν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στο σχολείο ή και στα δύο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Γενικότερα στη ζωή μας, να ξέρουμε το ιστορικό μας παρελθόν. Γιατί πάνω κάτω ότι μάθαινα στο σχολείο, το κάνω μια επανάληψη ουσιαστικά στο πανεπιστήμιο. Φυσικά κάνω περισσότερα πράγματα στο πανεπιστήμιο, αλλά ουσιαστικά μια επανάληψη είναι. Για να έχω εγώ γνώση για το δικό μου παρελθόν εεε... ουσιαστικά πιστεύω ότι περνάει και κάποια μηνύματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όπως;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Όπως [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση]. Δεν μπορώ να σου κατ' ονομάσω συγκεκριμένα...

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Περιγραφικά.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Αλλά π.χ. μου έρχεται ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, έγινε και ο δεύτερος, εντάξει μπορεί για άλλους λόγους, αλλά έγινε και ο δεύτερος, δηλαδή ανά πάσα στιγμή, άμα ξέρω 'γω οι λαοί έρθουν πάλι όπως ήταν σε κείνη την κατάσταση, αναμενόμενο είναι να γίνει και ένας τρίτος. Τέτοιου είδους μηνύματα. Αλλά πιο πολύ πιστεύω είναι να ξέρουμε εμείς το ιστορικό μας παρελθόν, καθαρά για την γνώση.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτή η γνώση που λες ως στόχος, πιστεύεις ότι επιτυγχάνεται και στο σχολείο και στο πανεπιστήμιο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εντάξει άμα έχεις τους κατάλληλους εκπαιδευτικούς είτε στο σχολείο είτε στο πανεπιστήμιο, πιστεύω ότι μπορεί να γίνει. Εννοείται φυσικά ότι πάνω από όλα πρέπει να υπάρχει θέληση από το φοιτητή. Αλλά εντάξει πολλές φορές είναι και ο καθηγητής που σε βάζει στο κλίμα να κάτσεις από μόνος σου ή να πάρεις ένα ιστορικό βιβλίο, άσχετα αν δεν μπορείς για το πανεπιστήμιο να κάτσεις να διαβάσεις ή να πας να παρακολουθείς μαθήματα ή σεμινάρια που γίνονται ή και διαλέξεις καθηγητών. Να ασχοληθείς γενικότερα με το θέμα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ρώτησα για τους στόχους, για το πανεπιστήμιο, πέρα από την γνώση που είπες, περίμενα να μου πεις, ότι σε κάνει ιστορικό.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι εννοείται και το επάγγελμα κατ' επέκταση, δεν το ανέφερα καν απλά εγώ.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν λέω ότι είμαι ιστορικός, τι σημαίνει; Στην ουσία τι είμαι;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε, π.χ. η διαφορά ενός φιλόλογου και ενός ιστορικού είναι ότι και οι δύο πάνω κάτω τα ίδια μαθήματα έχουν κάνει αλλά ένας φιλόλογος δεν ξέρει την ιστορία που ξέρει ένας ιστορικός, ούτε ο ιστορικός τα αρχαία ή τη λογοτεχνία που ξέρει ο φιλόλογος. Ναι γιατί ουσιαστικά ο ιστορικός, από ότι λέει και το όνομα, γνωρίζει ξέρω εγώ, πολλών λαών και πολλών χρονικών περιόδων την ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κάποιος ιστορικός μαθαίνει και να είναι ιστοριογράφος παράλληλα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε έτσι με το να τελειώσεις ένα πανεπιστήμιο δεν μπορείς να το κάνεις. Προφανώς πρέπει να έχεις... Δεν λέω, το πανεπιστήμιο σου παρέχει γνώσεις αλλά όχι τόσες αρκετές, ώστε να κάτσεις να κάνεις αυτό. Καταρχάς, πρέπει να είσαι πολύ πιο ψαγμένος σαν άνθρωπος και δηλαδή... από την άποψη να έχεις περισσότερες γνώσεις, να κάθεται να το ψάχνεις πολύ μόνος σου, να διαβάζεις πολλά βιβλία... Όχι ένας... Με το που τελειώνεις ένα πανεπιστήμιο δεν μπορείς να το κάνεις αυτό το πράγμα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πιστεύεις ότι κατά το πέρασμα των χρόνων και αναλόγως τις κοινωνικές πολιτικές συνθηκών που επικρατούν, το μάθημα της ιστορίας μπορεί να αναδιατάξει τους στόχους του;

[...]

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε σίγουρα. Εξαρτάται και τι κοινωνικοπολιτικό, οικονομικές συνθήκες συναντήσουμε και μπροστά μας, με το πέρασμα του χρόνου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα αλλάξουν και στο σχολείο και στο πανεπιστήμιο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Θα αλλάξουν; [Σ.τ.Σ.: σκέφτεται] Ε.. Θα γίνεται μια καινούρια καταγραφή της ιστορίας, όχι ότι θα αλλάξει. Ο στόχος πάλι ο ίδιος θα είναι πιστεύω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς οι μαθητές ή φοιτητές επηρεάζονται από το βιβλίο της ιστορίας και πώς από τον ίδιο τον καθηγητή;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Να σου πω π.χ. σε ποσοστό; Για μένα 70% είναι ο καθηγητής, 30% το βιβλίο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί τόσο μεγάλο ποσοστό στον καθηγητή;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Γιατί όπως και να το κάνεις, ένα βιβλίο... Όχι θα στο πω αλλιώς, μεγάλη διαφορά έχει να πηγαίνεις να βλέπεις έναν καθηγητή, να τον ακούς, να είσαι "live" που λέμε, να είσαι εκεί, ακριβώς μπροστά και άλλο να πάρεις ένα βιβλίο και να κάτσεις να διαβάζεις, να διαβάζεις. Φυσικά και έχει μεγάλη σημασία για ένα βιβλίο να είναι ενδιαφέρον. Δηλαδή έχω πολλά βιβλία που λέω: «Ποιος κάθεται να το διαβάσει τώρα αυτό;». Πρέπει να έχει και το βιβλίο το δικό του ενδιαφέρον, να σε τραβήξει να το διαβάσεις. Αλλά για μένα μεγαλύτερο ποσοστό έχει ο καθηγητής.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το ίδιο θα έλεγες αν βάζαμε αυτό το βιβλίο- καθηγητής στο πλαίσιο του σχολείου;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε στο σχολείο... θα έλεγα ότι είναι 50-50. Δηλαδή και τα δύο είναι σημαντικά, δηλαδή όσο ο καθηγητής τραβάει το μαθητή το ίδιο και το βιβλίο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα σου φαινόταν ένα σχολείο όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα, δεν θα υπήρχε η ιστορία;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ανεξάρτητα από το ότι εγώ σπουδάζω ιστορικό, ε δεν θα μου άρεσε. Εντάξει γιατί, δεν είναι λίγο άσχημο π.χ. να μην ξέρεις το ιστορικό σου παρελθόν. Από πού προήλθες; Τι έγινε για να είσαι εσύ σήμερα εδώ; Πώς συγκροτήθηκαν αυτές οι κοινωνίες; Πολλά γενικότερα. Ουσιαστικά η ιστορία κρύβει και μια γεωγραφία μέσα. Από πολλές απόψεις. Όχι, θα το θεωρούσα πολύ άσχημο να μην υπήρχε η ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στον αντίποδα, σου λέει ότι δημιουργώ ένα σχολείο όπου τα παιδιά δεν θα διδάσκονταν εθνική ιστορία αλλά μια ιστορία με πιο ανοιχτά πλαίσια, ευρωπαϊκή ή παγκόσμια για παράδειγμα. Εκεί τι θα έλεγες;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εντάξει έτσι και αλλιώς διδασκόμαστε και διεθνή ιστορία αλλά εντάξει, π.χ. και το ελληνικό κράτος δεν θα ήταν και πολύ θετικό σε όλο αυτό. Δηλαδή καλύτερο θα ήταν να έχει μια εθνική ιστορία και για το έθνος που υπήρχε πριν από κάποια χρόνια και για το έθνος που υπάρχει τώρα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχει σημασία αν η ιστορία θα είναι εθνική ή ευρωπαϊκή για παράδειγμα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε ναι, γιατί όπως είπαμε και στην αρχή σε σχέση με το έθνος, άλλο είναι να μιλήσεις για την ιστορία ενός συγκεκριμένου τόπου, χώρας ολόκληρης σου λέω και άλλο να μιλήσεις για την παγκόσμια ή την ευρωπαϊκή.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποια η διαφορά;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε ανάλογα με την τοποθεσία, διαφορετικά ιστορικά γεγονότα έχουν συμβεί, είτε πόλεμοι, είτε οικονομικοί, είτε πολιτικές αλλαγές, διαφορετικά συμβάντα γενικότερα έχουν συμβεί, γεγονότα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είμαι εγώ για παράδειγμα, που ξεκινάω τώρα το σχολείο και διδάσκομαι μόνο την ευρωπαϊκή ιστορία.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ναι σίγουρα θα πάρεις και από εκεί γνώσεις, δεν είναι αυτό το θέμα, αλλά... [Σ.τ.Σ.: σταματά] Δεν θα ήταν καλύτερα να ξέρεις πρώτα για το δικό σου το έθνος; Σου είπα, άμα δεν ξέρεις κιόλας από πού

προέρχεται... Κιόλας αυτά καλά. Κατ' επέκταση μαθαίνεις και όλα τα επόμενα ή και την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια να μάθεις πρώτα, απλά κάποια στιγμή να μάθεις και για το ελληνικό... εθνική ιστορία.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλεις με δυο λόγια να μου πεις τι κατάλαβες;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Από το πάνω... Ε, προφανώς... Βασικά δεν πολύ κατάλαβα να σου πω την αλήθεια...

[...]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτό το κείμενο είναι ένα λογοτεχνικό κείμενο και είναι επιστημονικής φαντασίας. Θεωρείς ότι κάτι από αυτά που παρουσιάζει, θα μπορούσε να συμβεί στη πραγματικότητα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Από ιστορικής άποψης εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γενικότερα.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Αν θα μπορούσε να υπάρξει κάποιος που να αλλάζει τα πράγματα όποτε θέλει;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εεε... μπορεί και κάποια στιγμή να γίνει ναι. Μπορεί να υπήρχε ένα τέτοιο συμβάν να στο πω έτσι, γεγονός.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με βάση τα σημερινά γεγονότα, θεωρείς ότι μας διδάσκουν, ότι διαβάζουμε από εφημερίδες και τέτοια είναι η πιστή καταγραφή της πραγματικότητας; Στην ουσία σε αυτό αναφέρεται.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Α εννοείται ότι πολλές φορές τα παραποιούν. Είτε ξέρω εγώ εδώ που μιλάει για κόμματα, όχι για κόμματα, για πολιτική να στο πω; Είτε για πολιτική είτε για οικονομικά είτε για ... για οικονομικά όχι τόσο, αλλά για... κατά κύριο λόγο π.χ. πολιτικά, ε πολλές φορές τα παραποιούν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αυτό και πάλι είναι ένα πλασματικό κείμενο.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Βασικά ξέρεις τι. Σε σχέση με το πάνω το κάτω, είναι σαν να μου δίνει λίγο... την... αυτό που μου είπες, δηλαδή ότι είναι κάποιος ο οποίος παραποιεί τα πάντα. Εδώ πέρα π.χ. λέει έγιναν διορθώσεις σε εφημερίδες, περιοδικά, όλα αυτά ξέρω εγώ. Είναι σαν να μου δίνει λίγο την... ανάλυση και καλά του πάνω. Πάλι άμα πιστεύω αν έχει σχέση με το σήμερα;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Π.χ. αναφέρει ένα φύλλο των Times, της εφημερίδας ναι... που πιστεύω πάλι γίνονται παραποιήσεις και αλλαγές σε ότι διαβάζουμε είτε σε εφημερίδες είτε σε βιβλία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Άμα σε ρωτήσω από ποιούς γίνονται οι αλλαγές;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εντάξει οι αρθρογράφοι, η Times ή οποιαδήποτε μεγάλη εφημερίδα ή περιοδικό ή οτιδήποτε; Προφανώς υποκινούνται για μένα κομματικά. Π.χ. είναι η τάδε εφημερίδα που υποστηρίζει κατά κύριο λόγο το τάδε κόμμα, η τάδε το άλλο ξέρω 'γω, οπότε ουσιαστικά από την εξουσία είναι όλα αυτά, από την κάθε παράταξη να στο πω έτσι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οπότε αντικειμενική γνώση μπορούμε να έχουμε;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε όχι.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το διάβασες. Διαβάζοντάς το σου δημιουργήθηκαν κάποια συναισθήματα;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Μου είναι λίγο... και σε σχέση π.χ. με αυτά που συζητούσαμε πριν ότι και καλά... λίγο άσχημο... Περιγράφει λίγο ίσως με κάποια άσχημα λόγια για την Ελλάδα. Αυτό μου 'βγαλε λίγο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Άσχημα λόγια ως προς τι;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εεε... π.χ. λέει ξέρω εγώ σε ένα κομμάτι ότι... οι ίδιοι οι Έλληνες επιβάλλεται να διεκδικήσουν την χώρα τους πίσω, ότι και καλά τους θεωρούν ως πολίτες β' κατηγορίας. Δεν ξέρω αυτή η συγκεκριμένη φράση μου έμεινε κιόλας. Ότι σα να λέει, ότι... δεν είμαστε Έλληνες του ελληνικού κράτους, κάπως έτσι. Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μέσα αναφέρει και για τους μετανάστες και το τι έχουν προκαλέσει στο ελληνικό κράτος. Προφανώς σύμφωνα με τον συγγραφέα είναι αρνητικά. Συμφωνείς εσύ με αυτά που παραθέτει;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ε εν μέρει ναι, γιατί θεωρώ ότι όλοι κιόλας γενικότερα όλη η λαθρομετανάστευση είναι κάτι αρνητικό, οπότε σίγουρα θα απέφερε αρνητικές συνέπειες.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αναρωτήθηκες ποιος θα μπορούσε να είχε γράψει αυτό το κείμενο;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Κάποιος γνωστός εννοείς;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όχι ονομαστικά. Το προφίλ του.

[...]

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Μπορεί να 'ναι είτε Έλληνας πολίτης είτε κάποιος λαθρομετανάστης που εν μέρει τα έχει βιώσει αυτά και θέλει να τα εκφράσει σε κάποιον άλλον. Ναι κάτι τέτοιο μου βγάζει ή Έλληνας πολίτης ή κάποιος λαθρομετανάστης... που τα έχει πει σε κάποιον άλλο και τα έχει καταγράψει αυτός.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σου ζητούσα να μου πεις σε ποιο κόμμα θα μπορούσε να ανήκει, ποιο θα έλεγες;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Χρυσή Αυγή, δεν ξέρω, μου βγάζει κάτι ρατσιστικό πολύ.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε προβληματίσε καθόλου;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εντάξει με έβαλε σε σκέψη, π.χ. ότι... δεν μου φάνηκαν αυτά που λέει ούτε περίεργα ούτε πρωτόγνωρα, δηλαδή όντως μπορεί να είναι αληθινά γεγονότα, δεν μου βγάζει κάτι πλαστό... κάτι τέτοιο. Με προβληματίσε του στυλ ότι κάτι μου άφησε, εστί με ξύπνησε κάπως να στο πω έτσι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι σου άφησε;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Ότι όντως αυτά που περιγράφει μέσα έχουν συμβεί και υπάρχει κόσμος που έχει βιώσει αυτά που λέει εδώ με τους λαθρομετανάστες ή και που οι ίδιοι οι Έλληνες όπως λέει θεωρούνται πολίτες β' κατηγορίας. Αυτό, ότι ισχύει σαν... Αισθάνθηκα εγώ λίγο άσχημα, σαν Ελληνίδα στο ελληνικό κράτος έτσι όπως έχει γίνει τώρα ή ποτέ γράφτηκε το κείμενο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα περιέγραφε το ελληνικό έθνος;

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Με ουσιαστικό δηλαδή να σου πω;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όπως θες.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ: Εμένα μου βγάζει κάτι αρνητικό... Θα στο πω όχι π.χ. με μια λέξη, θα στο πω περιφραστικά. Άμα κρίνω π.χ. από το ιστορικό παρελθόν, είναι πολύ ωραίος σαν πολιτισμός ο ελληνικός πολιτισμός, αλλά τώρα που έχουν γίνει πολλά οικονομικοπολιτικά και κοινωνικά ξέρω εγώ, ε... έχει χαλάσει σαν ελληνικό έθνος, δηλαδή, δεν είναι αυτό που π.χ. μαθαίνουμε στην ιστορία σε σχέση με το παρελθόν. Ε πλέον έχει αλλάξει. Κάτι αρνητικό. Έχει χαλάσει.

11. ΝΙΚΗ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω να μου πεις, τι πιστεύεις ότι είναι ένα έθνος;

ΝΙΚΗ: Είναι... μια ιδέα που πιστεύουν οι άνθρωποι. Μια ιδέα που τους βοηθά να ομαδοποιούνται, τους συγκρατεί μαζί, ενωμένους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα το περιέγραφε;

ΝΙΚΗ: Σαν μια ιδέα, μια ομάδα, με κοινή αφετηρία και προορισμό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν ακούς γι' αυτό, αισθάνεσαι κάπως;

ΝΙΚΗ: Ναι... Στην ουσία είναι οι ρίζες σου, οπότε σου έρχεται μια μελαγχολία για όσα είχαν γίνει στο παρελθόν... Ανάλογα κιάλας που σε πηγαίνει η λέξη έθνος και από την συζήτηση που γίνεται. Αν για παράδειγμα σκεφτείς την Σμύρνη και έχεις ρίζες από κει μια μελαγχολία θα τη νοιώσεις για όσα γίνανε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις πάρει μέρος στην παρέλαση κάποιας εθνικής επετείου;

ΝΙΚΗ: Ναι, και με το σχολείο και ήμουν και σε έναν σύλλογο Θρακιωτών πιο μικρή, οπότε έκανα και με αυτούς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένοιωθες όταν έπαιρνες μέρος;

ΝΙΚΗ: Η αλήθεια είναι [Σ.τ.Σ.: διστάζει λίγο να απαντήσει] ότι περισσότερο το βλέπαμε ως χαβαλέ και πλάκα και με ενδιέφερε να κάνουμε παρέλαση για να γελάσουμε και να χάσουμε ώρες από το μάθημα, παρά να συνδέσουμε την μέρα αυτή με το παρελθόν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τώρα που έχουν περάσει χρόνια, πώς το βλέπεις;

ΝΙΚΗ: Η αλήθεια είναι πως δεν νοιώθω κάτι... Έχω σταματήσει να πηγαίνω και σε παρελάσεις γιατί κυρίως πήγαινα μόνο όταν ήταν κάποιος γνωστός, να τον δω και δεν νοιώθω κάτι. Τώρα βέβαια τα γεγονότα τα ξέρω, τα έχουμε διαβάσει, μας τα έχουν πει. Απλά είναι αυτό, ότι τα ξέρω, ξέρω τι έγινε στο παρελθόν και μένω εκεί.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι θα έλεγες ότι συμβολίζει η παρέλαση;

ΝΙΚΗ: Τίποτε άλλο πέρα από την αναβίωση στη μνήμη μας κάποιων γεγονότων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχουν κάποιοι που λένε ότι οι μαθητικές παρελάσεις πρέπει να σταματήσουν. Τι θα έλεγες;

ΝΙΚΗ: Κατά τη γνώμη μου, δεν είναι σωστό να σταματήσουν γιατί είναι ένας θεσμός. Όχι θεσμός [Σ.τ.Σ.: σταματά για λίγο] πώς να το θέσω τώρα; Είναι εκδήλωση η οποία συγκαταλέγεται στην παράδοση μας, μέσα από αυτό μαθαίνουμε τι έγινε στις παλαιότερες γενιές και την ιστορία της Ελλάδας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στις εθνικές επετείες, πέρα από τις παρελάσεις λέγαμε και ποιήματα. Έχεις πει ποτέ σου;

ΝΙΚΗ: Βέβαια.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι ένα από τα δύο είναι πιο σημαντικό και γιατί;

ΝΙΚΗ: Νομίζω πως τα ποιήματα είναι πιο σημαντικά γιατί με την παρέλαση απλά περνάς με τη σημαία, δείχνεις το σύμβολο της Ελλάδας, ενώ με τα ποιήματα υπάρχει η αναβίωση των ιστορικών γεγονότων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω στη συνέχεια να μου πεις τουλάχιστον τρία επίθετα, με τα οποία θα χαρακτήριζες το ελληνικό έθνος.

ΝΙΚΗ: Το νέο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και το νέο.

ΝΙΚΗ: Των περασμένων αιώνων, ένδοξο, μοναδικό, περήφανο και δυστυχώς σήμερα ανοργάνωτο, τεμπέλικο και άχρηστο [Σ.τ.Σ.: δείχνει απογοήτευση].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου αναφέρεις τουλάχιστον τρία επίθετα που θα χαρακτήριζες οποιοδήποτε άλλο έθνος;

ΝΙΚΗ: [Σ.τ.Σ.: μικρή παύση] Τους Γερμανούς, θα αναφερθώ στους Γερμανούς και θα τους έλεγα ανεξάρτητους, σταθερούς, οργανωτικούς.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν οι Έλληνες μοιάζουν με κάποιο έθνος, ποιο θα έλεγες ότι είναι αυτό;

ΝΙΚΗ: Νομίζω ότι δεν μοιάζουμε με κάποιο έθνος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γιατί αυτό;

ΝΙΚΗ: Γιατί αν το πιάσουμε από τα αρχαία χρόνια, τον πολιτισμό που έχουμε αναπτύξει εμείς, δεν έχει αναπτύξει κανένα άλλο κράτος [Σ.τ.Σ.: μιλάει αργά, με μια βεβαιότητα]. Ενώ τώρα μπορεί να προσπαθούν να μιμηθούν τον πολιτισμό μας και να τον ξεπεράσουν. Αλλά εμείς δυστυχώς μένουμε στάσιμοι στο παρελθόν μας και δεν κάνουμε κάτι νέο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα, γίνεται μια συζήτηση για την κατασκευή μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Ποια είναι η γνώμη σου για κάτι τέτοιο;

ΝΙΚΗ: Στο εξωτερικό, στην Αμερική για παράδειγμα, υπάρχουν διάφοροι χώροι θρησκείας και οι πιστοί μπορούν να πάνε να προσκυνήσουν και να προσευχηθούν ανεξάρτητα σε τι πιστεύουν. Πιστεύω ότι θα ήταν σωστό να γίνει και στην Ελλάδα από την στιγμή που υπάρχουν και άλλες θρησκευτικές επιλογές.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν όντως γινόταν, θεωρείς ότι θα συμβόλιζε κάτι;

ΝΙΚΗ: Προσπαθούμε να γίνουμε περισσότερο πολιτισμένοι, πιο ευρωπαίοι οπότε θα βοηθούσε στην ενοποίηση των κρατών. Αυτό όχι ότι θα συμβόλιζε κάτι παραπάνω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αλλαγές θα προκαλούσε;

ΝΙΚΗ: Εντάσεις σίγουρα, αλλαγές δεν ξέρω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εντάσεις από ποιους;

ΝΙΚΗ: Από τους φανατισμένους Χριστιανούς, από αυτούς που είναι υπερβολικά εθνικιστές, οι οποίοι θα θεωρούσαν ότι βάζοντας στο Ελληνικό κράτος ένα σύμβολο της μουσουλμανικής κυριαρχίας θα θεωρηθεί ως προσβολή ως προς αυτούς που πολέμησαν τότε ενάντια στους Τούρκους.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που διδάχθηκες στο σχολείο, ποιο θεωρείς ότι είναι πιο σημαντικό και γιατί;

ΝΙΚΗ: Θεωρώ ότι το πιο σημαντικό ήταν η γλώσσα και η ιστορία. Επειδή διδασκόμενοι την Ελληνική γλώσσα μπορούμε να επικοινωνήσουμε μεταξύ μας, να καταλάβουμε τις λέξεις, τις ρίζες από τις οποίες προέρχονται και πολλές λέξεις σε ξένα λεξιλόγια, η ρίζα τους βρίσκεται στην ελληνική γλώσσα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Για την ιστορία;

ΝΙΚΗ: Με την ιστορία μαθαίνουμε τον πολιτισμό μας. Όχι μόνο το δικό μας... ανάλογα με την ιστορία που κάνουμε μαθαίνουμε τον πολιτισμό και άλλων κρατών.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να σκεφτείς, μέσα από ποιές πηγές διαμορφώνουμε το εθνικό μας αίσθημα;

ΝΙΚΗ: Αρχικά από την οικογένεια μας. [Σ.τ.Σ.: σταματά, δείχνει να οργανώνει τις σκέψεις της γιατί ταυτόχρονα παίζει με τα δάχτυλα του χεριού της]... Βασικά είναι ομάδες από τις οποίες διαμορφώνουμε την εθνική μας ταυτότητα. Ξεκινάμε από την οικογένεια, καθώς μεγαλώνουμε από το σχολείο και τέλος από το πανεπιστήμιο αλλά και μέσα από τους απλούς ανθρώπους. Δηλαδή αν μιλήσουμε με κάποιον ηλικιωμένο, ο οποίος θεωρείται περισσότερο σοφός από μας και τον ακούσουμε να μιλάει για το παρελθόν έχει ενδιαφέρον τα όσα λέει, γιατί μπορεί να σου πει και κάτι που δεν θα το ακούσεις στο σχολείο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από το σχολείο που ανέφερες, πιο συγκεκριμένη μπορείς να γίνεις;

ΝΙΚΗ: Να θα μιλήσω για τους καθηγητές... Δεν μπορείς από όλους να πάρεις στοιχεία του έθνους για να φτιάξεις το συλλογικό εγώ. Θέλω να πω πως υπάρχουν καθηγητές, που θα κάτσουν να μιλήσουν μαζί σου και θα σε βοηθήσουν να καταλάβεις πολλά πράγματα σχετικά με τον κόσμο, την ιστορία και τον πολιτισμό σου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μέσα από το μάθημα της ιστορίας διαμορφώνουμε το εθνικό μας αίσθημα;

ΝΙΚΗ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με ποιο τρόπο;

ΝΙΚΗ: Εντάξει, η ιστορία μας βοηθά να δημιουργήσουμε μια άποψη για το κάθε λαό που πέρασε από την χώρα μας. Παρουσιάζει τα γεγονότα που πάντα υπάρχει ένα ελαφρυντικό προς τους Έλληνες. Σχηματίζουμε μια άποψη που μπορεί να είναι είτε σωστή είτε λανθασμένη αλλά πάντα εμείς, οι Έλληνες, είμαστε τα θύματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι το περιεχόμενο του μαθήματος της ιστορίας, οι ενότητες της οποίες διδάχθηκες, σε έχουν επηρεάσει ώστε να διαμορφώσεις ορισμένες αντιλήψεις; Αν ναι, θέλω να μου πεις ένα παράδειγμα.

ΝΙΚΗ: Από μικρούς μας καθοδηγούσαν με την ιστορία [Σ.τ.Σ.: πάλι αυτή η βεβαιότητα, μιλά αργά]. Δηλαδή ξεκινάμε να διδασθούμε στην ιστορία για τον πόλεμο. Οι Έλληνες με τους Τούρκους, οι Έλληνες με τους Ιταλούς, τους Γερμανούς και πάντα στο πίσω μέρος του μυαλού μας έχουμε ότι αυτοί είναι οι κακοί που θέλουν να μας σκοτώσουν, που προσπαθούν να μας κατακτήσουν, να μας κάνουν κακό, οπότε επηρεαζόμαστε από αυτό και τους υπόλοιπους λαούς τους βλέπουμε εχθρικούς απέναντί μας, επειδή τότε και καλά ήθελαν να μας κάνουν

κακό, πιστεύουμε ότι και τώρα θέλουν να κάνουν το ίδιο. Ε τώρα μην μου πεις, ότι εμείς οι Έλληνες αγαπάμε τους Τούρκους, για παράδειγμα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις με λίγα λόγια, πώς γινόταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο;

ΝΙΚΗ: Οι περισσότεροι καθηγητές που είχαμε προσπαθούσαν να κάνουν το μάθημα σαν απλή ανάγνωση.[Σ.τ.Σ.: μιλάει αδιάφορα] Μας έβαζαν είτε εμάς, είτε διάβαζαν αυτοί το μάθημα από το βιβλίο και μετά αν είχαμε κάποια ερώτηση τους την λέγαμε, μας απαντούσαν και τελείωνε εκεί το μάθημα. [Σ.τ.Σ.: αλλάζει ο τόνος της φωνής, γίνεται πιο έντονος, πιο ζωντανός, κινεί και τα χέρια της] Υπήρχαν όμως ορισμένοι καθηγητές οι οποίοι μας φέρνανε χάρτες, εικόνες, βάζανε να δούμε ταινίες για να καταλάβουμε περισσότερο τι γινόταν και κάνανε το μάθημα πιο ενδιαφέρον και μας μένανε και πράγματα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από την πλευρά του πανεπιστημίου, πώς πίστευες ότι θα γίνεται το μάθημα και τί ισχύει;

ΝΙΚΗ: Πίστευα ότι θα ήταν πιο εξειδικευμένα τα πράγματα. Σε ορισμένα μαθήματα, η εξειδίκευση υπάρχει σε άλλα όμως μου φαίνονται ακριβώς όπως το σχολείο. Ο καθηγητής κάθεται στην έδρα, απλά κάνει μια ανάγνωση τα φυλλάδια του ή αυτά που έχει μάθει και απλά ρωτάει αν έχουμε κάποιες ερωτήσεις στο τέλος.... Θα μπορούσε να κάνει πιο ενδιαφέρον το μάθημα, να δημιουργήσει και σε μας περισσότερα ερωτήματα, έτσι ώστε να τα καταλάβουμε και να μην παπαγαλίσουμε στην εξεταστική.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στα μαθήματα που λες ότι είναι πιο εξειδικευμένα, η διδασκαλία πώς γίνεται;

ΝΙΚΗ: Υπάρχουν καθηγητές οι οποίοι έχουν projector, αυτά που λένε τα έχουν σε πιο απλοποιημένη μορφή ώστε να τα καταλάβουμε πιο εύκολα, χωρίς να μπορούμε στη διαδικασία να σκεφτούμε και να τον διακόψουμε για να μας τα ξανά εξηγήσει. Έχουν ακόμα χάρτες και όλα αυτά βοηθάνε να κάνουν το μάθημα πιο ενδιαφέρον.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξει στο μάθημα της ιστορίας;

ΝΙΚΗ: Το περιεχόμενο όχι αλλά πιστεύω το υλικό θα ήθελε μια ανανέωση. Πιστεύω ότι πέρα από το κλασσικό βιβλίο, κάθε καθηγητής θα πρέπει να έχει δικό του corpus που θα το δίνει στους φοιτητές, βοηθητικό για την μελέτη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Κάτι άλλο;

ΝΙΚΗ: Ο τρόπος διδασκαλίας εννοείται πρέπει να αλλάξει. Γιατί είναι αποκλειστικά ότι θα πάνε εκεί πέρα, θα κάνουν την διάλεξη τους και θα φύγουν, δεν νοιάζονται αν το κατάλαβες ή όχι για να δώσουν βάση. Κάνουν την τυπική ερώτηση «Έχετε απορίες;» και τελειώνει εκεί το θέμα. Το ίδιο γίνεται και στο σχολείο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τόσο στο σχολείο όσο και στο πανεπιστήμιο, πού πιστεύεις ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας;

ΝΙΚΗ: ...[Σ.τ.Σ.: δεν απαντά για πολύ ώρα, κοιτάζει τριγύρω]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Διδασκόμαστε κάποια γεγονότα μέσα από το μάθημα της ιστορίας. Φαντάζομαι ότι όλο αυτό κάπου θα αποσκοπεί.

ΝΙΚΗ: Απλά [Σ.τ.Σ.: διστακτικά]...το να μάθουμε τι έχει γίνει στο παρελθόν, σε όλες τις χώρες τώρα στο πανεπιστήμιο και στο σχολείο περιοριζόμασταν μόνο στη δική μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πέρα από την γνώση των γεγονότων θεωρείς ότι έχει και ένα βαθύτερο σκοπό;

ΝΙΚΗ: Δεν ξέρω.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις χρόνο αν θέλεις να σκεφτείς.

ΝΙΚΗ: Δεν μπορώ να σκεφτώ κάτι άλλο... Αυτό που ήδη είπα... ότι θέλει να καλλιεργήσει το συλλογικό εγώ, την ταυτότητα του έθνους, την εθνική μας ταυτότητα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οι στόχοι για τους οποίους διδασκόμαστε ιστορία θεωρείς ότι αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου ή μένουν ίδιοι;

ΝΙΚΗ: Θεωρώ ότι αλλάζουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι οφείλεται αυτή η αλλαγή;

ΝΙΚΗ: Σκέψου ότι αν αλλάξει ο υπουργός παιδείας αλλάζει όλο το σύστημα. Πάντα η αλλαγή γίνεται από πάνω. Άλλο κόμμα στην εξουσία, άλλες προτεραιότητες στην εκπαίδευση.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα σου φαινόταν ένα σχολείο, όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα δεν θα υπήρχε η ιστορία;

ΝΙΚΗ: [Σ.τ.Σ.: απαντά αμέσως, είναι κάθετη] Ελλιπές. Θα είχε ελλείψεις. Έλλειψη στη μετάδοση γνώσεων στα παιδιά. Είναι ένα από τα βασικά μαθήματα. Τα θρησκευτικά για παράδειγμα, που ήθελαν να τα καταργήσουν κάποια στιγμή, μπορείς να πας και στην εκκλησία, σε ένα κατηχητικό και να τα μάθεις. Ενώ την ιστορία την διδάσκει μόνο στο σχολείο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι θα έλεγες σε ένα πρόγραμμα σπουδών όπου οι μαθητές δεν θα διδάσκονταν εθνική ιστορία αλλά μια ιστορία με πιο ευρύ περιεχόμενο;

ΝΙΚΗ: Θα ήταν... θετικό γιατί θα έβλεπαν την ιστορία της χώρας και όλων των κρατών με μια πιο γενική, αντικειμενική ματιά και όχι ότι πάντα μόνο η Ελλάδα είχε δίκαιο και ήταν το θύμα.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τώρα που το διάβασες, τι συναισθήματα σου δημιουργεί;

ΝΙΚΗ: [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση] Προσπαθεί να πιάσει το συναίσθημα γιατί μιλάει πώς ξεκίνησε το ελληνικό κράτος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι άλλο αναφέρει, μόνο τις απαρχές του ελληνικού κράτους;

ΝΙΚΗ: Όχι. [Σ.τ.Σ.: σιωπή]... Ότι ήρθαν άλλοι λαοί τους οποίους δεν μπορούσε να δεχθεί. Υπάρχει ρατσισμός... και αναφέρει ότι δεν θα έπρεπε να είναι έτσι από την στιγμή που δημιουργήσαμε τον πολιτισμό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εσύ, τι γνώμη έχεις;

ΝΙΚΗ: Νομίζω ότι πρέπει να τους δεχόμαστε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς το αιτιολογείς;

ΝΙΚΗ: Όπως ξεκινήσαμε και εμείς και πηγαίναμε στο εξωτερικό για ένα καλύτερο μέλλον, έτσι πρέπει να δεχθούμε και αυτούς. Αρκεί... να έρχονται με θετικές σκέψεις προς την Ελλάδα και όχι να κάνουν καταστροφές και εγκλήματα.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

(οι ερωτήσεις του κειμένου στάλθηκαν στη φοιτήτρια με mail και απαντήθηκαν σε αρχείο word)

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω να μου περιγράψεις με δυο λόγια σε τι αναφέρεται το κείμενο.

ΝΙΚΗ: Αυτό που κατάλαβα, είναι ότι αναφέρεται στις σκοπιμες αλλαγές και τροποποιήσεις που γίνονται σε κάθε μορφής έντυπου υλικού. Και ότι αποσιωπάται όχι μόνο η αλήθεια, αλλά και η αλλαγή στην οποία υπέστη, «τα εξέδιδαν πάλι αμέσως, χωρίς να αναφέρουν ότι έγινε καμία τροποποίηση».

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το απόσπασμα είναι από ένα βιβλίο επιστημονικής φαντασίας. Θεωρείς ότι συμβαίνει και στη πραγματικότητα κάτι από αυτά που περιγράφει;

ΝΙΚΗ: Πράγματι συμβαίνει. Θα έλεγα και σήμερα. Πολλές φορές αποσιωπάται σκοπιμα η αλήθεια, για να εξυπηρετεί κάποια συμφέροντα. Πολιτικά ή δεν ξέρω τι άλλο. Το σημείο που λέει ότι: «αυτός που ελέγχει το παρελθόν, ελέγχει το μέλλον, αυτός που ελέγχει το παρόν, ελέγχει το παρελθόν», αυτό αισθάνομαι ότι συμβαίνει και σήμερα, γι' αυτό και η αλήθεια αλλάζει, ώστε να ταιριάζει στα εκάστοτε συμφέροντα. Αυτό για μένα λέγεται λογοκρισία και δεν συνάδει με τις αρχές της δημοκρατίας που έχουμε. Ωστόσο όμως ανθίζει στις μέρες μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μπορούσε το βιβλίο της ιστορίας να είναι σαν τα έντυπα που αναφέρει εδώ, που τυπώνονται και ξανατυπώνονται σύμφωνα με τα συμφέροντα κάθε φορά που υπάρχουν;

ΝΙΚΗ: Βέβαια και θα μπορούσε να είναι. Αν και θεωρώ ότι η ιστορία είναι ένα πολύ σημαντικό μάθημα, αμφιβάλω αν θα μπορούσε, ποτέ να είναι αληθινό όπως λέει και το κείμενο, αχρωμάτιστο από πολιτικά συμφέροντα και αντικειμενικό. Η ιστορία είναι το κατεξοχήν μάθημα και ίσως και η γλώσσα από τα οποία μπορείς να περάσεις διάφορες ιδεολογίες και να παρουσιάσεις τα γεγονότα όπως σε βολεύουν. Μέσω της ιστορίας μπορούν να μας επηρεάσουν.

12. ΠΕΝΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι πιστεύεις εσύ, όχι τι έμαθες, να ανασύρεις ορισμούς και τέτοια, τι πιστεύεις ότι είναι ένα έθνος;

ΠΕΝΑ: Ένα έθνος. Είναι ένα σύνολο ανθρώπων ε, το οποίο το διακρίνουν ορισμένα χαρακτηριστικά, ε και το κάνουν να διαφέρει από τα άλλα έθνη. Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι η γλώσσα, είναι η θρησκεία, είναι η φυλή, η ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς θα το περιέγραφες το έθνος; Υπάρχει κάποια λέξη που θα αναφερόσουν σε αυτό; [...]

ΠΕΝΑ: Μια ιδεολογία θα έλεγα και εγώ, μια ιδέα, κάτι πιο νοητό. Όχι τόσο κάτι από ή πρακτικό ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στις εθνικές επετείους, κάνουμε παρελάσεις. Εσύ έχεις συμμετάσχει ποτέ;

ΠΕΝΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς ένοιωθες;

ΠΕΝΑ: Ε, εντάξει επειδή οι παρελάσεις ξεκινάν από μικρή ηλικία, και στο δημοτικό ακόμα κάνουνε. Δεν συνειδητοποιείς τόσο ότι συμβαίνει και για ποιο λόγο κάνεις παρέλαση; Οπότε μεγαλώνοντας άρχισα να συνειδητοποιώ γιατί κάνουμε παρέλαση, που αποσκοπεί όλο αυτό ε και έτσι μετά τα 15 μου κατάλαβα ότι ναι γίνεται για κάποιο λόγο, ας πούμε. Το κάνω και νοιώθω ένα δέος κάνοντας παρέλαση ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Δέος είναι τα συναισθήματά σου;

ΠΕΝΑ: Ναι, έτσι. Περηφάνια, δέος.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Και ο σκοπός που λες ότι ανακάλυψες μετά τα 15;

PENA: Ότι το κάνουμε για μνήμη μιας γιορτής, μιας επετείου. Τιμούμε αυτούς που πάλεψαν και... για να γιορτάσουμε αυτή τη μέρα που γίνεται η παρέλαση. Ε αυτό, θυμόμαστε κάποια γεγονότα που έγιναν που ήταν σημαντικά για το έθνος μας, ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σου έλεγα τι σήμαινε η παρέλαση για σένα, τι συμβόλιζε, τι θα ήταν αυτό;

PENA: Τι συμβόλιζε; Αυτό κάτι... Εμ... Μια μνήμη, μια μνήμη προς τους παλαιότερους ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχουν κάποιοι που υποστηρίζουν πως τουλάχιστον οι μαθητικές παρελάσεις πρέπει να σταματήσουν. Ποια είναι η γνώμη σου;

PENA: Όχι δεν θεωρώ ότι πρέπει να σταματήσουν οι παρελάσεις γιατί ... ε... έστω και μια μέρα το χρόνο, ας πούμε, δεινόμαστε και πάλι σαν έθνος και θυμόμαστε τι είχε γίνει τότε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Επίσης, πέρα από τις παρελάσεις στις εθνικές επετείους λέγαμε και ποιήματα. Εσύ;

PENA: Ναι έχω πει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι ένα από τα δύο είναι πιο σημαντικό;

PENA: Ε νομίζω ότι και τα δύο χρειάζονται. Δεν θα έπρεπε κάποιο να σταματήσει. Η παρέλαση απλά νομίζω ότι... είναι κάτι πιο διαδεδομένο, πιο γνωστό, πιο πολύς κόσμος θα το δει.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ενώ τα ποιήματα;

PENA: Και αυτά έχουν την αξία τους, και με αυτά θυμόμαστε, αναπολούμε πάλι τις μνήμες. Απλά η παρέλαση είναι πιο σπουδαίο θα το έλεγα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θέλω στη συνέχεια να μου αναφέρεις τρία τουλάχιστον επίθετα με τα οποία θα αναφερόσουν στο ελληνικό έθνος.

PENA: Επίθετα;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι και θα ήθελα καθετί που λες να μου το εξηγείς κιόλας.

PENA: Λοιπόν το ελληνικό έθνος. Αρχικά ιστορικό έθνος, εεε... έχουμε βαθιά ιστορία, από την αρχαία ιστορία είμαστε πολύ γνωστοί, σε όλο τον κόσμο. Επίσης με έντονο πολιτισμό... ο πολιτισμός μας, βασικά να... είναι η βάση για τον ευρωπαϊκό πολιτισμό τουλάχιστον. Επίσης, σαν Έλληνες... ε, πώς να το πω; [Σ.τ.Σ.: πλέκει τα δάκτυλά της]

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Με συνοχή;

PENA: Ναι με συνοχή. Σαν κράτος, σαν έθνος πώς να το πω... ο λαός μας ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι συνοχή γιατί την επιλέγεις;

PENA: Εεε... Θεωρώ ότι παρά τις αντιπαλότητες που υπάρχουν πλέον, θεωρώ ότι κατά βάθος όλοι έχουμε την ταυτότητα αυτή που μας συνδέει, ότι είμαστε Έλληνες, νοιώθουμε περήφανοι που είμαστε Έλληνες, ας πούμε. Η πόσο μάλλον στο εξωτερικό όταν βγούμε και πούμε ότι είμαστε Έλληνες ή βρούμε έναν άλλο Έλληνα, θα νοιώσουμε ότι μας συνδέει κάτι ας πούμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στη συνέχεια θέλω να μου αναφέρεις τρία επίθετα με τα οποία θα αναφερόσουν σε οποιαδήποτε άλλο έθνος.

PENA: Ε... Λοιπόν. Θα μιλήσω για τα ανατολικά κράτη.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Συγκεκριμένα;

PENA: Μικρά Ασία, Τουρκία που έχουν κάτι διαφορετικό, τελείως διαφορετικό από μας. Ε... είναι πιο συντηρητικά αυτά τα κράτη και λόγω της θρησκείας τους και λόγω της νοοτροπίας τους γενικά. Γενικά μια διαφορετική άποψη για τα πράγματα από την δική μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Έχεις άλλο επίθετο;

PENA: Συντηρητικά...[...]. Διαφορετική νοοτροπία από τη δική μας, ε άλλη αντίληψη... [Σ.τ.Σ.: μεγάλη παύση]. Γενικά, ας πούμε, σαν κράτος της Ευρωπαϊκής ένωσης και πιο αναπτυγμένο θεωρούμε την δική τους νοοτροπία κατώτερη ουσιαστικά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν οι Έλληνες μοιάζουν με κάποιο άλλο έθνος, ποιο θα έλεγες ότι είναι αυτό;

PENA: Εντάξει, κοινά γνωρίσματα και χαρακτηριστικά έχουμε κυρίως με τις γειτονικές μας χώρες, τα Βαλκάνια. Την Ιταλία, την Αλβανία επειδή είμαστε και γεωγραφικά κοντά και συνδεόμαστε και σαν άνθρωποι και σαν γεγονότα που έχουμε ζήσει, ας πούμε, μας συνδέουν κάπως.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Άρα λόγω ιστορικών γεγονότων και...

PENA: Ιστορικών και γεωγραφικών γεγονότων.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ανά διαστήματα απασχολεί την κοινή γνώμη, μπορεί να έχεις ακούσει κάτι σχετικά, η ανέγερση μουσουλμανικού τεμένους στην πόλη της Αθήνας. Το έχεις ακούσει καθόλου;

PENA: Δεν το έχω ακούσει όχι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι υπάρχει αυτή η συζήτηση. Είναι κάποιοι που θέλουν να χτιστεί ένα μουσουλμανικό τέμενος στην Αθήνα έτσι ώστε να μπορούν να προσκυνούν οι μουσουλμάνοι και κάποιοι άλλοι είναι αντίθετοι. Εσένα ποια θα ήταν η στάση σου; Τι θα έλεγες;

PENA: Εγώ γενικά είμαι κατά του ρατσισμού, εεε σε κάθε μορφή του, είτε εθνική, είτε φυλετική, είτε θρησκευτική, οπότε δεν είμαι αντίθετη σε κάτι τέτοιο. Σίγουρα θα υπήρχαν πολλές αντιδράσεις ειδικά αν γινόταν μέσα στο κέντρο της Αθήνας. Γενικά η άποψή μου είναι να μην θα είχα πρόβλημα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωστόσο σου λέω ότι κάτι τέτοιο γίνεται πραγματικότητα και κατασκευάζεται κάποια στιγμή στην Αθήνα ένα μουσουλμανικό τέμενος. Τι θα συμβόλιζε αυτή η κίνηση;

ΡΕΝΑ: Θα συμβόλιζε λίγο την εξάλειψη του ρατσισμού θεωρώ. Ότι δεχθήκαμε κάτι διαφορετικό μέσα στην δική μας χώρα, στο δικό μας έθνος. Από κει και πέρα, θα υπήρχαν αυτοί που θα ήταν τελείως αντίθετοι και ξεκινούσε ένα μεγάλο ζήτημα πάνω σε αυτό... Αλλά ίσως και από την άλλη... θα μπορούσαμε να δούμε και κάτι διαφορετικό, να το ζήσουμε και να συμβιώσουμε μαζί του και τελικά να... λίγο να μειωθεί ο ρατσισμός στα σημεία που υπάρχει σήμερα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωραία γίνεται αυτό, το μουσουλμανικό τέμενος, θα υπάρχουν αλλαγές πιστεύεις;

ΡΕΝΑ: Αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στην εξάλειψη του ρατσισμού;

ΡΕΝΑ: Ναι, αυτό με τον ρατσισμό πάλλι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αλλαγές και αντιδράσεις από τους πολίτες;

ΡΕΝΑ: Σίγουρα υπάρχουν και αυτοί που είναι ρατσιστές και θα είναι κάθετοι και απόλυτοι με την δική τους θρησκεία και δεν δέχονται κάτι πέρα από αυτό, οπότε σίγουρα αυτοί θα αντιδράσουν. Βέβαια οι πιο ανοιχτόμυαλοι θα το δεχθούνε, ας πούμε και εγώ προσωπικά, δέχομαι το διαφορετικό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Από τα μαθήματα που διδάχθηκες στο σχολείο, υπάρχει κάποιο που θεωρείς πιο σημαντικό;

ΡΕΝΑ: Στο σχολείο... Ε, νομίζω η ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Για ποιους λόγους;

ΡΕΝΑ: Αρχικά μαθαίνουμε τι έχει συμβεί στο παρελθόν, πως έζησαν οι πρόγονοί μας, τι βίωσαν, ε... συγκρίνουμε το παρόν με το παρελθόν και μαθαίνουμε από το παρελθόν, γιατί η ιστορία είναι κύκλος [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει] οπότε ξέρουμε και πως θα αντιδράσουμε σε μια ανάλογη περίπτωση.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μέσα από ποιες πηγές διαμορφώνουμε το εθνικό μας αίσθημα;

ΡΕΝΑ: Λοιπόν αρχικά, ένα παιδί μεγαλώνοντας, θα ξεκινήσει από την οικογένειά του. Από τη παιδεία, από το σχολείο, από το μάθημα της ιστορίας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς δηλαδή μέσα από την ιστορία; Με ποιο τρόπο;

ΡΕΝΑ: Μαθαίνοντας για αυτά που ζήσανε οι πρόγονοί μας, μαθαίνοντας τι έχουμε περάσει σαν έθνος, μας δημιουργείται ένα αίσθημα της ταυτότητας, της εθνικής μας συνείδησης, και έτσι μεγαλώνοντας, αυτό μεγαλώνει. Μετά με το πανεπιστήμιο, με τον κύκλο μας, έτσι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Παρατηρείς εσύ προσωπικά αν το περιεχόμενο της ιστορίας, αυτά που έχεις διαβάσει, σε έχει επηρεάσει γενικότερα σε κάποιες αντιλήψεις σου;

ΡΕΝΑ: Ε ναι θεωρώ ότι με έχει επηρεάσει. Βασικά έχει αλλάξει αρχικά σε κάποια μέρη η άποψή μου αυτά που μάθαμε στο σχολείο ίσως έχουν αλλάξει πλέον. Δηλαδή τα μαθαίναμε αλλιώς, τώρα τα βλέπουμε λίγο διαφορετικά. Ε, με κάνει να σκέφτομαι λίγο πιο ανοιχτά. Επίσης το γεγονός ότι μαθαίνουμε και ευρωπαϊκή ιστορία ή την ιστορία άλλων λαών, σκέφτομαι και έτσι διαφορετικά, βλέπω τι γίνεται και έξω εμ... με βοηθάει να.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Στην αλληλεπίδρασή σου με άτομα άλλων λαών, άλλων εθνών σε έχει επηρεάσει καθόλου;

ΡΕΝΑ: Ναι φυσικά. Βλέπω πως ζουν οι άνθρωποι εκεί. Ποιες είναι οι αντιλήψεις τους. Επίσης μαθαίνω να δέχομαι το διαφορετικό. Ότι ξέρω ότι υπάρχει κάτι άλλο πέρα από το δικό μου και είναι και αυτό ξεχωριστό. Ότι δεν είμαι μόνο εγώ σαν έθνος αλλά είναι και τα υπόλοιπα και έχουν μια αξιοσημείωτη ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Μπορείς να μου περιγράψεις πως γινόταν η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο;

ΡΕΝΑ: Ε, βασικά η διδασκαλία στο σχολείο γίνεται πιο τυπικά να το πω. Μαθαίνεις κάτι απλά για να το μάθεις. Ξεκινάς ας πούμε με γνώσεις απλές, πιο τυπικές, στείρα γνώση βασικά, ε απλά απαρίθμηση κάποιων γεγονότων, κάπως έτσι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θυμάσαι καθόλου ποια ήταν η στάση του καθηγητή;

ΡΕΝΑ: Στο σχολείο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι. Τι μέσα χρησιμοποιούσε...

ΡΕΝΑ: Όχι δεν χρησιμοποιούσε κάτι ιδιαίτερο... Απλά μια ανάγνωση του βιβλίου, κάπως έτσι. Και διάφορες στάσεις. Ούτε με κάποιο μέρος ήταν... Απλά μας παρουσίαζε τα γεγονότα. Μέχρι εκεί.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τώρα που ήρθες στο πανεπιστήμιο βρήκες αυτό που περίμενες για την ιστορία; Καθηγητές, βιβλία, περιεχόμενα, τρόπος διδασκαλίας...

ΡΕΝΑ: Ε ναι... Νομίζω ότι είναι πολύ καλύτερα τα πράγματα από το σχολείο. Εμβαθύνουμε σε γνώσεις, αναλύουμε τα γεγονότα καλύτερα, βλέπουμε και τις δύο πλευρές, ε, γενικά μαθαίνουμε κάποια γεγονότα καλύτερα. Ή μάλλον τα μαθαίνουμε τώρα γιατί δεν τα μάθαμε ποτέ, ας πούμε, στο σχολείο. Απλά μετά παίζει και στον καθηγητή και στο βιβλίο που θα επιλέξεις και από την προσωπική σου προσπάθεια.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Η στάση του καθηγητή στο πανεπιστήμιο;

ΡΕΝΑ: Για το πώς κάνει το μάθημα;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ναι.

PENA: Εντάξει, είναι ανάλογα τον καθηγητή. Πολλοί καθηγητές είναι κάποιας άποψης, πιστεύουν κάτι και το παρουσιάζουν πως αυτή είναι η αλήθεια, ενώ δεν είναι έτσι. Επίσης, διαφωνούν με κάποια σημεία των βιβλίων που και αυτό δεν μου αρέσει προσωπικά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τα βιβλία τα έχουν επιλέξει οι ίδιοι;

PENA: Εμ... οι ίδιοι ναι ή πολλές φορές έχουμε δικά τους βιβλία τα παρουσιάζουν ότι αυτά πρέπει να διαβάσουμε για να περάσουμε το μάθημα. Βιβλία που έχουν γράψει οι ίδιοι και λένε την δική τους άποψη, ενώ δεν είναι έτσι ουσιαστικά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εποπτικά μέσα χρησιμοποιούν;

PENA: Ελάχιστοι και θεωρώ ότι χρειάζεται. Είτε με εικόνα, είτε με ήχο είτε με εκδρομές, ας πούμε, με πιο εναλλακτικό μάθημα.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εσύ υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξει στο μάθημα της ιστορίας;

PENA: Στο πανεπιστήμιο;

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Είτε στο πανεπιστήμιο είτε στο σχολείο.

PENA: Βασικά αυτό. Θεωρώ ότι πρέπει να γίνεται πιο εναλλακτικό μάθημα, με συζήτηση, με τα μέσα αυτά, με την εικόνα, έτσι ώστε ο φοιτητής, μαθητής να είχε μια απτή απόδειξη ότι έτσι είναι τα πράγματα. Να μάθουμε για ένα μέρος και να το επισκεφτούμε κιόλας. Κάπως έτσι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε τι θεωρείς ότι στοχεύει η διδασκαλία της ιστορίας στο σχολείο και ποιοι είναι οι στόχοι στο πανεπιστήμιο;

PENA: Στο σχολείο όπως είπα είναι πιο τυπικές οι γνώσεις, πιο απλά τα πράγματα, μαθαίνουμε απλά για κάποια γεγονότα, για κάποια βασικά γεγονότα της ιστορίας μας. Στη συνέχεια στο πανεπιστήμιο, εμβαθύνουμε στα γεγονότα, τα αναλύουμε, βλέπουμε το πώς ακριβώς έγιναν. Στοχεύουν ουσιαστικά να γίνουμε και αυτό που σπουδάζουμε.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι;

PENA: Να γίνουμε ιστορικοί. Σπουδάζω στο ιστορικό για να γίνω αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Τι εννοείς με τη λέξη «ιστορικός»;

PENA: Ο ιστορικός είναι κάποιος που έχει μελετήσει εννοείται πάνω στην ιστορία, έχει δει και τις δυο πλευρές, έχει διαβάσει τα πάντα πάνω σε αυτό που μελετάει. Είναι αμερόληπτος, δεν είναι απόλυτος, ε... αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Οι στόχοι που ανέφερες πριν, πιστεύεις ότι πραγματοποιούνται;

PENA: Ε... Πραγματοποιούνται μέχρι ένα βαθμό, δεν πιστεύω ότι γίνεται αυτό που πρέπει ουσιαστικά γιατί είναι και ο καθηγητής μετά είναι και στο χέρι του φοιτητή ή του μαθητή παράλληλα, ε αυτό ότι πάντα παίζει και ο άνθρωπος που θα κάνει το μάθημα και το πόσο θα διαβάσει και το πόσο θα ασχοληθεί ο καθένας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θεωρείς ότι οι στόχοι που ανέφερες ότι με το πέρασμα των χρόνων και αναλόγως με τις κοινωνικές, πολιτικές συνθήκες που επικρατούν σε μια χώρα, αλλάζουν;

PENA: Κατά βάση οι στόχοι είναι ίδιοι θεωρώ. Ωστόσο... Εντάξει οι συνθήκες αλλάζουν, τα δεδομένα αλλάζουν στις εποχές μας οπότε σίγουρα προσαρμόζονται οι στόχοι της ιστορίας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Πώς και πόσο επηρεάζονται οι μαθητές από το βιβλίο, πως και πόσο από τον καθηγητή και στη δική σου περίπτωση τι ισχύει;

PENA: Λοιπόν, σίγουρα αρχικά ο φοιτητής θα επηρεαστεί και από το βιβλίο και από τον καθηγητή του. Νομίζω ότι κατά βάση, ο καθηγητής επηρεάζει περισσότερο τον φοιτητή και γιατί τον έχεις μπροστά σου, σου μιλάει, παρουσιάζει την άποψή του με τα επιχειρήματά του. Άλλο να έχεις κάποιον μπροστά σου και να σου μιλάει και άλλο να το διαβάζεις. Ε ναι νομίζω ότι ο καθηγητής επηρεάζει περισσότερο το φοιτητή. Επίσης, υπάρχει και το άλλο, ότι θα μου πει κάτι ο καθηγητής και θα πρέπει να ακολουθήσω την δική του συμβουλή γιατί το μάθημά του πρέπει να περάσω. Πρέπει να γράψω αυτό που θα μου πει ο ίδιος και όχι αυτό που λέει το βιβλίο, οπότε θα βασιστώ κατά κύριο λόγο σε αυτόν. Ναι και νομίζω το ίδιο ισχύει και στην περίπτωσή μου.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το ίδιο συμβαίνει και στο σχολείο;

PENA: Ε, στο σχολείο τα πράγματα δεν είναι τόσο περίπλοκα. Δηλαδή είναι πιο απλά τα πράγματα, πιο... απλά η χρονολόγηση κάποιων γεγονότων, το τι έγινε. Ο δάσκαλος δεν παίρνει τόσο την δικού του θέση. Οπότε δεν νομίζω ότι υπάρχει τέτοιο θέμα στο σχολείο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Όταν λέμε ιστοριογραφία και ιστορία, ποιες είναι οι διαφορές τους;

PENA: Με τον όρο ιστορία εννοούμε την χρονολόγηση κάποιων γεγονότων ειδικά όσων αφορούν τον άνθρωπο και τις ενέργειές του. Ενώ η ιστοριογραφία είναι... η ιστοριογραφία διακρίνεται σε μια χωροχρονική τιμή. Δηλαδή, μιλάει για κάποιο συγκεκριμένο χώρο για ένα συγκεκριμένο χρόνο και μια συγκεκριμένη εποχή και επίσης είναι ίσως περισσότερο οι γραπτές πηγές.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ένα σχολείο όπου ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα δεν θα υπήρχε η ιστορία, πώς θα σου φαινόταν;

PENA: Νομίζω ότι θα είχε έλλειψη μαθημάτων χωρίς την ιστορία. Είναι βασικό μάθημα, το θεωρώ βασικό μάθημα. Τουλάχιστον για το έθνος μας που έχει μια τόση ιστορία να διδάξει, είναι τα βασικότερα μαθήματα να.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ένα σχολείο όπου δεν θα διδάσκονταν εθνική ιστορία οι μαθητές αλλά μια ιστορία με πιο γενικά σημεία αναφοράς, τι θα έλεγες εκεί;

ΡΕΝΑ: Εγώ θα έλεγα ότι χρειάζεται και η εθνική ιστορία, να μάθουμε ποιοι είμαστε και το τι κάνουμε. Ε... απλά είναι απαραίτητη και η ευρωπαϊκή ιστορία. Μαθαίνουμε το διαφορετικό, αυτό. Συμβιώνουμε μαζί του, δεχόμαστε σαν κάτι κοινό, σαν κάτι διαφορετικό αλλά ταυτόχρονα και... ίδιο με το δικό μας, οπότε είναι σημαντική και η ευρωπαϊκή ιστορία, η ιστορία άλλων λαών.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του πρώτου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σου δημιούργησε κάποια συναισθήματα;

ΡΕΝΑ: Ναι, βασικά ουσιαστικά, παρουσιάζει τη κατάσταση ως έχει στις μέρες μας, πολύ αρνητικό αυτό, να αρνητικά συναισθήματα για το κράτος μας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Γενικότερα με όσα αναφέρει συμφωνείς;

ΡΕΝΑ: Συμφωνώ ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Υπάρχει κάποιο σημείο που διαφωνείς;

ΡΕΝΑ: Όχι δεν νομίζω. Θεωρώ ότι ως Έλληνες θα έπρεπε να αφήσουμε τους νόμους και τα... αυτά που μας τρώνε και να στηριχθούμε σε κάτι διαφορετικό, έχοντας τέτοια ιστορική κληρονομιά.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ποιος πιστεύεις ότι θα μπορούσε να είχε γράψει το συγκεκριμένο κείμενο; Όχι το ονοματεπώνυμό του. Το προφίλ του. Ποιος θα μπορούσε να ήταν;

ΡΕΝΑ: Ένας ιστορικός θα έλεγα, ένας άνθρωπος που έχει μελετήσει την ιστορία της Ελλάδος. Εμ... που έχει ζήσει στη χώρα μας, που βλέπει τις συνθήκες που επικρατούν τώρα και επίσης... έτσι ανοιχτόμυαλο θα τον χαρακτήριζα [Σ.τ.Σ.: χαμογελάει].

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αναφέρει μέσα ότι στην Ελλάδα οι μετανάστες αποτελούν πρόβλημα κατά κάποιο τρόπο. Σε κάποια σημεία.

ΡΕΝΑ: Ναι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Εκεί που λέει ότι οι Έλληνες έχουν γίνει πλέον πολίτες β κατηγορίας. Με αυτή την άποψη ταυτίζεσαι;

ΡΕΝΑ: Λέει ότι οι Έλληνες θεωρούν τον εαυτό μας β κατηγορίας.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αλλά αναφέρεται περισσότερο στους μετανάστες που έρχονται από άλλες χώρες, λιγότερου κύρους, να το πω έτσι, από τη δικιά μας.

ΡΕΝΑ: Γενικά δεν θεωρώ ότι υπάρχουν άνθρωποι α και β κατηγορίας. Ε, απλά γενικά σαν Έλληνες και σαν λαός έχουμε την ιδεολογία ότι είμαστε κάποιοι και αυτοί που έρχονται από τις άλλες χώρες της Ανατολής κυρίως ή της Αλβανίας ή οποιαδήποτε κατώτερης χώρας θεωρητικά, ε... είναι κατώτεροί μας. Όχι δεν συμφωνώ με αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Αν σου ζητούσα να μου αναφέρεις σε ποιο κόμμα ανήκει ο συγκεκριμένος συγγραφέας ποιο θα ήταν αυτό;

ΡΕΝΑ: Εφόσον μιλάει για β κατηγορίας ανθρώπους και είναι λίγο κατά των μεταναστών σε αυτό το σημείο, θα έλεγα λίγο δεξιός ότι είναι, μπορεί και στα άκρα κιόλας.

Απαντήσεις από τις ερωτήσεις του δεύτερου κειμένου

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Σε γενικές γραμμές σε τι αναφέρεται το κείμενο;

ΡΕΝΑ: Ουσιαστικά στο ότι πολλές φορές η ιστορία, μερικά πράγματα ενώ έχουν συμβεί, δεν τα μαθαίνουμε ποτέ ή έχουν συμβεί και τα μαθαίνουμε λάθος, διαστρεβλώνεται η ιστορία, από γενιά σε γενιά αλλάζουν αυτά που μαθαίνουμε. Ε αυτό.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Το κείμενο αυτό είναι επιστημονικής φαντασίας. Το έχεις διαβάσει καθόλου;

ΡΕΝΑ: Όχι, όχι.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Ωστόσο πιστεύεις ότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβεί στις μέρες μας;

ΡΕΝΑ: Ναι προφανώς [Σ.τ.Σ.: απαντά με έμφαση]. Και βασικά το ζούμε κιόλας με αυτά που μαθαίνουμε στο σχολείο και τελικά αλλάζουν τα δεδομένα στο πανεπιστήμιο. Πράγματα που μάθαμε ότι έγιναν τελικά δεν έχουν γίνει ή τα μαθαίνουμε λίγο διαφορετικά και πλέον σε καμία σχέση με αυτά που έχουν γίνει. Ναι θεωρώ ότι πολλά πράγματα ή θέλουν να μην ακουστούν και δεν λέγονται, είτε κάποια άλλα θέλουν να ακουστούν και τονίζονται ακόμη περισσότερο.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Θα μπορούσε να ισχύει αυτό και για την ιστορία;

ΡΕΝΑ: Ναι. Θεωρώ ότι και γίνεται και θα μπορούσε να γίνεται.

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ: Άρα αντικειμενική ιστορία μπορεί να υπάρξει;

ΡΕΝΑ: Εφόσον επεμβαίνει ο άνθρωπος και το ανθρώπινο στοιχείο δεν μπορεί να είναι αντικειμενικό, νομίζω ότι δεν μπορεί να υπάρξει.